

Relațiile industriale - un concept în evoluție

dr. Steliana PERT

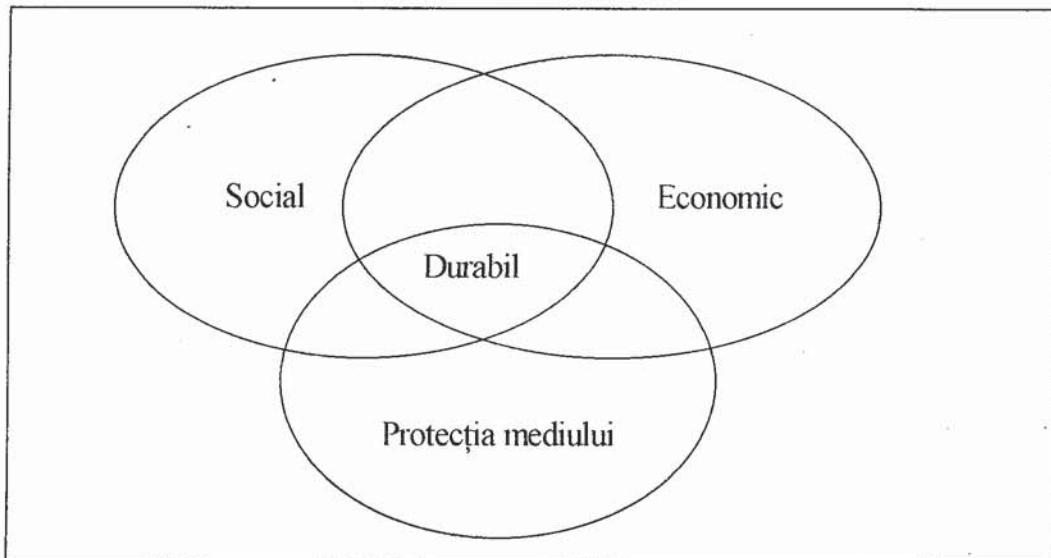
În contextul joncțiunii dintre economic și social, al creării culturii responsabilității sociale a firmelor, relațiile industriale, dialogul și parteneriatul social au un rol de prim ordin în funcționarea economiei de piață.

Astfel, un sistem funcțional de relații industriale bazat pe un set de criterii și principii compatibile cu rolul și sfera de responsabilitate a fiecărui partener social, pe informare, consultare și participare a tuturor celor implicați devine pe cât de necesar pe atât de util. Aceasta înseamnă în fapt, într-un sens foarte larg, participarea și controlul societății civile asu-

pra guvernării. În prezent, în contextul Modelului Social European există o largă și puternică deschidere pentru dezvoltarea și modernizarea sistemului relațiilor industriale, pentru dialog și parteneriat. Implicarea și asumarea responsabilității de către fiecare partener constituie, la urma urmelor, un teren larg deschis pentru promovarea unei filosofii noi, productiviste în ceea ce privește competențele și eficiența acțiunilor fiecărui dintre parteneri, optimizarea *de facto* a relației economic-social în procesul de dezvoltare durabilă (schema nr. 1).

Schema nr. 1

**Interacțiunea dintre economic – social – protecția mediului
și dezvoltarea durabilă**

Sursa: *Les outils et démarches en vue de la réalisation d'agendas 21 locaux, dossier de présentation, Ministère de l'Amenagement du Territoire et de l'Environnement, juillet 1997.*

Au apărut deja semnale, de îmbogățire, transformare și transfer a practicilor de succes în plan instituțional și problematic ceea ce, fără îndoială, vor constitui elemente durabile ale noii arhitecturi a relațiilor industriale în mileniul în care de abia am pășit. Iată câteva dintre acestea, care au făcut și fac obiect al unor ample și adesea, înversunate dezbateri, în mediile economice, sociale și politice, în comunitatea științifică:

- protecția/securitatea socială este componentă a reproducției ofertei de forță de muncă și, în consecință, trebuie privită nu segmentat, doar pe durata vieții de muncă, ci pe durata întregii vieți. În acest mod relația salarială, care multă vreme a constituit nucleul relațiilor industriale, se îmbogățește cu elemente noi, mecanismul său de realizare devenind pachetul salarial, cu componentele sale directe și indirekte. Ca urmare, din sfera acesteia nu poate fi scoasă incidența asupra familiei în ansamblu, inclusiv contribuția acesteia¹ la formarea și calitatea ofertei de muncă. „Aceasta – remarcă Antonella Picchio – privește nu numai lucrătorii individuali pentru timpul în care aceștia lucrează, ci întregul lor ciclu de viață, reproducția generațiilor viitoare și menținerea

adecvată a generației actuale. Acesta este un proces uman și nu unul tehnic, astfel că reproducția indivizilor nu poate fi divizată în două segmente, izolate prin contextul lor social și prin relațiile personale și sociale. ... Separarea între relațiile de piață și cele din afara pieței, între echitate și eficiență, social și economic, nu mai trebuie menținute deoarece au fost omise din abordările tradiționale ale pieței muncii, au devenit esențiale pentru funcționarea acesteia. ... Reproducția socială a populației care lucrează este un proces uman multidimensional, proces care apare în toată complexitatea sa în întregul sistem economic – via salarii și piața muncii” (Antonella Picchio, 2000);

- forțele pieței, inclusiv ale pieței muncii, prin mecanismele sale, devin suport solid, durabil al asigurării securității sociale. Este în fapt ceea ce se urmărește prin Strategia Europeană pentru Ocupare (SEO) și prin PNA care, promovează un alt tip de legături între economic și social, între economic și educațional-formativ etc. Avem în vedere în primul rând hotărârile summitului de la Luxemburg din decembrie 1997 care, printre altele stipulează: “1. continuarea dezvoltării unei politici macroeconomice coordonată care se sprijină pe o piață internă performantă; 2. mobilizarea ansamblului de politici comunitare în serviciul ocupării, în conformitate cu principiile tratatului de la Amsterdam; 3. coordonarea politicilor de ocupare ale statelor membre, pe bază de orientări comune care privesc concomitent obiectivele și mijloacele, cu voința de convergență spre obiective hotărâte în comun, verificabile, sistematic actualizate și care trebuie să fie inserate în planuri de acțiune naționale pentru ocupare (PNA) elaborate de statele membre (Résolution du Conseil du 15 decembre 1997).

¹ Evidență aprecierile noastre se pot dovedi corecte și viabile, în același timp, numai în măsura în care aşa-numita “criză a muncii”, cu manifestări diverse ca forme și intensitate nu va deveni o caracteristică a secolului 21 (Gh. Răboacă, 2002). Deci numai în măsura în care, la nivelul UE, obiectivele globale și pe fiecare pilon al Strategiei Europene de Ocupare vor fi atinse. Altfel, fenomenele de criză a locurilor de muncă și a muncii ca atare vor conduce, vrând nevrând, la o altă arhitectură a relațiilor industriale. Probabil una conflictuală și nu una consensuală, în care dreptul și libertatea de a munci vor fi asigurate pentru fiecare cetățean european. Dar și aşa, piețele muncii vor continua multă vreme să rămână segmentate.

În al doilea rând, ne referim la inovațiile - dacă le putem numi aşa - introduse de summitul de la Lisabona (martie 2000) cu privire la două elemente, în opinia noastră fundamentale, ambele infiltrându-se în testura relațiilor industriale, inoculându-i acesteia mai multă soliditate și eficiență în planul ocupării, participării, mobilității profesionale. Astfel, pentru atingerea obiectivului strategic, fixat pentru anul 2010, acela ca economia UE "să devină cea mai competitivă și mai dinamică economie a cunoașterii, capabilă de o creștere economică susținută, de a oferi locuri de muncă mai numeroase și de mai bună calitate și o mai mare coeziune socială" (Rapport conjoint sur l'emploi, 2000), educația și formarea profesională pe parcursul întregii vieți alături și în strânsă legătură cu dialogul și parteneriatul social (Santa Maria de Feira, n.n.) devin cele două mecanisme transversale ale SEO și respectiv PNA care se regăsesc în formule adecvate în fiecare dintre cei patru piloni SEO. Introducerea unor mecanisme orizontale în directivele SEO reprezintă răspunsul CE în fața unor noi priorități stabilite pe baza analizei SEO la jumătate de drum a aplicării primei SEO (1998 - 2002). Obiectivele orizontale creează - în opinia elaboratorilor, expertilor UE "condițiile propice asigurării ocupării depline într-o societate bazată pe cunoaștere" (Décision du Conseil sur les lignes directrices pour les politiques de l'emploi des Etats membres en 2001; Stelianu Pert, 2002).

În al treilea rând, modernizarea relațiilor industriale nu echivalează cu excluderea statului/guvernului în calitate de partener social. Dar, implică, cu necesitatea limitarea și concentrarea intervenției publice atunci și acolo unde este necesar prin apropierea mecanismelor adecvate. Relațiile industriale, ca sistem, se bazează pe un pachet de regle-

mentări, de norme juridice, tradiții, cutume care se cer respectate de către fiecare partener. Libertatea economică, ca și cea socială și etică nu este posibilă și nici eficientă în afara respectării și aplicării reglementărilor, deseori stabilite împreună, în sistem partenerial, dar nu totdeauna aplicate în conformitate cu competențele și responsabilitățile pe care fiecare partener le deține și/sau și le-a asumat prin acorduri, convenții, pacturi etc.

Ca atare, aria tematică a relațiilor industriale a evoluat; este mult diferită în prezent de cea din perioada fordistă, de pildă. Ordinea priorităților este alta, mecanismele de soluționare de asemenea. Pachetul actual de priorități globale cuprinde probleme de mare anvergură și dificultate, cum sunt: creștere economică sustenabilă, investiții și crearea de locuri de muncă de bună calitate, durabile, tratament egal și echitate în distribuirea roadelor creșterii economice, egalitate de șanse și oportunități, combaterea șomajului și a sărăciei, coeziune socială etc. Focalizate pe soluționarea concertată a unor asemenea probleme, relațiile industriale tind să devină din ce în ce mai mult teren de întâlnire și fertilizare reciprocă a economicului și socialului, de eliminare a unor discriminări grave în procesul de repartiție și transferuri sociale ("se împarte în termeni reali tot mai puțin la tot mai mulți"), a tendinței vizibile de sporire a grupurilor vulnerabile în fața forțelor implacabile ale pieței, de excludere socială, sistemele de securitate existente - fie ele contributive, fie noncontributive - devin tot mai fragile, incerte, fac din ce în ce mai greu față provocărilor la care sunt supuse (Gérard Boismenu, 1994).

În liniile directoare ale UE pentru SEO/2001 se insistă asupra răspunderii partenerilor sociali. "În limitele cadrului general și al obiectivelor stabilite" ... par-

tenerii sociali sunt invitați să creeze, conform cu tradițiile și practicile lor naționale, propriul proces de punere în operație a liniilor directoare care țin, în principal, de competența lor, a identifică problemele asupra cărora ei vor negocia și a ține seamă în mod regulat de progresele realizate și de impactul acțiunilor lor asupra ocupării și funcționării pieței muncii. Partenerii sociali la nivel european sunt invitați să-și definească propria contribuție și să urmărească de aproape, să încurajeze și să susțină eforturile depuse la nivel național" (Décision du Conseil sur les lignes directrices pour les politiques de l'emploi des États membres en 2001; Stelianu Petru, 2002).

1. Conceptul de relații industriale

Apariția în arsenalul conceptual al științelor economice, juridice, sociologice, politice, comportamentale a noțiunii de relații industriale sau relații de muncă are explicații și rădăcini adânci, o istorie suficient de lungă. Înainte de toate conceptul este intim legat de "dreptul de asociere" și, implicit, de apariția și dezvoltarea mișcării sindicale, a diverselor conflicte de muncă dintre lucrători și patroni sau, mai târziu, dintre lucrători și manageri. Pe de altă parte, de apariția asociațiilor patronale, ca o contraponere la uniunile sindicale. Oricum, sunt legate de maturizarea relațiilor capitaliste, fiind practic expresie, în fiecare moment, a raportului de forțe dintre capital și muncă pe piața muncii, dar nu numai. Crearea în anul 1919 a Organizației Internationale a Muncii (OIM), organizație tripartită, punând treptat bazele unor reglementări mai riguroase a relațiilor industriale. În sfera sa de preocupări intră o gamă variată de probleme - durata normală a muncii, securitatea locului de muncă și calitatea vieții muncii, tripartitismul în soluționarea conflictelor de muncă, salariul minim, pro-

tecția socială a șomerilor, ocuparea, negocierea colectivă, formarea profesională și.a. - cele mai multe dintre acestea îmbinând formă unor Convenții ale OIM, convenții ratificate de statele membre.

În același timp este de remarcat faptul că ne aflăm în fața unei zone de investigare cu o marjă redusă de manevră, date fiind reglementările internaționale și naționale. În fine, în același context, nu putem neglija faptul că pregătirea pentru integrare, preluarea, transpunerea și aplicarea *acquis-ului* comunitar impun, printre altele, definirea și compatibilizarea conceptuală atâtă vreme cât dialogul, parteneriatul și concertarea socială au devenit, în prezent, elemente componente ale *acquis-ului* comunitar. În consecință implică concomitent cu lămurirea conținutului noțiunii de relații industriale, identificarea mecanismelor de operationalizare a acestora și crearea unui sistem funcțional de indicatori de monitorizare a derulării la toate nivelurile, pe verticală și orizontală, a sistemului tot mai complex al relațiilor industriale. În plus, globalizarea este purtătoarea unor provocări în ceea ce privește teoria și practica relațiilor industriale.

Tentativa noastră de definire a sistemului relațiilor industriale încearcă să surprindă acest concept în dimensiunile, telurile și mecanismele care-i sunt proprii astăzi. Să care, fără nici o îndoială, sunt o reflectare directă a dezvoltării pe de o parte a legislației muncii, a maturizării și responsabilizării (chiar dacă rezerve există) partenerilor sociali, pe scurt ce sunt sau trebuie să fie în plan național și respectiv internațional relațiile industriale.

Ca știință și artă - am spune noi - "relațiile industriale" (Industrial Relations) a apărut în anii '50, având puternice legături cu dezbatările din perioada 1944 - 1948 în SUA, în care au fost antrenați specialiști de referință cum sunt: Dunlop, Ress, Lester, Myeers și Reynolds. În 1958 apare lucrarea lui Dunlop "Indus-

trial Relations System", apreciată, adesea, ca o "socioeconomie" a relațiilor umane; prin conținutul lucrării se face joncțiunea dintre opiniile juridice, politice, economice și sociologice într-o viziune sistemică. Meritul lucrării, printre altele, rezidă în aceea că prezintă o imagine a confruntărilor (s.n.) dintre patroni și angajați în țările industrializate, subliniind în principal trei caracteristici. Și anume: a) contradicția/opozitia dintre conținut și formă, dintre substanțial și procedural (conținutul, substanțialul reprezintă avantajele competitive, iar forma/proceduralul corespunde unor reguli de joc); b) inventariază sistemele de relații industriale existente în diferite țări – sistemul instituțional; c) tendința de convergență a sistemului de relații industriale, dincolo de diferențele naționale constatare.

Concepția lui – care a dominat în literatura anglo – saxonă peste 30 de ani a fost pusă sub semnul întrebării de reprezentanții școlii neoclasicice.

În același timp, europenii își construiesc propria școală, mai mult sociologică decât economică (fără a face total abstractie de factorul economic), cu accente pe dimensiunile conflictuale, identitate și simbolice ale fenomenului sindical. La sfârșitul anilor '60 sociologul francez A. Touraine sistematizează diversitatea mișcărilor sindicale pe etape focalizate în jurul afirmării salariale, ceea ce, în final oferă și pune în evidență deschiderea dinamică care definește relațiile de muncă. Cu sublinierea că relațiile dintre partenerii sociali sunt complexe, câmpul relațiilor industriale se lărgește.

La începutul anilor '80, sub puternicul impact al școlii econometrice, dezbatările se concentrează în jurul unor idei cum sunt cele de: "negociere eficientă", "contracte implicate"; "costul acordului" și respectiv "costul dezacordului", "sindicatul reductor al incertitudinii"; "funcția de utilitate sindicală" fie sub forma unui arbitraj

direct între nivelul salariului și nivelul ocupării, fie prin luarea în considerare a ratei de sindicalizare sau a efectivelor sindicale adiționate cu obiectivele individuale. Deși formulările sunt abstractive, dificil de testat econometric permit, totuși, trasarea unor "curbe de indiferență sindicală" care să conducă la "negociere eficientă" (Mc. Donald, Solow, 1991). Concluzia care s-a impus a fost aceea că prin negocierea salariilor și ocupării se ajunge la acorduri echilibrate, eficiente în sensul lui Pareto, în care fiecare partener își menține poziția fără a o deteriora pe celuilalt.

"Statutul sindicatului s-a schimbat: sursă de eficiență și piedici potrivit teoriei tradiționale, sindicatul a devenit o organizație cu funcționalitate complexă...în spațiul salaruu-ocupare" (Bernard Cazier, 1991).

În ciuda dezvoltării sale pe parcursul a zeci de ani nu există în prezent în teoria și practica economico-socială un concept bine structurat, unanim acceptat de diverse școli și curente de gândire sau de toți actorii sociali care apar la un moment dat pe scenă. Beneficiem mai curând de definiții – care fără îndoială au un nucleu comun – de o multitudine de interpretări mai mult sau mai puțin adecvate realităților. Și, credem că nu greșim prea mult dacă afirmăm că în acest domeniu domnesc încă confuzii, o anume derută păguboasă sub aspect economic și periculoasă sub aspect social.

Mai întâi câteva definiții de largă circulație în literatura de specialitate.

Relații de muncă / Relații profesionale (*Rélations du travail/Rélations professionnelles*): caracterizează ansamblul relațiilor conflictuale sau nu dintre partenerii sociali. Se referă la: contracte de muncă, individuale sau colective, formele de reprezentare a lucrătorilor în întreprinderi: delegația de personal, comitetul de întreprindere, negocieri colective,

acorduri colective, conflicte colective etc. (Jean Yves Capul, Olivier Garnier, 1993).

- **Relații industriale:** procesul instituțional reglementat prin legi și norme juridice ale pieței muncii. Acoperă atât procesul negocierii colective între patronate și sindicate și înțelegerile (acordurile) în interiorul firmei între manageri și lucrători. Cuprinde: legislația muncii, procesele atât formale cât și neformale prin care se stabilesc modalitățile de plată, formare profesională și condiții de muncă; relațiile dintre munca organizată și cea neorganizată; segmentarea pieței muncii, relațiile dintre ocupare și politica de salariai, formare profesională, calificare și şomaj (Glossar of Labour Market Terms and Standards Curriculum Development Terms, 1997).
- **Sistemul relațiilor industriale:** ansamblul instituțiilor și relațiilor între cei care sunt implicați în elaborarea și adoptarea regulilor/reglementărilor de funcționare a pieței muncii și cei care operează pe această piață (Glossar of Labour Market Terms and Standards and Curriculum Development Terms, 1997).

Relațiile industriale reprezintă ansamblul legăturilor dintre conducerea (managementul) și lucrătorii unei întreprinderi. Aceste relații se raportează, în principal la remunerarea, timpul și condițiile de muncă, venituri suplimentare, securitatea ocupării, concedieri și plăti în caz de concedieri colective, procedee disciplinare și procedee de rezolvare a neînțelegerilor. Multe dintre aceste aspecte sunt influențate de legislație. Legea lasă însă loc pentru dezacorduri și, prin procedee/mecanisme diferite, tratamentul aplicat lucrătorilor poate fi mai generos decât cel stipulat prin lege. Disputele în domeniul relațiilor industriale pot fi rezolvate prin negociere, arbitrage sau acțiune industrială de fiecare parte

(John Black, 1997).

Relațiile industriale sunt definite în Oxford Dictionary for the Business World ca: relații dintre management și lucrători. Dacă relațiile industriale sunt bune, forța de muncă, în ansamblul ei va fi motivată să muncească susținut în beneficiul organizației și al clientilor ei. Satisfacția în muncă care rezultă dintr-un asemenea mediu furnizează ea însăși motivații pentru existența unor bune relații industriale. Dacă relațiile industriale sunt proaste, atât managerii cât și lucrătorii vor considera locul de muncă ca un mediu contraproductiv care generează disconfort, pre-judiciază performanța, slăbește motivația, dând naștere tendinței de autodistrugere a acțiunii industriale (Oxford Dictionary for the Business World, 1993).

În opinia noastră, luând în considerare și imputurile care în decursul timpului au intervenit în reglementarea/ameiorarea și funcționarea relațiilor dintre partenerii/actorii sociali, relațiile industriale ar putea fi definite în felul următor: *totalitate a relațiilor de muncă și sociale, a instituțiilor, mecanismelor și procedeeelor prin care acestea devin operaționale, precum și a sistemului de conexiuni dintre acestea în interiorul și în afara pieței muncii – ca principală zonă de localizare/derulare a lor. Sunt relații, în general reglementate mai mult sau mai puțin standardizate prin norme juridice sau cuture, tradiții etc., între partenerii sociali la scară națională, sectorială, regională, locală inclusiv transfrontalieră în procesul de management, de gestiune a resurselor umane, având drept obiective sporirea productivității și competitivității, crearea de noi locuri de muncă și creșterea ocupării forței de muncă, prevenirea și combaterea șomajului, armonizarea criteriilor economice și a echității în distribuirea veniturilor astfel încât să fie evitate fenomenele și tendințele de adâncire a polarizării sociale și, respectiv, întări-*

rea coeziunii sociale. De aceea funcționarea normală a relațiilor industriale, convergentă din perspectiva armonizării intereselor angajatorilor/patronatului și lucrătorilor/sindicatelor a devenit în prezent caracteristică și mecanism major al construcției noii Europe, a Europei sociale.

Oricum ar fi definite, în sens larg sau, dimpotrivă restrâns, nota definitorie a relațiilor industriale rezidă în acțiunea lor de proces/act/acțiune **colectivă**. Respectiv, deciziile finale asupra uneia sau altei probleme care face obiect al preocupărilor/intereselor convergente și/sau divergente ale partenerilor sociali sunt rezultat al informării reciproce, consultării, dezbaterei și negocierii în cadrul unor norme, reguli de joc stabilite consfințite juridic, după caz, în acorduri, contracte colective la diferite niveluri, convenții, protocoale, pacturi sociale etc. Fiecare dintre acestea și toate la un loc având drept țintă finală realizarea unei zone de consens asupra soluționării unei/unor probleme, într-un domeniu de activitate, în genere în apropierea dacă nu armonizarea unor interese mai mult sau mai puțin diferite, chiar contradictorii, care apar, se localizează pe piața muncii. Dar efectul de propagare – antrenare al acestora este resimțit și pe celelalte piețe, și cu deosebire în sfera socială. De aceea, având în vedere funcțiile relațiilor industriale, crearea ansamblului de condiții economice, juridice, instituționale are o importanță deosebită și privește în egală măsură pe toți partenerii/actorii sociali.

2. Funcții

Într-o societate democratică, cu o economie de piață funcțională, cu o piață a muncii funcțională, sistemul relațiilor industriale este, înainte de toate o instituție, cu caracter integrator a pieței muncii, din moment ce fiecare componentă a sa, mecanism de realizare sunt, la rândul lor, instituții ale pieței muncii. Ca atare,

conceptul de relații industriale este suficient de structurat pe orizontală și verticală, la nivel de companie, local, regional, național și internațional, iar procesul de derulare a acestora este reglementat prin norme juridice internaționale (BIM), comunitare (UE), naționale. Relațiile industriale, în desfășurarea lor, intrunesc caracteristica de multifuncționalitate, interacționalitate/interdependentă. Care sunt funcțiile acestora?

- a) **funcții economice** a căror esență rezidă în participarea prin forme organizate – comitete de întreprindere, delegații sindicale, consiliile de lucrători, alte formule organizatorice cu caracter permanent sau temporar etc. – la dezbaterea și luarea deciziilor care privesc viitorul firmei și al lucrătorilor. De regulă, este vorba de o abordare multianuală programată, în centrul căreia se află probleme cum sunt: investițiile viitoare, înnoire tehnologică, orientare către noi piețe, ocuparea forței de muncă și formarea profesională, pe parcursul întregii vieți, mărimea salariului și structura pachetului salarial, securitatea locului de muncă, protecția socială a lucrătorilor în situații de concediere etc. Este un proces de cogestiune, codeterminare, codecizie în care fiecare participant se simte implicat și responsabil. Se pun astfel bazele unor comportamente economice, participative, psihosociale benefice pentru toți participanții.
- b) **funcție socială, de asigurare, menținere și consolidare a coeziunii sociale**. Deși ideea "Europei sociale" lansată de Jacques Delors în 1987 a prins viață ceva mai târziu (Maastricht, 1993), în prezent întărirea coeziunii sociale prin parteneriat este o țintă a UE transmisă și țărilor candidate. Este poate, în prezent latura cea mai atractivă a relațiilor industriale. "Dimensiunea socială, remarcă Ural Ayberk, devine astfel o componentă esențială

a consolidării Pieței Unice. Marea piață nu ar avea nici un sens dacă nu ar pune în valoare problema nivelului de trai și a nivelului protecției sociale a cetățeanului comunitar. Justificarea sa mai degradă politică rezidă, dimpotrivă, în surplusul de progres social și în avantajele pe care le vor aduce tuturor cetățenilor Uniunii Europene (Ural Ayberk, 1994). O remarcă este de reținut: politica socială europeană puternic susținută în baza Tratatului de la Amsterdam nu poate avea drept scop decât unificarea în timp a ansamblului politicilor sociale din Europa. Ea urmărește elaborarea unor directive, linii directoare convergente care să favorizeze consensul, identificarea unor priorități sociale globale, stabilirea unor orientări comune și a unui sistem informațional armonizat și funcțional, lăsând libertate statelor membre și candidate de a-și stabili prioritățile naționale, metodele și mijloacele de acțiune. Normele europene, stabilitate, la cote minime, au doar funcția de punct de reper/prag de referință.

c) **funcție instituțională** realizată prin pachetul de legi și norme juridice, de instituții, mecanisme prin care se dezrulează relațiile industriale. Între acestea amintim: libertatea de asociere a partenerilor sociali concretizată în confederații, uniuni, sindicatele și patronatele, reprezentativitatea partenerilor sociali (declarată sau stabilită pe calea justiției), comitete de întreprindere, consilii ale lucrătorilor, delegații ale lucrătorilor la nivel de companie, comitete tripartite sectoriale și teritoriale, regionale, locale, parteneriatul public - privat etc. Ca mecanism de lucru folosește informarea reciprocă în forme organizate, consultarea, negocierea colectivă, acorduri/convenții/contracte colective pe diferite palieră organizaționale și/sau probleme.

Relațiile industriale nu pot funcționa eficient în afara unui sistem instituțional echilibrat, în afara înțelegerii de către fiecare partener social a zonei sale de competență și respectiv a asumării răspunderilor care le revin. În acest context CE, prin Comisarul său pentru ocupare și probleme sociale, apreciază că în acest moment este nevoie să sporească responsabilitatea socială a întreprinderilor¹.

“Noi trăim într-o eră de mutații fundamentale în care fiecare instituție trebuie să-și reexamineze rolul și maniera de a fi. Între altele, întreprinderile trebuie să accepte schimbarea rolului. Ele trebuie, astăzi, să fie protagonistele unei dezvoltări durabile, ceea ce semnifică că ele trebuie să aibă și alte rațuni decât cele de a realiza profituri. Ele trebuie de acum înainte să contribuie în mod pozitiv la dezvoltarea (protecția) mediului și la cea socială – ceea ce denumim un “triplu demers” al misiunii întreprinderilor. În plus, acestea nu trebuie să se multumească cu acordarea de puncte bune pentru respectarea legislației sau a convențiilor internaționale. Ele trebuie să meargă mai departe pentru îmbunătățirea relațiilor dintre lucrători și întreprindere, ca și cu societatea la nivel local, regional și pe plan internațional (s.n.).

În acest cadru responsabilitatea comisiei este dublă: să ajute întreprinderile să-și asume mai bine responsabilitățile sociale și să încerce să obțină un consens global asupra procedurilor de verificare și evaluare” (Anna Diamantopoulou, 2001).

d) fără a insista prea mult, relațiile industriale în evoluția lor firească spre dialog, parteneriat și concertare socială au și o importantă funcție politică, aceea de a asigura pacea socială, climatul necesar realizării coordonate a

¹ Nu de mult CE a publicat o Carte verde asupra acestei probleme.

unor obiective puse în serviciul dezvoltării umane. Dacă mecanismul principal de asigurare a acestui climat este reprezentat de acordul/pactul social încheiat, de regulă în formulă tripartită, nucleul în jurul căruia se distribuie întreaga problematică a relațiilor industriale a devenit în prezent în UE și în țările candidate OCUPAREA FORTEI DE MUNCĂ, iar, în consens cu liniile directoare ale SEO întregul set de programe economice și sociale sunt, ar trebui să fie coordonate și puse în serviciul ocupării. Sugestivă pentru ilustrarea acestui proces este drumul parcurs de legislația muncii din 1957 până în 1999/2000 de instrumentele în care s-a concretizat (vezi anexa nr. 1).

În prezent s-ar putea vorbi de procesul/tendința de substituire a termenului de **Relații Industriale** cu cel de **Dialog și Parteneriat Social**¹ sau de folosirea

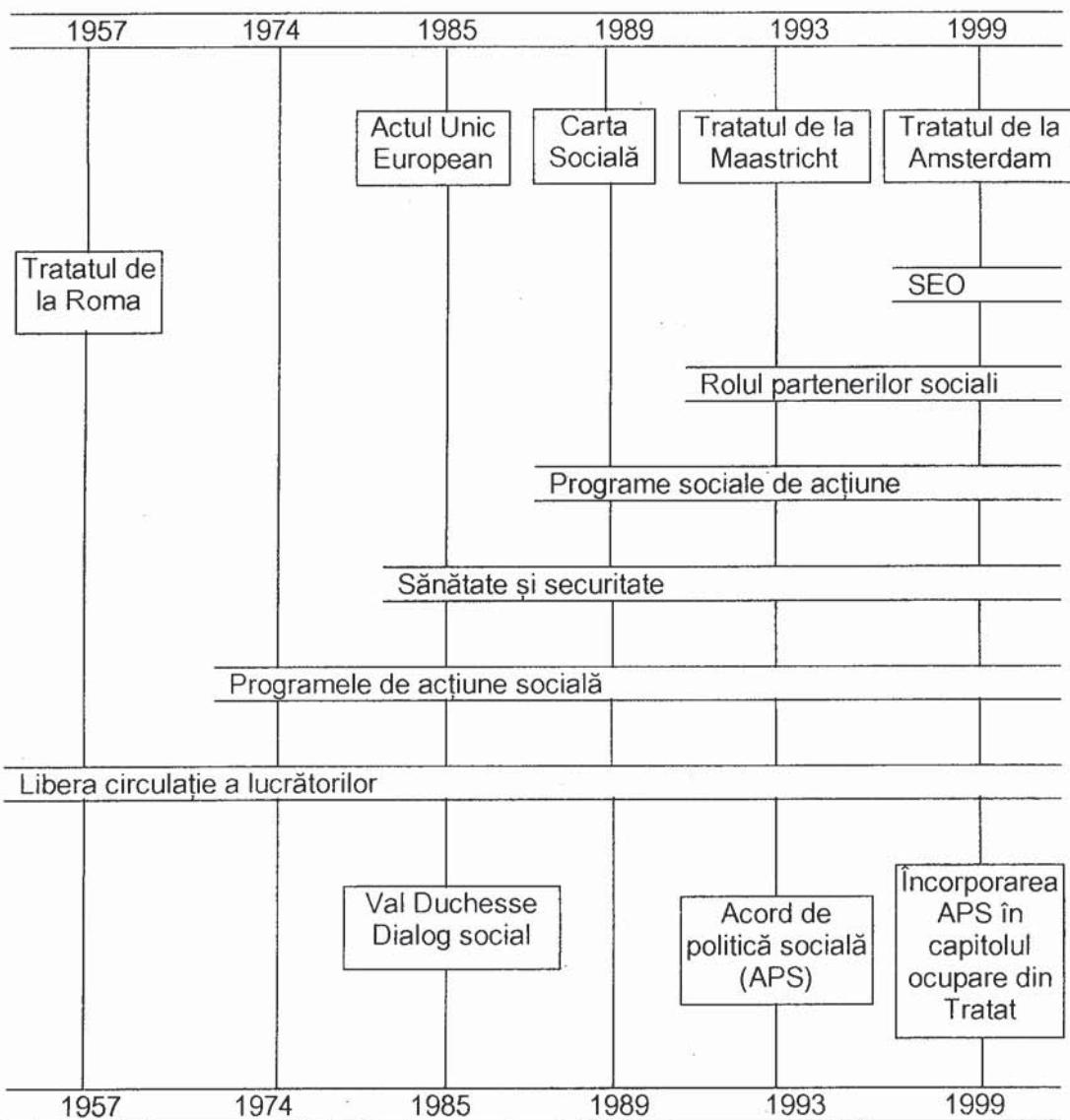
lor concomitentă în explicitarea, analiza relațiilor de muncă dintre partenerii sociali. În acest context câteva remarcări se impun (schema nr. 2 și anexa nr. 1):

- La nivelul UE este preferat termenul de Dialog Social, introdus pentru prima dată la Val Duchesse, dar consolidat puternic prin tratatele de la Maastricht, Amsterdam și Nisa;
- Acquis-ul comunitar în termeni de legislație a muncii și socială este considerabil, acoperind domenii-cheie ale relațiilor industriale inclusiv ale protecției sociale a lucrătorilor;
- Pe drumul lung dintre Roma (1957) – Amsterdam (1997) – Nisa (2001) și Copenhaga (2002) se pot distinge câteva etape asupra cărora, sub aspect juridic și, evident, problematic a fost concentrată atenția CE de resort, cu rezultate remarcabile.

¹ În legătură cu aceasta unii specialiști apreciază că este mai curând vorba de rafinarea mecanismelor de operaționalizare a relațiilor industriale, informarea, consultarea, dialogul, parteneriatul și concertarea socială fiind doar mecanisme adoptate noului context în care se desfășoară relațiile industriale.

Schema nr. 2

Schimbări instituționale majore. Impact politic

Sursa: *Industrial Relations in Europe, CE, 2001.*

Caseta nr. 1

Principalele etape în dezvoltarea legislației muncii și a celei sociale în UE

Etapa I: anii '60 și începutul anilor '70

Se pune accent pe instrumentele destinate a susține libertatea de mișcare a lucrătorilor, ca și pe coordonarea schemelor de securitate socială. Tratatul de la Roma (art. 48/noul art. 39) și art. 51/noul art. 42 conținea două capitole importante: libera circulație a lucrătorilor (într-o Europă marcată de penuria forței de muncă) și securitatea socială a lucrătorilor migranți.

Etapa a II-a: a doua jumătate a anilor '70

Caracteristic este apariția și adoptarea primelor directive privind legea muncii, egalitatea de șanse între femei și bărbați, sănătatea și securitatea la locul de muncă. Deși, cadrul instituțional nu se schimbă anumite evenimente economice, criza petrolului, debutul restructurării industriale impun unele ajustări privind concedierile colective, ca și o serie de reglementări privind calitatea condițiilor de muncă.

Etapa a III-a: anii '80

O etapă de consolidare a progreselor anterioare (egalitatea condițiilor de muncă pentru femei și bărbați, sănătatea și securitatea muncii). În 1980 apare o directivă-cadru care inventaria toti agentii, indiferent de natura lor, care puteau afecta condițiile de muncă. Actul Unic European (AUE) întărește bazele legale pentru asigurarea sănătății și securității la locul de muncă. Prin majoritate calificată se stabilesc cerințele minime pentru sănătatea și siguranța locului de muncă. Si, extrem de important, prin AUE se recunoaște dialogul social la nivel european (art. 191, nou art. 139).

Etapa a IV-a: 1990-1993

Hotărâtoare este semnarea Cartei Drepturilor Sociale Fundamentale ale Lucrătorilor. Aceasta a impus în mod necesar elaborarea unor programe de acțiune și a 15 directive ale CE legate de muncă, condiții de muncă etc.

Tratatul de la Maastricht și protocolul social au extins folosirea votului majorității dincolo de sănătate și securitatea locului de muncă și, semnificativ, definește rolul partenerilor sociali la nivel comunitar.

Etapa a V-a: 1994-1999

Negocierile colective dintre partenerii sociali – prin protocolul social – capătă un rol activ. Aceștia "căștigă" dreptul de a participa la elaborarea legislației sociale a comunității în materie de concedii de odihnă, maternitate, muncă cu timp parțial, contracte pe perioadă determinată.

Apar primele acorduri între partenerii sociali la nivel european.

Etapa a VI-a: din 1999 și în continuare

Tratatul de la Amsterdam consolidează ferm cadrul instituțional și instrumentele politicii sociale în patru domenii fundamentale: ocupare, combaterea discriminării, condiții egale pentru bărbați și femei, rolul partenerilor sociali (art. 3, 13, 137, 138, 141). În fine, permite Parlamentului European să-și sporească implicarea (ca decizie).

Sursa: Întocmit pe baza informațiilor din: Industrial Relations in Europe, Dialogue Social Européen, La politique de L'Union Européenne en matière de l'emploi et de protection sociale.

3. Dimensiuni

Indiferent de conceptul pentru care optăm – relații industriale sau dialog, parteneriat și concertare socială – așa cum combine se vede și din abordările anterioare, acesta este un concept multidimensional.

Din acest punct de vedere multidimensionalitatea se poate manifesta la două niveluri, fiecare dintre acesta având la rândul său alte dimensiuni și ierarhii sub aspectul conținutului și, respectiv, al reglementărilor. După cum, aceasta se poate studia pe verticală sau orizontală.

În primul rând, dimensiune internațională, comunitară, denumită cel mai frecvent europeană, reglementată prin

tratate, directive, alte acte normative, acorduri, convenții la nivelul UE. Cu sublinierea că mărimile, normele stabilite prin aceste documente sunt fie baremuri minimale pentru partenerii sociali, europeni, fie punct de pornire în reglementările naționale. Evident, directivele UE parte a acquis-ului comunitar, pe baza negocierii între partenerul național și CE se preiau, se transpun și se aplică în legislația națională, necesitând, de la caz la caz, monitorizare sau perioade negociate pentru aplicarea lor integrală. La rândul ei dimensiunea internațională poate fi văzută pe verticală, luând în considerare nivelul de organizare a partenerilor corporație multinațională, inter-

sectorial, interprofesional, sindicate, respectiv patronate europene, fie pe orizontală prin aplicarea unora și a celorăși directive, principii în variate domenii care pot fi complementare sau conexe.

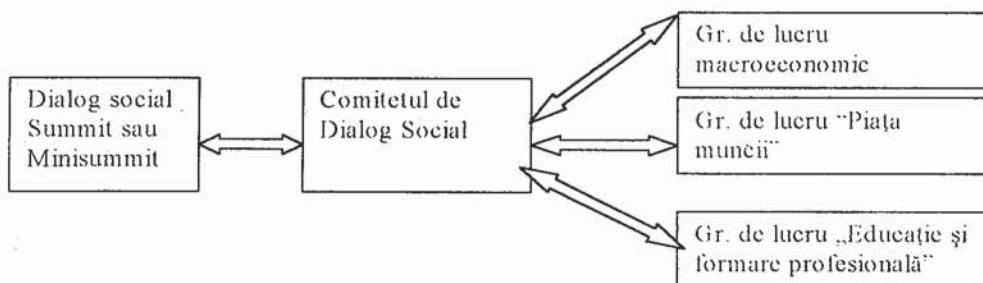
La nivel european, prin participarea partenerilor sociali, de regulă în formulă tripartită, se înțelege în mod obișnuit crearea cadrului instituțional – funcțional care să ofere posibilitatea partenerilor sociali să ia parte la elaborarea unor decizii comunitare în probleme economice și sociale, dincolo de discuțiile/negoierile care se poartă privind distribuirea profiturilor întreprinderilor. Aceasta a fost inițiativa Confederațiilor Sindicale Libere și Creștine, respectiv Confederația Europeană a Sindicatelor. Procesul a avansat lent, cu multe reticențe din partea CE și a Uniunilor patronale. Dar, în 1976 a fost creat Comitetul Permanent pentru Ocupare, la lucrările căruia participă patru parteneri europeni: reprezentanții lucrătorilor, reprezentanții patronatului, reprezentanții Comisiei și ai Consiliului de

miniștri. În perioada 1974-1978, Conferința tripartită s-a întrunit în mod regulat, problematica ocupării formând obiectul principal al primelor cinci Conferințe. Dar în fața unor nereușite și ezitări poziția CES devine mai dură, ceea ce obligă la reconsiderări. Ca urmare, se ajunge la concluzia că la nivel european politicile sociale necesită același tratament ca cele economice pentru a întări coeziunea socială și a crește capacitatea de concurență pe piața internațională. Este perioada în care apare așa-numitul "pachet Delors" care în esență propune crearea a trei fonduri structurale: Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR), Fondul European de Orientare și Garanție Agricolă (FEOGA) și Fondul Social European (FSE), concomitent cu reforma politicilor agricole și financiare ale CE.

În acest context, Comisia Delors, începând din ianuarie 1985, a renovat și relansat dialogul social între partenerii sociali, dialog care a fost numit în epocă "Val Duchesse" (12 noiembrie 1985).

Schema nr. 3

Dialogul social bipartit Val Duchesse

Dialogul Social – Momentul Val Duchesse

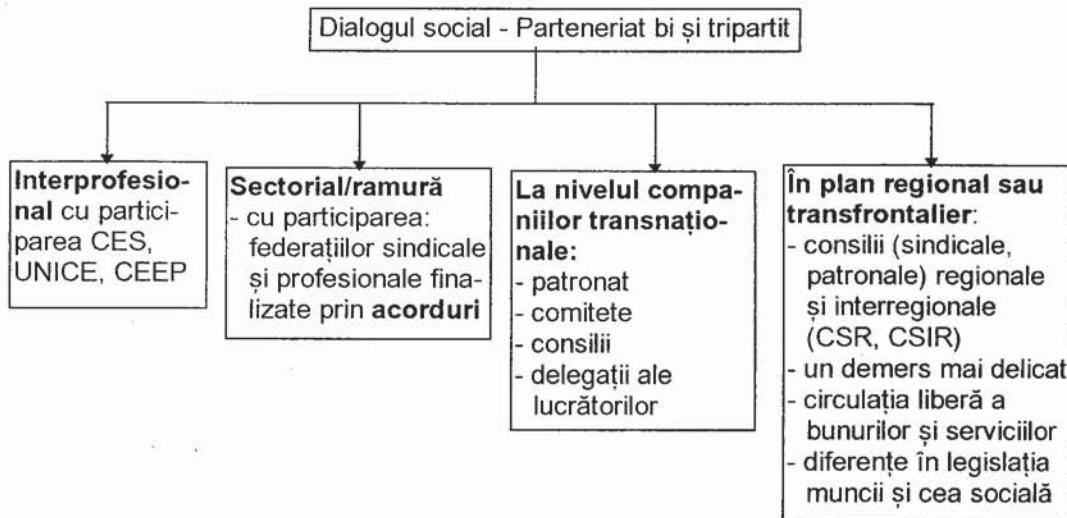
La dialog participă Confederația Europeană a Sindicatelor (CES), Uniunea Confederațiilor Industriei și Patronatelor din Europa (UNICE), Centru European al Întreprinderilor Publice (CEEP) și Comisia. De remarcat, că nu se impun directive, recomandări obligatorii. Se formulează orientări și probleme comune care au, la nivel național, o pondere sau o complexitate deosebite; acestea sunt rezultatul compromisului și medierii între participanți (Ural Ayberk)

La acest nivel relațiile industriale, sub forma dialogului social și a parteneriatu-

lui se desfășoară pe mai multe planuri, la diferite niveluri:

Schema nr. 4

Nivel și forme ale dialogului social european

În concluzie, se poate vorbi de patru niveluri de derulare a dialogului în UE:

- comunitar;
- sectorial;
- național;
- regional.

Pe de altă parte, se disting două tipuri de abordare a dialogului: unul normativ (dispoziții, restricții), iar altul descentralizat axat pe probleme specifice într-un domeniu sau altul. Însăși poziția CE a evoluat mult, spectaculos chiar, de la o abordare centristă și globalistă spre suplețe și pragmatism.

Evident în multe probleme pozițiile partenerilor sociali sunt diferite, greu de armonizat. Așa de exemplu, UNICE este împotriva armonizării condițiilor sociale cu ajutorul legislației europene, în timp ce CES-ul milită pentru o acțiune convergentă de ratrapaj social și susține norme ridicate în materie de protecție socială. "CES revendică reguli de joc pentru a evita crearea unei zone de liber schimb într-un desert social și asumarea convergenței spre niveluri înalte", cu accent pe sprijinirea zonelor, regiunilor

rămase în urmă. De aici o intervenție mai largă a CE în domeniile implicate (inventarul propunerilor și stabilirea priorităților, perfecționarea instrumentelor juridice, fie de constrângere, fie de stimulare etc.).

"A realiza un spațiu social legislativ nu înseamnă că noi dorim să codificăm totul la nivel european. Acest spațiu legislativ trebuie să se sprijine pe o politică de relații sociale și negocieri colective foarte dezvoltate și foarte active. Este necesar să fie încheiate *acorduri-cadru la nivel european*, (s.n.) al somerilor profesionali, în cadrul companiilor transnaționale și chiar al regiunilor transfrontaliere" (CEE, 1990).

În tot acest context, *principiul subsidiarității* are relevanță să care nu poate fi ignorată. Aceasta îmbracă trei aspecte principale (Jean Duren, 1992). Si anume:

- socialul este subsidiar în raport cu economicul;
- acțiunea comunitară este subsidiară în raport cu cea națională;
- acțiunea instituțiilor legislative comunitare este subsidiară în raport cu inițiativele partenerilor sociali.

În al doilea rând, dimensiunea națională a relațiilor industriale, reflectă un sistem legislativ-instituțional, care reglementează reprezentativitatea și competențele partenerilor sociali, gradul de descentralizare a negocierii colective, metodele de informare, consultare, participare, formulele organizatorice de participare, proceduri etc.

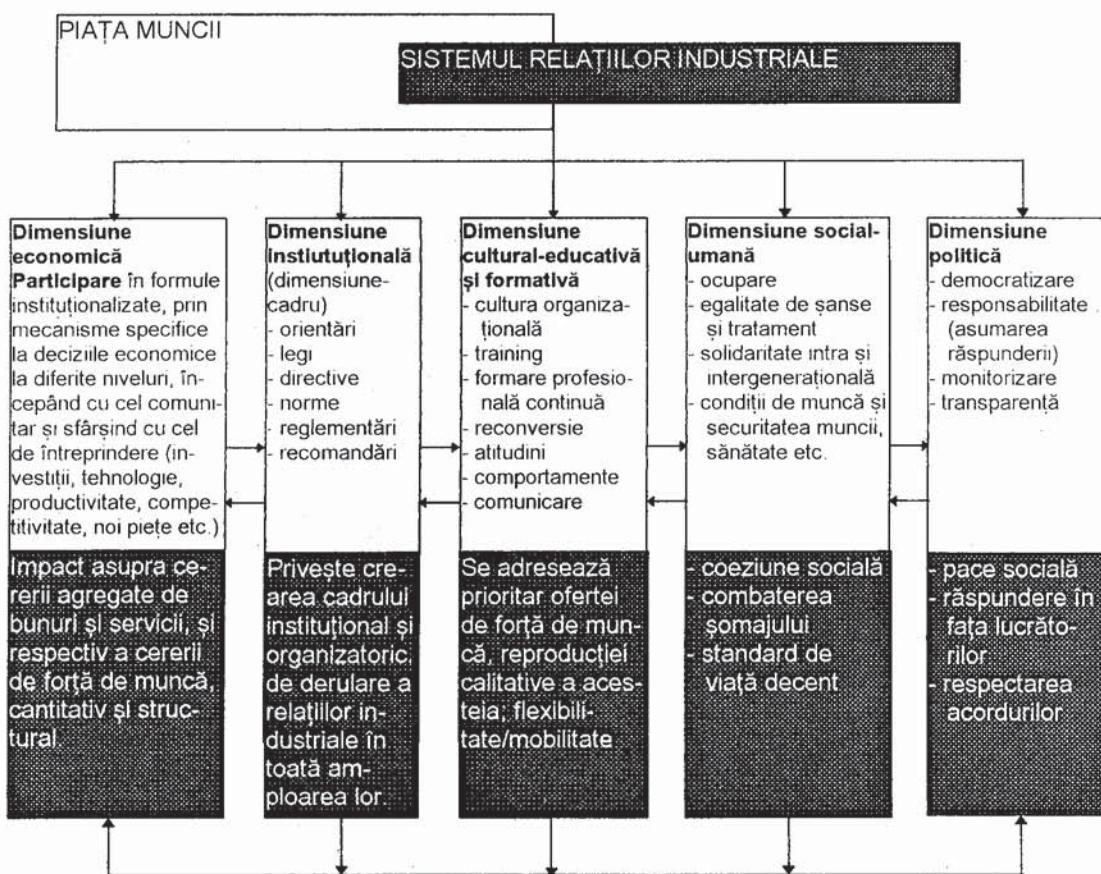
În al treilea rând, multidimensiona-

litatea relațiilor industriale, de parteneriat și dialog social poate fi judecată în funcție și de alte criterii: economice, sociale, instituțional-legislație/juridice, educativ-formative, motivationale etc.

Schematic această latură de fond a relațiilor industriale care dă practic nota de interdisciplinaritate a acestora și de intercondiționare a sistemului ar putea fi prezentată astfel:

Schema nr. 5

Multidimensionalitatea sistemului de relații industriale

De aici câteva reguli/lecții. Într-o economie de piață funcțională în general, dar mai ales în modelul european de economie de piață, al pieței muncii cu deosebire, a luate în considerare și a acționa pe baza legilor și regulilor de joc ale pieței este absolut necesar, dar nu și

suficient. Aceste limite au devenit tot mai evidente pe măsură ce insuficiențele sau efectele adverse ale așa-numitei "mâini invizibile" s-au extins la nivel național și extranțional.

A continua, a te face că nu vezi limitele sociale ale legilor pieței ca atare,

echivalează în final cu o condamnare la sărăcie, la boli endemice, la colaps economic. Acesta se cere evitat și aceasta încearcă să și facă noua construcție europeană. Luarea în considerare a limitelor sociale ale pieței muncii este la fel de importantă ca respectarea regulilor de joc ale oricărei piețe (David Marsden, 1989). A vorbi în prezent numai de profitul întreprinzătorului, neglijând sau marginalizând "profitul lucrătorului" luat individual sau colectiv este deja un discurs revolut, neproductiv cu efecte de retardare a dezvoltării și prosperității.

Resursa umană nu mai poate fi tratată doar ca factor de producție, ca o marfă oarecare. Poate fi cel mult considerată o marfă de un fel deosebit care are nevoie de un tratament pe măsură pentru ca societatea să poată prospera și avansa fără seisme distrugătoare, fără segmentări păguboase. La urma urmelor capacitatea de muncă, sistemul de competențe al individului sunt proprietatea acestuia, pe care le posedă, le încorporează și pe care le vinde sau, închiriază pe durate diferite fără ca dreptul său de proprietate să fie afectat. Întreprinzătorul/angajatorul prin plata pentru munca efectuată, în general prin pachetul salarial și de recompense pe care îl oferă are datoria economică și etică de a asigura reproducția ofertei de forță de muncă la cote cât mai înalte, ca și locuri de muncă de mai bună calitate. Altfel, practicând – pe baza argumentului competitivitate – o politică salarială care subevaluează contribuția resursei umane, tratează rezidual problemele sociale inclusiv familiale nu face decât să îngusteze, să comprime cererea agregată → producția de bunuri și servicii → piața în general. Și, în consecință să blocheze creșterea și dezvoltarea, inclusiv a factorului uman.

Inovațiile majore care în ultimele decenii – trecând prin școala resurselor umane dintre cele două războaie mon-

diale și imediat după acestea – au fost introduse în sistemul relațiilor industriale, accentul pus pe dimensiunea socială, ca și pe cea culturală, educativ-formativă sunt de bun augur, în măsura în care vor funcționa, instrumentele și dispozitivele de care dispun vor beneficia de tratamentul și transparenta necesare.

Iar mesajul pentru țările candidate este cât se poate de clar: *echilibrul între ocupare – coeziune socială – productivitate este crucial pentru succesul politicilor sociale și al relațiilor industriale*. Este de presupus că în anii care vin, în țările candidate rolul acestora va crește, ele fiind, practic, componente ale acquisiției comunitar, iar cele trei Conferințe axate asupra acestui subiect – Varșovia (1999), Praga (2000), Bratislava (2001) – sunt o dovedă în acest sens.

4. Conținutul problematic al relațiilor industriale

Din abordările anterioare rezultă, dincolo de dimensiunile prezentate, o serie de informații privind: a) formele relațiilor industriale în funcțiuie la nivel european și b) problematica care face obiectul dialogului și parteneriatului social, ca și accentele care se pun în prezent asupra acestor probleme. Asupra unora dintre acestea vom insista în continuare, aducând, sperăm elemente noi.

4.1. De la conflict spre consens

Spuneam în paginile anterioare că în spațiul european, fără a se renunță complet la conceptul de relații industriale există o tendință clară de substituire cu cel de dialog social, parteneriat și concertare socială.

Dialogul social este definit ca un proces continuu de interacțiune între partenerii sociali al căror scop este ca prin diferite dispozitive să ajungă la înțelegeri/acorduri privind controlul/monitoriza-

rea anumitor variabile economice și sociale atât la nivel macro, cât și la nivel micro (schemele nr. 3 și 4).

Consultarea, parte componentă a dialogului social (a relațiilor industriale) constă într-un ansamblu de discuții, de dezbatere, distințe de negocierile colective și care nu sunt introduse în procesul de negociere sau în acordurile încheiate. Consultarea, în cadrul organizat (consiliile de întreprindere, comitetele de întreprindere, reuniuni mai largi) se poate axa pe o gamă largă de probleme ale companiei; este un mijloc de comunicare, de transmitere și retrasmisie a unor mesaje. Este în același timp un mecanism de îmbogățire a culturii organizaționale, de învățare și formare a culturii dialogului social.

Succesul economic și social al consultării este dependent de o serie de factori: informare corectă și la timp, transparentă, de stilul de conducere al managerului, de maniera în care opinioile celor consultați sunt filtrate, luate sau nu în considerare, ca și de maturitatea și responsabilitatea partenerilor. Pe scurt, de climatul de încredere și respect care se poate crea prin consultare în baza unei informații corecte.

Concertarea socială este un rezultat și un mecanism al managementului instituțional al resurselor umane, care prin consultarea celor interesați și punerea de acord a diferențelor opiniei ale autorităților publice și ale organizațiilor reprezentative ale lucrătorilor și patronilor ajunge fie la consens, fie la acorduri/pacturi sociale. Dacă consultarea este de regulă bipartită, concertarea socială, ca și dialogul social au caracter tripartit.

Negocierea colectivă – unul din primele și principalele mecanisme ale relațiilor industriale – este procesul periodic de negociere a acordurilor/convențiilor/contractelor colective. Aceste acorduri, reflectă, cu necesitate, raportul de forțe dintre partenerii sociali, ca și ma-

turitatea științifică și politică a acestora, înțelegerea până la urmă a marjei până la care se pot ridica cerințele organizațiilor sindicale și, respectiv, a marjei în care se pot înscrie concesiile organizațiilor patronale. Perioade lungi de timp negocierile colective au fost focalizate mai ales pe relația salarială, în prezent, după cum vom vedea, frontul acestora se îmbogățește. Se creează un anumit echilibru, chiar dacă fragil, între problemele care fac obiectul negocierii la nivel național, sectorial, de companie sau regional.

Contractul/acordul colectiv reprezintă în formă scrisă și înregistrată rezultatele la care s-a ajuns prin negocieri colective între un patron și una sau mai multe organizații sindicale sau între asociații patronale și confederații sindicale. Prin asemenea acorduri se stabilesc relații între părți, răspunderile fiecăreia, ca și tratamentul lucrătorilor. Ca arie de cuprindere acoperă salariile, condițiile de muncă, securitatea muncii.

Pactul (acordul) social – reprezintă un concept și un mecanism (adesea un compromis) de dată mai recentă în componenta relațiilor industriale. Mai curând el poate fi asociat noțiunilor actuale de dialog și parteneriat. Nu este încă definit cu suficiență precizia. Marea majoritate a specialiștilor definesc pactul social/acordul social ca un instrument care pe calea negocierilor colective permite partenerilor sociali să participe la procesul de luare a deciziilor, să asigure astfel climatul social, pacea socială necesară punerii în operă a deciziilor convenite împreună. Se înțelege, prin definiție, că pactul social trebuie să răspundă/să satisfacă concomitent și în măsura apreciată ca necesară și posibilă la un moment dat atât exigențele patronului, cât și pe cele ale sindicatelor și, evident, ale guvernării. Aceasta este și rațiunea pentru care la începutul anilor '90 UE și țările membre ale UE – cu excepția Franței și

a Marii Britanii – au făcut eforturi pentru încheierea unor asemenea pacturi sociale. Desigur, că fiecare țară își are specificul său în ceea ce privește, printre altele, prioritatea soluționării unor probleme, mecanismele de soluționare și care în mod necesar apar în pactul social. Pe de altă parte, se cere subliniat că situația economică dominată de globalizare, de formare a Uniunii monetare, de îmbătrânire demografică împing în prim planul problematicii de negociat alte și alte probleme, cu dimensiuni proprii fiecăreia dintre țări. Astfel, în prezent pactul social include probleme cum sunt: competitivi-

tatea, ocuparea deplină și combaterea șomajului, reformarea pieței muncii, formarea profesională continuă, protecția și securitatea socială. În acest cadru, există o varietate de formule: un pact social nu poate și nu trebuie să reprezinte doar semnături formale pe un document, ci să miște mașina, să calibreze mecanismele de realizare; de asemenea există diferențe în ceea ce privește momentul adoptării și durata sa de funcționare (anexa nr. 2). Din această perspectivă în UE se poate vorbi de generații de acorduri/pacturi sociale.

Tabelul nr. 1

**Principalele diferențe de context între acordurile sociale semnate
în anii '60 și cele din anii '90**

	Acorduri (pacturi) sociale în anii '60	Acorduri (pacturi) sociale în anii '90
Context	Regularizarea națională a economiei Baby boom Acomodarea cu regimul monetar Fordism	Globalizare Îmbătrânire demografică Uniunea economică și monetară Societate informațională
Piața muncii	Ocupare deplină Reglementarea pieței muncii	Șomaj Securitate și flexibilitate
Politica salarială	Redistribuirea productivității	Moderare salarială
Protecție socială	Bunăstare	Modernizarea bunăstării
Cadrul instituțional al negocierii colective	Centralizare Parteneri sociali orientați	Coordonare descentralizată Statul orientat

Sursa: *Industrial Relations in Europe*, Bruxelles, 2001.

Fără a insista prea mult putem conchide că acolo unde pacturile sociale au conținut cu adevărat problemele prioritare, au pus în funcțiune mecanisme adecvate și dacă au fost respectate de fiecare dintre semnatari au contribuit din plin la crearea climatului de liniște, de încredere între partenerii sociali atât de necesar construcției noii Europe, lărgirii UE și attingerii obiectivelor sale pe diferite etape.

Dar, dincolo de această remarcă, de subliniat este faptul că principalele zone problematice – cu diferențe în timp și pe țări – au fost: salariile, creșterile salariale, repartitia plusului de productivitate, reglementarea/dereglementarea pieței

muncii, ca și larga problematică micro și macro economică a protecției și securității sociale (vezi și anexele 3-4).

Anii '90 au marcat creșterea aranjamentelor tripartite în care o parte de răspundere revine statului în procesul de consultare și negociere; au fost create organisme speciale în acest scop la nivel european (CES) și la nivel național (Fundată Muncii – în Olanda; Comisia de Politică a Veniturilor – Finlanda; Consiliul Național pentru Economie și Consiliul Național pentru Muncă – în Belgia etc.).

La începutul mileniului al treilea, dacă principiile bipartitismului se respectă la scară micro și sectorială, cel al tripartitis-

mului la nivel global, național, există într-o serie de domenii, inclusiv în plan regional și local o tendință de pasaj de la bi-/tripartitism la multipartitism coordonat. Este un proces deosebit de productiv menit de a concentra și focaliza forțe mai multe asupra realizării unor obiective majore într-o anumită perioadă. Au o relevanță aparte pentru țările candidate cu deosebire la nivel regional și local. Numai așa capacitatea de absorbție a asis-

tenței UE prin diverse programe orientate asupra anumitor zone poate să sporească și să dea maximum de eficiență în plan economic și social.

Să vedem care sunt, la nivel european principalii actori, respectiv principalele confederații sindicale și asociații profesionale reprezentative care participă în diverse forme la desfășurarea relațiilor industriale și la care sunt afiliate confederații și/sau asociații naționale.

Tabelul nr. 2

Principalele confederații sindicale și asociații patronale

Anul	Uniuni sindicale	Asociații patronale
1958	Secretariatul European al Sindicatelor (SSE)	Uniunea Industriașilor și a Confederațiilor Patronale din Europa (UNICE)
1961		Centrul European al întreprinderilor cu participare publică (CEEP)
1969	Confederația europeană a sindicatelor libere (CSEL)	
1973	Confederația europeană a sindicatelor (ETUC)	
1979		Asociația europeană a meșteșugărilor și a întreprinderilor mici și mijlocii (UEAPME)
1989	Confederația europeană a personalului de execuție și managerial (CEC)	

Sursa: *Industrial relations glossaries, Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 1993.*

Caseta nr. 2

Promotori ai dialogului social

UNICE, CEEP și ETUC au fost "conducătorii" în organizarea și dezvoltarea dialogului social la nivel comunitar. Aceste organizații au fost cu adevărat primele care s-au implicat în crearea Relațiilor industriale la nivel european. În 1985 au fost de acord și au participat la dialogul – tip Val Duchesse, depășind granițele unei simple consultări. Recent un număr de alte organizații au cerut să participe la dialogul social european. În acest fel se îmbogățește cooperarea atât cu UNICE, cât și cu ETUC.

Din punctul de vedere al reprezentativității cele mai puternice organizații sunt: UNICE pentru patronat și ETUC pentru lucrători.

Sursa: *Report On the Representativeness of European Social Partner Organisation, Part.1, EC, 1999.*

4.2. Principalele zone problematice¹. Deplasări și progrese

Conținutul problematic al relațiilor industriale, în spătă a consultării și negocierii s-a îmbogățit în permanență pe măsură ce relațiile capitaliste s-au dezvoltat, au apărut unele organisme specializate cu funcții în domeniul (OIM, Uniunile Sindicale, Asociațiile Patronale). Cu voia sau fără voia patronatelor, relațiile de muncă tind să se umanizeze. Pe de altă parte, evoluția tehnologiilor inclusiv a tehnologiei informațiilor și comunicațiilor aduce o serie de elemente noi. În plus, nu putem să omitem încă două elemente. Primul se leagă de faptul că la nivelul managementului companiei/firmei se creează o nouă relație între economic și social. Aceasta își pierde tot mai mult caracterul conflictual devinând mai curând o relație de cooperare, de colaborare (anexa nr. 2). Se caută metode de conciliere a părților în caz de conflict (anexa nr. 3). Oricum numărul, durata și intensitatea grevelor și a conflictelor collective de muncă, exceptând unele reinflamări în situații limită - FIAT, AIR FRANCE etc. - se reduc spectaculos. Al doilea, Modelul Social European și toate instrumentele puse în slujba lui acordă o atenție majoră parteneriatului social, coordonării diferențelor tipuri de politici și orientarea lor spre un țel comun - dezvoltarea durabilă și coeziunea socială. Rămâne doar ca dispozitivele puse în funcțiune să fie suficient de puternice, iar raportul de forțe dintre partenerii sociali să fie pe cât posibil echilibrat, astfel încât

obiectivele extrem de ambițioase propuse în SEO pentru anul 2010 să poată fi atinse.

Există în prezent principalele zone problematice care în integralitatea și complexitatea lor fac obiectul relațiilor industriale, al dialogului și parteneriatului. Și, în fine, se concretizează în instrumente economice și/sau juridice - programe, strategii, acorduri, convenții, contracte colective la nivel național sau chiar al UE (în domenii ce-i drept mai restrânse).

În condițiile bine cunoscute, menționate sumar în paragraful anterior anii '90-2000 schimbă ordinea de prioritate a problemelor care intră în sfera relațiilor industriale. Nu este o revenire la situația din anii '60, ci o adaptare promptă la noile tendințe din economia și societatea actuală, cu întreaga ei gamă de provocări, dileme și contradicții.

În centrul relațiilor industriale, al dialogului social (bi, tri și/sau multipartit) corespunzător deciziei CE de la Luxemburg (decembrie 1997) stă problema OCUPĂRII FORTEI DE MUNCĂ. Revenim, amintind că aceasta devine într-un anumit sens obiectiv final al tuturor celorlalte politici economice, educational-formativе, financiare etc. Prin aceasta se face în mod natural joncțiunea dintre dimensiunea economică și cea socială a dezvoltării. Altfel spus, întregul pachet coordonat de politici este pus în serviciul ocupării forței de muncă. Fără a insista (Steliană Pert, 2000), în baza deciziilor amintite a fost elaborată și sunt în acțiune SEO, PNA, peste 52 de noi directive ale UE; liniile directoare au drept scop relansarea ocupării forței de muncă, ocuparea deplină la orizontul anului 2010. Prevenirea și combaterea șomajului, dezvoltarea antreprenoriatului, egalitatea de șanse, oportunități și tratament, crearea de noi locuri de muncă mai multe și mai bune pentru o forță de muncă de mai bună calitate, restructurarea locurilor de muncă etc. sunt probleme care intră în

¹ Nu ne propunem o tratare exhaustivă a acestor probleme, ci doar un inventar al celor care stau în centru preoccupărilor UE, a țărilor membre, ca și a celor candidate. De altfel, fiecare problemă luată separat poate face obiect de studiu. Unele au făcut deja. Altele vor face în viitor.

zona de competență a guvernului, într-o anumită măsură, dar mai ales în cea a partenerilor sociali. Am putea spune că această țintă ambicioasă - și nu ușor de realizat - a devenit fundalul pe care se discută între partenerii sociali întreaga politică a muncii și securității sociale (Raport cojoint, 2000).

Un al doilea calup problematic extrem de important, indisolubil legat de primul, este amenajarea timpului de muncă și flexibilizarea orarelor de muncă. Este un domeniu în care partenerii sociali, evident, în condițiile cadrului reglementat, au o mare libertate de mișcare și alegeră, cu condiția informării corecte și consultării lucrătorilor.

- **Distribuirea/repartizarea câștigului de productivitate cu întregul său arsenal de elemente:** investiții, noi tehnologii, cost salarial, salariu minim, creșteri și diferențe salariale, scheme de participare financiară la rezultatele finale ale întreprinderii, salarii echitabile din perspectiva egalității de tratament și oportunității pentru bărbați și femei, pentru anumite categorii de forță de muncă;
- **Educație și formare profesională inițială și continuă** (EFPIC), formarea și dezvoltarea pachetului de competențe necesar în noile condiții tehnologice, în societatea cunoașterii și informației. Este, practic un mecanism al ocupării forței de muncă care traversează toți cei patru piloni ai SEO. În domeniu există numeroase și atractive probleme astfel ca prin EFPIC să se asigure condiții din ce în ce mai favorabile, nediscriminatorii pentru liberă circulație a forței de muncă, mai ales după lărgirea UE. Deja pe piața unică a UE se conturează deficite de forță de muncă în calificări de vârf, în timp ce în țările candidate acestea prisoșesc din lipsa locurilor de muncă și sunt "oferite" gata formate și în stare,

la rândul lor să formeze alte contingente celor care au nevoie. Sunt aici întrunite elemente ale unei concurențe neloiale, ca și selectiv-discriminatoare în ceea ce privește libera circulație a forței de muncă. "Egalitatea de șanse și tratament" este mai mult un deziderat, funcționează la scară individuală, după cum spunea un sociolog francez, în favoarea "copiilor care știu să-și aleagă părintii". Aici răspunderile și de o parte și de alta sunt mari.

- **Salarii/venituri și echitate socială.** Lupta împotriva polarizării nelegitime economice, a excluderii și marginalizării sociale.
- **Sănătate și securitate a lucrătorilor** (anexa nr. 3). Se au în vedere într-un cuvânt calitatea locului de muncă, condițiile de muncă și protecția muncii, pragul de compatibilitate dintre o anume securitate a locului de muncă (nu stabilitate) și flexibilizarea muncii. Se pare că, în noile condiții, teoriile flexibilității și segmentării pieței muncii cedează locul unor reforme ale pieței muncii care prin promovarea competenței și a salariilor recompensatoare fac din piața muncii un promotor al dezvoltării umane durabile și nu un izvor de fragmentare, polarizare și sărăcie. Dacă există cu adevărat o criză a muncii și a pieței muncii – resimțită până nu de mult și pe piețele europene ale muncii – această criză poate fi atenuată sau stopată. Rezultatele obținute prin SEO și PNA sunt o dovedă în acest sens. Modelele de ocupare tind să se armonizeze, iar diferențele doctrinare nu se mai resimt cu forță distructivă, uneori, în mecanismele și regulile de joc ale pieței muncii. Dialogul și parteneriatul social – îndeplinind o funcție de prim ordin în acest domeniu prin asigurarea echilibrului dinamic necesar pe această piață. Accentul pus pe tratamente

preventive este mai profitabil decât cel bazat pe tratamente curative care, în bolile cronice, dau rezultate moderate.

- Productivitate → Competitivitate → Investiții → Ocupare → Coeziune socială, devin tot mai mult, în contextul modernizării relațiilor industriale, din elemente contradictorii, cu caracter de restricții, de constrângere, elemente complementare, de optimizare/armonizare care răspund deopotrivă și în măsură crescândă intereselor patronatului și sindicatelor și, în final, interesului general de creștere economică durabilă.

Aceasta constituie, poate, principala deplasare în funcționarea relațiilor industriale, principala caracteristică a acestora în mileniul în care abia facem primii pași, respectiv substituirea situațiilor conflictuale, pe calea informării, consultării, dialogului social spre o zonă cu mult mai productivistă – cea de consens și coeziune economică și socială.

Aceasta nu înseamnă că în anumite perioade, zone economice sau profesionale nu pot sau nu există conflicte, amenințări, inclusiv cu conotații teroriste. Există totuși în prezent mai multă maturitate și mai multe mecanisme pentru a ajunge la acorduri avantajoase pentru toate părțile implicate.

5. Tendințe și accente noi

Tratatele de la Maastricht (art. 137) și de la Amsterdam (art. 138) reprezintă momente de referință cu impact puternic asupra dezvoltării și inovării relațiilor sociale în țările membre, ca și în cele candidate din perspectiva largirii UE. Consultarea partenerilor sociali devine o coordonată a politiciei integrate a UE cu rezonanțe pozitive dintre cele mai diverse. În acest fel se încearcă, ceea ce în prezent s-a reușit doar parțial, ca relațiile industriale, în forma lor actuală, mult

ameliorată, îmbogățită, să devină concomitent mecanism al creșterii economice stabile și durabile, al sporirii productivității și competitivității economice europene, în condițiile comandate de noile tehnologii și, pe cale de consecință, al prospe rității și coeziunii sociale. În acest sens au fost puse în operă sau continuat e numeroase programe comunitare.

Astfel, prin Tratatul de la Maastricht (1993), CE este obligată să consulte partenerii sociali înainte de adoptarea unor măsuri legislative în domenii cum sunt:

- îmbunătățirea mediului de muncă pentru a asigura protecția și siguranța lucrătorilor;
- condiții de muncă;
- informarea și consultarea lucrătorilor;
- egalitatea între bărbați și femei în ceea ce privește oportunitățile și tratamentul pe piața muncii;
- integrarea persoanelor excluse de pe piața muncii;
- protecția și securitatea socială a lucrătorilor (anexa nr. 3);
- protecția lucrătorilor al căror contract de muncă se încheie;
- reprezentarea și apărarea colectivă a intereselor lucrătorilor și patronilor;
- condiții de ocupare pentru lucrătorii de altă naționalitate rezidenți pe teritoriul UE;
- contribuții financiare pentru promovarea ocupării și crearea de locuri de muncă în afara provizioanelor care provin de la FSE.

Cât privește Tratatul de la Amsterdam (1997) acesta face un pas înainte, stipu lând că partenerii sociali trebuie să fie consultați în două etape:

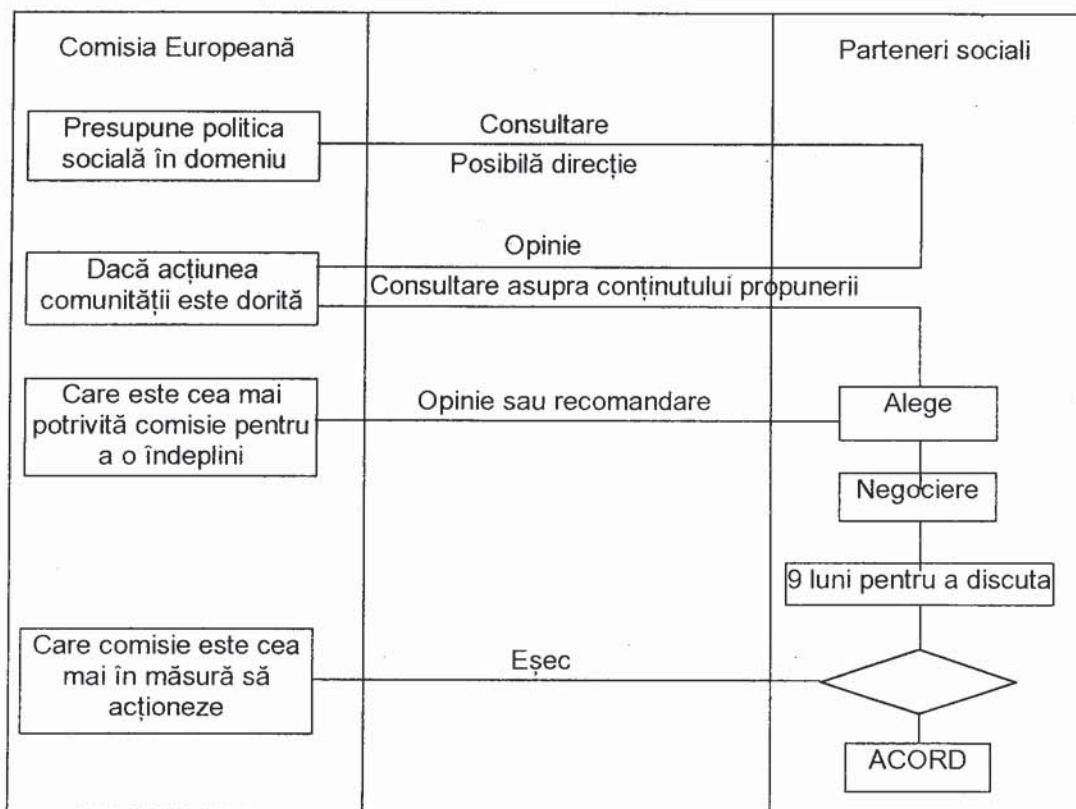
- prima, axată pe nevoile și posibilitățile de acțiune ale Comunității;
- a doua referitoare la conținutul acestora.

În final, pe baza acestor două consultări organizațiile își pot formula și prezența opiniile sau recomandările Comisiei sau pot informa CE asupra intenției lor de a iniția negocieri asupra subiectului/problemei care a făcut obiectul con-

sultării. În acest context, partenerii sociali disponă de o perioadă inițială de nouă luni pentru a îmbogăți o înțelegere, un acord. În cazul în care partenerii sociali nu au astfel de inițiative, Comisia își îndeplinește rolul său activ.

Schema nr. 7

Imaginea grafică a aplicării art. 138 din Tratatul de la Amsterdam

Sursa: *Industrial Relations in Europe*, CE, Brussels, 2001.

În raport cu această schemă de lucru replicile partenerilor sociali au fost de felul următor:

- Consiliile europene de lucru: eșec în definirea termenilor de referință pentru negocieri. Elementele care au reieșit, totuși, din discuțiile cu partenerii sociali au fost incluse în propunerile care au fost adoptate de Comisie;
- Reconcilierea vieții de familie cu viața de muncă – acordul din 14

decembrie 1995 privind concediul parental;

- În ceea ce privește discriminarea între bărbați și femei, partenerii sociali au decis ca această problemă să fie soluționată pe cale legislativă;
- Flexibilitatea timpului de muncă și securitatea locului de muncă: acordul din 6 iunie 1997 asupra muncii cu timp parțial și din 18 martie 1999 asupra CDD;

- Informarea și consultarea lucrătorilor: patronatele s-au opus adoptării unui instrument european în acest domeniu.

Am redat, pe scurt, unele dintre opiniiile partenerilor sociali pentru a putea evidenția mai puternic de ce CE insistă în prezent mai mult pe noile domenii, pe care le consideră prioritare în raport cu altele. Unul dintre acestea, este informarea, consultarea și participarea.

Este necesar, în final, să facem mențiunea că sistemul de informare, consul-

tare, participare atât sub aspect problematic, cât și al dispozitivelor, instrumentelor prin care se realizează include:

- sisteme de informare/consultare asupra problemelor economice;
- sisteme de participare a lucrătorilor în consilii de direcție sau în consilii de supervizare ale întreprinderilor sau antreprizelor în construcții (undertaking);
- provizioanele comunitare și proiectele privind reformarea, consultarea și participarea.

Anexa nr. 1

Dezvoltarea legislației muncii la nivel UE

SANATATE ȘI SECURITATE LA LOCUL DE MUNCĂ		Directiva 78/610/EEC: monomer cloridă de vinil Directiva 80/1107/EEC: agenți chimici, fizici și biologici	Directiva 82/130/EEC: atmosferă explozivă (gaz de mină) Directiva 82/605/EEC: plumb metalic Directiva 83/477/EEC: azbest Directiva 86/188/EEC: zgomot Directiva 88/35/EEC: atmosferă explozivă (gaz de mină) Directiva 88/364/EEC: agenți interziși și alte activități Directiva 88/642/EEC: agenți chimici, fizici și biologici 2 Directiva 89/391/EEC: cadru Directiva 89/654/EEC: locuri de muncă Directiva 89/655/EEC: echipament de muncă Directiva 89/656/EEC: echipament personal de protecție
TRATAMENT EGAL		Directiva 75/117/EEC: plata egală Directiva 76/207/EEC: tratament egal în ceea ce privește accesul la ocupare Directiva 79/7/EEC: securitate socială	Directiva 86/378/EEC: scheme ocupaționale ale securității sociale Directiva 86/613/EEC: femei angajate pe cont propriu
LEGEA MUNCII		Directiva 75/129/EEC: concedieri colective Directiva 77/187/EEC: transfer de sarcini Directiva 80/987/EEC: insolvabilitate	
LIBERA CIRCULATIE ȘI SECURITATE SOCIALĂ PENTRU LUCRATORII MIGRANTI	CIRCULATIA LIBERA:	Reglementare nr. 15 (1961): primele măsuri Reglementare nr.38/64/EEC: extinderea liberei mișcări Directiva 64/221/EEC: măsuri speciale Directiva 64/240/EEC: politica publică, securitate publică și sănătate publică Directiva 68/360/EEC: abolirea restricțiilor privind miscarea	Reglementarea EEC nr. 1390/81: lucrători pe cont propriu

	Reglementarea EEC 1612/68: libera mișcare a muncitorilor Reglementarea (EEC) 1251/70 a Comisiei: dreptul de a rămâne pe teritoriul unui stat membru Securitate socială: Reglementările 3 și 4: securitate socială, muncitori și lucrători pe cont propriu Reglementarea (EEC) 1408/71: securitate socială, muncitori și lucrători pe cont propriu Reglementarea (EEC) 574/72: securitate socială, muncitori și lucrători pe cont propriu		
ETAPE PRINCIPALE	1960-1974 Libertate și mișcare pentru lucrători	1975-1980 Primele directive privind iegea muncii și oportunitățile egale	1981-1989 Sănătate și securitate condiții egale (continuare)
CADRU INSTITUȚIONAL	1958 Tratatul de la Roma (prevederi legate de libera circulație a persoanelor și capitolul social – art.100) 1974 Primul program de acțiune socială		1985 SEA: Articolele 118 a (sănătate /securitate) și 118 b (dialog social) 1989 Carta și programul de acțiune
BAZE LEGALE	Articolul 48 ff. Articolul 51		1986 art.118 a sănătate/siguranță – majoritate calificată
SĂNĂTATE ȘI SECURITATE	Directiva 90/296/EEC: manevrare manuală a încărcăturilor Directiva 90/270/EEC: echipament pentru afișare pe ecran Directiva 90/394/EEC: carginogene Directiva 90/679/EEC: agenți biologici Directiva 91/269/EEC: atmosferă explozivă (gaz de mină) Directiva 91/322/EEC: agenți fizici, chimici și biologici 3 Directiva 91/382/EEC: asbestos 2 Directiva 92/29/EEC: asistență medicală la bordul navelor	Directiva 95/30/EC: agenți biologici 3 Directiva 95/763/EC: echipament de lucru 2 Directiva 96/94/EC: agenți fizici, chimici și biologici 4 Directiva 97/42/EC: carginogene 2 Directiva 97/42/EC: agenți biologici 4 Directiva 97/65/EC: agenți biologici 5 Directiva 98/24/EC: agenți chimici 5 Directiva 98/65/EC: atmosferă explozivă 5 (directivă a comisiei)	

	Directiva 92/57/EEC: construcții Directiva 92/58/EEC: sănătate și siguranță Directiva 92/91/EEC: freza Directiva 92/104/EEC: minerit		
TRATAMENT EGAL	Directiva 92/85/EEC: lucrătoare însărcinate	Directiva 96/34/EC: concedii de maternitate Directiva 96/96/EC: tratament egal în schemele de securitate socială occupatională Directiva 97/80/EC: probe	
LEGEA MUNCII	Directiva 91/383/EEC: ocupare temporară (sănătate și securitate) Directiva 91/533/EEC: declarație scrisă (contract de ocupare) Directiva 92/56/EEC: concedieri colective 2 Directiva 93/104/EC: timpul de lucru Directiva 94/33/EC: tineretul Directiva 94/45/EC: Consilii de muncă europene	Directiva 96/71/EC: plasarea lucrătorilor Directiva 97/74/EC: Consilii de muncă europene UK Directiva 97/81/EC: lucrul parțial Directiva 98/50/EC: transfer de sarcini 2 Directiva 98/59/EC: concedieri colective 3	
LIBERĂ MIȘCARE ȘI SECURITATE SOCIALĂ PENTRU LUCRĂTORII MIGRANTI	Reglementarea (EEC) 1247/92: profituri non-contributorii Reglementarea (EEC) 1248/92: pensii	Directiva 98/49/EC: drepturi de pensie suplimentară	
ETAPE PRINCIPALE	1990-1993: începe implementarea SAP-ului din 1989	1994-1999: Rolul parteneriilor sociali la nivel european	
CADRU INSTITUȚIONAL	1993: Intrarea în vigoare a protocolului social din 1992 de la Maastricht (noi puteri, majoritate calificată, dialog social) 1993: Acordul social de la Maastricht: Art.2(1) (majoritate calificată) și 2(3) (unanimitate)	1997: Summitul de la Luxemburg: Strategia europeană de ocupare 1999: Intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam (încorporarea acordului social în Tratat; capitolul ocupării; Art.13)	
BAZE LEGALE	Art.2 al Acordului social	Art.136 ff. Art.13	

Anexa nr. 2

Pacturi sociale în state membre ale UE în anii '90

Tara	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99
Belgia				Plan global			Pact pentru viitor		Contract intersectorial	
Noua lege a competitivității										
Danemarca	Nici un pact				Dezbateri în desfășurare refer. securitate socială					
Germania					Alianță pentru locuri de muncă				Redeschiderea discuțiilor privind pactul pentru ocupare	
Grecia							Spre anul 2000			
Spania				Pact social		Pactul din Toledo ref. viitorul securității sociale		Acord privind contractele sociale		
Franta	Nici un pact; nici o consultatie instituțională; importanța partenerilor sociali în reforma securității sociale									
Irlanda	Program pentru progres economic și social			Program pentru competitivitate și muncă			"Parteneriat 2000" pentru includere, ocupare și competitivitate. Dezbateri pentru reînnoirea pacturilor			
Italia		Acord pentru abolirea scării mobile	Protocolul Ciampi		Acord pentru reforma pensiilor	Pact pentru ocupare		Pact social pentru creștere și ocupare		
Luxemburg								Acord tripartit bazat pe NAP	Amendamente pt. 26 legi, urmare a acordului din '98	
Olanda			Un nou curs: agenda pentru negociere colectivă în '94				Agenda 2002			
Austria	Nici un pact; tripartitism instituțional									
Portugalia				Contract pe termen scurt nesemnat de CGTP	Acord privind consultarea strategică		Euro-pact (esuat)			
Finlanda					Pact social	Contract social				
Suedia						Încercare de a realiza salariul standard (esuată)			Pact pt. creștere	
Marea Britanie	Nici un pact, abandonarea negocierii colective centralizate									

Anexa nr. 3

SECURITATEA SOCIALĂ. ACCENTE NOI. ACTORI SOCIALI. EXEMPLE DE BUNĂ PRACTICĂ

În materie de securitate socială, cu deosebire după ratificarea celor două tratate - Maastricht (1993) și Amsterdam (1997) accentul, cu diferențe de la o țară membră la alta, cade pe menținerea la un nivel scăzut a costurilor sociale care deja ridicau probleme dificil de soluționat în fața guvernelor și a UE. Fiecare țară în funcție de priorități, încearcă să definească și lanseze noi reforme.

Astfel, **ITALIA**, încearcă, cu un anume succes să definească parametrii unei reforme a sistemului de pensii, noi scheme ale acestuia. Ca urmare, au fost încheiate o serie de acorduri. Începând din 1992 s-a constituit pe fundalul unor schimbări fără precedent pentru Italia, considerată multă vreme una dintre codașele UE: rata inflației s-a redus de la 4,5% în 1995 la 1,7% în 1997, iar deficitul bugetar de la 7,7% la 2,7% din PIB. Dorința de a participa în primul val al euro a fost un stimул puternic pentru restructurarea finanțelor publice, reformarea sistemului de negocieri salariale și îmbunătățirea securității sociale.

Renunțarea la **scala mobilă a salariilor**, în urma Acordului tripartit din iulie 1992, a fost ratificată prin Acordul încheiat 12 luni mai târziu privind o nouă metodă de stabilire a salariilor. Acest acord, semnat pe 23 iulie 1993, asigura adoptarea unei abordări corporative generalizate.

O abordare similară a fost adoptată pentru al doilea val major al reformei sociale. În 1995, Acordul privind securitatea socială, încheiat între sindicate și autoritățile publice s-a concretizat într-o reformă negociată a sistemului de pensii și o reducere semnificativă a costurilor cu pensiile, pentru a ajuta reechilibrarea cheltuielilor publice.

Sistemul dual al negocierilor colective, stabilit prin Acordul din 1993, a fost întărit, în ciuda anumitor rețineri din partea patronilor, prin aşa-numitul "Acord de Crăciun" încheiat în decembrie 1998. Acest pact social pentru dezvoltare și ocupare, al căruia obiectiv era să sporească investițiile și consumul din gospodării, asigura o reducere de 3% a costurilor Patronatului până în 2003, finanțarea de către stat a unor beneficii familiale (concediu de maternitate și alocații pentru familiile) și o reducere semnificativă a impozitului pe venit.

În **FINLANDA** dezvoltarea dialogului social a fost strâns legată de adaptarea rapidă a economiei aflată sub dubla influență a modernizării (declinul industriei de cherestea concurat de dezvoltarea rapidă a sectorului de tehnologie a comunicațiilor) și a euopenizării, prin intrarea în UEM.

Sistemul de securitate din Finlanda a fost neobișnuit prin faptul că legea contribuțiile la Fondul de Ajutor de Șomaj de numărul persoanelor în căutarea unui loc de muncă, în felul acesta sporind costurile muncii în perioadele de criză.

Acordul din noiembrie 1997 privind salariile marchează o nouă etapă în gestionarea problemelor legate de costurile muncii, în măsura în care fondurile-tampon depășesc simpla restrângere (înghețare) a salariilor și pot fi considerate un pact social implicit. Cu toate că în forma unui acord cu cadru bipartit, prin faptul că stabilăște recomandările pentru partenerii sociali sectoriali în vederea încheierii unor contracte specifice, în același timp angajează guvernul la reducerea impozitului pe venit. Fondurile tampon sunt destinate a permite un spațiu de manevră pe perioada recesiunii economice. Fondurile sunt finanțate din contribuții speciale care se acumulează în perioadele de creștere. Ele se constituie în momentul de față. Nivelul maxim de 2000 milioane de euro va fi atins în 2004.

Exemplul finlandez, demonstrează că prin consultare tripartită se găsesc soluții inventive la noile probleme specifice. "Fondurile tampon" stabilite prin Acordul din 1997, ca și compensarea pentru moderarea salariilor asigură un răspuns problemelor care țin de instabilitatea bugetară și crizelor din sistemul social care se pot produce din cauza sensibilității structurale a economiei naționale la șocurile economice asimetrice.

Introducerea unor măsuri specifice pentru zonele în care dezvoltarea trenează reprezentă o componentă importantă a compromisului italian. Aceste aspecte se regăsesc și în procesul de negociere descentralizată din Olanda și Irlanda.

În IRLANDA, extinderea obiectivului acordului la probleme, cum ar fi combaterea excluderii sociale a fost însotită de cuprinderea în dialogul social a noi parteneri din sectorul nonprofit.

Mulți dintre cei implicați în astfel de procese care în prezent sunt bine conturate (Olanda de exemplu), subliniază importanța abordărilor în două direcții: căutări de soluții la probleme și respectiv a învățării împreună în cadrul procesului de negociere a pactului social. De cele mai multe ori, încheierea unui acord privind politica salarială a precedat și a contribuit la adoptarea ulterioară a unui compromis privind aspecte cu mult mai dificile, cum ar fi securitatea socială.

Realizările din Italia demonstrează această succesiune de evenimente, procesul de construire a unui climat favorabil dialogului global.

Negocierile tripartite pentru PLANUL NAȚIONAL DE ACȚIUNE DE LA LUXEMBURG au condus la realizarea unui Acord privind reforma pieței muncii. Urmare semnării acestor documente, un număr de 26 de legi au fost amendate pe o mare varietate de subiecte: contracte colective, concediu pentru creșterea copilului, administrarea muncii, formare profesională, contracte de ucenicie, schema pensionărilor timpurii, ajutorul de somaj s.a.

Stabilitarea unui climat de încredere între actorii sociali este cu atât mai importantă cu cât luăm în considerare natura diversă, ca să nu spunem divergentă, a strategiilor și motivațiilor diferitelor părți implicate. Ceea ce este fundamental în procesul de elaborare a unui pact (acord social) și, în mare măsură, în succesul acestuia este ca cei implicați să ajungă la un diagnostic comun al problemelor în discuție, să găsească soluții convenabile de rezolvare.

În anii '90 s-a observat o sporire a rolului autorităților publice în dialogul tripartit.

Există multe explicații pentru creșterea puterii autorităților publice în sfera socială. Era important să se asigure compatibilitatea dintre direcțiile negocierii salariale, competitivitate și stabilitate monetară, să se garanteze sprijinul pentru reformele planificate în domeniul securității sociale și al pieței muncii. Acest lucru a fost uneori accentuat și facilitat de deciziile luate la nivel european, cum ar fi EMU sau SEO. Exemplul belgian este ilustrativ în acest sens. EMU a asigurat cadrul pentru implementarea legii competitivității. Adoptarea PNA a condus la extinderea, în 1998, a acordului intersectorial și introducerea unui capitol important privind formarea profesională. Trebuie accentuată preocuparea pentru determinarea agendei de lucru și a liniilor directoare care vor face obiectul discuțiilor tripartite.

- În OLANDA, Fundația pentru Muncă implică patronatele și uniunile sindicale de a avea un forum principal pentru discuții preliminare; aceeași orientare emană și de la Consiliul pentru Economia Națională. Este indispensabilă informarea și consultarea tehnologică;

- Organisme similare au fost create în FINLANDA, de exemplu Comisia pentru politica de venituri, care are un rol important în negocieri și contribuie la succesul acestora;

- În BELGIA, funcționează Consiliul Central pentru Economie și Consiliul Național pentru Muncă, cu rol vital în discuțiile privind legea competitivității;

- În ITALIA, discuțiile privind rata estimată a inflației au condus la o înțelegere referitoare la una dintre variabilele macroeconomice importante;

- În PORTUGALIA, rolul guvernului a fost și mai evident. Încercările de a încheia un pact global au fost generate de dorința de a realiza un acord general pe termen lung privind modernizarea economiei și relațiile sociale.

Cât privește partenerii sociali este de semnalat schimbarea, adesea spectaculoasă, a comportamentului. Noile acorduri marchează sfârșitul cererilor salariale din trecut și instalarea unui nou spirit. Este vorba de moderarea, de restrângerea (înghețarea) salariilor, creșterea flexibilității pieței muncii, reforma securității sociale. Toate acestea presupun o schimbare de atitudine în primul rând din partea sindicatelor. În multe cazuri, consensul prealabil asupra a ceea ce negocierile intenționau să realizeze (Olanda, Franța) s-a dovedit un factor determinant pentru restul procesului de negociere, înțelegându-se faptul că acordul asupra unui diagnostic comun nu prejudiciază în nici un fel soluțiile avansate de părți diferite. În fapt, lipsa acestui diagnostic comun a fost una dintre cauzele pentru care pacturile din Portugalia și Grecia au eşuat.

La rândul lor și motivațiile patronilor au suferit schimbări. Acestea au fost generate de înțelegerea că pacturile sociale centrale reprezentau cadrul necesar de care negocierea avea nevoie. Acordurile la nivel global garantau flexibilitatea, lăsând spațiu mai mare de manevră

pentru interpretarea textului la nivel sectorial sau regional. Prin urmare, ceea ce părea a fi în practică, descentralizare coordonată.

x

În genere, este dificil a măsura riguros legătura dintre existența (semnarea) unui acord social și performanțele economice, sau a face la nivel european - prin prisma analizei indicatorilor - economici și sociali - distincții clare în țările care au semnat acorduri sociale și țările care au făcut din consultarea partenerilor (Austria și Danemarca). Dar nu putem să nu observăm o serie de schimbări de fond în ceea ce privește abordarea comună a dimensiunii economice și a celei sociale.

Și, între acestea, pe fondul îmbunătățirii climatului economic, reforma securității sociale - în înțelesul cel mai complet al acestei noțiuni și proces - cu accent pe modul de finanțare pare să fie una dintre problemele cele mai importante, o prioritate națională a multor state membre UE15.

Este suficient să amintim în acest context că "Acordul belgian intersectorial, înainte menționat, reflectă aceste noi direcții. Creația salariale se bazează pe comparații cu cele ale țărilor vecine (Franța, Germania și Olanda). Aceasta nu exclude, dimpotrivă "lasă" loc pentru negocieri sectoriale cu condiția ca acestea să fie legate și de creșterea locurilor de muncă. Într-o perioadă de șase ani, se estimează că, în Belgia, costurile sociale vor fi reduse la nivelul țărilor partenere. Formarea profesională este, de asemenea, încurajată, iar ponderea sa în PIB va crește de la 1,2% la 1,4%. *Salariul minim net a fost mărit pentru a crea o diferență pozitivă între acesta și minimul social.*

Reforma securității sociale este o preocupare majoră a celor mai multe state membre; în general, soluția este căutată în dialogul și cooperarea cu partenerii sociali.

Succesul unor pacturi a pus de asemenea în lumină noi probleme, cum ar fi mobilitatea și costurile de acomodare care sunt considerate de către lucrători drept aspecte importante pentru îmbunătățirea condițiilor lor de muncă și de viață.

Strategia Europeană pentru Ocupare a "impus" consultarea dintre partenerii sociali la nivel național în procesul de elaborare a PNA, în conformitate cu directivele CE.

Desigur, nu toate țările au înaintat cu aceeași viteză sau au avut aceeași agenda de priorități, aceleași succese, dar - în lumina Tratatelor de la Maastricht și Amsterdam, a summitelor pe problemă, toate vizează îmbunătățirea dialogului dintre autoritățile publice și partenerii sociali.

Sursa: Construită pe baza informațiilor din: Industrial Relations in Europe, CE, 2001; Dialogue Social européenne, édition special, CE, 2000; La politique de L'Union Européenne en matière d'emploi et de protection sociale, 1999 - 2001, CE, 2001; Rapport conjoint sur l'emploi 2000, CE, 2000.

Anexa nr. 4

Consiliul european și partenerii sociali, 2000-2001

- Întrunirea specială, Lisabona, 23 și 24 martie 2000
- Consiliul European, Feira, 19 și 20 iunie 2000
- Consiliul European, Nice, 7, 8 și 9 decembrie 2000
- Consiliul European, Stockholm, 23 și 24 martie 2001
- Consiliul European, Laeken, 14 și 15 decembrie 2001

Sursa: Industrial Relations in Europe 2002, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Bibliografie

- Ayberk, Ural - *L'Europe social: vers une nouvelle politique communitaire*, în volumul "L'Amérique du Nord et L'Europe Communautaire, Intégration économique, intégration sociale?" (sous la direction de Dorval Brunelle et Christian Deblock), Presse Universitaire du Quebec, 1994.
- Black, Jhon - *Oxford Dictionary of Economics*, Oxford University Press, New York, 1997.
- Boismenu, Gérard - *Protection sociale et stratégie défensive au Canada et aux Etats Unies*, în volumul "L'Amérique du Nord et L'Europe Communautaire, Intégration économique, intégration sociale?" (sous la directions de Dorval Brunelle et Christian Deblock), Presse Universitaire du Quebec, 1994.
- Capul, Jean-Yves; Garnier, Olivier - *Dictionnaire d'économie et des sciences sociales*, Hatier, Paris, 1993.
- Diamantopoulou, Anna - *Entretien avec Anna Diamantopoulou*, în revista "La politique de L'Union Européenne en matière de l'emploi et de la protection sociale 1999-2001: Emploi, cohésion, productivité", CE, Bruxelles, 2001.
- Diamantopoulou, Anna - *Foreword by Commissioner Diamantopoulou*, Industrial Relation in Europe 2002, EC, Bruxelles, 2002.
- Draus, Franciszek - *Dialogue social dans les pays candidats à L'Union Européenne. Rapport de synthèse* (étude menée à la demande des partenaires sociaux européens, ETUC/CES/UNICE-UEAPNE/CEEP avec le soutien de la Commission Européenne), Bratislava, mars 2001.
- Dunlop, J. - *Industrial Relations Systems*, Holt, Rinehart and Winston, 1958.
- Louart, Pierre - *Gestion de ressources humaines*, Eyrolles Université, Paris, 1991.
- Marsden, David - *Le Marché du travail. Les limites sociales des nouvelles théories*, Ed. Economica, Paris, 1989.
- Perț, Steliană - *Ocuparea forței de muncă din perspectiva racordării la coordonatele Strategiei Europene pentru Ocupare (SEO). O abordare globală*, seria Probleme Economice vol. 7-8-9, 2002, CIDE, București.
- Picchio, Antonella - *Wages as a reflection of social embedded production and reproduction process*, in vol. "The Dynamic of Wage Relations in the New Europe" (Edited by Linda Clarke, Peter de Gijzel and, Jörn Janssen, Kluwer Academic Publishers, Boston, Dordrecht, London), 2000.
- Quintain, Odile - *Equilibre entre emploi, cohésion et productivité*, în "La politique de L'Union Européenne en matière de l'emploi et de la protection sociale 1999 - 2001", CE, Bruxelles.
- Răboacă, Gheorghe - *Criза muncii și a pieței muncii*, comunicare susținută la Simpozionul științific "Convergențe Economice în Uniunea Europeană", ASE, București, mai 2002.
- xxx - *Conference on the Social Dialogue in the Candidate Countries ETUC/CEEP/UNICE/UEAPNE*, Bratislava, 16-17 March 2001, Press Statement, in vol. "Industrial Relations in Europe 2002", EC, Bruxelles.
- xxx - *Décision du Conseil sur les lignes directrices pour les politiques de l'emploi des Etats membres en 2001*, Bruxelles, 2001.
- xxx - *Glosar of Labour Market Terms and Standards and Curriculum Development Term* ETF, Torino, 1997.
- xxx - *Industrial Relations in Europe, 2000 Employment and social affairs*, European Commission, Bruxelles, 2001.

xxx - *Industrial Relations in Europe, 2002 Employment and social affairs*, European Commission, Bruxelles, 2002.

xxx (2001) - *Social partners declarations*

a. European Trade Union Confederation (ETUC), Union of Industrial and Employers' Confederation of Europe (UNICE), European Centre of Enterprises with Public Participation and of Enterprises of General Economic Interest (CEEP) - 13 December 2001.

Joint Contribution by Social Partners to the Laeken European Council, in Industrial Relations in Europe 2002, EC, Bruxelles.

b. ETUC/UEAPNE, "The social dialogue as a tool to meet the economic and social challenges of small Enterprises" - 15 June 2000.

CEEP-CES, Proposal for a Charter for Services of General Interest, in Industrial Relation in Europe 2002, EC, Bruxelles.

Abrevieri

CELS	Confederația Europeană a Sindicatelor Libere (1969)
UNICE	Uniunea Confederațiilor din Industrie ale Patronilor din Europa (1958)
SSE	Secretariatul European al Sindicatelor (1958)
CEEP	Centrul European al Întreprinderilor cu Participare Publică și a Întreprinderilor de Interes General (1961)
ETUC	Confederația Sindicatelor Europene (1973)
UEAPME	Asociația Europeană a Meseriașilor și a IMM (1979)
CEC	Confederația Europeană a Personalului de Execuție și Management (1989)
BIM	Biroul Internațional al Muncii
OIM	Organizația Internațională al Muncii
ISE	Institutul Sindical European
SEO	Strategia Europeană pentru Ocupare
PNA	Planul Național de Acțiune (pentru ocupare)
FEDER	Fondul European de Dezvoltare Regională
FEOGA	Fondul European de Orientare și Garantare Agricolă
ESF	Fondul Social European
SEA	Actul Unic European
EC	Consiliul European
EC	Comisia Europeană
EC	Comunitățile Europene
EP	Parlamentul European
SEE	Europa Economică și Socială
SEM	Modelul Social European
EWC	Consiliile Europene ale Lucrătorilor
FTC	Contracte cu durată determinată
SCh	Carta Socială
CC	Comitetele de Cooperare
SD	Delegația Lucrătorilor
TUD	Delegația Sindicală
JC	Comitete Mixte
PTW	Lucru cu timp parțial
SDC	Comitetul de Dialog Social
MEWG	Grupul de lucru Macroeconomic
LMWG	Grupul de lucru: Piața Muncii
ETWG	Grupul de lucru Educație și Formare Profesională

Coordinate de bază ale economiei de piață moderne funcționale și competitive

dr. Ioan BRATU

În vederea creării unei economii de piață funcționale și competitive în România, considerăm că trebuie să se țină seama de experiența țărilor cu o economie de piață modernă. Astfel pot fi surmontate o serie de obstacole și scurta perioada de tranziție cu efectele ei nefaste asupra populației țării, precum și a crea condițiile pentru dezvoltarea unui veritabil parteneriat atât cu țările candidate, cât și cu țările membre ale Uniunii Europene.

În acest context, apreciem ca absolut necesar, să prezentăm succint principalele coordinate sau trăsături ale economiei de piață.

Scopul unei economii de piață moderne, sănătoase este de a produce bunuri, presta servicii și de a distribui veniturile rezultate de aici, într-o manieră acceptabilă din punct de vedere economic și social.

În economia de piață modernă există un consens general față de producția de bunuri și servicii, ca primă sursă a satisfacerii nevoilor oamenilor și cea mai vizibilă măsură a realizării lor pe plan social.

În toate țările cu economie de piață avansată există preocuparea fermă, atât pentru a oferi bunuri și servicii, cât și locuri de muncă, ca surse primare de satisfacere a nevoilor oamenilor.

Economia de piață și mecanismele ei de funcționare s-au dovedit a fi excelente stimulatoare ale creșterii economice. În acest sens, remarcăm rezultatele economice ale țărilor care au folosit temeliile

economiei de piață. Capacitatele sale de progres, componentele și mecanismele pieței, au determinat ridicarea generală a standardului de viață al oamenilor, marcând astfel un semnificativ progres social.

Țările cu o economie de piață avansată, produc bunuri și servicii într-un mod competent și performant. Ele se bazează pe următoarele trăsături esențiale: existența statului democratic, preponderența proprietății private în economie, libertatea economică, autonomia agenților economici, sistem integrat de piețe libere, dezvoltarea economiei pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnologiei, promovarea și stimularea concurenței, existența unui sistem instituțional eficient.

1. Statul democratic, de drept

Economia de piață modernă, se bazează pe existența statului democratic și intervenția sa în economie, deși forțele pieței și centrele private de decizie rămân hotărâtoare. Statul nu se substituie pieței, ci urmărește să-i corecteze disfuncțiile. Piața răspunde îndeosebi semnalelor pe termen scurt, indicațiile ei nu pot fi folosite la necesități pe termen lung. În absența unor constrângeri, acțiunea brutală a forțelor pieței ar putea conduce la inegalități grave, la neglijarea satisfacerii necesităților sociale, la distrugerea mediului înconjurător și chiar la consumarea într-un termen scurt a resurselor esențiale pentru viitor. Astfel, inter-

venția statului în economie derivă inherent din slăbiciunile și eșecurile pieței, din imposibilitatea acesteia de a satisface cerințele funcționării echilibrate și eficiente a întregului complex economic național.

Corecția situațiilor de eșec ale pieței se face prin mijloace diverse. Această intervenție trebuie să fie însă compatibilă cu întărirea manifestării funcției reglatoare a pieței. Este important ca intervenția să contribuie la consolidarea pieței și nu la inhibarea funcționării mecanismelor acesteia.

Eșecurile pieței în economiile în curs de dezvoltare și în tranziție sunt mai mari decât în țările dezvoltate, iar capacitatea statului, respectiv a guvernului, de a corecta aceste eșecuri de piață este mai redusă.

În sens larg, rolul guvernului în SUA – Joseph E. Stiglitz, 1998 – este de a promova educația și tehnologia, de a sprijini sectorul finanțier, de a investi în infrastructură, de a preveni și proteja degradarea mediului, de a crea și menține rețele de asigurări sociale. Aceste roluri se cer îndeplinite în toate tipurile de economii. În țările în curs de dezvoltare și în tranziție guvernelor le revin, în plus, și alte funcții speciale. În aceste țări, multe piețe și informații lipsesc, iar piețele funcționează mai puțin eficient decât în țările cu economie de piață modernă, datorită schimbărilor rapide ale mediului economico-social.

Libertatea implicată de democrație nu exclude autoritatea instituțiilor statului, fără de care derularea vieții economice și sociale nu ar putea avea loc.

Există organisme și structuri vitale ale unei societăți moderne, care trebuie să funcționeze în interesul statului, al cetățenilor săi. Un stat eficient este vital pentru furnizarea bunurilor și serviciilor, regulilor și instituțiilor care permit piețelor să înflorescă și oamenilor să trăiască la un standard de viață ridicat. Fără el,

dezvoltarea sustenabilă, atât economică, cât și socială este imposibilă.

În lume nu există o economie de piață "pură" – o economie în care toate deciziile economice sunt luate pe piețele libere. Toate economiile moderne de piață sunt "mixte" deoarece în orice societate modernă statul – ca reprezentant al interesului național – are prin funcțiile sale un rol important. Astfel, statul trebuie să stabilească și să supravegheze respectarea regulilor desfășurării activității economice și sociale.

Îmbinarea mecanismului economic, de piață cu rolul economic al statului, explica în mare măsură, succesele înregistrate de țările capitaliste în perioada postbelică.

Pentru ca o economie bazată pe jocul liber al forțelor pieței să funcționeze bine, autoritățile statului asigură:

- garantarea efectivă a proprietății private;
- manifestarea cât mai deplină a concurenței și a liberului schimb;
- existența unui cod bine ordonat de reglementări, care să guerneze intrarea și ieșirea agenților economici în și din piață;
- elaborarea și aplicarea unui sistem de protecție socială etc.

Statul de drept este garantul bunei funcționări a instituțiilor economice și juridice specifice economiei de piață. Statul legiferează și apără structurile economice globale, care răspund intereselor generale ale cetățenilor, ale națiunii.

Evoluțiile din ultimii '80 de ani, subliniate Joseph E. Stiglitz, au arătat că acțiunile statului democrat, ale guvernului, dacă sunt bine elaborate, pot îmbunătăți standardul de viață oriunde există imperfecțiuni de informație și competiție sau piețe incomplete – probleme care apar în toate economiile, dar mai ales în cele aflate în perioada de tranziție, de crize acute și prelungite. Experiența arată că

statul este important pentru dezvoltarea economică și socială, nu atât ca producător direct de bunuri și servicii, ci mai ales ca partener, catalizator și favorizant, ceea ce face ca un stat eficient să difere de la țară la țară, de la o etapă de dezvoltare la alta.

În vederea creșterii nivelului de viață, acțiunea statului trebuie să urmărească două criterii: să se adreseze unor imperfecțiuni serioase de pe piață; și să fie elaborate destul de eficient, astfel încât beneficiile să depășească costurile lor.

Funcționarea mecanismelor pieței, presupune un efort permanent al statului în vederea elaborării și perfecționării reglementărilor legislative și a cadrului instituțional necesar aplicării acestora în practică.

Aria, limitele și efectele acțiunilor economice ale statului, în realizarea unor obiective de interes general, ca și a unor obiective economice specifice, sunt determinate atât de funcțiile statului, cât și de extinderea sectorului privat în economie.

2. Preponderența proprietății private în economie

Capitalismul a proclamat proprietatea privată ca un principiu de bază al societății și a dat un conținut general cu-prințător acesteia, iar indivizilor libertatea de acțiune.

În economia de piață modernă, dreptul de proprietate este considerat un drept fundamental din care derivă celelalte drepturi.

Pentru ca o economie bazată pe jocul liber al forțelor pieței să funcționeze bine, proprietatea trebuie să fie garantată, concurența și liberul schimb trebuie să fie o realitate, trebuie să existe un cod de regulamente care să guverneze intrarea și ieșirea de pe piață a firmelor.

Inviolabilitatea dreptului de proprietate al fiecărei persoane și apărarea acestui

drept, sunt principii de acțiune ale statului democrat, în condițiile economiei de piață.

Proprietatea privată este condiția necesară pentru obținerea eficienței, pentru că ea a fost și este socrată, cu deplin temei, imboldul și motivația, de fond, a acțiunii agenților economici. Voința, energia, talentul, competența, responsabilitatea etc., nu sunt deplin exprimate și consumate, decât dacă individul este stăpân pe roadele muncii sale, pe termen lung.

Proprietatea privată incită la mai mult efort util societății, atât prin ceea ce se poate dobândi cu ajutorul ei, cât și deseori, prin satisfacția față de posesia în sine pe care o acordă.

Proprietatea privită, sub diferitele ei forme de organizare, a mărit considerabil libertatea de acțiune, sporind substanțial gradul de implicare și de responsabilitate a oamenilor în activitatea economică, potențând și ridicând performanțele obținute.

Preponderența proprietății private asupra bunurilor, serviciile, factorilor de producție în economie, reprezintă o condiție esențială a manifestării legilor obiective și mecanismelor economiei de piață, a libertății economice.

Faptul că proprietatea privată este dominantă nu exclude existența și a altui tip de proprietate, proprietatea publică. Mai există și o proprietate mixtă rezultată prin combinarea acestor două tipuri de proprietate, care rămân tipurile fundamentale de proprietate din punct de vedere economic.

Locul și rolul formelor de proprietate depend de eficiența fiecărei dintre ele.

3. Libertatea economică

Proprietatea privată este considerată cea mai importantă garanție a libertății economice, care reprezintă nucleul economiei de piață moderne.

În esență, libertatea economică se

manifestă în dreptul, în împurnicirea proprietarului de a adopta decizii libere în orice problemă care privește acțiunile sale economice și bunurile care constituie obiectul proprietății lui.

Libertatea economică este legată de asigurarea existenței și cuprinde libera inițiativă privată, libertatea de a încheia contracte, libertatea de a-și alege profesia, locul de muncă etc.

Economia de piață reprezintă o formă modernă de organizare și funcționare a activității economice, în care oamenii acționează în mod liber, autonom și eficient, în concordanță cu favorabilitățile și regulile universale și dinamice ale pieței, fapt ce face posibilă valorificarea maximă a resurselor limitate existente pentru satisfacerea nevoilor și dorințelor umane nelimitate.

Libertatea economică le oferă oamenilor posibilitatea de a căuta și de a testa mereu noi metode de producție, de conducere și organizare a activității economice, noi căi de a produce bunuri de înaltă calitate, contribuind la apariția și dezvoltarea inovațiilor – principala forță motrice a dezvoltării economiei.

Libertatea economică exprimă libertatea agenților economici de a acționa pentru realizarea propriilor interese, cum consideră că este mai bine, dar cu condiția ca prin ceea ce fac să nu afecteze libertatea de acțiune a celorlalți. Agentul economic nu poate însă să facă orice dorește datorită legilor juridice care interzic anumite activități considerate ilegale sau care stabilesc anumite obligații pentru toți agenții economici.

Libertatea economică se concretizează în drepturile agenților economici de a stabili profilul și ampioarea activităților de a dezvolta, menține sau restrâne activitățile lor economice, de a se angaja liber în operațiuni de schimb și de a adopta deciziile pe care le cred de cuvîntă.

Libertatea economică aplicându-se în mod egal tuturor, pune în evidență deo-

sebirile de eficiență între agenții economici, care pornesc de la diferențele de pregătire profesională, disciplină, capacitate intelectuală și de risc etc. care fac să se afirme pe piață numai valorile, adică agenții economici competitivi.

Libertatea economică este cea care face posibilă și benefică concurența între producătorii de bunuri și servicii, impulsând spiritul novator și obligând la o bună gestionare a activității economice.

Între proprietate și libertatea economică există relații de intercondiționare. Astfel, dacă proprietatea este individuală se dezvoltă libertatea economică, care favorizează creșterea eficienței activității economice și, în consecință, consolidarea proprietății private. Dacă însă proprietatea este comună, depersonalizată libertatea economică este îngădătită, se reduce la minimum motivația muncii și rezultatele procesului economic.

Sistemul economic de piață, generează libertatea economică, favorizează libertatea politică și separă puterea economică de puterea politică, permitând în acest fel existența uneia în afara celeilalte.

4. Autonomia funcțională a agenților economici

În timp ce diviziunea muncii impune schimbul, autonomia îl face posibil, iar ca să fii autonom trebuie să fii proprietar privat. Schimbul, indiferent de obiectul lui, este un schimb de proprietate.

Autonomia desemnează independența agentului economic de a dispune și beneficia de toate avantajele care decurg din activitatea desfășurată și de a-și asuma toate riscurile.

Autonomia agenților economici se concretizează în exercitarea efectivă a drepturilor tehnico-economice, financiare și administrative pe care aceștia le au, în scopul gestionării cu maximum de eficiență a mijloacelor de care dispun. Ea

presupune ca agenții economici să disponă de mijloace fixe și circulante proprii, să întocmească bugete proprii de venituri și cheltuieli, să întrețină relații economico-financiare și juridice între ei și cu alte unități, să aibă libertatea deplină în luarea deciziilor privind utilizarea resurselor materiale, financiare și umane, să orienteze și să controleze întreaga activitate în vederea obținerii de profit cât mai ridicat.

Profitul reprezintă mobilul principal al activității fiecărui agent economic. Urmărirea propriului interes de către fiecare agent economic, generează și cea mai bună performanță pentru ansamblul economiei. Dacă acest mobil nu este urmărit, funcția de autoreglare a pieței devine mult mai greu de îndeplinit: prețurile își pierd, până la anulare, relevanța lor de semnale principale, în funcție de care sunt alocate resursele în economie.

Urmărirea maximului de profit nu este însă în orice context generatoarea celei mai bune performanțe pentru ansamblul economiei, datorită așa-numitelor situații de "eșecuri ale pieței", cum sunt:

- concurența imperfectă care crează premisele stabilirii unor prețuri artificiale care își pierd rolul de semnal corect pentru alocarea resurselor în economie;
- generarea de externalități negative, cum ar fi, de pildă, poluarea mediului;
- menținerea unor practici anticoncurențiale de către stat prin subvenții și ajutoare acordate unor agenții economice etc.

Pentru ca maximizarea profitului să devină mobilul principal al activităților agenților economici este însă nevoie de proprietari identificabili, care să aibă o miză materială personală în performanțele întreprinderilor. De aici decurge necesitatea unui sector privat larg, majoritar în orice economie de piață funcțională.

Este firesc, natural și obiectiv din punct de vedere economic ca factorii de

produție să primească cea mai bună utilizare posibilă. Aceasta este de fapt sensul progresului.

5. Sistem integrat de piețe libere

Piața exprimă relații de schimb foarte ample și în continuă diversificare. În general, piața exprimă raportul dintre oferta și cererea de bunuri economice (corporale și necorporale), prima fiind forma de manifestare a producției în condițiile economiei de piață, a doua exprimă nevoile umane solvabile, însoțite de capacitatea oamenilor de a cumpăra mărfurile oferite și care se dovedesc a fi convenabile pentru ei.

Prin prisma naturii și corelării funcțiilor agenților economici, apar mai multe tipuri de piețe interdependente între ele: piața bunurilor și serviciilor, piața factorilor de producție – a forței de muncă și a capitalurilor, piața titlurilor de valoare și piața monetară.

Pentru ca piața să poată să funcționeze ca un mecanism de alocare și utilizare eficientă a resurselor, de organizare, de gestionare și de reglare a economiei, sunt necesare existența și funcționarea simultană integrată a acestor tipuri de piață. Altfel, economia poate ajunge prin dezechilibre și blocaje la un impas. Mecanismul pieței, respectiv mecanismul prețurilor care operează prin acțiunile cererii și ofertei, trebuie să acționeze simultan pe toate aceste piețe diverse, dar interdependente, ca elemente constitutive ale reproducției sociale.

O economie de piață modernă – a afirmat Mugur Isărescu, 2000 – înseamnă piețe integrate care nu pot funcționa fără instituții și informații.

Economia de piață funcțională presupune realizarea unității dintre piețele factorilor de producție și cele ale bunurilor de consum personal, dintre piețele reale și cele fictive, dintre piețele monetare,

financiare și ale capitalurilor. Numai în aceste condiții, piața este capabilă să transmită întreprinderilor semnale adevărate privind consumurile, personalul, folosirea resurselor, costurile și prețurile.

Societatea nu are ce face cu producția fără piață, iar bugetul nu are cum să sporească dacă produsele nu se vând. Numai creșterea producției în întreprinderi pe baza comenzi date de piață este beneficiu pentru societate.

Pe piețele normale se fabrică numai ceea ce se cere și numai ce se poate vinde. Acest lucru nu-l hotărăște producătorul, ci îl hotărăște piața.

Piața are contradicții inerente. Un agent economic este în același timp consumator și producător. Când este consumator, agentului îi convine economia de piață, pentru că are ce produse să aleagă și prețurile sunt cele convenite. Când este producător, agentului nu-i convine economia de piață. Astfel, dacă produce mărfuri de proastă calitate sau scumpe, nu îl cumpără nimeni și dă faliment. Alt agent, poate produce mai bine și mai ieftin. Chiar dacă afacerea merge bine, producătorul trebuie să lupte continuu pentru a ține pasul cu alte firme. Pentru producători piața este și o amenințare permanentă.

Piața dictează prețul. Aceasta este însă valabil pentru micul producător, nu și pentru firme mari, monopoluri sau oligopoluri. Deci piața nu este perfectă.

Firmele foarte mari se autoreglează, determinând și prețul produselor lor.

Dacă, într-o perioadă de timp, gusturile clientilor se schimbă, întreprinderile trebuie să observe imediat acest lucru și să depună toate eforturile pentru a restructura producția în direcția adecvată.

Piața elimină imediat producătorii care nu țin seama de cerințele în continuă schimbare a acestia. Procesul de corecție poate fi dureros. Piața este un mecanism care se autocorectează. Este flexibilă, autoreglabilă, de aceea sistemul

economiei de piață, poate și chiar a supraviețuit, multor crize și încercări.

Pe termen lung, piața are un mecanism intern, care asigură astfel modificarea structurii pe ramuri a producției, o dată cu progresul tehnologic și cu modificările în preferințe clientilor.

Piața are ca suprem criteriu eficiența economică.

6. Dezvoltarea economiei pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnologiei

Economia mondială, în general, și în deosebi economia țărilor puternic dezvoltate, în special, se confruntă cu ample și rapide schimbări, generate de impulsul revoluției științifice și tehnice și ale transformărilor economice, politice și sociale, toate aflându-se sau fiind determinate de intervențiile managerilor din toate domeniile (politic, economic, social) și de la toate nivelurile organizatorice (macro, mezo și microeconomic).

Economia de piață modernă a luat naștere și s-a dezvoltat, având la bază tehnologiile moderne de fabricație. Progresul tehnico-științific a fost factorul hotărâtor al sporirii continue a ofertei de mărfuri și servicii, al menținerii nivelului ei ridicat, ca regulă de bază a funcționării economiei de piață.

Știința și tehnologia au devenit o resursă economică principală de dezvoltare a societății. Ele au contribuit la creația unei game largi de opțiuni în domeniul bunurilor și serviciilor de consum și al stilurilor de viață, la ridicarea productivității și bunăstării.

Economia de piață are la temelie tehnologiile moderne care permit producții în care se integrează noile cuceriri ale științei și tehnicii, fapt ce face posibilă valorificarea maximă a resurselor limitate existente pentru satisfacerea nevoilor și dorințelor umane nelimitate.

Mobilul combinării și utilizării factorilor

de producție, al modernizării lor în concordanță cu noile cuceririi ale științei și tehnicii, constă în obținerea de produse de calitate superioară și cu costuri cât mai mici, ceea ce înseamnă câștiguri, profituri cât mai mari.

Capacitatea progresului tehnic de a se autoîntreține, în virtutea căreia fiecare pas înainte îl facilitează, atât pe cel următor, cât și ceilalți pași noi, impulsionează accelerarea inovațiilor tehnice.

Este un fapt dovedit, că nivelul de dezvoltare al unor țări este direct proporțional cu modul în care își protejează și valorifică inventiile, mărcile, designul și drepturile de autor. Nu este deci întâmplător, faptul că numărul cel mai mare de cereri de protecție a inventiilor, mărcilor, designului sunt depuse în ordine de țări ca SUA, Japonia, Germania.

O dată însă cu progresul științific și tehnic cresc și efectele secundare concretizate în diferite forme de poluare.

În fața unei game de noutăți mai diversificate, problemele selecției devin tot mai acute, fiind nevoie de criterii mult mai subtile nu numai pentru a împiedica și evita dezastrele, dar și pentru a descoperi șansele viitoare.

7. Protejarea și stimularea concurenței

Proprietatea privată duce la eficiență pentru că ea permite și stimulează concurența.

Concurența desemnează o situație de referință în cadrul căreia are loc o confruntare liberă între agenții economici, atât la nivelul cererii, cât și al ofertei, de bunuri de consum, servicii, materii prime, forță de muncă și capital. Ea creează câmp liber de acțiune legii, cererii și ofertei, favorizând o repartiție optimală a factorilor de producție și determinând progresul economic. Ea contribuie la realizarea a cel puțin două obiective: de a preveni ineficiența și de a ridica nivelul

general de performanță economico-sociale și de a spori bunăstarea prin oferirea posibilității opțiunilor, reducând la minimum exploatarea monopolistă.

Concurența reprezintă singura modalitate de a asigura relevanța semnalelor date de prețuri pentru orientarea alocării resurselor în economie.

Concurența exercită o presiune permanentă pentru scăderea prețului, restrângerea costurilor de producție și comprimarea profiturilor. În același timp, ea contribuie la largirea pieței, deoarece cantitatea cerută de consumator este, cu atât mai mare, cu cât prețul este mai mic. Astfel, piața se echilibrează pentru prețul care permite egalizarea cantității cerute de consumatori cu cea oferită de producători.

Concurența are un rol esențial în menținerea flexibilității pieței bunurilor și serviciilor.

Sub presiunea concurenței și urmărind obținerea profitului agenții economici sunt obligați să introducă progresul tehnic în toate fazele activității: producție, organizare, aprovizionare, desfacere etc., să investească în cercetarea științifică, să migreze dintr-o ramură în alta etc.

În țările dezvoltate se urmărește cu consecvență generarea de concurență, pentru agenții economici aflați în situația de a exercita o anumită dominație pe piață, mai degrabă decât punerea acestora sub controlul autorităților sau preluarea de către autorități (prin întreprinderi publice) a sarcinii de furnizare a bunurilor și serviciilor, a căror piață poate fi distorsionantă.

Menținerea unei concurențe libere, loiale, nedenaturate, reprezintă unul dintre elemente de bază ale funcționării pieței.

Ajutoarele de stat sunt incompatibile cu piața concurențială, în măsura în care afectează schimbările libere de mărfuri pe piața internă sau pe cea externă.

Deși ajutoarele de stat prezintă avantaje incontestabile pentru agenții econo-

mici totuși pot frâna libera concurență, împiedicând repartizarea mai eficace a resurselor, constituind astfel o amenințare pentru funcționarea pieței concurențiale.

Dacă profitul este rezultatul scontat de întreprindere, el își are originea în aptitudinea firmei de a obține beneficii. Aceasta se bazează pe competitivitatea întreprinderii, adică pe capacitatea ei de a face față concurenței. Această aptitudine nu se măsoară printr-un criteriu unic, ci rezultă dintr-un ansamblu de elemente care fac ca întreprinderea să se găsească într-o situație favorabilă în fața concurenților săi: preț, calitatea produselor, calitatea serviciului post-vânzare, dar și capacitatea de adaptare la mutațiile cererii consumatorilor sau la inovațiile altor întreprinderi.

8. Existența unui sistem instituțional eficient

Economia de piață modernă se bazează pe instituții politice, economice și sociale adecvate.

În esență, necesitatea instituțiilor derivează din: manifestarea permanentă a incertitudinii în viața economică și socială care poate avea efecte pozitive, dar mai ales negative asupra dezvoltării; amplificarea entropiei în sistemele economice și sociale; menținerea echilibrelor în procesul dezvoltării economice și sociale; reducerea costurilor culegerii, prelucrării și interpretării informațiilor; ridicarea performanțelor desfășurării activităților economice și sociale.

Procesele economice reale și cele nominale, nu se pot desfășura în condiții de raționalitate și eficiență, fără un sistem instituțional compus dintr-o rețea extinsă de instituții și organizații însărcinate cu aplicarea regulilor de conduită, cât și a mecanismelor economico-sociale. În cadrul sistemului economic instituțiile formează pilonii, structura de rezistență pe care se sprijină întregul edificiu eco-

nomic, inclusiv mecanismul de funcționare a economiei.

În țările cu o economie de piață modernă există o structură instituțională bine stabilită.

Instituțiile determină misiunea, structura și modul de funcționare a sistemului economic și social. Pentru a se produce modificări în sistemul economico-social trebuie, neapărat, să aibă loc, în prealabil, transformări adecvate în sistemul instituțional.

Instituțiile reprezintă un element de administrare, de conducere, de vizuire pe termen lung, de cooperare și coeziune socială, de asumare a răspunderii. Acestea le revine misiunea să elaboreze și să implementeze strategii și politici pe termen lung, mediu și scurt, care să ofere cetățenilor un sens clar, pragmatic și consecvență în desfășurarea proceselor economice și sociale, încredere și fermitate în acțiunile inițiate și rezultatele obținute.

Instituțiile – subliniază Douglas North 1990 – reprezintă regulile jocului în societate, respectiv setul de orientări, constrângeri și stimulente care modulează interacțiunile umane și facilitează cooperare socială. El arată că instituțiile contribuie la reducerea incertitudinii prin folosirea unor structuri relativ stabile. Ele îndeplinesc un rol de orientare a activității economice, de convergență și consolidare a interacțiunii umane. Astfel, instituțiile colectează, prelucrează și transmit informații prin diferite canale, încât oamenii se pot bizui unii pe alții, în vederea realizării unor scopuri specifice, mărzind probabilitatea ca planurile lor să fie coordonate.

Instituțiile, ca structură de constrângeri și stimulente în societate, reprezintă soluții ale procesului de cooperare socială. Ele au o deosebită importanță în asigurarea coordonării activităților economice și sociale prin intermediul pieței. Piața însăși este privită ca proces instituțional, în cadrul căruia indivizi interacționează, în urmărire unor obiective individuale separate.

Structura de reguli existentă este supusă opțiunilor instituționale, în scopul maximizării oportunităților de creștere a bunăstării agenților economici. În principal, bunăstarea acestora decurge din activitatea economică și este condiționată de eficiența schimburilor economice pe care agenții le desfășoară.

Structura instituțională este creată și pusă în serviciul activității economice, pentru a asigura buna ei funcționare și totodată, de a veni în sprijinul consumatorului de bunuri și servicii, precum și de a asigura reglarea și echilibrul economiei în ansamblu.

În prezent, în țările cu o economie de piață dezvoltată există înțelegerea faptului că performanța economică este de-

pendentă de cadrul instituțional. Acolo există preocuparea permanentă, pentru evaluarea și perfecționarea diferitelor structuri instituționale, ce se formează ca rezultat al activității economice. Se caută identificarea acelor configurații instituționale, capabile să susțină ridicarea performanțelor economice.

Starea și dinamica activității economice, volumul și evoluția rezultatelor obținute reprezintă cel mai sigur criteriu de apreciere a funcționalității instituțiilor economiei de piață.

Crearea economiei de piață funcționale și competitive în România constituie o condiție *sine qua non* a sporirii eficienței economice și sociale și a integrării în Uniunea Europeană.

Bibliografie

- Belli, Nicolae, *Dreptul de proprietate și mediul economic*, CIDE, nr. 13-14-15/1996.
- Bratu, Ioan, *Impactul activității Guvernului asupra performanțelor economico-sociale*, IEN 2001.
- Bratu, Ioan, *Statul și întreprinderile în condițiile tranzitiei la economia de piață*, CIDE, Probleme economice, nr. 45-46/1994.
- Bratu, Ioan, *Studierea și evidențierea principalelor exigențe privind realizarea unei economii de piață funcționale și competitive și aderarea României la Uniunea Europeană*, IEN 2001.
- Isărescu, Mugur, România nu dispune de o economie de piață funcțională, România liberă, nr.1757/27.03.2000.
- Kenneth, John Galbraith, *Societatea perfectă*, Eurosong Book, 1997.
- Lucaci, Ileana, *Se conturează trei priorități, trei puncte nevrălgice*, România liberă nr. 2802/15.06.1999.
- Marinescu, Cosmin, *Fundamente de teorie economică a instituțiilor*, Oeconomica, IRLI, nr. 3, 2002.
- Negrescu, Dragos, *Rolul concurenței în asigurarea funcționării normale a mecanismelor pieței*, Adevărul economic nr. 4/23-29.01.1998.
- North, Douglas, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, 1990.
- Osiatyński, Jorzy, *Concepțe fundamentale ale economiei transformării*, Adevărul economic nr. 16/17-23.04.1998.
- Pittman, Russel, *Transformarea economiei ca proces real. O perspectivă din interior*, SRE Oeconomica, IRLI nr. 1, 2002.
- Pohoanță, Ion, *Proprietatea privată și capitalismul*, SRE, Oeconomica IRLI, nr. 2-3, 1999, nr. 1, 2002.
- Sava, Sorica; Ionescu, Eufrosina, *Economia de piață contemporană*, CIDE, Probleme economice, nr. 7/1990.
- Stiglitz, Joseph E., *Rolul guvernului în dezvoltarea economiei*. SRE Oeconomica IRLI nr. 3-4, 1998.
- Stefan, Horia, *Care economie de piață?*, Adevărul economic nr. 9/27.02-5.03.1998.
- Tuiu, Florea, *Nevoia de coordonare și coerență*, Economistul nr. 1113/24-25.05.2002.
- World Bank, *The State in a Changing World*, World Development 1997 Washington.

Resurse și performanțe ale sistemelor de sănătate. Analiză comparativă

dr. Maria POENARU

Analiza datelor privind sistemele de sănătate ale diferitelor țări pune în evidență atât convergențe, cât și particularități ale evoluțiilor în ceea ce privește rezultatele obținute (exprimate cu ajutorul unor indicatori relevanți privind starea de sănătate a populației) și resursele utilizate, raportul cost – beneficiu fiind un reper major de evaluare. Creșterea, în ultimele decenii, a cheltuielilor pentru sănătate în majoritatea țărilor dezvoltate a pus problema sustenabilității lor de către finanțele publice. În același timp, sănătatea trebuie ocrotită, ca un "bun" de preț. Dar societatea modernă, ca și cea tradițională, este marcată de o serie de factori de risc specifici cărora sistemele de îngrijire a sănătății trebuie să le facă față. Acest studiu propune o analiză comparativă a unor elemente definitorii pentru resursele și performanțele sistemului de sănătate din România și din țările din spațiul european, cu scopul de a releva principalele zone vulnerabile și de a oferi

puncte de sprijin pentru o politică orientată spre îmbunătățirea stării de sănătate a populației și a performanțelor sistemului sanitar.

1. Mărimea și profilul resurselor

1.1. Resursele financiare

Nivelul de dezvoltare economică și ritmul creșterii economice constituie elemente deosebit de importante care determină esențial dezvoltarea și performanțele sistemului de sănătate. O trăsătură dominantă pentru marea majoritate a țărilor vest-europene după anul 1970, a constituit-o *creșterea mai rapidă a cheltuielilor pentru sănătate comparativ cu creșterea PIB*. Pentru a releva această tendință prezentăm datele pentru trei țări (Germania, Franța, Regatul Unit) considerate a se număra între țările care au mai bune sisteme de îngrijire a sănătății (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Ritmul de creștere a cheltuielilor pentru sănătate și ponderea cheltuielilor pentru sănătate în PIB

Ritm de creștere (mediu anual)	Germania	Franța	Regatul Unit	- % -
1970-1980	6,5	6,7	4,2	
1980-1990	2,0	4,2	3,0	
1990-1999	5,4	3,0	4,1	
Ponderea cheltuielilor pentru sănătate în PIB				
1970	6,3	5,8	4,5	
1980	8,8	7,4	5,7	
1990	8,7	8,8	6,0	
1999	10,6	9,5	7,0	

Sursa: Catherine Bac, Gerard Cornilleau, *Une comparaison internationale, Problèmes économiques*, nr. 2722/2001, p. 1.

Se constată un anumit paralelism și o anumită convergență în ceea ce privește evoluția cheltuielilor pentru sănătate în cele trei țări selectate. Analiza, pe subperioade, a datelor arată că în pofida încetinirii creșterii economice, cheltuielile pentru sănătate au continuat să sporească într-un ritm mai înalt decât cel al creșterii economice. Rezultatul a fost acela că, în timp, a crescut ponderea cheltuielilor pentru sănătate în PIB, astfel că în prezent aceasta se ridică în majoritatea țărilor

membre ale UE la 7-9% (tabelul nr. 2).

Modificarea (în sensul creșterii), pentru cele mai multe țări europene, a ponderei cheltuielilor pentru sănătate în PIB este explicată atât de evoluțiile produsului intern brut cât și de cele ale cheltuielilor pentru sănătate. O pondere relativ constantă nu înseamnă că și cheltuielile pentru sănătate rămân stable, ci faptul că mărimea și evoluția cheltuielilor alocate sistemului de sănătate sunt dependente mai degrabă de evoluția PIB.

Tabelul nr. 2

Relația dintre produsul intern brut și cheltuielile pentru sănătate în anul 1998

	PIB /locuitor, \$ PPC	Cheltuieli pentru sănătate, % în PIB
Țări membre ale UE		
Austria	23145	8,3
Belgia	23622	8,9
Danemarca	23855	8,3
Finlanda	20641	6,9
Franța	21214	9,6
Germania	22026	10,6
Grecia	13994	8,3
Irlanda	17991	6,1
Italia	20365	8,2
Olanda	22325	8,6
Portugalia	14569	7,5
Spania	15960	7,1
Suedia	19848	8,0
Regatul Unit	20314	6,7
UEM	20440	8,9
Țări candidate		
Bulgaria	4683	4,7
R.Cehă	12197	7,2
Estonia	7563	6,9
Letonia	5777	6,7
Lituania	6283	6,3
Polonia	7543	6,4
România	5572	4,1
Slovacia	9624	7,2
Slovenia	14400	7,6
Ungaria	9832	6,4
Alte țări		
Canada	22814	9,2
SUA	29240	13,0

Sursa: WB, *World Development Indicators*, 2000, p. 10-12; 2001, p. 98-100.

Datele arată, de asemenea, o corelație strânsă între mărimea produsului intern brut ce revine în medie la un locuitor și

ponderea cheltuielilor alocate sistemului de îngrijire a sănătății în PIB. În majoritatea țărilor membre ale UE, în special în

cele cu un nivel înalt de dezvoltare, cum ar fi: Danemarca, Belgia, Olanda, Germania, Franța, această pondere se situează în jurul a 9% echivalent PIB, în timp ce în țările cu un nivel de dezvoltare relativ mai scăzut ca Irlanda, Spania, Portugalia acest procent se ridică la aproximativ 7%.

În țările candidate la integrare, caracterizate printr-un nivel de dezvoltare relativ mai scăzut, ponderea cheltuielilor pentru sănătate în PIB este substanțial mai mică decât în statele membre ale Uniunii, reprezentând echivalentul a 6-7% din produsul intern brut. România cu o pondere a cheltuielilor pentru sănătate în PIB de 4,1% se situează pe un loc de neînvidiat din acest punct de vedere în rândul țărilor europene. Dacă se ia în considerare și faptul că România este caracterizată printr-un nivel al PIB per capita între cele mai scăzute din Europa (apreciat pentru 1998 de Banca Mondială la 1360\$ SUA sau 5572\$ la PPC) procentul menționat sugerează în mod clar o subfinanțare a acestui sector comparativ cu situația din cea mai mare parte a țărilor europene. Aceasta înseamnă că *potențialul de alocare a unei părți relativ mai mari din resursele publice pentru satisfacerea nevoilor de îngrijire a sănătății depinde esen-*

țial de nivelul de dezvoltare economică.

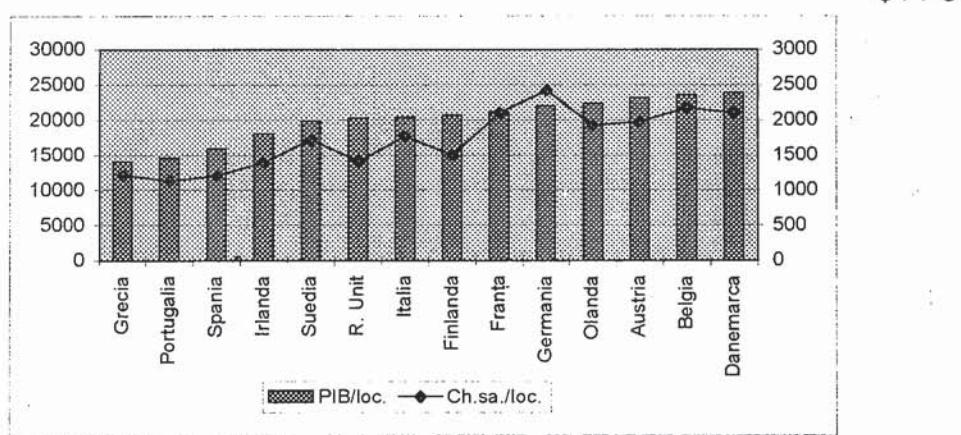
Dincolo de această dependentă, se pot constata unele diferențieri în ceea ce privește ponderea cheltuielilor pentru sănătate în PIB între țări cu un nivel relativ apropiat de dezvoltare. Ele își au originea atât în politicile naționale de alocare a resurselor publice în funcție de priorități, precum și în influența costurilor factorilor antrenați în sectorul sanitar.

O imagine mai corectă asupra resurselor de care dispune sistemul sanitar din fiecare țară este dată de *mărimea cheltuielilor pentru sănătate, exprimate în dolari la Paritatea Puterii de Cumpărare (PPC)* sau *în dolari SUA, ce revin în medie la un locuitor*, indicator care cumulează atât efectul creșterii economice, cât și pe cel al politicilor de alocare a resurselor către acest sector (graficul nr. 1).

Cheltuielile pentru sănătate ce revin în medie pe un locuitor, exprimate în dolari la PPC (dolari internaționali) sunt în România în prezent de aproape 8 ori mai mici decât media acestui indicator pentru țările UE. Cu un nivel al cheltuielilor pentru sănătate echivalent cu 265 \$ internaționali sau 63 \$ SUA în medie pe un locuitor, România se plasează pe locul penultim între țările membre ale UE și țările candidate la integrare.

Graficul nr. 1

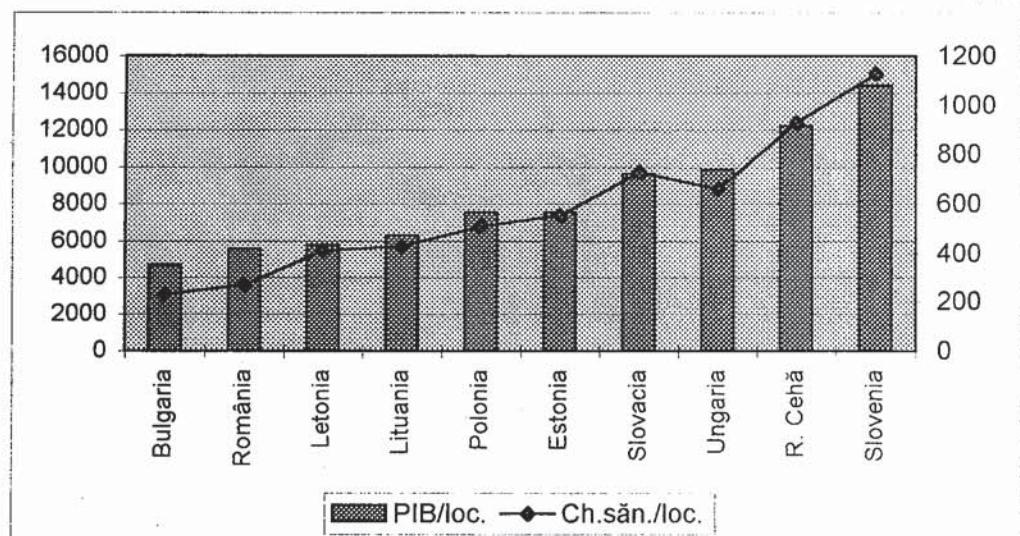
PIB și cheltuielile pentru sănătate pe locuitor în țările UE în anul 1998

Graficul nr. 2

PIB și cheltuielile pentru sănătate pe locitor în țările candidate în anul 1998

\$ PPC

Sursa datelor: WB, World Development Report 2000, p. 10-12; 2001, p. 98-100.

Această stare de lucruri impune o analiză mai atentă a factorilor care se cer a fi luati în considerare atunci când se structurează alocarea cheltuielilor publice și în concordanță cu obiectivele prioritare, între care îmbunătățirea stării de sănătate a populației este unanim recunoscută.

1.2. Profilul resurselor

Imaginea oferită de analiza indicatorilor care reflectă resursele financiare alocate sistemului de sănătate este considerată, pe bună dreptate, de specialiști ca fiind prea globală, comparațiile efectuate utilizându-se cel mai adesea pentru a susține că sistemului de sănătate îi sunt alocate fie prea multe, fie prea puține resurse. Datele referitoare la cheltuieli nu pot confirma sau infirma în mod convingător astfel de aprecieri, datorită faptului că ele ascund adevăratul cost economic al îngrijirii sănătății. În demersul de a găsi instrumente îmbunătățite de

măsurare a activității și performanțelor îngrijirii sănătății, doi specialiști de la Institutul Suedez de Economie Sanitară au propus un cadru de analiză care utilizează pe lângă resursele financiare exprimate de indicatorii care redau cheltuielile, și resursele reale alocate sistemelor de sănătate¹.

Această metodă a fost utilizată în raportul Organizației Mondiale a Sănătății pe anul 2000² cu scopul de a evidenția faptul că diferențele de performanță în domeniul ocrotirii sănătății între țări se justifică nu numai prin decalajul în ceea ce privește mărimea resurselor, în special financiare, ci și prin modul de combinare a diferitelor tipuri de resurse, fiind făcute comparații între mixul de inputuri pentru patru țări dezvoltate (Danemarca,

¹ Anders Anell & Michael, International comparison of health care systems using resource profiles, WHO Bulletin of the World Health Organization 2000, 78(6).

² WHO, World Health Report 2000.

Suedia, Regatul - Unit, SUA) și pentru patru țări cu nivel mediu de dezvoltare (Egipt, Mexic, Africa de Sud, Thailanda). În acest scop au fost utilizati opt indicatori care exprimă resurse financiare, umane și materiale.

Utilizând această metodă, în continuare propunem o analiză comparativă a profilului resurselor de care dispun sistemele de sănătate din trei țări membre ale UE (Franța, Germania, Regatul Unit) și din România, pe baza a cinci indicatori – disponibili pentru România. Pe categorii de resurse au fost utilizati următorii indicatori pentru anii 1991 și 1998:

- pentru resursele financiare: pondera cheltuielilor de sănătate în PIB și cheltuielile de sănătate (exprimate în dolari la paritatea puterii de cumpărare) ce revin în medie pe un locitor;
- pentru resursele umane: numărul de

medici la 1000 locuitori și personalul mediu sanitar la 1000 de locuitori;

- pentru resurse materiale: numărul de paturi de spital la 1000 locuitori.

Cu ajutorul datelor cuprinse în tabelul nr. 3 și considerând Germania ca "frontiera" a resurselor, am construit câte o diagramă pentru fiecare din țările comparative cu Germania, prin condensarea celor cinci valori ale indicatorilor într-un profil al resurselor. Germania a fost aleasă pentru a reprezenta "frontiera" resurselor, deoarece indicatorii luați în considerare înregistrează valorile cele mai mari.

Este important de menționat totuși că frontieră resurselor nu reflectă în mod necesar și cele mai bune performanțe ale sistemului de îngrijire a sănătății populației. Ea reflectă mai degrabă importanța relativă a fiecărui tip de resursă pentru fiecare țară.

Casetă nr. 1

O abordare alternativă a comparației resurselor sistemelor de sănătate

Idea principală care a condus la acest nou cadru de analiză fost legată de distincția care trebuie făcută între managementul resurselor reale (resurse umane și alte inputuri) și transferul (fluxul) de bani necesari pentru extragerea și utilizarea acestor resurse din economie și societate. Această logică a condus la împărțirea variabilelor care definesc sistemul de sănătate în variabile care măsoară stocul de resurse reale utilizate de acest sistem și variabile care măsoară fluxul cheltuielilor bănești (adică puterea de cumpărare) efectuate pentru utilizarea acestor resurse reale. Cele două categorii sunt legate între ele: cantitatea de resurse reale multiplicată cu prețul factorului respectiv are ca rezultat totalul cheltuielilor alocate îngrijirii sănătății. Dar, din cauza variației factorului preț pe plan internațional, cu același nivel al cheltuielilor pot fi cumpărate cantități diferite de resurse în diferite țări. Este important de subliniat faptul că, în contextul comparațiilor internaționale, o foarte mare influență asupra volumului cheltuielilor pentru sănătate o au resursele procurate de pe piața națională ale căror prețuri reflectă starea și condițiile economice ale unei națiuni (de exemplu, salariile personalului medical care depind de prețurile de pe piața internă).

Ce spune unui analist această clasificare? În primul rând, faptul că stocul resurselor reale atrage după sine cheltuieli bănești. Creșterea stocului de resurse reale atrage după sine, în mod obligatoriu, sporirea cheltuielilor monetare, atât pe termen scurt, cât și pe termen mai lung. În al doilea rând, inputurile sistemului de îngrijire a sănătății sunt interdependente, ceea ce înseamnă că potențialul de îngrijire depinde în mare măsură de cum este distribuită puterea de cumpărare (resursele financiare) între diferitele resurse reale, aceasta adăugându-se la căt de bine este administrat fiecare input în parte. De exemplu, capacitatea resurselor umane ocupate în sistem și combinația optimă între diferitele categorii de personal sanitar depinde puternic de tehnologiile aplicate în domeniu: echipamentul performant de diagnosticare a diferitelor boli, medicamentele noi etc. care conduc adesea la creșterea performanței personalului medical. Aceasta înseamnă că dacă puterea de cumpărare disponibilă nu este alocată eficient între diferite resurse reale și nu este bine administrată, sistemul de îngrijire a sănătății va funcționa sub capacitatea sa optimă.

Așa cum arată datele din tabelul nr. 3 și graficul nr. 2 în România ponderea cheltuielilor de sănătate în PIB reprezintă două cincimi din mărimea aceluiași indicator

cator pentru Germania, iar volumul cheltuielilor pentru sănătate exprimate în dolari internaționali ce revin în medie pe un locitor doar a zecea parte.

Tabelul nr. 3

Nivelul indicatorilor de resurse pentru anii 1991 și 1998

	Franța	Germania	Regatul Unit	România
Cheltuieli, % din PIB				
1991	9,1	9,4	6,5	3,3
1998	9,6	10,6	6,7	4,1
Cheltuieli /loc., \$ PPC				
1991	1656	1600	1006	168
1998	2102	2424	1418	265
Medici la 1000 loc.				
1991	2,7	3,1	1,5	1,8
1998	3,0	3,5	1,7	1,9
Personal mediu la 1000 loc.				
1991	5,4	8,9	5,2	5,4
1998	5,0	9,6	5,0	4,1
Paturi de spital la 1000 loc.				
1991	9,6	10,1	5,6	8,9
1998	8,5	9,3	4,2	7,3

Sursa: *Bulletin of the WHO*, 2000, 78(6), p. 772-773; *WB, World Development Indicators 2000*, p. 90-94; *INS, Anuarul statistic al României*, 2000, p. 182.

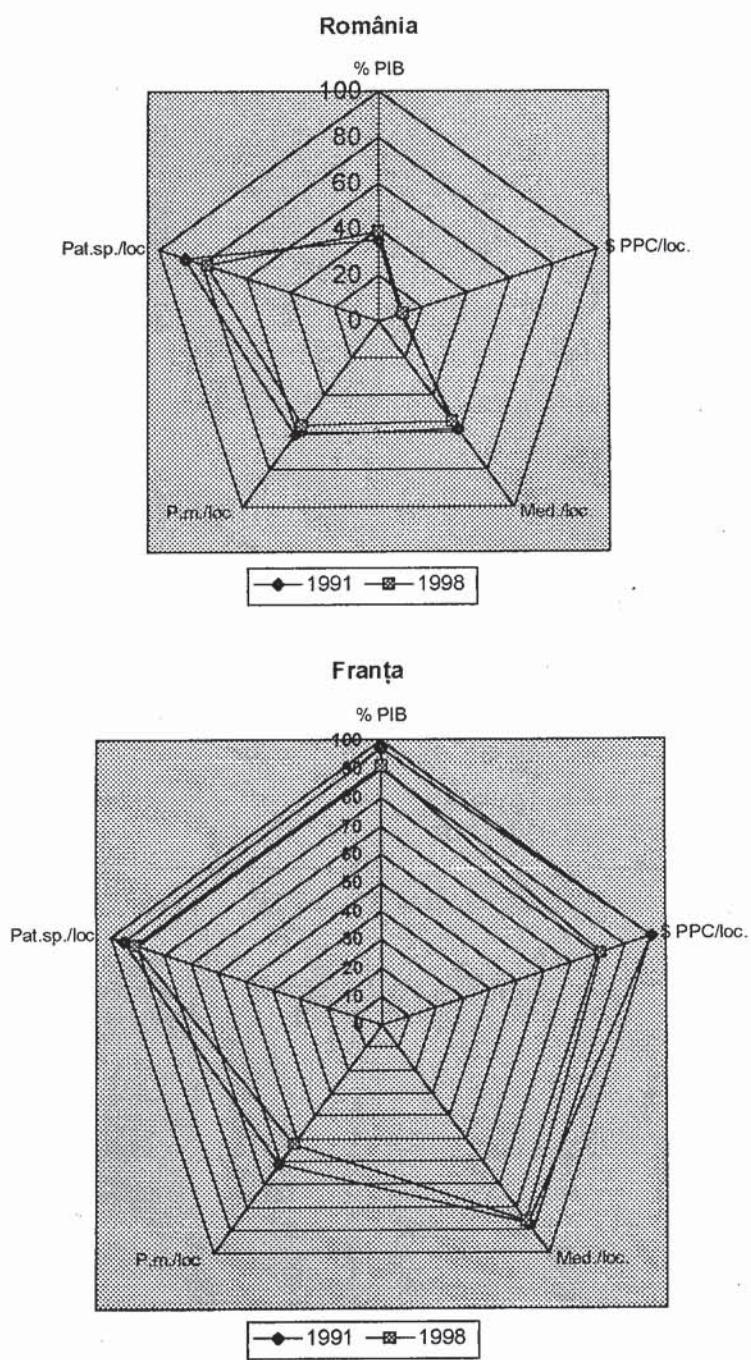
În ceea ce privește resursele umane utilizate în sistemul sanitar, nivelul indicatorilor pentru România este ceva mai mare de 50% din mărimea acestora în Germania în anul 1998. Se remarcă, de asemenea, faptul că în România valoarea relativă a acestor indicatori față de cei înregistrați în Germania a scăzut, în intervalul 1991-1998, de la 58% la 54% în cazul indicatorului număr de medici la 1000 locuitori și de la 61% la 56% în cazul personalului mediu sanitar la 1000 de locuitori.

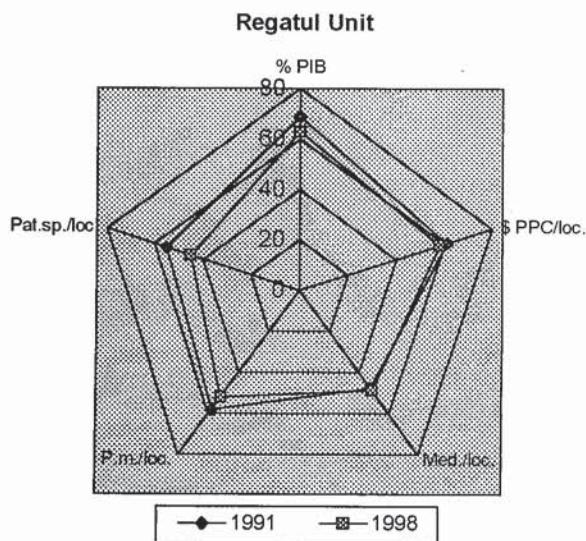
O situație ceva mai bună, în termeni relativi, pentru România se observă în cazul indicatorului numărul paturilor de

spital la 1000 de locuitori, reprezentând 78% în anul 1998 din mărimea aceluiași indicator pentru Germania, dar în perioada 1991-1998 raportul dintre valoarea indicatorului în România și Germania a scăzut de la 88% în 1991 la 78% în 1998.

În cadrul acestei comparații merită a fi reținută observația potrivit căreia Regatul Unit, care înregistrează performanțe similare cu cele ale Germaniei în ceea ce privește starea și îngrijirea sănătății populației, utilizează semnificativ mai puține resurse financiare (circa 60%) și umane (aproximativ 50%) comparativ cu Germania.

Graficul nr. 2

2. Performanțe

Sănătatea este obiectivul definitoriu, rațiunea de a fi a sistemului sanitar. Aceasta înseamnă realizarea unei stări a sănătății cât mai bune posibile pe întregul ciclu de viață al oamenilor luând în considerare atât mortalitatea, cât și boala/invaliditatea prematură¹. De altfel, este cunoscută definiția dată sănătății de către Organizația Mondială a Sănătății (OMS) potrivit căreia sănătatea nu înseamnă numai absența bolii sau a invalidității, ci și o stare fizică, mentală și socială bună. În acest fel, sănătatea devine un concept multidimensional și condiționat de factori biologici, de mediu de existență, de comportament, ca și de dezvoltarea și de accesul populației la servicii de sănătate.

Specialiștii consideră, pe bună dreptate, că sectorul de sănătate cumulează influența a numeroși factori și, respectiv a activității mai multor instituții, sistemul medical fiind doar una dintre acestea. Trebuie amintită mai întâi, funcția gospodăriilor de a contribui la menținerea unei

stări bune de sănătate, contribuție care, la rândul ei, este legată de intrările de bunuri (alimente, alcool), servicii (de educație, medicale), de condițiile de locuit, de factorii de mediu, de timp etc. Diferitele valori ale indicatorilor de sănătate și de morbiditate (boli degenerative, infecțioase, de nutriție, sociale, care rezultă din accidente), structura națională a morbidității etc. reprezintă un agregat al stărilor sanitare individuale. Fiecare țară are un "iceberg al morbidității", cu boli declarate care atrag atenția prin frecvența și gravitatea lor și boli nedechiarate, ne-tratate care figurează în partea ascunsă a societății.

Sistemul medical joacă un rol central în procesul producerii de sănătate. Instituțiile sale prestează servicii preventive care pot diminua incidența bolilor și servicii curative care pot restabili sănătatea pacienților și atenua boala, invaliditatea și mortalitatea. Volumul și calitatea produselor sistemului medical sunt determinate de organizarea sa, de gestiune și finanțare, ca și de medicamente, de echipamente medicale și alte intrări furnizate de industria medicală națională și de comerțul internațional.

¹ WHO, *The World Health Report 2000*, p. 27.

Analiza datelor privind performanțele sistemelor de sănătate din țările membre ale UE scoate în evidență faptul că pentru mare parte majoritatea țărilor din această zonă, indicatorii statistici exprimă progrese foarte mari în ultima jumătate a secolului XX în ceea ce privește starea sănătății populației, din acest punct de vedere constatăndu-se o reală convergență a sistemelor de sănătate. Așa cum arată numeroase studii epidemiologice și socioeconomice, speranța de viață și sănătatea în general s-au ameliorat constant. Eradicarea bolilor cronice, îmbunătățirea modului de viață, a condițiilor de locuit, educația și creșterea economică sunt principaliii factori determinanți ai unei bune stări de sănătate.

Starea de sănătate a populației este evaluată în general cu ajutorul unor indicatori convenționali și parțiali, între care cei mai utilizati se referă la: speranța de viață, mortalitate și morbiditate. O preocupare mai recentă legată de măsurarea și aprecierea performanțelor în domeniul sănătății se referă la un indicator care să exprime speranța de viață (la naștere sau la diferite vîrste) într-o bună stare de sănătate.

2.1. Speranța de viață

Speranța de viață la naștere sau durata medie a vieții este considerată un indicator sintetic al condițiilor de viață, inclusiv al stării de sănătate, fiind utilizat frecvent în comparațiile internaționale.

În România, speranța de viață la naștere înregistrează valori mult mai scăzute comparativ cu majoritatea țărilor europene, inclusiv cu cele în tranziție. Este suficient să spunem că pentru un român speranța de viață la naștere este în prezent mai scăzută în medie cu aproximativ opt ani în comparație cu cea a unui cetățean din țările membre ale Uniunii Europene și cu 2-5 ani din țările candidate la integrare (tabelul nr. 5). Mărimea acestui indicator a rămas practic aceeași cu cea înregistrată în anul 1980, perioadă în care în majoritatea țărilor europene speranța de viață la naștere a crescut în medie cu 4-5 ani.

Speranța de viață la naștere în România a scăzut după 1990 (tabelul nr. 4), media fiind estimată pentru 1998-2000 la 70,5 ani (67,0 ani pentru bărbați și 74,2 ani pentru femei). În intervalul 1994-1996, speranța de viață la naștere a fost în medie cu 0,7 ani mai mică decât în intervalul 1989-1991; pentru bărbați scăderea a fost mai mare, cu aproximativ 1,3 ani în același interval.

Tabelul nr. 4

Speranța de viață la naștere în România

Anii	Total populație	Pe sexe		Pe medii		ani
		Masculin	Feminin	Urban	Rural	
1989-1991	69,8	66,6	73,0	70,4	68,9	
1990-1992	69,8	66,6	73,2	70,5	68,7	
1991-1993	69,5	66,1	73,2	70,0	68,8	
1992-1994	69,5	65,9	73,3	70,0	68,7	
1993-1995	69,4	65,7	73,4	70,0	68,5	
1994-1996	69,0	65,3	73,1	69,8	68,0	
1995-1997	69,0	65,2	73,0	69,8	67,8	
1996-1998	69,2	65,5	73,3	70,1	68,1	
1997-1999	69,7	66,0	73,7	70,6	68,7	
1998-2000	70,5	67,0	74,2	71,3	69,5	

Sursa: INS, Anuarul statistic al României 2001, p. 82.

În mediul rural, speranța de viață la naștere este în prezent (1998-2000) mai scăzută în medie cu 1,8 ani decât în urban; decalajul între urban și rural a crescut după 1990, fiind de doi ani în perioada 1995-1998.

Aceste date arată că în România starea sănătății populației s-a înrăutățit în anii tranzitiei și că, în aceste condiții, sistemului de sănătate îi revin sarcini tot mai dificile de rezolvat, inclusiv problemele acumulate în timp și derivate în special din precaritatea condițiilor și a stilului de viață.

2.2. Mortalitatea

Analiza principalilor indicatori privind mortalitatea (rata mortalității infantile, rata mortalității juvenile, rata mortalității materne și rata mortalității adulților) în profil european, arată că România ocupă un loc periferic, desemnat de nivelul cel mai ridicat sau între cele mai înalte al ratelor specifice de mortalitate între statele membre ale UE și țările candidate la integrare (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Speranța de viață și rate specifice de mortalitate în anul 1999

	Speranța de viață la naștere, ani	Rata mortalității infantile, la 1000 născuți vii	Rata mortalității juvenile, la 1000	Rata mortalității adulților, la 1000		Rata mortalității materne, la 100000
				Bărbați	Femei	
Tări membre ale UE						
Austria	78	4	5	121	59	...
Belgia	78	5	6	129	61	...
Danemarca	76	5	6	140	79	10
Finlanda	77	4	5	136	59	6
Franța	78	5	5	124	50	10
Germania	77	5	5	131	66	8
Grecia	78	6	7	114	61	1
Irlanda	76	6	7	124	71	6
Italia	78	5	6	116	54	7
Olanda	78	5	6	112	62	7
Portugalia	75	6	6	152	70	8
Spania	78	5	6	127	55	6
Suedia	79	4	4	101	57	5
Regatul Unit	77	6	6	119	66	7
UEM	78	5	5	125	58	...
Tări candidate						
Bulgaria	71	14	17	221	109	15
R. Cehă	75	5	5	173	81	9
Estonia	70	10	12	288	94	50
Letonia	70	14	18	297	98	45
Lituania	72	9	12	261	86	18
Polonia	73	9	10	227	88	8
România	69	20	24	262	119	41
Slovacia	73	8	10	206	87	9
Slovenia	75	5	6	165	72	11
Ungaria	71	8	10	255	155	15
Alte țări						
Canada	79	5	6	106	53	...
SUA	77	7	8	143	78	8

Notă: Datele din tabel sunt cele pentru ultimul an disponibil.

Sursa: WB, World Development Indicators 2001, p. 106-108, 114-116.

În majoritatea țărilor dezvoltate, rata mortalității infantile este în prezent sub 6 la 1000 născuți vii, iar rata mortalității materne sub 10 la 100000, aşadar de aproximativ de 3 ori mai mici¹.

Prin mărime și tipologie, indicatorii privind mortalitatea permit identificarea

categoriilor de populație vulnerabile pe grupe de vîrstă și medii de reședință pentru care riscul mortalității este nefiresc de înlăt în condițiile contemporane, precum și evidențierea celor mai importante cauze care duc la deces prematur.

Tabelul nr. 6

Evoluția ratelor de mortalitate în România

Anii	Rata mortalității generale, la 1000 locuitori	Rata mortalității infantile, la 1000 născuți vii	Rata mortalității materne, la 1000 născuți
1989	10,7	26,9	168,1
1990	10,6	26,9	83,6
1991	10,9	22,7	66,5
1992	11,6	23,3	60,3
1993	11,6	23,3	53,2
1994	11,7	23,9	60,4
1995	12,0	21,2	47,5
1996	12,7	22,3	40,8
1997	12,4	22,0	41,1
1998	12,0	20,5	40,2
1999	11,8	18,6	41,5
2000	11,4	18,6	32,6

Sursa: INS, Anuarul statistic al României 2001, p. 66, 71, 72, 189; Raportul Național al Dezvoltării Umane 1999, p. 93, 112.

Categoriile de populație pentru care s-a menținut un risc înalt de deces și în perioada de tranzitie sunt în primul rând copiii, în special cei cu vîrstă de sub un an (tabelul nr. 6).

Cu toate că rata mortalității infantile a înregistrat o scădere sensibilă în special în ultimii ani, mortalitatea la copii sub un an se menține la un nivel ridicat. În anul 2000

au murit 186 copii din 10000 de născuți vii. O scădere substantială a înregistrat și mortalitatea maternă, dar a rămas la parametri înalți (32,6 decese la 100000 născuți vii în anul 2000). De menționat că scăderea mortalității în rândul copiilor și al mamelor a avut loc în condițiile reducerii natalității, de la 16,0 la 1000 de locuitori în anul 1989 la 10,5 în anul 2000.

Tabelul nr. 7

Ratele de mortalitate pe unele grupe de vîrstă și sexe în România

Anii	Rate de mortalitate pentru:			Grupe de vîrstă							
	Total populație			45-49 ani		50-54 ani		55-59 ani		60-64 ani	
		Bărbați	Femei	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
1995	12,0	13,4	10,7	10,5	4,0	15,5	6,1	21,4	8,8	28,9	13,6
1996	12,7	14,0	11,4	10,8	4,1	15,6	6,3	22,3	9,1	29,9	14,0
1997	12,4	13,8	11,0	11,0	4,1	15,3	6,1	22,0	8,9	30,2	13,9
1998	12,0	13,2	10,8	10,1	3,8	14,2	5,8	20,5	8,7	28,6	13,3
1999	11,8	12,9	10,8	9,2	3,7	13,0	5,4	19,0	8,1	27,4	12,5
2000	11,4	12,4	10,4	8,8	3,6	12,4	5,0	18,6	8,1	26,6	12,2

Notă: Ratele de mortalitate sunt exprimate prin numărul deceselor la 1000 de locuitori.

Sursa: INS, Anuarul statistic al României 2001, p. 72-73.

¹ UNDP, Human Development Report 2001, p. 166-167.

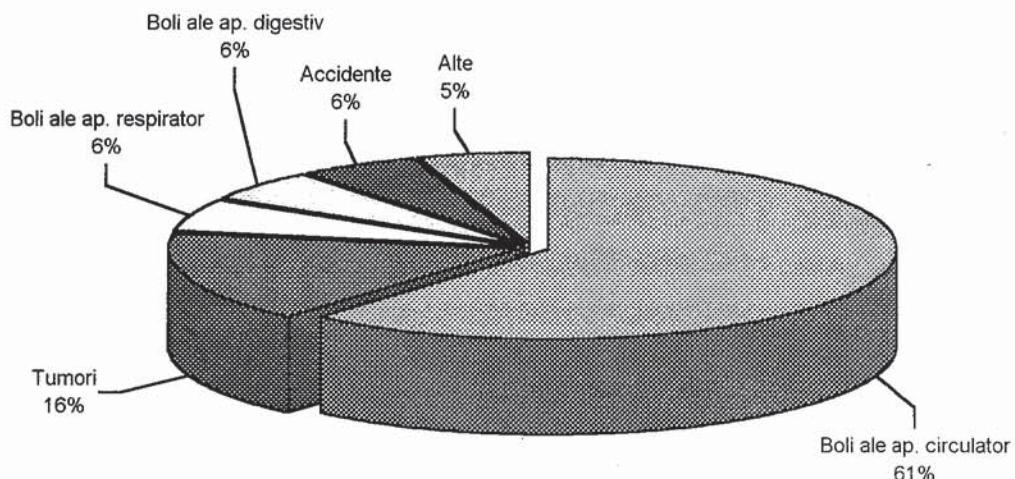
O categorie de populație care înregistrează rate înalte de deces prematur sunt *bărbații*, în special cei din grupele de vîrstă cuprinse între 50 și 65 ani. În ultimii 5 ani de exemplu, ratele de mortalitate în cazul bărbaților din grupele de vîrstă 45-49 ani, 50-54 ani, 55-59 ani și 60-64 ani au înregistrat valori de peste

două ori mai mari decât ratele de mortalitate a femeilor din aceeași grupă de vîrstă (tabelul nr. 7).

Principalele cauze de deces sunt boala aparatului circulator, tumorile, bolile aparatului respirator, ale aparatului digestiv și, la paritate cu acestea din urmă, accidentele.

Graficul nr. 3

Structura mortalității în România pe principalele cauze în 2000

Sursa datelor: INS, Anuarul statistic al României 2001, p. 187.

Tabelul nr. 8

Rate ale mortalității în România pe principalele cauze

Anii	Rata mortalității la 100000 locuitori, pe principalele cauze		
	Boli ale aparatului circulator	Tumori	Boli ale aparatului respirator
1990	627,0	142,1	97,3
1991	658,2	144,7	91,3
1992	707,7	153,0	94,1
1993	712,3	158,9	79,7
1994	709,9	162,2	80,6
1995	736,1	165,5	75,8
1996	786,0	170,3	86,2
1997	761,5	173,6	77,6
1998	738,6	174,6	70,8
1999	737,0	177,0	74,0
2000	701,8	184,0	66,1

Sursa: Raportul Național al Dezvoltării Umane 1999, p. 93; INS, Anuarul statistic al României 2001, p. 187.

Bolile aparatului circulator constituie cea mai importantă cauză a deceselor, menținându-și practic în ultima perioadă aceeași pondere în total, de 61%. Tumorile constituie cea de a doua cauză importantă a deceselor în România. Rata mortalității datorată tumorilor a crescut semnificativ după 1990. și bolile aparatului respirator fac încă destule victime în rândul populației, rata de mortalitate oscilând în ultimii ani în jurul cifrei de 75 la 100000 locuitori (tabelul nr. 8).

2.3. Morbiditatea

Prin caracteristicile înregistrate în fiecare etapă, morbiditatea constituie o bună măsură a stării de sănătate și dă semnale sistemului sanitar în legătură cu cea mai importantă parte a activității sale – tratamentul medical. În ultima perioadă, aproximativ jumătate din numărul total al cazurilor noi de îmbolnăvire este deținută de bolile aparatului respirator urmate de bolile aparatului digestiv, care dețineau o pondere de 10% în anul 2000. Din numărul total al cazurilor noi de îmbolnăvire, o pondere de aproximativ 5-6% dețin: bolile infecțioase și parazitare, bolile sistemului nervos, cele ale aparatului circula-

tor, bolile aparatului genito-urinar, ale sistemului osteo-muscular și bolile de piele. Această tipologie atrage atenția asupra pericolului extinderii unora dintre acestea (așa cum este cazul bolilor transmisibile), asupra unor cauze de îmbolnăvire care țin în bună măsură de condițiile de viață ale oamenilor și de educația sanitată, precum și asupra costurilor economice și sociale pe care le implică.

Una dintre cele mai îngrijorătoare probleme o constituie *morbidityea datorată bolilor infecțioase și parazitare*, iar în cadrul acestora *incidenta foarte mare a hepatitei și tuberculozei* (care era în anul 2000 de aproximativ două ori mai mare comparativ cu 1989), precum și SIDA. România este țara cu cea mai mare incidentă a tuberculozei din Europa, ceea ce reflectă scăderea nivelului de trai al populației în această perioadă. Incidenta hepatitei virale a înregistrat un trend descrescător, dar în anul 2000 comparativ cu anul precedent a crescut numărul cazurilor de noi îmbolnăviri. Alarmantă este creșterea numărului de cazuri noi de sifilis, acesta fiind în anul 2000 dublu comparativ cu cel din 1990.

Tabelul nr. 9

Incidența unor boli transmisibile

- cazuri noi la 100000 locuitori

	1989	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Boli diareice acute	489,6	413,6	388,4	349,1	338,5	354,1	360,8	379,1
Hepatită virală	351,4	322,0	139,4	104,3	88,0	74,0	99,7	117,9
Tuberculoză	58,3	64,6	95,0	98,6	98,3	101,2	104,1	105,5
Sifilis	19,8	23,2	35,0	32,2	34,2	34,5	36,9	45,2

Sursa: CNS, Anuarul statistic al României 1995, p. 246-247; 2001, p. 181.

Indicii importante cu privire la tipologia bolilor de care suferă românii și care dintre aceste boli au înregistrat în aceas-

tă perioadă un declin sau un trend crescător, oferă datele referitoare la motivele spitalizării (tabelul nr. 10).

Tabelul nr. 10

Numărul bolnavilor ieșiți din spital, pe clase de boli

	1989	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total, mii persoane din care, în %	4251	3733	3857	3984	4066	4010	4060	4303
Boli infectioase	7,6	6,7	5,6	5,2	5,7	5,5	5,5	5,5
Tumori	4,9	4,3	5,2	5,4	5,5	5,9	6,0	6,4
Boli ale sistemului circulator	10,3	10,8	11,9	11,8	12,0	12,3	12,5	12,6
Boli ale sistemului respirator	15,9	15,7	15,5	16,5	16,1	15,5	16,7	15,7
Boli ale aparatului digestiv	11,4	11,7	12,8	12,5	12,1	12,2	11,7	11,7
Tulburări mentale și de comportament	5,8	5,2	6,0	5,9	6,1	6,1	5,9	5,9
Boli ale sistemului nervos	5,2	4,7	5,0	5,1	5,1	5,3	5,3	5,5

Sursa: CNS, *Anuarul statistic al României* 1995, p. 250-251; 1998, p. 232; 2001, p. 183.

Se observă că bolile sistemului respirator detin ponderea cea mai mare în totalul internărilor; de asemenea o creștere a numărului cazurilor cu tumori. Bolile sistemului circulator constituie un factor important de morbiditate, reprezentând, aşa cum am arătat mai sus, și principala cauză a mortalității în România.

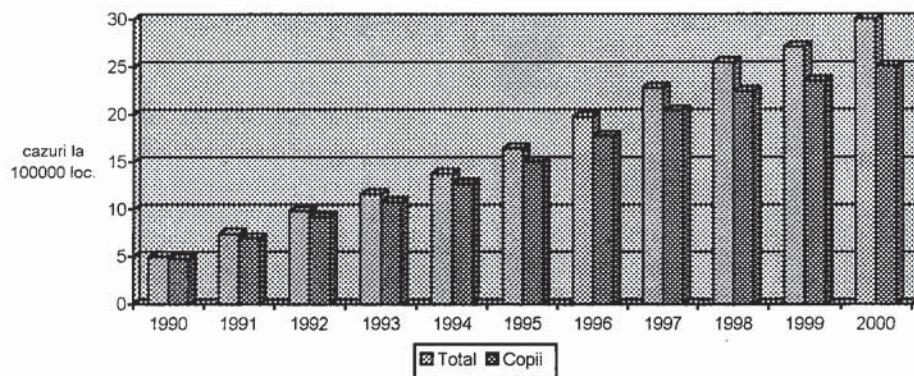
O anchetă efectuată de Ministerul Sănătății în 1997 privind starea de sănătate a populației a evidențiat o creștere, în intervalul 1989-1997, a prevalenței bolilor sistemului circulator de la 32

de cazuri din 100 de persoane de peste 15 ani în anul 1989 la 38 cazuri. S-a constatat, de asemenea, o diferență semnificativă între mediul urban și cel rural în ceea ce privește prevalența acestor boli (mai mare în zonele urbane) și între sexe (mai mare în cazul femeilor decât al bărbătașilor).

Morbiditatea cu virusul HIV/SIDA constituie de asemenea o problemă și o preocupare deosebită datorită amploarei pe care a înregistrat-o după 1990, în special în rândul copiilor.

Graficul nr. 4

Prevalența SIDA

Sursa datelor: INS, *Anuarul statistic al României* 1996, p. 240-241; 2001, p. 184-185.

La 31 decembrie 2000 numărul cazurilor înregistrate cu SIDA a fost de 6720 din care 5629 copii. Numărul mare al copiilor bolnavi de SIDA este o problemă grea pentru România, tratamentul și îngrijirea fiind foarte costisitoare și, din păcate, cu deces prematur.

2.4. O evaluare sintetică a stării de sănătate

Organizația Mondială a Sănătății (OMS) propune, în raportul său pe anul 2000, pentru prima dată o evaluare sintetică a stării sănătății generale a populației cu ajutorul unui singur indicator/măsură: denumit *speranța de viață la naștere, ajustată - SVNA* (disability-adjusted life expectancy - DALE), ajustarea fiind făcută în sensul scăderii din mărimea

indicatorului speranța de viață la naștere, a numărului de ani de viață estimati și trăiți într-o stare proastă de sănătate.

În funcție de mărimea indicatorului sintetic *speranța de viață la naștere, ajustată (SVNA)* determinat de către OMS pentru totalul populației (tabelul nr. 11), țările membre ale Uniunii Europene se clasează între primele 30 din lume în ceea ce privește starea bună a sănătății populației. Dintre țările membre ale UE, Franța este apreciată ca fiind cu cele mai bune rezultate, ocupând locul 3 în lume cu o speranță de viață la naștere într-o stare de sănătate bună (SVNA) evaluată la 73 ani; numărul de ani de viață cu o proastă stare de sănătate a fost estimat la o medie de 5,6 ani pentru bărbați și de 6,7 ani pentru femei.

Caseta nr. 2

Speranța de viață la naștere, ajustată

Nu se cunoaște până în prezent o metodă care să permită o evaluare sintetică a sănătății unei populații. Abordările în acest domeniu utilizează informații despre mortalitate și morbiditate, pe baza cărora se calculează indicatori mai relevanți cum sunt, de exemplu, speranța de viață la naștere sau rata de supraviețuire la diferite vârste. Noul indicator propus de OMS: speranța de viață la naștere, ajustată (SVNA) cu anii de viață evaluati ca fiind cu o sănătate precară, este estimat pe baza a trei categorii de informații: ponderea populației care supraviețuiește la fiecare vârstă, calculată pe baza ratelor de natalitate și mortalitate; prevalența fiecărui tip de boală la fiecare vârstă și ponderea fiecărui tip de boală care poate sau nu varia în funcție de vârstă. Supraviețuirea la fiecare vârstă este ajustată în jos cu suma tuturor efectelor îmbolnăvirilor, rezultatul fiind ponderea populației care nu suferă de acea boală. Aceste rate de supraviețuire ajustate sunt raportate la populația inițială, înainte ca mortalitatea să se fi produs, pentru a obține numărul mediu de ani de viață în deplină sănătate pe care o persoană nou-născută i-ar putea trăi. Acest indicator (SVNA) are avantajul că este comparabil cu noțiunea mai familiară: speranța de viață la naștere (neajustată).

Trebuie menționat faptul că acest indicator a fost determinat de OMS pentru 191 de state membre ale organizației, fiind precizat un interval de eroare în fiecare caz în parte.

Tara cu performanțele cele mai bune din lume privind starea de sănătate a populației este Japonia. România ocupă locul 80 (din 191 de țări luate în comparație) după indicatorul speranța de viață la naștere ajustată și penultimul loc între țările candidate la integrare în UE. Din grupul țărilor candidate la integrare, cele mai bune rezultate în funcție de mărimea indicatorului SVNA le înregistrează Slovenia, R. Cehă, Slovacia, Polonia.

Deosebit de semnificativ pentru apre-

cirea stării de sănătate a populației este și indicatorul *speranța de viață ajustată determinată pentru vîrstă de 60 ani*. Datele arată că în țările UE aceasta este cuprinsă între 16,8 ani în Franța și 13,9 ani în Irlanda pentru bărbați și între 21,7 ani în Franța și 16,6 ani în Irlanda pentru femei. În țările candidate la integrare același indicator se situează în jurul cifrei de 13 ani pentru bărbați și 16 ani pentru femei; pentru România a fost estimat la 12 și, respectiv, 15 ani.

Tabelul nr. 11

Speranța de viață ajustată, 1997-1999

	Rang SVNA	Speranța de viață ajustată, ani					Ani de viață cu stare de sănă- tate precară	
		Total populație la naștere	Bărbați		Femei			
		La naștere	La 60 ani	La naștere	La 60 ani	Bărbați	Femei	
Franta	3	73,1	69,3	16,8	76,9	21,7	5,6	6,7
Suedia	4	73,0	71,2	16,8	74,9	19,6	5,9	7,0
Spania	5	72,8	69,8	16,8	75,7	20,1	5,5	6,4
Italia	6	72,7	70,0	16,2	75,4	19,9	5,4	6,7
Grecia	7	72,5	70,5	16,9	74,6	18,8	5,0	5,9
Olanda	13	72,0	69,6	15,4	74,4	19,7	5,4	6,7
Regatul Unit	14	71,7	69,7	15,7	73,7	18,6	5,0	6,0
Belgia	16	71,6	68,7	15,8	74,6	19,6	5,8	6,7
Austria	17	71,6	68,8	15,2	74,4	18,7	5,6	6,0
Luxemburg	18	71,1	68,0	15,8	74,2	19,7	6,5	7,2
Finlanda	20	70,5	67,2	14,5	73,7	18,5	6,2	7,0
Germania	22	70,4	67,4	14,3	73,5	18,5	6,3	6,6
Irlanda	27	69,6	67,5	13,9	71,7	16,6	5,8	6,6
Danemarca	28	69,4	67,2	14,2	71,5	17,2	5,7	6,6
Portugalia	29	69,3	65,9	14,0	72,7	17,7	6,1	6,8
Slovenia	34	68,4	64,9	12,7	71,9	16,8	6,6	7,6
R.Cehă	35	68,0	65,2	12,7	70,8	16,4	6,3	7,5
Slovacia	42	66,6	63,5	12,7	69,7	16,0	5,4	7,0
Polonia	45	66,2	62,3	12,5	70,1	16,6	5,6	6,5
Bulgaria	60	64,4	61,2	12,2	67,7	15,1	6,3	7,1
Ungaria	62	64,1	60,4	11,7	67,9	15,5	5,9	7,2
Lituania	63	64,1	60,6	13,4	67,5	16,2	6,4	10,4
Estonia	69	63,1	58,1	11,2	68,1	15,8	6,3	7,2
România	80	62,3	58,8	12,0	65,8	14,6	6,4	7,6
Letonia	82	62,2	57,1	11,4	67,2	15,9	6,5	7,4
Japonia	1	74,5	71,9	17,5	77,2	21,6	5,7	7,1
Australia	2	73,2	70,8	16,8	75,5	20,6	6,0	6,7
Canada	12	72,0	70,0	16,0	74,0	18,9	6,2	7,8
SUA	24	70,0	67,5	15,0	72,6	18,4	6,3	7,2

Notă: Datele sunt pentru ultimul an disponibil.

Sursa: WHO, World Health Report 2000, p. 176-179.

2.5. Evaluarea subiectivă

Evaluarea de către cetățenii însăși a sării lor de sănătate vine să completeze datele oficiale și să marcheze ceea ce interesează populația în legătură cu acest subiect.

Conform informațiilor oferite de Eurobarometrul nr. 53/2000, cetățenii euro-

peni consideră că o stare bună a sănătății este principalul factor care contribuie la calitatea vieții lor. În mareea lor majoritate (peste 80% chiar și dintre persoanele cele mai în vîrstă), cetățenii din țările UE se consideră satisfăcuți de starea lor de sănătate¹. Numai în patru țări (Portu-

¹ CE, Eurostat, *La situation sociale dans l'Union Européenne 2001*, p. 33.

galia, Spania, Germania și Italia) aprecierile se situează sub media europeană. Acest sentiment de satisfacție este de înțeles dacă se au în vedere și indicatorii care exprimă starea de sănătate a populației. Potrivit sondajului, pe ansamblul UE aproape 97% din populația cuprinsă între 16 și 64 de ani nu suferă de nici o problemă de sănătate care să le perturbe viața cotidiană. Dintre ceilalți 13%, 4% declară a fi grav afectați, iar 9% numai într-o anumită măsură.

Relația dintre nivelul venitului și starea de sănătate este confirmată de ancheta Eurobarometru (1999) care arată că un procent de 72% din cei cu venituri inferioare sunt mulțumiți de starea sănătății lor comparativ cu 90% din cei care fac parte din categoriile cu veniturile cele mai înalte.

S-a constatat de asemenea o corelație pozitivă între educație și starea de sănătate. Un nivel declarat al stării de sănătate, ca fiind bun, crește o dată cu nivelul educației în toate statele membre. Această corelație apare ca puternică deoarece se compară declarațiile referitoare la starea sănătății celor care au nivelul cel mai scăzut de studii cu cele ale celor cu studiile cele mai înalte.

Pentru România rezultatele anchetei¹ efectuată de Institutul Național de Statistică în perioada 24 iulie – 6 august 2000 evidențiază o serie de elemente menite să contureze mai bine tabloul de ansamblu al stării de sănătate a populației și al nevoilor de îngrijire medicală și, indirect, unele cauze care țin în mare măsură de condițiile și stilul de viață.

Vârstă este o caracteristică definitorie pentru perceptia stării de sănătate. Potrivit anchetei, populația în vîrstă de peste 55 de ani percep starea de sănătate ca fiind tot mai proastă pe măsura înaintării în vîrstă (graficul nr. 5).

¹ Filofteia Panduru; Dumitru Porojan (coordonator), *Starea de sănătate a populației din România*, INS, București, 2001.

Ancheta nu relevă diferențieri mari între populația din mediul urban și din cel rural în ceea ce privește perceptia asupra stării de sănătate. Starea civilă este însă o caracteristică ce determină diferențieri relativ mari referitoare la starea de sănătate percepță. O stare de sănătate mai puțin bună au declarat persoanele văduve (în proporție de 74%), divorțate (40%) sau separate (31%). În fine, o altă caracteristică în funcție de care se diferențiază într-o anumită măsură perceptia asupra stării de sănătate este *nivelul de instruire*. Cu o stare de sănătate mai puțin bună se declară într-o proporție relativ mai mare persoanele cu studii postliceale (40%) și persoanele absolvente ale ciclului primar sau fără școală absolvită (37%).

Ancheta menționată a relevat că aproape 1 din 4 persoane suferă de o boală cronică. Rata prevalenței este mai mare la femei comparativ cu bărbații, în mediul rural în raport cu cel urban (dacă se are în vedere o singură boală cronică) și crește o dată cu vîrstă. Rate de prevalență ridicate pentru boli cronice se întâlnesc în principal începând cu vîrstă de 55 ani. Dintre acestea, hipertensiunea este cea care afectează cele mai multe persoane de această vîrstă. Urmează unele boli cronice ale sistemului osteo-articular, cum ar fi artrozele, artritele și lombosciatica.

Sunt puși în evidență și *factorii de risc* pentru sănătate, derivăți din stilul și condițiile de viață. Consumul de țigări continuă să crească, iar în ultima perioadă creșterea se constată mai ales în rândul tinerilor și al femeilor. Si consumul de alcool se menține ridicat, cel de bere cunoscând în ultima perioadă o creștere substanțială.

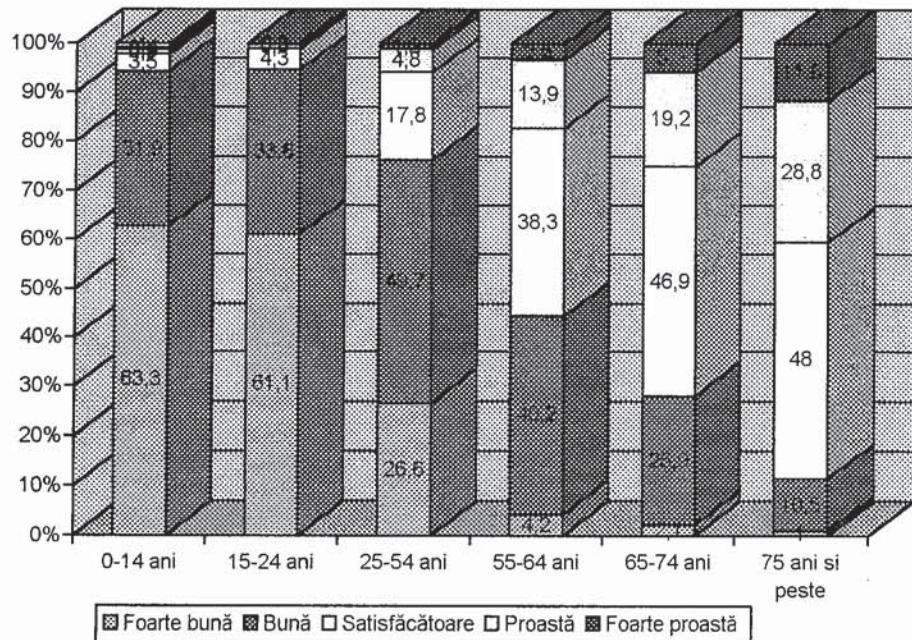
Si studiile epidemiologice, care au demonstrat importanța poluării necontrolate a mediului înconjurător, au relevat factorii de risc pentru sănătate. Creșterea substanțială a incidenței bolilor aparatului respirator este corelată cu gradul

înalt de poluare a aerului. Concentrarea mare de metale grele, nitrați, poluanți organici etc. în apa potabilă este de câteva

ori mai ridicată decât standardele admise, ceea ce înseamnă un grad înalt de risc pentru sănătatea populației.

Graficul nr. 5

Structura populației după starea de sănătate declarată, pe grupe de vârstă

Așa cum rezultă din informațiile analizate, populația României este caracterizată printr-o stare de sănătate precară comparativ cu cele mai multe din țările europene.

Din cauza declinului economic și a creșterii inegalității veniturilor, regimul alimentar s-a deteriorat pentru majoritatea populației din România. Consumul de alcool și de tutun a crescut, iar moștenirea în materie de poluare a fost foarte grea. În plus, lipsa investițiilor publice și slăbirea controlului statului au antrenat, între altele, o deteriorare a calității apei și a normelor de igienă în materie de producție și distribuție alimentară. Toate acestea arată o creștere a numărului de îmbolnăviri datorită anumitor cauze care se transformă, în mare măsură, în cauze ale mortalității și o creștere nevoilor de servicii medicale.

Deteriorarea condițiilor de viață și de sănătate a provocat o creștere a îmbolnăvirilor. Creșterea morbidității datorată bolilor sistemului cardiovascular și cancerului exprimă legătura cu asemenea schimbări; la fel tuberculoza, bolile venereice sau creșterea incidentei anumitor boli infecțioase.

Cele evidențiate mai sus, atât pe baza datelor din surse administrative, cât și a celor din anchete statistice, demonstrează că starea de sănătate a populației României este precară, fiind rezultatul acțiunii în timp al unui cumul de factori economici, sociali, de mediu de viață și de muncă, educaționali etc., precum și al rezultatelor activității sistemului sanitar, confruntat la rândul său cu probleme complexe legate de (sub)finanțare, de reformare, de înzestrare slabă cu resurse, de management etc. Pornind de la

această stare de lucruri, îmbunătățirea sănătății populației României trebuie să devină o prioritate pe termen scurt, mediu și lung, în acest scop fiind

îndispensabilă implicarea nu numai a sistemului sanitar, ci a tuturor factorilor care, într-un fel sau altul, influențează sau afectează sănătatea oamenilor.

Bibliografie

- Anders, Anell & Michael, *International comparison of health care systems using resource profiles*, WHO Bulletin of the World Health Organization, 2000, 78(6).
- Bac, Caterine; Cornilleau Gerard, *Une comparaison internationale*, Problèmes économiques nr. 2722, 2001.
- Blanchet, Didier, *Une population âgée - ne pese pas forcement beaucoup sur les dépenses de santé*, Problèmes économiques nr. 2656-2657/2000.
- Côquidé, Patrick, *Les pays qui ont les meilleures systèmes de santé*, L'Expansion nr. 571, 1998.
- Davis, Christopher, *Reformes et performances du système médical*, Problèmes économiques, nr. 2731, 2001.
- Hantrais, Linda, *Social Policy in the European Union*, Second Edition, Macmillan Press LTD, 2000.
- Hurst, Jeremy, *Challenges for health systems in Member Countries of the Organization for Economic Co-operation and Development*, Bulletin of the World Health Organization, 2000, 78(6).
- Murray, J.L.; Frenk, Julio, *A framework for assessing the performance of health system*, Bulletin of the World Health Organization, vol. 78 nr. 6, 2001.
- Panduru, Filofteia, Porojan Dumitru (coordonator) și.a., *Starea de sănătate a populației din România*, INS, București, 2001.
- Poenaru, Maria, *Evoluții recente și preocupări de modernizare a sistemelor de sănătate în unele țări membre ale UE*, în: Fundamente economice ale protecției sociale în România în contextul integrării europene, Probleme economice nr. 28-29-30, CIDE, București, 2002.
- Poenaru, Maria, *Integrarea europeană și sistemele de sănătate*, în: Orientări actuale privind reformele în domeniul social în vederea compatibilizării cu UE, Grupul ESEN-2, CIDE, București.
- CE, Eurostat, *La situation sociale dans l'Union Européenne 2001*.
- ISSA, *Developments and trends in social security throughout the world 1993-1995*, Geneva, 1995.
- OECD, *The reform of Health Care. A comparative Analysis of Seven OECD Countries*, 1992.
- UNDP, *Human Development Report*, 2001.
- UNICEF, INS, *Tendințe sociale*, București, 2001.
- WB, *World Development Indicators*, 2000; 2001.
- WHO, *World Health Report 1998; 2000*.

Condițiile de viață și sărăcia în România - o evaluare multidimensională¹ -

**dr. Maria MOLNAR
dr. Filofteia PANDURU
Viorica DUMA**

România a ieșit din regimul communist purtând tarele unui nivel de trai relativ scăzut și ale unei economii marcate de mari dezechilibre și lipsă de eficiență. Acestea au determinat și întreținut criza economică și inflația, care au marcat procesul de tranziție de la economia planificată centralizat la economia de piață și care au avut drept consecință scăderea în continuare a nivelului de trai. Manifestată, în principal, prin pierderi de venituri și căderea puterii de cumpărare, scăderea nivelului de trai a afectat cea mai mare parte a populației, practic toate categoriile demosocioeconomice ale acesteia. Astfel, numărul celor aflați în situația de a nu-și putea acoperi cheltuielile impuse de asigurarea unui trai normal

a crescut, starea de sărăcie s-a extins și sentimentul de sărăcie și de insatisfacție legat de condițiile de viață este prezent la nivelul majorității populației. Pe acest fond general, situația unor categorii de populație s-a înrăutățit și mai mult, aducându-le în imposibilitatea satisfacerii nevoilor elementare.

1. Îmbătrânire demografică, mai accentuată în mediul rural

În iulie 2001, populația României era 22,4 milioane de locuitori. Evoluția populației s-a caracterizat în ultimul deceniu printr-o scădere continuă de la un an la altul, astfel încât în anul 2001 numărul locuitorilor era cu 798,3 mii mai mic

¹ Metoda de evaluare multidimensională a sărăciei aplicată în acest studiu a fost dezvoltată de experții INSEE (Lollivier S., Verger D., *Trois approches de la pauvreté: de conditions de vie, subjective et monétaire*, INSEE, Économie et Statistique, no. 308-309-310, 1997) și a fost utilizată pentru evaluarea sărăciei în Franța, Spania, Portugalia, Slovacia, Polonia, Albania (Bratislava Seminar on International Comparisons of Poverty, 5-6 June 2000). Este o metodă relativă, conform căreia starea de sărăcie a unei gospodării – sub aspect monetar, al condițiilor de viață și subiectiv – este determinată în raport cu situația majorității populației. Dimensiunea monetară a sărăciei este determinată în raport cu un prag stabilit la nivelul de 50% sau 60% din media sau mediana veniturilor sau cheltuielilor de consum. Starea de sărăcie din punctul de vedere al condițiilor de viață și din punct de vedere subiectiv este evaluată în funcție de numărul de privații cumulate de fiecare gospodărie în domeniul condițiilor de locuit, al dotării cu bunuri de folosință îndelungată și al consumului, respectiv în funcție de numărul cumulat de aspecte cu privire la care gospodăriile apreciază în mod subiectiv că întâmpină dificultăți financiare. O gospodărie este considerată săracă din punctul de vedere al condițiilor de viață sau sub aspect subiectiv, dacă însumează un număr de privații sau de simptome de ordin subiectiv mai mare decât pragurile stabilite pentru fiecare dintre cele două dimensiuni ale sărăciei. Cele două praguri sunt stabilite în aşa fel încât ponderea gospodăriilor care depășesc fiecare prag să fie apropiată de rata sărăciei, evaluată sub aspect monetar. Metoda face posibilă analiza modului în care cele trei dimensiuni ale sărăciei se suprapun, identificarea categoriilor populației care compun "nucleul dur" al sărăciei.

decât în 1990. Scăderea din 1991 s-a datorat migrației externe. Începând cu 1992, la scăderea numărului populației a contribuit și sporul natural negativ, în condițiile unei diminuări însemnată a ratei natalității (de la 16,0‰ în 1989 și 13,6‰ în 1990 la 10,5‰ în 2000) și a creșterii ratei mortalității (de la 10,6‰ în 1990 la 11,4‰ în 2000).

Populația României înregistrează un nivel relativ scăzut al speranței de viață la naștere: 70,5 ani în 2000 (67,0 ani în cazul populației masculine și 74,2 ani în cazul celei feminine). Speranța de viață a crescut în perioada 1991-2000 cu 0,9 ani. În cazul bărbăților creșterea a fost de numai 0,4 ani, în condițiile în care în perioada 1993 -1997 a scăzut an de an, atingând 65,2 ani în 1997. Creșterea speranței de viață a femeilor în 2000 față de 1990 a fost de 1,5 ani.

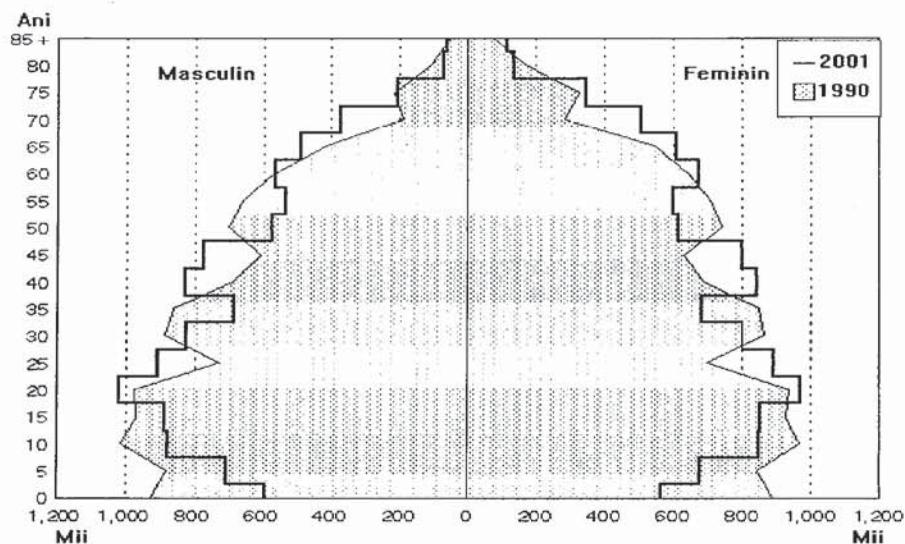
Și populația României este afectată de procesul de îmbătrânire demografică.

Vârsta medie a populației a crescut de la 35,1 ani în 1992 la 37,4 ani în 2001. Populația tânără (sub 15 ani) a scăzut puțin, ponderea acesteia în totalul populației reducându-se de la 23,6% în 1990 la 17,8% în 2001. În schimb, ponderea populației în vîrstă de 60 de ani și peste a crescut în aceeași perioadă de la 15,7% la 18,9%, iar a celei de 65 de ani și peste – de la 10,4% la 13,6%. Astfel, dacă în 1990 la 100 persoane sub 15 ani reveneau 66 persoane de 60 de ani și peste, în 2001 această rată a crescut la 106.

Îmbătrânirea demografică este mai accentuată în mediul rural. În anul 2001, ponderea populației de 60 de ani și peste a fost de 24,3% în mediul rural, comparativ cu 14,4% în mediul urban, iar a celei de 65 de ani și peste a fost de 18,0% și, respectiv, 10,0%. În mediul rural, la 100 persoane sub 15 ani reveneau 124 de persoane de 60 de ani și peste, iar în mediul urban - 88.

Figura nr. 1

Piramida vîrstelor, pe sexe, la începutul anilor 1990 și 2001

Structura populației este marcată de ponderea relativ înaltă a populației rurale. Ponderea populației care trăiește în mediul rural era de 54,3% în 1990. În anii care au urmat, această pondere a scă-

zut, datorită migrației spre urban a populației rurale și pe fondul sporului natural negativ. Este de remarcat însă faptul că, începând cu anul 1996, fluxul migratoriu dinspre urban spre rural îl depășește ca

volum pe cel care se produce în sens contrar, dinspre rural spre urban. Această inversare a sensului migratoriu este determinată de restrângerea posibilităților de ocupare în activități neagricole și de faptul că retrocedarea terenurilor agricole a oferit o șansă de supraviețuire populației afectate de pierderea locurilor de muncă.

2. Frecvența mare a persoanelor singure

În ceea ce privește distribuția după mărimea a gospodăriilor, datele Anchetei integrate în gospodării (2001) relevă existența unui număr mare de persoane singure (21,3% din totalul gospodăriilor), în special femei vârstnice, precum și preponderența gospodăriilor formate din două, din trei și din patru persoane (25,0%, 21,5% și, respectiv, 19,0%). Gospodăriile formate din cinci sau din sase și mai multe persoane reprezintă 7,3% și respectiv 5,9%.

Două treimi din totalul gospodăriilor sunt cele fără copii în întreținere (66,3%), 20,8% sunt cele cu un copil, 9,9% cele cu doi copii, 2,9% cele cu trei și mai mulți copii.

Un sfert din total sunt gospodării în care persoana de referință este femeie. O mare parte a acestora sunt însă cele formate din femei singure.

Familiile monoparentale, care în general sunt mai expuse riscului de sărăcie, înregistrează o frecvență relativ scăzută în România (1,1%). O altă categorie de gospodării, care prezintă caracteristici ce induc un risc înalt de sărăcie în condițiile României, dar care deține o pondere încă redusă (3,1%), este formată din cele care trăiesc în concubinaj.

3. Căderea producției și restrângerea ocupării forței de muncă

Restructurarea aparatului de producție, realizată în principal prin diminuarea

sau încetarea activității unităților confrunțate cu lipsa cererii și cu eficiență scăzută, precum și criza generată de diminuarea continuă a cererii solvabile interne, de lipsa resurselor necesare relansării investițiilor, de insuficiența cadrului instituțional-organizatoric necesar funcționării economiei de piață și de incapacitatea unităților de a se adapta condițiilor economiei de piață au determinat reducerea puternică a producției naționale în anii care au urmat căderii regimului comunist.

Produsul intern brut (PIB) a scăzut în perioada 1990-1992 la 75% din nivelul înregistrat în anul 1989. Creșterea realizată în anii 1993-1996 a însemnat ridicarea PIB la 88,2% din nivelul anului 1989. A urmat însă o nouă cădere, astfel încât în 1998 acesta era cu mai mult de 20% mai mic decât în 1989 (78,9%). Semnele unei noi relansări a creșterii economice s-au arătat abia în anul 2000 și, în special, în 2001, când PIB a crescut cu 1,8% și, respectiv, cu 5,3%. În anul 1999, PIB per capita a fost de 24,0 milioane lei, iar calculat la paritatea puterii de cumpărare - 5441 dolari¹.

Căderea producției a determinat și restrângerea severă a ocupării forței de muncă. Populația civilă ocupată a scăzut continuu de la 10839 mii de persoane în 1990 la 8420 mii de persoane în 1999, înregistrând o ușoară tendință de creștere în 2000 (la 8628 mii de persoane), urmată de o nouă scădere în 2001 (la 8563 mii de persoane).

Comprimarea ocupării, produsă massiv în sectorul industrial, a fost însoțită de deteriorarea structurii ocupării. Aceasta s-a caracterizat, în primul rând, prin scăderea dramatică a numărului salariaților, de la 8142 mii de persoane la sfârșitul anului 1990 la 4646 mii de persoane la sfârșitul anului 2000 și 4470 mii de persoane la sfârșitul anului 2001. Ponderea salariaților în populația civilă ocupată a scăzut de la 75,1% în 1990 la 52,2% în 2001.

¹ Estimare pe baza rezultatelor rundei 1999 a Programului de Comparare European - OCDE.

Tabelul nr. 1**Dinamica PIB**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Rata anuală de creștere a PIB, %	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,1	3,9	-6,9	-7,3	-1,2	1,8*	5,3*

* date provizorii.

Sursa: INS.

Tabelul nr. 2**Populația ocupată**

- mii persoane -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Populația civilă ocupată	10839	10786	10458	10062	10012	9493	9379	9023	8813	8420	8629
Numărul salariaților	8142	7484	6627	6385	6201	6048	5894	5399	5182	4659	4646

Sursa: INS.

În al doilea rând, a avut loc o creștere importantă a numărului persoanelor ocupate în agricultură, de la 3055 mii de persoane în 1990 la 3523 mii de persoane în 2000. Practicată însă în exploatații mici, lipsite de dotarea tehnică necesară și de randament, agricultura este o activitate care, în prezent, presupune muncă fizică grea, în condiții dificile și care asigură venituri foarte scăzute. Retragerea în agricultură a constituit numai o modalitate de a face față marilor dificultăți întâmpinate de o parte a populației în această perioadă, agricultura reprezentând pentru o mare parte a populației rurale numai o activitate practicată pentru subsistență. Ponderea populației ocupate în agricultură a depășit 40%. Mai mult de jumătate este formată din persoane de peste 50 de ani (51,9% în 2000), aproape un sfert fiind persoane de 65 de ani și peste (23%)¹.

În al treilea rând, a scăzut și populația ocupată în sectorul serviciilor (de la 2970 mii de persoane în 1990 la 2701 mii de

persoane în 2000). În aceste condiții, creșterea ponderii populației ocupate în acest sector (de la 27,4% la 31,3%) indică numai o aparentă tendință de terțiarizare a ocupării forței de muncă, serviciile neputându-se, nici pe departe, dezvolta în măsura necesară absorbiției forței de muncă disponibilizate din sectorul secundar.

Restrângerea ocupării a avut ca urmare explozia șomajului. Numărul șomerilor a depășit un milion de persoane, iar rata șomajului înregistrat a fost mai mare de 10% la sfârșitul fiecăruia din anii 1993, 1994, 1998, 1999 și 2000; la sfârșitul anului 2001 numărul șomerilor a fost de 826,9 mii de persoane, iar rata șomajului a fost de 8,6%².

Îngrijorătoare sunt proporțiile șomajului de lungă durată. Conform Anchetei asupra forței de muncă în gospodării, în anul 2000, mai mult de jumătate din totalul șomerilor se află în această situație de peste un an și aproape un sfert de peste doi ani. Durata medie a șomajului a fost, în același an, de 18 luni.

¹ La nivelul economiei naționale, populația din cele două grupe de vîrstă reprezintă 18,9% și, respectiv, 9,9% din totalul populației ocupate.

² Rata șomajului, definit conform criteriilor BIM, a fost mai mică: 7,1% în anul 2000.

Tabelul nr. 3

Şomajul înregistrat (la sfârşitul anului)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Numărul şomerilor, mii persoane	337,4	929,0	1164,7	1223,9	998,4	657,6	881,4	1025,1	1130,3	1007,1	826,9
Rata şomajului, %	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5	8,6

Sursa: ANOFM.

Forța de muncă Tânără este cel mai puternic afectată de șomaj. La grupa de vîrstă de 15-24 ani, rata șomajului a fost în 2000 de peste 2,5 ori mai mare decât rata medie, iar proporția celor din această grupă de vîrstă în totalul șomerilor a depășit o treime (32,5%). Totuși, incidența șomajului la această categorie de populație a scăzut față de perioada 1994-1996, când rata șomajului depășea 20%, iar ponderea în totalul populației aflate în șomaj se apropia de jumătate (48,4% în 1996).

Restrângerea ocupării a contribuit și la creșterea numărului de pensionari, amplificând efectele procesului de îmbătrânire a populației. Pensionarea timpurie

a fost una dintre "soluțiile de salvare" la care s-a apelat în cazul pierderii locurilor de muncă de către populația din grupele de vîrstă de peste 50 de ani. Numărul pensionarilor de asigurări sociale (fără agricultori) a crescut de la 2570 mii de persoane în 1990 la 4359 mii de persoane în 2000, iar al pensionarilor agricultori de la 1007 la 1751 mii de persoane. Numărul total al pensionarilor l-a depășit pe cel al salariaților, categoria cu cea mai importantă contribuție la formarea fondului de pensii. Aceasta a creat dezechilibre și tensiuni în sistemul de pensii, a căror atenuare s-a realizat cu prețul menținerii pensiilor la niveluri scăzute.

Tabelul nr. 4

Numărul mediu al pensionarilor

- mii persoane -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Pensionari de asigurări sociale (fără agricultori)	2570	3018	3201	3253	3439	3600	3740	3875	4020	4181	4359
Pensionari agricultori	1007	1016	999	1139	1478	1587	1612	1649	1682	1713	1751
Pensionari / 100 salariați	44	53	61	66	76	84	90	99	106	124	132

Sursa: MMSS.

Rata de ocupare a populației în vîrstă de muncă a scăzut de la 82,0% în 1990 la 64,6% în 2000, iar raportul de dependență economică a crescut, astfel încât în anul 2000 la 1000 de persoane ocupate revineau 1599 de persoane inactive și șomeri (față de 1140 în anul 1990).

Conform rezultatelor Anchetei bugetelor de familie din anul 2001, structura populației de 16 ani și peste este dominată, în egală măsură, de salariați și pensionari, care reprezentau 30,2% și, res-

pectiv, 29,8%. Tânării reprezentau 12,9%, șomerii 8,4%, iar patronii și lucrătorii pe cont propriu în activități neagricole 3,0%. În mediul urban, ponderea salariaților se ridică numai la 42,4%, iar cea a pensionarilor la 26,3%. În mediul rural, ponderea țărăncilor (28,0%) este depășită de cea a pensionarilor, care formează mai mult de o treime din populația rurală (34,1%).

84,2% din populația de peste 15 ani dispune cel puțin de nivelul de instruire gimnazial, 40,1% cel puțin de nivelul lice-

al, iar 7,2% sunt absolvenți ai învățământului universitar. În mediul rural, nivelul de instruire este mai scăzut: numai 72,8% din totalul populației de 16 ani și peste a absolvit cel puțin gimnaziul, și 20,4% cel puțin liceul, iar învățământul superior numai 1,4%.

3. Veniturile și cheltuielile de consum ale populației

- Scăderea veniturilor reale**

Veniturile populației din România au evoluat în perioada de tranziție sub impactul inflației, al politiciei monetare antiinflaționiste, precum și al stării de criză și disfuncționalităților din economie, care au afectat practic toate categoriile de venituri. Existența unei economii subterane,

care după aprecierile specialiștilor s-a dezvoltat la proporții îngrijorătoare, are de asemenea o influență puternică asupra nivelului și mai ales asupra distribuției veniturilor.

Inflația a cunoscut în întreaga perioadă de tranziție cote înalte, cu rate anuale de două și trei cifre. În aceste condiții, puterea de cumpărare a veniturilor salariale și a pensiilor, cele mai importante venituri ale populației, ca și a altor venituri bănești (allocațiile familiale, prestațiile de somaj, ajutorul social etc) a cunoscut o erodare puternică. Câștigul salarial mediu real a ajuns în anul 1999 la 56% din nivelul anului 1990 (58,6% în 2000), iar pensia medie reală a pensionarilor de asigurări sociale de stat la 43,9% din nivelul realizat în anul 1990.

Tabelul nr. 5

Salariul real și pensia reală

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indicii câștigului salarial real, 1990=100	100,0	81,7	71,3	59,4	59,4	66,5	72,7	56,3	58,2	56,0	58,6
Indicii pensiei reale a pensionarilor de asigurări sociale de stat, 1990=100	100,0	77,5	63,7	56,5	55,3	61,2	62,8	49,7	48,8	47,6	43,9
Rata anuală a inflației, %	-	170,2	210,4	256,1	136,7	32,3	38,8	154,8	59,1	45,8	45,7

Sursa: INS.

Veniturile disponibile ale gospodăriilor au scăzut, de asemenea, dramatic. În anul 2000, pe ansamblul gospodăriilor, veniturile disponibile reale ajunseseră la 69,4% din nivelul înregistrat în anul 1995¹. În anul 2001, urmare a unei creșteri cu 2,6%, nivelul veniturilor disponibile s-a ridicat la 71,1% din cel al anului 1995. În 2001, media pe gospodărie a veniturilor disponibile a fost de aproape 4 milioane lei lunar.

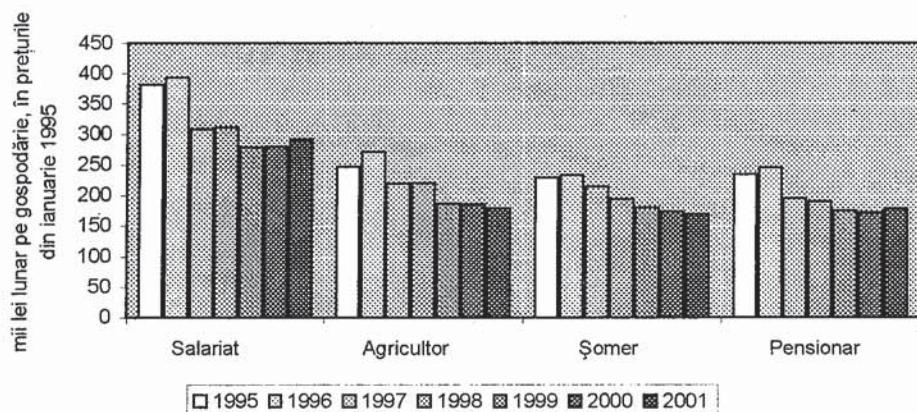
¹ Date fiabile referitoare la veniturile și cheltuielile gospodăriilor sunt disponibile numai începând cu 1995, pe baza rezultatelor Anchetei integrate în gospodării, efectuată anual în perioada 1995-2000. Din 2001, aceste date se obțin, în condiții comparabile, pe baza Anchetei bugetelor de familie.

Toate categoriile de gospodării s-au confruntat cu scăderea veniturilor reale. Aceasta a fost ceva mai accentuată în mediul urban (67,0% și, respectiv, 70,0% în 2000 și 2001 față de 1995), decât în mediul rural (73,0% și, respectiv, 72,8%).

Scăderea a afectat toate categoriile de venituri ale gospodăriilor, fiind însă mai accentuată în cazul veniturilor realizate de gospodării din activități salariale (69,7% în 2001 față de 1995) și din agricultură (65,9%), decât în cazul veniturilor din prestații sociale, în principal pensii (89,5%); aceasta și datorită scăderii numărului de salariați din gospodării și creșterii numărului de pensionari, precum și creșterii costurilor în producția agricolă a gospodăriilor.

Figura nr. 2

Veniturile disponibile ale gospodăriilor, după statutul ocupațional al persoanei de referință

O contribuție scăzută a salariilor la formarea veniturilor gospodăriilor

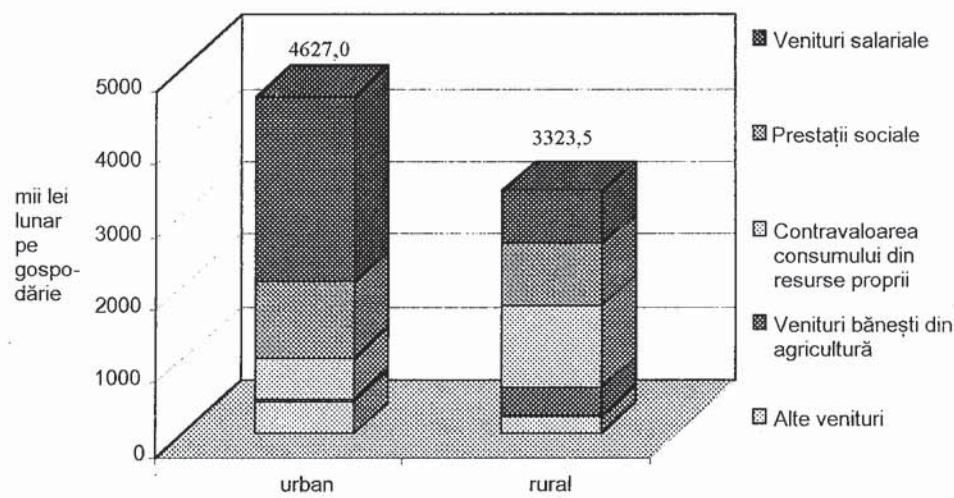
Structura veniturilor disponibile ale gospodăriilor este caracterizată prin ponderea relativ scăzută a veniturilor realizate din salarii (43,6% în 2001) și ponderea relativ mare a veniturilor reprezentate de contravaloarea consumului de

produse agroalimentare din resurse proprii.

Veniturile din prestații sociale reprezintă 24,0% din totalul veniturilor disponibile, 19,1% fiind contribuția pensiilor. În anul 1995, ponderea veniturilor din salarii a fost de 43,3%, iar a celor din prestații sociale - de 19,1%.

Figura nr. 3

Veniturile disponibile ale gospodăriilor în 2001

Există diferențe mari între veniturile per capita ale diferitelor categorii de gospodării. Cele mai scăzute sunt veniturile gospodăriilor de țărani, care reprezintă numai 61,6% în raport cu media veniturilor pe ansamblul gospodăriilor, și veniturile gospodăriilor de șomeri (64,8% în raport cu media). Veniturile gospodăriilor de salariați depășesc media cu 22,3%, iar ale gospodăriilor de pensionari sunt practic egale cu media (98,9%).

- Mai mult de jumătate din cheltuielile de consum ale gospodăriilor – absorbe de consumul alimentar

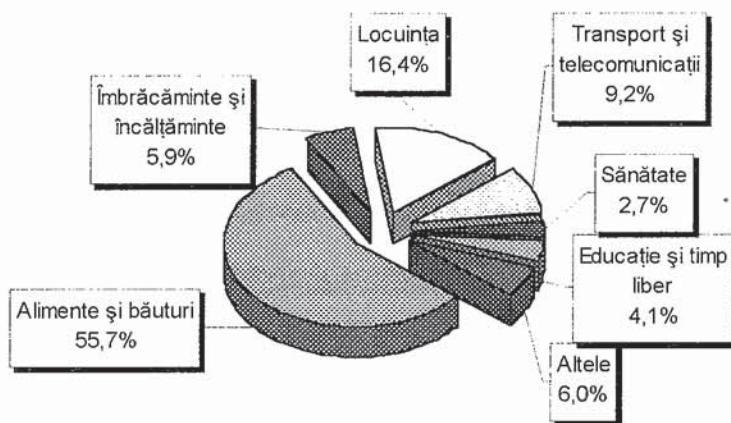
Conform rezultatelor Anchetei bugetelor de familie (ABF) pe anul 2001, cheltuielile de consum ale populației au reprezentat în medie 3758,6 mii lei lunar pe gospodărie. 55,8% din aceste cheltuieli au fost consacrate consumului alimentar, 23,5% cumpărării de produse nealimentare și 20,7% plății serviciilor. Ponderea consumului alimentar în cheltuielile de

consum ale gospodăriilor a fost de 49,5% în mediul urban și de 66,7% în mediul rural. Este interesant de observat și faptul că o mare parte consumul alimentar este asigurat din resurse proprii, în principal din producția gospodăriei (42%, în medie pe ansamblul gospodăriilor; 27,1% în mediul urban și 61,3% în mediul rural).

Locuinței i-au fost alocate 16,4% din cheltuielile de consum, iar importanța ei în bugetul de consum îngăduiează o evidentă tendință de creștere, în condiții în care scumpirea utilităților determină creșterea continuă a costului locuirii. Cheltuielile pentru transport și telecomunicații sunt, de asemenea, în creștere, datorită creșterilor mari înregistrate de tarifele serviciilor de transport și de prețul combustibilului. În 2001 ele reprezentau 9,2% din cheltuielile totale. Ponderea cheltuielilor pentru îmbrăcăminte și încălțăminte, aflată într-un accentuat recul, a fost de 5,9%.

Figura nr. 4

Structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor în anul 2001

- Un grad aparent redus de inegalitate

Rezultatele anchetelor în gospodării evidențiază un grad redus de inegalitate în ceea ce privește cheltuielile de consum. Indicele Gini calculat pentru anul

2001 este de 0,276, iar indicele Theil – 0,127. Cheltuielile medii din decila superioară a distribuției populației după nivelul cheltuielilor de consum pe adult echivalent sunt de șase ori mai mari decât cele din decila inferioară.

Tabelul nr. 6

Indicatori ai distribuției cheltuielilor de consum, în 2001

Media	Mediana	Prima decilă	Decila a nouă	Indicatori ai inegalității		
mii lei lunar*	mii lei lunar*	mii lei lunar*	mii lei lunar*	D9/D1	Indicele Gini	Indicele Theil
1380	1225	643	2266	3,5	0,276	0,127

* Pentru asigurarea comparabilității între gospodării, indicatorii cheltuielilor de consum sunt calculați pe adult echivalent, la prețurile din ianuarie.

Gradul relativ redus de inegalitate este datorat, în parte, efectelor inertiale ale politicii egalitariste promovate de vechiul regim, precum și politicilor de venituri promovate în condițiile căderii nivelului general de trai. Este important de menționat totuși că, în paralel cu menținerea unui grad relativ scăzut de inegalitate pentru marea masă a populației, poate fi observată și o tendință evidentă de polarizare, percepță ca atare în conștiința publică. Polarizarea are loc prin această comasare a majorității populației la niveluri scăzute ale veniturilor, pe de o parte, și prin acumularea de bogăție în

mâinile unui număr restrâns de persoane pe de altă parte. Existența acestora din urmă este evidentă și prin afișarea unor elemente ale consumului de lux¹.

4. Dimensiunea monetară a sărăciei

Scăderea puterii de cumpărare a veniturilor și pierderile de venit suferite au determinat amplificarea sărăciei definite monetar, din perspectiva insuficientei veniturilor pentru asigurarea unui nivel al consumului adecvat standardului de viață dominant în societate.

Estimarea proporțiilor sărăciei definite din punct de vedere monetar a fost făcută la pragul de 70% din mediana distribuției populației după cheltuielile de consum pe adult echivalent.

Scala de echivalentă utilizată pentru ajustarea cheltuielilor în funcție de mărimea și componenta gospodăriilor a fost determinată pe baza relației: $AE = (A + 0,5)^{0,9}$, ai cărei parametri au fost estimati pe baza unui model Rothbarth.

Cheltuielile au fost reevaluate în prețurile lunii ianuarie 2001 cu ajutorul unor indici de prețuri calculați pe medii de rezidență (urban și rural), pe baza informațiilor privind prețurile colectate pentru calculul indicelui prețurilor de consum la nivel național, și a structurii cheltuielilor de consum ale gospodăriilor din cele două medii, din anul 2001.

În anul 2001, la pragul de 70% din mediana cheltuielilor de consum, rata sărăciei calculată ca pondere a gospodăriilor aflate sub prag a fost de 19,2%, cea calculată ca pondere a persoanelor din aceste gospodării a fost de 23,2%, iar cea estimată pentru copii: 27,8%. La pragul de 60%, ponderea gospodăriilor aflate sub prag a fost de 12,0%, cea a persoanelor aflate în această situație a fost de 15,2%, iar cea a copiilor care cresc în gospodării sărace de 18,9%.

Rata sărăciei sub aspect monetar arată o incidentă mai mare a acestei componente a sărăciei în mediul rural, în

rândul gospodăriilor a căror persoană de referință este țăran sau șomer, precum și în cazul gospodăriilor cu trei și al celor cu patru și mai mulți copii; de asemenea, în cazul gospodăriilor a căror per-

¹ Formarea unei categorii de persoane bogate este o realitate, care nu trebuie demonstrată, fiind vizibilă în viața de zi cu zi. Ea nu poate fi pusă însă în evidență la adevăratele ei dimensiuni, din cauza faptului că anchetele în gospodării sunt deficitare tocmai în observarea extremelor distribuției, cu atât mai mult în condițiile în care, potrivit opiniei generale, o mare parte a bogăției provine din activități în economia subterană.

soană de referință are un nivel scăzut de instruire.

Sexul și vârsta persoanei de referință nu constituie factori cu influență puternică asupra stării de sărăcie. Rata sărăciei este mai înaltă în cazul gospodăriilor cu persoana de referință de sex feminin, precum și în cazul celor care au ca persoană de referință o persoană vîrstnică, dar diferența față de situația gospodării-

lor în care capul gospodăriei este bărbat, respectiv al celor în care acesta este mai tânăr nu este mare.

Rata sărăciei este mai mare în rândul persoanelor din grupele de vîrstă de 0-14 ani (28,2%) și 16-24 de ani (30,2%), precum și în cazul persoanelor de 65 de ani și peste (24,2%), comparativ cu cele din grupele de vîrstă de 25-49 de ani (20,4%) și 50-64 de ani (18,2%).

Tabelul nr. 7

Incidența sărăciei sub aspect monetar pe categorii de gospodării, în anul 2001

	Numărul gospodăriilor sărăce	Ponderea gospodăriilor sărăce, %	Numărul persoanelor sărăce	Ponderea persoanelor sărăce, %
Total	1494675	19,2	5209256	23,2
Mediul de rezidență				
- urban	447010	10,4	1590496	13,0
- rural	1047665	30,3	3618760	35,4
Statutul ocupațional al persoanei de referință				
- salariat	193435	7,7	804199	9,8
- patron	1964	3,5	7760	4,4
- țăran	334553	47,2	1329575	52,9
- șomer	160427	33,5	639874	38,3
- pensionar	700468	19,0	1956420	22,5
Nivelul de instruire a persoanei de referință				
- primar (inclusiv fără școală)	597901	36,6	1878399	45,8
- gimnazial	403902	25,3	1483242	32,6
- profesional și de ucenici	359619	18,2	1394611	21,3
- liceal	103707	7,5	348019	8,9
- postliceal și de maistri	17547	3,5	64362	4,4
- universitar	12000	1,8	40623	2,2
Sexul persoanei de referință				
- bărbat	1073546	18,5	4160197	22,4
- femeie	421129	21,4	1049059	27,6
Gospodării:				
fără copii	900513	17,5	2166200	19,2
cu 1 copil	289538	17,9	1267630	20,8
cu doi copii	182341	23,7	908556	25,9
cu trei copii	71720	49,2	447286	52,0
cu patru și mai mulți copii	50563	61,3	419583	63,6

Este de remarcat și faptul că rata sărăciei este relativ înaltă și în cazul persoanelor ocupate (20,5%), datorită existenței unui segment important al populației ocupate în locuri de muncă slab re-

munerate sau care nu asigură venituri permanente (persoane ocupate în economia subterană, lucrători pe cont propriu în activități neagricole, țărani).

5. Evaluareă sărăciei sub aspectul condițiilor de viață

Populația din România se confruntă cu numeroase privațiuni care privesc condițiile de viață, mare parte dintre ele fiind rezultatul unei istorice rămâneri în urmă a standardului de viață, al regresului înregistrat în ultimii ani ai regimului comunist, al neglijării dezvoltării infrastructurii rurale, precum și al incapacității

recuperării acestor rămâneri în urmă în anii tranzitiei, datorită scăderii puterii financiare a gospodăriilor, a comunităților locale și a statului.

Privațiunile, care constituie coordonate ale definirii stării de sărăcie din perspectivă nemonetară, privesc condițiile de locuit și mediul în care se află locuința, dotarea gospodăriilor cu bunuri durabile, posibilitatea asigurării unor componente esențiale ale consumului.

Selectia variabilelor nemonetare care definesc privațiuni sub aspectul condițiilor de viață sau care se referă la evaluări subiective privind nivelul de trai, în vederea măsurării multidimensionale a sărăciei, a avut în vedere două restricții.

Prima restricție derivă din faptul că date fiabile privind variabilele monetare - veniturile și cheltuielile de consum - sunt disponibile numai din Ancheta bugetelor de familie (ABF). Aceasta oferă însă mai puține informații privind variabilele nemonetare. Mai bogată în astfel de informații este Ancheta privind condițiile de viață (ACOVI), ale cărei informații privind veniturilor nu sunt însă suficiente de precise pentru măsurarea sărăciei sub aspect monetar. În aceste condiții, variabilele de scor pentru evaluarea sărăciei sub aspectul condițiilor de viață și subiectiv au fost determinate pe baza datelor ABF. În analiza condițiilor de viață au fost utilizate și datele ACOVI.

A doua restricție este legată de faptul că o parte a privațiunilor marchează majoritatea gospodăriilor, constituind semne ale unui nivel general de trai scăzut în raport cu exigentele vieții moderne și cu așteptările oamenilor, ale unei sărăcii definite din perspectiva acestor exigente și așteptări. Evaluarea sărăciei relative, în raport cu condițiile de viață caracteristice majorității populației impune însă luarea în considerare numai a celor privațiuni care privesc condiții specifice celei mai mari părți a gospodăriilor. Astfel, pentru evaluarea sărăciei sub aspectul condițiilor de viață și subiectiv au fost selectate numai acele variabile care reprezintă privațiuni pentru mai puțin de jumătate din numărul total al gospodăriilor.

- *Privațiuni legate de condițiile de locuit*

Grație unui program vast de construcții de locuințe, desfășurat în principal în mediul urban și în sistemul blocurilor, regimul comunist a asigurat locuințe practic pentru toți cetățenii României, iar locuințele aflate în proprietatea statului au fost vândute chiriașilor în condiții deosebit de avantajoase, în primii ani după 1989. Astfel, în prezent, 95% dintre gospodării dispun de locuințe în proprietate.

Scăderea puternică a construcțiilor de locuințe în anii '90 a condus însă la apariția crizei și în acest domeniu. În prezent cererea de locuințe este mult mai mare decât oferta, cu deosebire în cazul locuințelor sociale.

Fondul de locuințe de care dispune populația ridică și o serie de probleme de ordin calitativ. Acestea privesc în principiu

absența unor condiții de confort care țin de insuficienta dezvoltare a infrastructurii furnizoare de utilități (apă curentă, gaze naturale, energie termică), în special în mediul rural¹. În mediul urban,

¹ Frecvența mare în mediul rural a privațiunilor care țin de lipsa unor condiții de confort ar putea pune problema neincluderii variabilelor respective în evaluarea sărăciei din mediul rural, a diferențierii pe cele două medii a setului de variabile. Această diferențiere nu ar fi însă corectă, întrucât diferențele în ceea ce privește confortul locuinței nu țin de moduri de viață și de nevoi diferite, ci de absența infrastructurii și de capacitatea scăzută a gospodăriilor de a asigura condițiile respective în sistem propriu; dovedă faptul că în cazul gospodăriilor rurale, cele care dispun de resurse financiare, trăiesc în locuințe înzestrăte cu instalații de apă curentă și centrale termice proprii.

în schimb, problema principală care se pune în legătură cu locuința privește diminuarea capacitatii gospodăriilor de a acoperi costurile utilităților și, de aici, si-

tuațiile frecvente de întrerupere a furnizării acestora sau cererile de deconectare a locuințelor de la rețelele publice de utilități.

Tabelul nr. 8

Ponderea gospodăriilor care înregistrează privațiuni legate de condițiile de locuit

- procente -

	Total	Urban	Rural
Locuințe fără încălzire centrală	58,9	28,7	96,5
Combustibil la bucătărie: lemn, cărbuni, petrol	21,1	2,9	44,0
Locuințe fără instalatie de apă curentă	39,8	8,3	79,1
Locuințe fără instalatie de apă caldă	46,9	14,4	87,4
Locuințe fără baie	45,1	12,5	85,9
Grup sanitar în afara locuinței	33,4	7,3	65,9
Locuințe supraaglomerate (mai mult de 2 persoane/cameră)	6,6	5,7	7,7
Locuințe construite înainte de 1940	15,7	10,5	15,3
Locuințe fără iluminat electric*	0,6	0,1	1,3
Locuințe construite din materiale slabe (chirpici etc.)*	22,6	7,2	42,3
Locuințe fără instalatie de canalizare*	42,9	10,2	84,5
Locuințe fără balcon, logie, terasă, verandă, grădină*	2,0	12,9	0,0
Bucătăria în afara locuinței*	14,8	3,6	28,9
Locuințe fără post telefonic propriu*	53,8	30,5	83,4
Probleme legate de locuință*:			
- criză de spațiu	41,0	42,8	37,7
- fără lumină suficientă	13,9	12,9	15,8
- lipsa unei încălziri adecvate	32,7	38,3	22,0
- ferestre, peretei sau podeale deteriorate	17,4	21,9	8,9
- igrasie	21,0	18,6	25,6
Locuințe afectate de factori negativi de mediu*:			
- umiditate	6,4	8,0	4,5
- frig	6,3	8,6	3,3
- zgomot	30,3	41,9	16,0
- poluarea aerului, mirosuri	11,0	16,2	4,5

Notă: Variabilele selectate pentru evaluarea stării de sărăcie a gospodăriilor din punctul de vedere al condițiilor de locuit sunt cele subliniate.

Sursa: ABF și ACOVI 2001; datele din ACOVI sunt marcate cu *.

Conform rezultatelor ABF, în anul 2001, ponderea gospodăriilor care trăiesc în locuințe fără încălzire centrală (încălzite cu sobe cu gaze, lemn, cărbuni sau petrol) depășește 50%, iar a celor fără instalatie de apă caldă, de canalizare și de baie în interiorul locuinței se apropie de 50%. Absența acestor elemente de confort este determinată în bună măsură de faptul că mai mult de o treime din gospodării nu dispun de instalatie de apă curentă, aprovisionându-se

cu apă din afara clădirii. Gospodăriile care ocupă locuințe situate în clădiri mai vechi de 60 ani, care pun o serie de probleme legate de calitatea condițiilor de locuit, reprezintă mai mult de o zecime din totalul gospodăriilor. În fine, gradul înalt de aglomerare a locuinței constituie o problemă de confort cu care se confruntă un număr mare de gospodării.

- **Privațiuni legate de lipsa unor bunuri durabile din dotarea gospodăriilor**
Gradul de dotare a gospodăriilor cu

bunuri durabile este scăzut, în principal datorită prețului lor înalt, aproape prohibitiiv în raport cu veniturile majorității gospodăriilor. Cele mai multe bunuri durabile

lipsesc din dotarea majorității gospodăriilor. Și în acest domeniu, situația gospodăriilor rurale este mult mai proastă decât cea a gospodăriilor urbane.

Tabelul nr. 9

Ponderea gospodăriilor care nu au în dotare bunuri durabile

- procente -

	Total	Urban	Rural
Aragaz	14,8	4,2	28,0
Frigider	21,0	8,7	36,4
Congelator și combină frigorifică	75,3	68,6	83,5
Mașină de spălat	46,8	29,0	69,0
Aspirator	59,8	38,0	87,0
Mașină de cusut	76,7	76,1	77,5
Televizor	9,8	4,0	17,2
Radio	50,7	53,8	46,9
Magnetofon/ radiocasetofon	71,1	64,4	79,4
CD player/ video/ combină muzicală	88,2	82,3	95,5
Telefon fix	53,5	30,1	82,7
Telefon mobil	88,7	83,6	95,1
Computer PC	94,7	91,7	98,4
Autoturism	77,9	70,7	87,0

Sursa: ABF 2001.

• *Privațiuni legate de consum*

Privațiunile cu care se confruntă gospodăriile în domeniul consumului derivă din nivelul scăzut al resurselor pe care acestea le pot aloca satisfacerii nevoilor de consum.

Majoritatea gospodăriilor se confruntă cu imposibilitatea asigurării unor componente importante ale consumului la standarde normale: cumpărarea oricărora produse alimentare, cumpărarea de haine noi, de bunuri durabile, satisfacerea unor de nevoi de ordin cultural și de timp liber.

Un număr important de gospodării se află însă în situația de a nu-și putea acoperi nevoi elementare de consum la nivel minim (un consum de 2700 de calorii zilnic pe adult echivalent; consumul a 100 de grame de carne per capita la două zile; cheltuielile pentru consum nealimentar reprezentând mai puțin de 20% din bugetul gospodăriei; cheltuieli pentru igiena personală și a locuinței mai mici de jumătatea medianei cheltuielilor efectuate în acest scop de ansamblul gospodăriilor).

Tabelul nr. 10

Ponderea gospodăriilor afectate de privațiuni în domeniul consumului

- procente -

	Total	Urban	Rural
Consum de carne mai mic de 1,5 kg lunar per capita	10,6	7,6	14,2
Consum alimentar mai mic de 2700 de calorii zilnic pe adult echivalent	40,1	50,4	27,2
Cheltuieli pentru consum nealimentar mai mici decât 20% din cheltuielile de consum ale gospodăriei	19,2	5,9	35,8
Cheltuieli pentru igiena personală și a locuinței mai mici decât 50% din mediana acestor cheltuieli	27,3	17,2	40,0

Sursa: ABF 2001.

- **Cine sunt săracii?**

Evaluarea stării relative de sărăcie sub aspectul condițiilor de viață (CDV) se bazează pe utilizarea a 10 variabile, care reflectă privațiuni legate de condiții caracteristice majorității gospodăriilor. Pragul

a fost stabilit la scorul de trei privațiuni, ceea ce înseamnă că sunt considerate sărace, din perspectiva condițiilor de viață acele gospodării care însumează patru și mai multe privațiuni.

Tabelul nr. 11

Distribuția gospodăriilor după numărul (scorul) privațiunilor cumulate privind condițiile de viață

- procente -

Scorul	Pondere în numărul total de gospodării	Frecvența cumulată
0	15,78	100,00
1	29,16	84,22
2	21,52	55,06
3	13,47	33,54
4	8,21	20,07
5	5,50	11,86
6	3,34	6,36
7	1,83	3,02
8	0,85	1,19
9	0,30	0,34
10	0,04	0,04

Rata sărăciei din perspectiva condițiilor de viață este de 20,1% pentru gospodării și 22,1% pentru persoane. Ponderea copiilor din gospodăriile care cumulează mai mult de trei privațiuni în numărul total al copiilor este de 29,2%.

Incidența acestei dimensiuni a sărăciei este în mod evident mai mare în mediul rural, unde rata este de peste șase ori mai mare decât în urban. Rata depășește 50% în cazul gospodăriilor de țărani și în cel al gospodăriilor cu trei și mai mulți copii, fiind înaltă și în cazul gospodăriilor a căror persoană de referință are un nivel scăzut de instruire.

Este evident că rezidența în mediul rural este unul dintre factorii determinanți ai condițiilor de viață nefavorabile, datorită precarității infrastructurii și unui cumul de caracteristici ale populației rurale, cărora li se asociază niveluri scăzute ale veniturilor (nivel scăzut de instruire, ocupare în agricultură, pondere mai mare a populației vârstnice, în special a vârstni-

cilor singuri beneficiari de pensii la nivel extrem de scăzut, pondere mai mare a gospodăriilor numeroase, cu mulți copii etc.).

Veniturile constituie, astfel, unul dintre factorii determinanți ai apariției și cumulului de privațiuni în domeniul condițiilor de locuit, al dotării gospodăriilor cu bunurile necesare unui trai civilizat și îndeosebi în ceea ce privește nivelul și structura consumului. Impactul veniturilor asupra condițiilor de viață este evidențiat de faptul că, în primele decile ale distribuției populației după nivelul cheltuielilor de consum, ponderea gospodăriilor la care se înregistrează privațiuni este mai înaltă comparativ cu ultimele decile; de asemenea, de faptul că rata sărăciei sub aspectul condițiilor de viață descrește de la o decilă la alta: de la 78,4% în decila inferioară la 1,7% în decila superioară (la gospodării), respectiv de la 80,6% la 1,5% (la persoane). Mai mult de o treime (36,5%) dintre persoanele care trăiesc în gospo-

dării sărace CDV se află în prima decilă a distribuției după cheltuielile de consum,

trei sferturi dintre persoanele sărace CDV situându-se în primele trei decile.

Tabelul nr. 12

**Incidența sărăciei sub aspectul condițiilor de viață
pe categorii de gospodării, în anul 2001**

	Numărul gospodăriilor sărace	Ponderea gospodăriilor sărace, %	Numărul persoanelor sărace	Ponderea persoanelor sărace, %
Total	1558948	20,1	4954703	22,1
Mediul de rezidență				
- urban	254622	5,9	919018	7,5
- rural	1304326	37,8	4035685	39,5
Statutul ocupațional al persoanei de referință				
- salariat	141909	5,7	606164	7,4
- patron	2315	4,1	8733	5,0
- tăran	391284	55,2	1470491	58,5
- șomer	110455	23,0	478082	28,6
- pensionar	810584	22,0	1941272	22,3
Nivelul de instruire a persoanei de referință				
- primar (inclusiv fără școală)	746756	45,7	2037282	49,6
- gimnazial	435135	27,3	1476309	32,5
- profesional și de ucenici	285215	14,4	1125700	17,2
- liceal	65471	4,7	220750	5,6
- postliceal și de maîstri	12072	2,4	43632	3,0
- universitar	14299	2,2	51030	2,8
Sexul persoanei de referință				
- bărbat	1058516	18,3	3896046	20,9
- femeie	500432	25,5	1058657	27,9
Gospodării:				
fără copii	984342	19,1	1967683	17,4
cu 1 copil	243143	15,0	1050623	17,2
cu doi copii	189907	24,7	937752	26,7
cu trei copii	78551	53,9	480974	55,9
cu patru și mai mulți copii	63005	76,3	517671	78,4

Coeficientul de corelație dintre starea de sărăcie sub aspect monetar și cea evaluată din perspectiva condițiilor de viață este de 0,493, iar cel care măsoară

intensitatea legăturii dintre nivelul cheltuielilor de consum și scorul înregistrat de gospodării la condițiile de viață este egal cu - 0,465.

Figura nr. 5

Ponderea gospodăriilor care se confruntă cu privațiuni legate de locuință, pe decile, în 2001

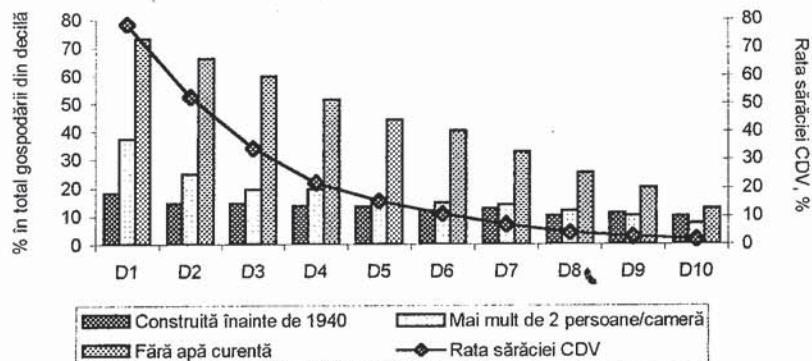

Figura nr. 6

Ponderea gospodăriilor lipsite de bunuri durabile, pe decile, în 2001

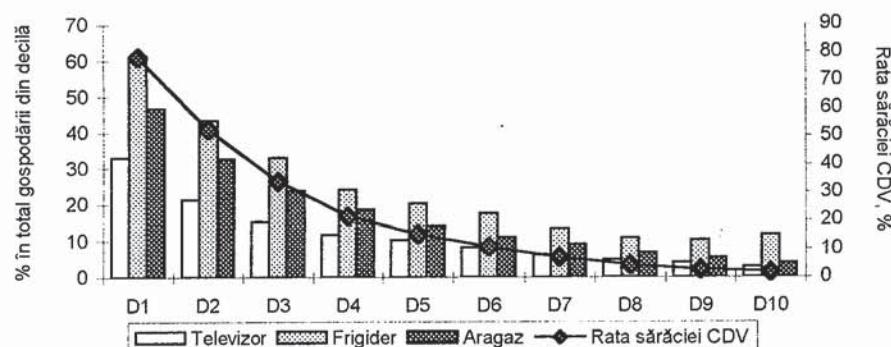
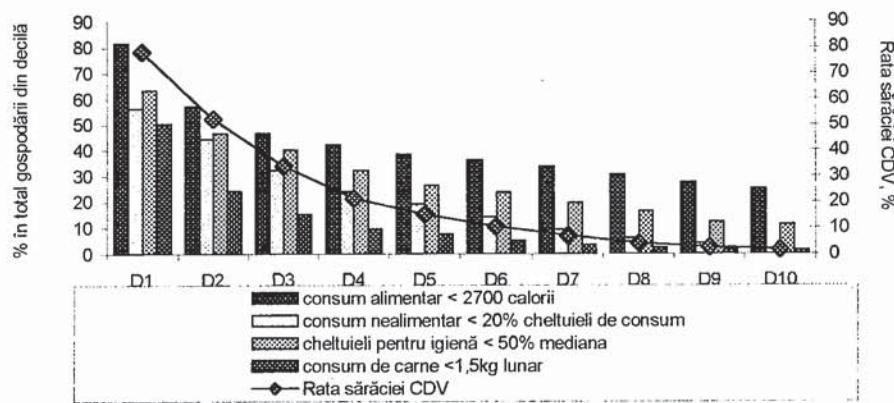

Figura nr. 7

Ponderea gospodăriilor care se confruntă cu privațiuni în consum, pe decile, în 2001

6. Evaluarea subiectivă a sărăciei

Percepția populației privind posibilitatea satisfacerii nevoilor este puternic influențată, pe de o parte, de scăderea aproape continuă și puternică, pe termen lung, a nivelului general de trai, de renunțările care au marcat evoluția structurii consumului în aceste condiții și, pe de altă parte, de așteptările legate de o viață mai bună; așteptări generate de schimbarea regimului politic, de trecerea la economia de piață, de deschiderea spre societățile prospere și informația privind condițiile de viață asigurate în cadrul acestora.

Faptul că mai mult de două treimi din gospodării apreciază că nu pot face față cheltuielilor curente cu veniturile de care dispun semnalează că nivelul general de trai este scăzut în raport cu ceea ce majoritatea populației apreciază ca fiind normal. În mod firesc, în condițiile căderii parametrilor nivelului de trai, starea de sărăcie este resimțită de cea mai mare

parte a populației mai degrabă în raport cu standardul de viață pierdut sau cu cel așteptat decât cu cel realizat de marea masă.

Nivelul general de trai scăzut este evidențiat și de ponderea mare a gospodăriilor care consideră că nu își pot permite efectuarea de cheltuieli pentru satisfacerea, la standarde normale în condițiile unei societăți moderne, a unor nevoi legate de vestimentație și dotarea locuinței, precum și de petrecerea timpului liber. Aproape jumătate dintre gospodării s-au aflat în mod repetat în imposibilitatea de a cumpăra produse alimentare suficiente pentru asigurarea hranei și mai mult de un sfert nu și-au putut plăti la timp cheltuielile de întreținere a locuinței (factura la energia termică, gazele naturale, apă, salubritate etc.). Ponderea gospodăriilor care fost nevoie să apeleze la împrumuturi sau la ajutoare financiare de la rude, prieteni sau alte persoane pentru a face față cheltuielilor curente este, de asemenea, mare.

Tabelul nr. 13

Ponderea gospodăriilor care apreciază că au dificultăți financiare

- procente -

	Total	Urban	Rural
Gospodării care nu pot face față cheltuielilor curente cu venitul total net lunar	68,1	65,6	71,2
Gospodării care nu și pot permite efectuarea de cheltuieli pentru:			
- cumpărarea de haine noi	87,1	84,4	90,5
- cumpărarea de produse electrocasnice	95,8	94,9	96,9
- înlocuirea mobilei uzate și /sau demodate	96,0	95,6	96,5
- vizionarea unor spectacole de teatru sau cinema	94,7	91,7	98,4
- cumpărarea de cărți, ziar, reviste	84,4	77,8	92,5
- o săptămână de concediu în afara casei	92,5	89,7	96,0
- luarea mesei într-un local public cel puțin o dată pe lună*	96,1	94,6	98,0
- invitarea unor persoane la masă cel puțin o dată pe lună*	88,5	87,4	89,9
- produse alimentare suficiente pentru asigurarea hranei	46,2	41,9	51,6
Gospodării aflate în imposibilitatea de a plăti la timp:			
- cheltuielile de întreținere a locuinței	26,6	35,4	15,7
- factura pentru energie electrică	16,1	12,2	21,0
- factura pentru telefon	4,0	5,8	1,8
- abonamentul radio-tv	7,1	7,1	7,1
Gospodării care au apelat la împrumuturi sau la ajutoare financiare pentru a face față cheltuielilor curente	45,8	47,2	37,2

Notă: Variabilele selectate pentru evaluarea stării de sărăcie a gospodăriilor din punctul de vedere subiectiv sunt cele subliniate.

Sursa: ABF și ACOVI 2001; datele din ACOVI sunt marcate cu *.

Numărul variabilelor care pot fi utilizate pentru definirea stării de sărăcie sub aspect subiectiv este de 5, iar pragul a fost stabilit la 2, adică sunt considerate

sărace din perspectiva aprecierilor subiective privind posibilitățile și condițiile de acoperire a nevoilor acele gospodării care au scorul egal cu 3 sau mai mare.

Tabelul nr. 14

Distribuția gospodăriilor după numărul (scorul) aprecierilor subiective cumulate privind sărăcia

- procente -

Scorul	Pondere în numărul total de gospodării	Frecvență cumulată
0	32,68	100,00
1	21,92	67,32
2	28,16	45,40
3	12,92	17,24
4	3,49	4,32
5	0,83	0,83

Rezultatele evaluării evidențiază faptul că 17,2% din totalul gospodăriilor cumulează mai mult de două aprecieri referitoare la dificultăți cu care se confruntă în acoperirea nevoilor, persoanele din aceste gospodării reprezentând 18,5% din totalul populației, iar copiii din aceste gospodării 22,4% din totalul copiilor. Incidența cea mai mare a sărăciei măsurate

din punct de vedere subiectiv este caracteristică gospodăriilor de someri, precum și celor care au în întreținere trei și mai mulți copii. Rata acestei dimensiuni a sărăciei este mai înaltă și în cazul gospodăriilor monoparentale (26,8% la persoane), spre deosebire de celelalte două dimensiuni unde nu depășește media.

Tabelul nr. 15

Incidența sărăciei evaluată subiectiv pe categorii de gospodării, în anul 2001

	Numărul gospodăriilor sărace	Ponderea gospodăriilor sărace, %	Numărul persoanelor sărace	Ponderea persoanelor sărace, %
Total	1339179	17,2	4146447	18,5
Mediu de rezidență				
- urban	842201	19,5	2529667	20,7
- rural	496978	14,4	1616780	15,8
Statutul ocupațional al persoanei de referință				
- salariat	387788	15,5	1354733	16,6
- patron	1886	3,4	7252	4,1
- țăran	136357	19,2	511074	20,3
- somer	175631	36,6	627458	37,6
- pensionar	565217	15,3	1370027	15,7
Nivelul de instruire a persoanei de referință				
- primar (inclusiv fără școală)	281927	17,3	822392	20,0
- gimnazial	288185	18,1	858553	18,9
- profesional și de ucenici	403529	20,4	1391918	21,3
- liceal	247901	17,8	717669	18,3

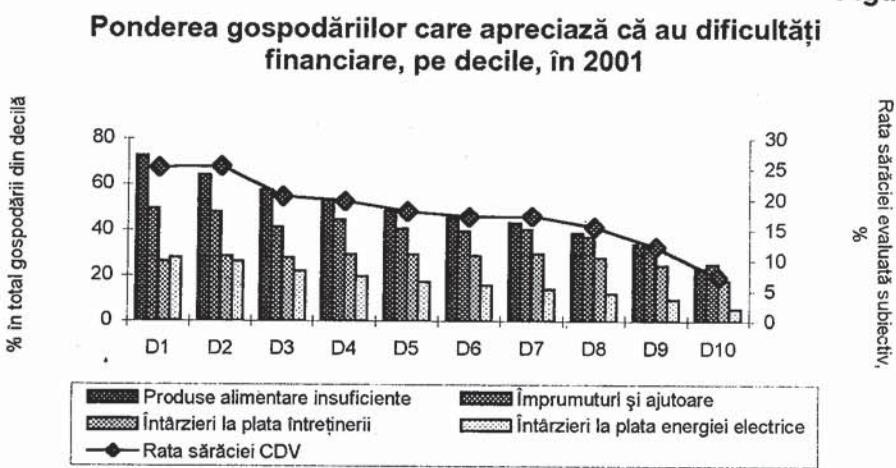
	Numărul gospodăriilor sărace	Ponderea gospodăriilor sărace, %	Numărul persoanelor sărace	Ponderea persoanelor sărace, %
- postliceal și de maistri	66269	13,1	204309	13,9
- universitar	51368	7,7	151606	8,3
Sexul persoanei de referință				
- bărbat	948866	16,4	3326108	17,9
- femeie	390313	19,9	820339	21,6
Gospodării:				
fără copii	800512	15,5	1745160	15,5
cu 1 copil	315494	19,5	1198217	19,7
cu doi copii	150263	19,5	691942	19,7
cu trei copii	44796	30,7	262686	30,5
cu patru și mai mulți copii	28114	34,1	248442	37,6

Incidența cumului de evaluări su-iective privind dificultăți de ordin finan-ciar cu care se confruntă gospodăriile este mai mare în mediul urban, în special datorită faptului că una dintre variabilele de scor, cea referitoare la întârzieri la plata întreținerii locuinței, este caracte-ristică pentru gospodăriile din mediul ur-ban. Gospodăriile din mediul rural nu be-neficiază de utilitățile respective și nu se confruntă, prin urmare, nici cu dificultăți legate de plata facturilor aferente, care devin din ce în ce mai stresante pentru populația care locuiește în blocuri racordate la rețeaua publică de termoficare.

Nivelul scăzut al resurselor finan-ciare ale gospodăriilor este un factor care ex-plică într-o anumită măsură evaluarile

privind dificultățile legate de asigurarea necesarului de produse alimentare, de plata abonamentului la radio și televiziune și pe cele referitoare la necesitatea apelului la împrumuturi sau ajutoare fi-nanțiere pentru acoperirea cheltuielilor curente, precum și cumulul de trei și mai multe dificultăți. Analiza pe decile a pond-erii gospodăriilor care au declarat că s-au aflat în imposibilitatea plății la timp a facturilor la întreținere și energie electri-că evidențiază însă faptul că astfel de probleme afectează și o parte a gospo-dăriilor care nu se află în zona veniturilor mici. Această situație este determinată de nivelul disproportional de înalt al uno-rua dintre aceste cheltuieli în raport cu veniturile majorității populației.

Figura nr. 8

Este important de subliniat totuși că rezultatele de mai sus evidențiază o situație care reflectă dificultăți dintre cele mai grave, segmentul de sărăcie severă. Esența dimensiunii subiective a sărăciei este mai bine reflectată de proporția gospodăriilor care apreciază că nu își pot acoperi cheltuielile curente pe baza venitului disponibil, chiar dacă această apreciere derivă și din exigențe mai mari decât cele care pot fi satisfăcute de majoritatea populației. Ponderea gospodăriilor aflate în această situație este considerabil mai mare în cazul persoanelor singure și al gospodăriilor formate din șase și mai multe persoane (74,9% și respectiv 78,6%, comparativ cu media de 68,1%), al gospodăriilor de țărani (83,8%) și de

șomeri (88,6%), al gospodăriilor care au în întreținere trei sau patru și mai mulți copii (86,6% și respectiv 93,4%).

7. Cumulul celor trei dimensiuni ale sărăciei

Aproape 40% din gospodării prezintă cel puțin unul dintre cele trei simptome ale sărăciei: monetar, condiții de viață și subiectiv. Mai mult de jumătate dintre acestea (23,8% din totalul gospodăriilor) prezintă un singur simptom (cel mai frecvent fiind cel subiectiv – 11,1%), iar o treime – două simptome (cel mai frecvent cumulându-se dimensiunea monetară cu cea reprezentată de cumulul de privațiuni legate de condițiile de viață).

Tabelul nr. 16

Distribuția gospodăriilor după numărul simptomelor de sărăcie cumulate

	În % față de total gospodării
Nici un simptom	61,2
Un singur simptom	23,8
din care:	
- monetar	5,6
- condiții de viață	7,1
- subiectiv	11,1
Două simptome și numai două	12,2
din care:	
- monetar și condiții de viață	8,9
- monetar și subiectiv	2,0
- condiții de viață și subiectiv	1,3
Trei simptome	2,8

Numai 2,8% din totalul gospodăriilor (4,1% din populația țării) cumulează toate cele trei simptome ale sărăciei, formând un nucleu dur al sărăciei severe. Acesta este format, în principal, din gospodării a căror persoană de referință este țăran, șomer sau pensionar, din gospodării a căror persoană de referință are un nivel scăzut de instruire, precum și din gospodării formate dintr-un număr mare de persoane, în special cele care au un număr mare de copii. Ponderea gospodăriilor care cumulează cele trei

dimensiuni ale sărăciei a fost de 12,5% în cazul gospodăriilor formate din șase și mai multe persoane, 13,1% în cazul gospodăriilor cu trei copii și 23,7% în cazul celor cu patru și mai mulți copii.

Incidența scăzută a cumulului celor trei simptome ale sărăciei se datorează atât legăturii slabe dintre nivelul veniturilor/cheltuielilor de consum și condițiile de viață, în special condițiile de locuit, cât mai ales foarte slabei legături a evaluărilor subiective privind dificultățile financiare cu nivelul veniturilor și condițiile de

viață. Desigur, acestea pot generate și de modul concret în care au fost definite și evaluate cele trei dimensiuni ale sărăciei, de unele distorsiuni care apar în măsurarea veniturilor sau a cheltuielilor de consum, de alegerea setului de variabile

utilizate pentru evidențierea dimensiunilor nemonetare (în special, de faptul că o parte a celor care definesc privațiuni legate de condițiile de viață sunt specifice mediului rural, iar o parte a celor subiective sunt caracteristice mediului urban).

Tabelul nr. 17

Corelația dintre dimensiunile sărăciei

	Coefficienții de corelație Pearson
Corelația dintre simptomele sărăciei	
- monetar și condiții de viață	0,49
- monetar și subiectiv	0,10
- condiții de viață și subiectiv	0,04
Corelația dintre indicatori	
- cheltuielile de consum pe adult echivalent și scorul privațiunilor referitoare la condițiile de viață	-0,47
- cheltuielile de consum pe adult echivalent și scorul evaluărilor subiective privind dificultățile financiare	-0,24
- scorul privațiunilor referitoare la condițiile de viață și scorul evaluărilor subiective privind dificultățile financiare	0,15

Faptul că cele trei dimensiuni ale sărăciei se suprapun într-un număr relativ restrâns de cazuri pune însă în evidență importanța deosebită a analizei multidimensionale a sărăciei, a completării evaluărilor bazate pe indicatori monetari cu analiza unui spectru mai larg de indicatori nemonetari, menit să evidențieze diverse aspecte ale nivelului de trai.

*

* *

Analiza multidimensională a sărăciei evidențiază prezența semnificativă a acestieia, sub o formă sau alta, în rândul tuturor categoriilor socioeconomice ale populației. Pe acest fond, cele mai vulnerabile se dovedesc însă gospodăriile care nu dispun de venituri permanente sau ale căror venituri sunt foarte scăzute (gospodăriile de şomeri, de țărani, de lucrători pe cont propriu în activități ne-agricole, precum și cele de pensionari agricultori sau pensionari de urmaș), gospodăriile caracterizate prin nivel scă-

zut de instruire a persoanei de referință, precum și gospodăriile numeroase, în speciale cele care au în întreținere un număr mai mare de copii. Incidenta sărăciei este mai mare în mediul rural, unde nivelul scăzut al veniturilor și absența unor condiții normale de confort și de dotare afectează o mare parte a gospodăriilor, dar presiunea legată de dificultățile financiare ale asigurării unor componente de bază ale consumului grevează existența unei părți importante a gospodăriilor din mediul urban.

Analiza modului în care se cumulează cele trei simptome ale sărăciei, precum și a ansamblului indicatorilor monetari și a celor nemonetari care definesc standardul de viață al populației evidențiază, totodată, faptul că segmentul de populație caracterizat ca sărac potrivit ipotezelor și criteriilor adoptate în contextul acestei evaluări multidimensionale reprezintă partea cea mai săracă a societății, cea care se confruntă cu cele mai mari

privări și dificultăți. Este segmentul de populație săracă în raport cu standardul general de viață. Într-o acceptiune mai generoasă privind gradul necesar de satisfacere a nevoilor, ponderea populației care este privată de resursele și condițiile minime ale unui trai civilizat, caracteristic societății moderne, este mult mai mare.

Este evident, prin urmare, că o politică eficientă de combatere a sărăciei trebuie să se fundamenteze pe dezvoltare

economică. Numai creșterea producției naționale, în condiții de eficiență și de ocupare bine remunerată a forței de muncă, poate asigura resursele reducerii proporțiilor sărăciei. Aceasta înseamnă, deopotrivă, venituri suficiente din muncă pentru autosușinere în cazul majorității populației, posibilitatea alocării unor resurse financiare mai mari pentru protecția socială și o creștere a capacitatei comunităților locale de dezvoltare a infrastructurii serviciilor publice.

Bibliografie

- Fall, M.; Horecký, M.; Rohácová, E., *La pauvreté en Slovaquie et en France: quelques éléments de comparaison*, INSEE, Économie et Statistique, no. 308-309-310, 1997.
- Fall, M.; Verger, D.; Szukielojc-Bienkunska, A., *Comparaison des conditions de vie en France et en Pologne*, L'Office Central de Statistique, Varsovie, 2000.
- Lollivier, S.; Verger, D., *Trois approches de la pauvreté: de conditions de vie, subjective et monétaire*, INSEE, Économie et Statistique, no. 308-309-310, 1997.
- Molnar, M., *Sărăcia și protecția socială*, Editura Fundației "România de Mâine", București, 1999.
- Panduru, F.; Molnar, M., *Familia și copilul în România*, UNICEF-INS-ANPCA, București, 2001.
- Panduru, F.; Molnar, M.; Gheorghe, D., *Poverty in Romania*, Bratislava Seminar on International Comparisons of Poverty, 5-6 June 2000.
- Poenaru, M., *Politica socială și indicatori sociali*, Editura ALL, București, 1998.
- Szukielojc-Bienkunska, A.; Fall, M.; Verger, D.; Adamczyk, E., *Multidimensional analysis of poverty in Poland*, Bratislava Seminar on International Comparisons of Poverty, 5-6 June 2000.
- Teșliuc, C.M.; Pop, L.; Teșliuc, E.D., *Sărăcia și sistemul de protecție socială*, Editura POLIROM, 2001.
- Verger, D., *Available resources and consumption of low-income families: multiple approaches to poverty*, Bratislava Seminar on International Comparisons of Poverty, 5-6 June 2000.
- Banca Mondială - INS, *De la sărăcie la dezvoltare rurală*, București, 1999.
- INS, *Aspecte ale calității vieții*, 1996-2000.
- INS, *Coordinate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației*, 2001.
- INS, *Tendințe sociale*, 2001, 2002.
- National Human Development Report - Romania*, 1997, 1998, 1999.
- PNUD-INS-IEN, *Coordinate ale sărăciei în România. Dimensiuni și factori*, București, 1998.

Anexa nr. 1

Rata sărăciei (persoane) în raport cu fiecare dintre cele trei simptome, 2001

- procente -

	Simptom		
	monetar	conditii de viată	subiectiv
Total populație	23.2	22.1	18.5
<i>A. Grupe după diferite caracteristici ale gospodăriei:</i>			
• <i>Statutul ocupațional al capului gospodăriei</i>			
Salariat	9.8	7.4	16.6
Patron	4.4	5.0	4.1
Lucrător pe cont propriu	37.1	34.2	21.0
Tăran	52.9	58.5	20.3
Somer	38.3	28.6	37.6
Pensionar	22.5	22.3	15.7
Alt statut	50.5	51.5	31.4
• <i>Mărimea gospodăriei</i>			
1 persoană	16.0	26.7	17.4
2 persoane	15.8	16.7	14.0
3 persoane	14.4	10.9	16.3
4 persoane	19.1	15.5	19.1
5 persoane	30.8	25.7	19.8
6 persoane și mai multe	51.8	53.7	25.9
• <i>Tipul gospodăriei</i>			
Persoană singură			
sub 30 ani	8.5	11.0	16.9
30-64 ani	11.2	18.6	18.9
65 ani și peste	19.8	33.4	16.6
Doi adulți fără copii			
Ambii de 65 ani și peste	22.8	23.8	10.4
Cel puțin unul de 65 ani sau peste	17.5	20.9	13.5
Ambii sub 65 ani	12.1	11.9	15.1
Mai mulți adulți fără copii	22.2	15.3	16.1
Un adult cu unul sau mai mulți copii	18.2	22.8	26.8
Doi adulți cu			
1 copil	11.2	9.6	17.8
2 copii	18.0	19.7	19.1
3 și mai mulți copii	45.4	58.1	29.6
Trei și mai mulți adulți cu copii	35.2	32.7	22.9
• <i>Numărul copiilor aflați în întreținerea gospodăriei</i>			
Fără copii	19.2	17.4	15.5
1 copil	20.8	17.2	19.7
2 copii	25.9	26.7	19.7
3 copii	52.0	55.9	30.5
4 și mai mulți copii	63.6	78.4	37.6
• <i>Sexul capului gospodăriei</i>			
Masculin	22.3	20.9	17.9
Feminin	27.6	27.9	21.6

	Simptom		
	monetar	condiții de viață	subiectiv
• Vârstă capului gospodăriei			
≤ 30 ani	20.8	23.9	18.7
31 - 40 ani	20.1	20.5	20.7
41 - 50 ani	23.7	18.8	21.0
51 - 60 ani	24.2	20.9	17.6
> 60 ani	25.0	27.3	14.9
• Nivelul de instruire a capului gospodăriei			
Primar (inclusiv fără școală)	45.8	49.6	20.0
Gimnazial	32.6	32.5	18.9
Profesional	21.3	17.2	21.3
Liceal	8.9	5.6	18.3
Postliceal	4.4	3.0	13.9
Superior	2.2	2.8	8.3
• Starea civilă a capului gospodăriei			
Căsătorit	21.3	19.1	17.7
Concubin	43.3	47.9	24.6
Divorțat	20.8	14.4	26.3
Văduv	29.5	32.7	19.1
Necăsătorit	16.8	21.2	19.9
B. Grupe după diferite caracteristici ale persoanelor			
• Vârstă și sex			
Total persoane			
0 - 15 ani	28.2	29.0	22.3
16 - 24 ani	30.2	24.1	20.8
25 - 49 ani	28.4	17.9	18.8
50 - 64 ani	18.2	17.3	14.6
65 ani și peste	22.7	27.2	14.4
Masculin			
0 - 15 ani	28.8	29.2	23.2
16 - 24 ani	31.0	24.9	21.3
25 - 49 ani	21.4	19.6	18.5
50 - 64 ani	18.8	17.4	14.5
65 ani și peste	20.6	24.0	12.6
Feminin			
0 - 15 ani	27.6	28.8	21.4
16 - 24 ani	29.3	23.4	20.2
25 - 49 ani	19.3	16.2	19.2
50 - 64 ani	17.6	17.3	14.8
65 ani și peste	24.2	29.5	15.7
• Statut occupational			
Total persoane de 16 ani și peste	22.1	20.5	17.6
Persoane ocupate, total, din care:	20.5	20.2	15.7
Salariați	8.2	6.1	14.4
Patroni	4.7	4.0	3.1
Lucrători pe cont propriu	34.6	30.8	20.0
Tărani	44.7	50.4	18.3
Someri	34.2	23.6	31.6

	Simptom		
	monetar	condiții de viață	subiectiv
Pensionari	18.2	20.2	14.7
Altii	27.3	20.2	21.2
♦ Masculin	22.6	20.8	17.4
Persoane ocupate, total, din care:	21.7	21.4	16.0
Salariati	9.0	7.0	14.8
Patroni	3.0	3.8	3.2
Lucrători pe cont propriu	36.1	32.6	18.9
Tărani	49.4	55.6	18.9
Someri	36.3	26.4	32.5
Pensionari	18.2	19.0	13.3
Altii	24.0	16.5	19.3
♦ Feminin	21.6	20.2	17.8
Persoane ocupate, total, din care:	19.1	18.7	15.3
Salariati	7.2	5.1	13.9
Patroni	9.1	4.7	2.7
Lucrători pe cont propriu	30.2	25.5	23.1
Tărani	38.9	43.9	17.5
Someri	30.8	18.8	30.1
Pensionari	18.1	21.2	15.8
Altii	28.8	21.8	22.0
<i>C. Distribuția teritorială</i>			
• Mediul de rezidență			
Urban	13.0	7.5	20.7
Rural	35.4	39.5	15.8
• Regiune			
Nord-Est	34.0	35.1	21.2
Sud-Est	26.2	21.8	18.6
Sud	24.7	21.1	20.0
Sud-Vest	26.8	30.1	28.4
Vest	28.2	17.9	18.0
Nord-Vest	21.6	20.2	13.2
Centru	19.1	17.4	13.6
București	6.4	4.9	13.7

Anexa nr. 2

Distribuția populației în funcție de numărul de simptome cumulate, 2001

- procente -

	Nici un simptom	Un simptom și numai unul	Două simptome și numai două	Trei simptome
Total populație	58,5	23,3	14,2	4,1
A. Grupe după diferite caracteristici ale gospodăriei				
• Statutul ocupațional al capului gospodăriei				
Salariat	73,4	20,4	5,1	1,1
Patron	89,2	8,8	1,4	0,7
Lucrător pe cont propriu	43,9	28,7	18,6	8,8
Tăran	26,8	25,0	37,8	10,4
Somer	38,2	29,6	21,7	10,5
Pensionar	59,1	24,1	13,7	3,0
Alt statut	31,2	21,9	29,3	17,7
• Mărimea gospodăriei				
1 persoană	56,6	28,7	12,8	2,0
2 persoane	66,4	22,2	9,9	1,5
3 persoane	69,5	20,8	8,3	1,4
4 persoane	62,9	23,4	10,8	2,9
5 persoane	51,7	25,4	17,7	5,2
6 persoane și mai multe	29,5	23,6	32,9	14,0
• Tipul gospodăriei				
Persoană singură				
sub 30 ani	70,3	24,1	4,6	1,0
30-64 ani	63,5	26,2	8,6	1,7
65 ani și peste	50,9	30,7	16,2	2,2
Doi adulți fără copii				
Ambii de 65 ani și peste	59,9	24,5	14,3	1,3
Cel puțin unul de 65 ani sau peste	63,0	24,2	10,5	2,3
Ambii sub 65 ani	71,1	19,9	7,7	1,2
Mai mulți adulți fără copii	63,5	22,1	11,7	2,7
Un adult cu unul sau mai mulți copii	52,4	30,9	13,5	3,3
Doi adulți cu				
1 copil	70,8	21,0	7,1	1,1
2 copii	61,6	23,2	12,2	3,0
3 și mai mulți copii	27,5	25,6	33,4	13,6
Trei și mai mulți adulți cu copii	46,6	24,3	21,0	8,2
• Numărul copiilor aflați în întreținerea gospodăriei				
Fără copii	63,5	23,0	11,3	2,2
1 copil	61,2	23,2	12,1	3,4
2 copii	53,7	24,8	16,9	4,6
3 copii	25,4	24,2	36,9	13,5

	Nici un simptom	Un simptom și numai unul	Două simptome și numai două	Trei simptome
4 și mai mulți copii	14,3	19,5	38,6	27,6
• <i>Sexul capului gospodăriei</i>				
Masculin	59,9	22,8	13,5	3,8
Feminin	51,3	25,7	17,7	5,4
• <i>Vârstă capului gospodăriei</i>				
≤ 30 ani	57,8	24,2	14,9	3,2
31 – 40 ani	60,4	22,3	12,9	4,4
41 – 50 ani	58,5	23,6	13,7	4,1
51 – 60 ani	59,9	22,2	13,4	4,6
> 60 ani	56,0	24,4	16,0	3,6
• <i>Nivelul de instruire a capului gospodăriei</i>				
Primar (inclusiv fără școală)	34,2	25,8	30,3	9,7
Gimnazial	47,7	26,6	19,7	6,0
Profesional	58,5	26,2	12,3	3,0
Liceal	73,5	21,0	4,6	0,9
Postliceal	82,1	15,2	2,2	0,6
Superior	88,2	10,5	1,0	0,3
• <i>Starea civilă a capului gospodăriei</i>				
Căsătorit	61,4	22,6	12,6	3,4
Concubin	36,9	21,9	29,7	11,5
Divorțat	57,5	27,3	11,5	3,8
Văduv	49,3	25,6	19,5	5,6
Necăsătorit	59,6	26,6	9,9	3,9
B. Grupe după diferite caracteristici ale persoanelor				
• <i>Vârstă și sex</i>				
Total persoane				
0 – 15 ani	51,6	24,0	17,9	6,6
16 – 24 ani	52,9	23,3	17,5	5,2
25 – 49 ani	62,1	22,2	12,1	3,6
50 – 64 ani	65,4	21,5	10,6	2,5
65 ani și peste	56,0	26,2	15,2	2,6
Masculin				
0 – 15 ani	50,9	23,8	18,6	6,8
16 – 24 ani	52,2	23,8	18,6	5,4
25 – 49 ani	60,9	22,6	12,8	3,8
50 – 64 ani	65,5	21,1	10,8	2,6
65 ani și peste	60,0	24,9	13,0	2,1
Feminin				
0 – 15 ani	52,3	24,1	17,2	6,4
16 – 24 ani	53,7	24,9	16,4	5,1
25 – 49 ani	63,4	21,9	11,4	3,4
50 – 64 ani	65,4	21,9	10,4	2,3
65 ani și peste	53,2	27,2	16,7	2,9

	Nici un simptom	Un simptom și numai unul	Două simptome și numai două	Trei simptome
• Statut ocupațional				
Total persoane de 16 ani și peste	60,1	23,1	13,3	3,5
Persoane ocupate, total, din care:	63,1	20,7	13,0	3,2
Salariati	77,1	18,0	4,1	0,8
Patroni	90,5	7,5	1,6	0,4
Lucrători pe cont propriu	46,4	29,0	17,5	7,1
Tărani	34,1	26,3	32,0	7,7
Șomeri	44,9	28,7	18,4	8,0
Pensionari	62,2	24,4	11,5	1,9
Altii	55,6	24,9	14,7	4,8
◆ Masculin	60,0	22,9	13,5	3,6
Persoane ocupate, total, din care:	61,6	21,2	13,8	3,5
Salariati	75,6	19,0	4,6	0,9
Patroni	91,9	6,7	0,9	0,5
Lucrători pe cont propriu	45,2	29,3	18,2	7,3
Tărani	29,4	26,0	35,8	8,8
Șomeri	42,3	29,0	20,0	8,7
Pensionari	63,9	23,5	10,8	1,9
Altii	60,5	22,9	12,8	3,8
◆ Feminin	60,2	23,4	13,1	3,3
Persoane ocupate, total, din care:	64,8	20,2	12,1	2,9
Salariati	78,8	16,9	3,5	0,8
Patroni	87,0	9,6	3,5	0,0
Lucrători pe cont propriu	49,8	28,2	15,5	6,5
Tărani	39,7	26,7	27,3	6,3
Șomeri	49,4	28,2	15,8	6,6
Pensionari	60,8	25,2	12,0	2,0
Altii	53,5	25,7	15,6	5,2
C. Distribuția teritorială				
• Mediul de rezidență				
Urban	69,9	21,3	6,4	2,4
Rural	44,8	25,7	23,5	6,0
• Regiune				
Nord-Est	44,8	26,3	22,7	6,2
Sud-Est	57,6	22,9	14,6	4,8
Sud	57,6	23,2	14,9	4,3
Sud-Vest	45,7	29,8	18,0	6,5
Vest	63,7	21,7	11,3	3,3
Nord-Vest	63,0	21,7	12,5	2,8
Centru	65,6	21,6	10,0	2,8
București	79,0	17,3	3,4	0,3

Conținutul și dinamica reformei sistemului public de pensii

dr. Constantin GRIGORESCU

România are în prezent un nou sistem public de pensii, finanțat prin metoda repartiției, ca expresie a solidarității sociale dintre generațiile de persoane active și pensionari. El a intrat în vigoare în aprilie 2001 și a fost conceput în ideea de a fi completat cu fonduri de pensii cu capitalizare și administrare privată, obligatorii și, respectiv, facultative. Reforma s-a impus ca urmare a deteriorării substanțiale a raportului dintre numărul de salariați și alte persoane asigurate plătitoare de contribuții de asigurări sociale și numărul de pensionari, fapt ce a condus la criza finanțării pensiilor și la scăderea ratei de înlocuire a salariilor prin pensii, majoritatea acestora fiind sub minimul necesar unui nivel de trai decent pentru persoanele vârstnice pensionate.

1. Economia reală și regimul public de pensii

Prin conținutul său, noua lege a pensiilor publice corespunde actualelor tendințe economice, sociale și demografice; ea este o lege modernă și în multe aspecte se articulează cu schimbările din sistemul public de pensii din țările UE și țările candidate la aderare. În principal, avem în vedere, pe de o parte, prelungirea vîrstei legale de pensionare și a perioadei de cotizare și, pe de altă parte, calcularea pensiei prin luarea în considerare a câștigurilor salariale/venituri din întreaga viață activă a persoanei pensionate. Deși parametrii regimului public de pensii s-au schimbat și condițiile de calcul și acordare a pensiilor sunt mult mai

severe decât în trecut, criza finanțării pensiilor nu a fost depășită. Bugetele de pensii continuă să fie deficitare și nu permit o îmbunătățire mai însemnată a pensiilor. Este rezultatul faptului că numai reforma regimului de pensii ca atare nu poate să schimbe fundamental mărimea bugetelor de pensii și echilibrul acestora.

Actuala criză a finanțării pensiilor publice reflectă, în primul rând, starea economiei, structura și dezechilibrele existente pe piața muncii.

Astfel, în contextul tranziției la economia de piață s-a redus la aproape jumătate numărul de salariați plătitori de contribuții de asigurări sociale (de la 7997 mii în 1989 la 4470,3 mii în 2001-decembrie). În schimb, a crescut foarte mult numărul persoanelor ocupate în agricultură, care utilizează incomplet timpul de muncă, au venituri scăzute și nu participă la asigurările sociale. În prezent proporția acestora în populația activă este de 44,0% față de 27,5% în 1989, ceea ce semnifică o tendință anacronică și contrară evoluției firești a societății contemporane, în țările dezvoltate populația ocupată în agricultură situându-se, de regulă, între 5 și 10%.

Procesele menționate echivalează practic cu distrugerea structurii de rezistență a pensiilor publice, respectiv cu subminarea surselor de venituri ale pensiilor bazate pe solidaritatea socială dintre generații. La aceasta au contribuit mult șomajul și munca la negru care s-au cronicizat și au căpătat proporții de masă. De asemenea, un rol negativ, cu pondere însemnată în subminarea surse-

lor de venituri îl reprezintă evaziunile fiscale, ca și înlăsuirile privind plata contribuțiilor de asigurări sociale acordate de puterea executivă unor mari agenți economici de stat și particulari.

La aproape doi ani de la intrarea în vigoare a reformei pensiilor publice nu s-au înregistrat fenomene semnificative în revitalizarea surselor de venituri pentru pensii, stările de lucruri anterioare regăsindu-se și în practica actuală.

Tranzitia la economia de piață a generat, totodată, o creștere fără precedent a numărului de pensionari, proveniți din rândurile personalului salariat și a altor persoane asimilate acestuia. Cauzele sunt multiple și se află în sfera măsurilor de ordin social-politic și populist. În acest sens menționăm: a) încadrarea fără temei a unui număr însemnat de lucrători industriali în grupele de muncă I și II, cu condiții privilegiate de pensionare-vârstă, stagiu de cotizare și formula de calcul a pensiei; b) legiferarea în 1990 și 1995 a posibilității pensionării anticipate, respectiv cu până la cinci ani înainte de implementarea vârstei legale de pensionare; c) existența unor criterii laxe pentru obținerea unei pensii de invaliditate.

Dacă într-o anumită măsură, pensionarea anticipată este justificată, ea urmărind să limiteze creșterea șomajului și să ușureze starea materială a șomerilor, celealte canale de creștere a persoanelor pensionate nu au o justificare obiectivă. Practic, acestea s-au împătit cu corupția, fapt ce a dinamizat pensionările și, în unele cazuri, au influențat chiar și mărimea pensiei. Corespunzător acestor situații, numărul pensionarilor de asigurări sociale de stat a crescut de la 2300 mii în 1989 la 4512,4 mii în 2001 (decembrie).

Potrivit celor două procese negative arătăte, numai într-un deceniu, raportul dintre numărul de salariați și numărul de pensionari de asigurări sociale s-a redus

de câteva ori, el evoluând de la 3,5:1 în 1989 la 1:1 în 2001. În realitate, acest raport este și mai mic dacă avem în vedere și pensionarii agricultori, care în urma dizolvării cooperativelor agricole de producție a dispărut și sursa proprie de finanțare a pensiilor (la sfârșitul anului 2001 numărul pensionarilor agricoli a fost de 1738,6 mii persoane).

Includerea pensionarilor agricoli în raportul amintit este firească întrucât numărul țăranilor apti de muncă participanți la asigurările facultative pentru pensii, legificate în 1992, a fost foarte mic (nu a depășit cifra de 100 mii), iar din 1999 bugetul asigurărilor sociale pentru agricultori a fost inclus în bugetul asigurărilor sociale de stat.

Deteriorarea raportului de susținere, respectiv dintre numărul de salariați plătitori de contribuții de asigurări sociale și numărul de pensionari a condus, pe de o parte, la scăderea proporției pensiei medii pentru limită de vârstă și vârstă completă față de salariul mediu net de la 65,8% în 1989 la 45,3 în 2000 (decembrie) și la creșterea cotei medii de contribuții sociale de la 14% la 32% în 1999.

La intrarea în vigoare a actualei legi a pensiilor, cotele de contribuții au fost de 35% pentru condiții normale de muncă, de 40% pentru condiții deosebite de muncă și de 45% pentru condiții speciale de muncă. Observăm că aceste cote sunt foarte mari, ele depășesc cu mult cotele din țările membre ale UE și afectează costurile salariale, evident cu efecte negative pentru competitivitatea produselor și a întreprinderilor. În plus, ele descurajează ocuparea forței de muncă și stimulează, în schimb, munca la negru, fapt ce conduce, aşa cum s-a arătat, la diminuarea surselor de venituri pentru bugetele de pensii.

Deși mărimea relativă a pensiilor a scăzut și cotele de contribuție au atins niveluri foarte mari, din 1995 execuția

bugetelor de asigurări sociale de stat s-a încheiat cu mari deficite. În semestrul I 2002, spre exemplu, deficitul a fost de 5583,2 mld. de lei, sumă ce reprezintă aproximativ 1% din PIB-ul perioadei respective. În aceste condiții, deficitul de venituri a fost completat cu subvenții bugetare și împrumuturi de la trezoreria statului.

La dificultățile majore arătate, se cuvine subliniat și faptul că prin legislația din domeniul pensiilor promovată până în 2000, cu deosebire măsurile de majorare a pensiilor din 1991 și formula de calcul a pensiei introdusă în 1996 (HG nr. 565) au indus mari inegalități și inechități între pensii, mărimea acestora nu a mai reflectat munca prestată și contribuțile de asigurări sociale. Pe lângă faptul că au fost afectate drepturile de pensie și s-a conturat un puternic proces de nivelare a acestora (existent și în trecut), în intervalul 1996-2001 (martie) mărimea pensiei a fost influențată de anul înscriierii la pensie.

2. Elemente de reformă a pensiilor publice

Preponderent, criza finanțării pensiilor publice și reducerea valorii reale a pensiilor își au izvorul în starea economiei, în procesele generate de tranziția la economia de piață. Involuțiile arătate din sistemul public de pensii, inclusiv inechitățile dintre pensii, se datorează însă, într-o mare măsură, și modului în care clasa politică a conceput politica din domeniul pensiilor. Pe de o parte, s-au promovat măsuri pompieristice, neprofesionale și cu substrat populist și, pe de altă parte, s-a întârziat foarte mult pregătirea și adoptarea unei legi adecvate, aliniate la principiile și obiectivele din domeniul pensiilor promovate de Uniunea Europeană.

Legea privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale (Legea nr. 19/2000) este, aşa cum s-a

arătat, o lege corespunzătoare, valabilă pentru perioada actuală. Prin conținutul său, ea poate să contribuie la redresarea factorilor de funcționare normală a pensiilor bazate pe solidaritatea socială dintre generații. Din conținutul noii legi a pensiilor ne vom referi la principalele trăsături.

- Obligativitatea participării la sistemul public de pensii nu numai a salariaților și a persoanelor assimilate (persoane încadrate cu contract de muncă individuală și cele care lucrează exclusiv pe bază de convenții civile), dar și a majorității celorlalte categorii de persoane active - funcționari publici, persoanele alese sau numite în instituțiile de stat, persoanele cu gospodării agricole individuale, lucrători independenti, şomeri etc. Participarea la sistem a persoanele care nu lucrează pe bază de contract individual de muncă presupune realizarea unui venit anual echivalent cu cel puțin trei salarii medii brute pe economie; în acest caz, ele sunt obligate să semneze o declarație de asigurare la Casa Teritorială de Pensii. Menționăm, de asemenea, că în sistemul public de pensii pot participa și alte persoane, pe baza unui contract de asigurare. În afara sistemului public de pensii sunt numai militarii, magistrații și avocații, care au regimuri proprii de pensii.
- Prelungirea treptată a vîrstei standard de pensionare-pentru bărbați de la 60/62 de ani la 65 de ani (în 13 ani), pentru femei de la 55/57 de ani la 60 de ani (în ambele cazuri în decurs de 13 ani).
- Prelungirea treptată a stagiului complet de cotizare-pentru bărbați de la 30 la 35 de ani și pentru femei de la 25 la 30 de ani (în 13 ani).
- Diferențierea contribuților de asigurări sociale în funcție de condițiile de muncă: normale, deosebite și speciale.

- Stabilirea cotelor de contribuții se face în fiecare an prin Legea bugetului asigurărilor sociale de stat.
- Plafonarea bazei de calcul a contribuților individuale și ale angajatorilor la o mărime corespunzătoare a trei salarii medii brute lunare, respectiv unui fond de salarii corespunzător a trei salarii medii brute pe economie pentru fiecare salariat. Din 2003, plafonul bazei de calcul al contribuților este de cinci salarii medii brute pe economie.
 - Reglementarea riguroasă a criteriilor și metodologiei de încadrare a locurilor de muncă în condiții deosebite, precum și enumerarea locurilor de muncă cu condiții speciale.
 - Participarea asiguraților cu contracte de muncă și convenții civile la plata a o treime din contribuția de asigurări sociale aferentă condițiilor normale de muncă, diferența de două treimi fiind plătită de angajatori. Contribuția pentru șomeri este plătită integral de Fondul Ajutorului pentru Somaj. Persoanele participante la asigurări pe baza declarației de asigurare și, respectiv, a contractului de asigurare suportă integral contribuția.
 - Obligația ținerei de către casele teritoriale de pensii a evidenței pentru fiecare asigurat a contribuților de asigurări sociale plătite, pe baza codului personal de asigurări sociale, precum și obligația comunicării anuale, din oficiu, de către Casa Națională de Pensii și Alte Drepturi de Asigurări Sociale (CNPA) a stagiului de cotizare realizat.
 - Introducerea unui sistem coerent și flexibil de pensii: pensia pentru limită de vîrstă, pensia anticipată, pensia anticipată parțială, pensia de invaliditate și pensia de urmaș.
 - Calcularea unitară a pensiilor prin luară în considerare a câștigurilor sala-
- riale/veniturilor din întreaga viață activă, prin transformarea lor în puncte de pensie, fapt ce evită dificultatea actualizării câștigurilor menționate, precum și apariția unor inechități și inegalități nejustificate între pensii.
- Stimularea prelungirii activității profesionale dincolo de vîrstă standard de pensionare prin majorarea punctajului cu 3,6% puncte pentru fiecare an de muncă suplimentar și descurajarea pensionării înainte de vîrstă legală de pensionare prin reducerea mărimii pensiei, în cazul pensiei anticipate parțiale.
 - Reducerea vîrstei standard de pensionare pentru persoanele care au lucrat în condiții speciale și, respectiv, în condiții deosebite de muncă.
 - Valoarea unui punct de pensie (rata de înlocuire a salariului prin pensie) a fost legiferată de Parlament în 2000 la cel puțin 45% din salariul brut lunar pe economie, prognostat pe anul respectiv, și se aprobă prin Legea bugetului asigurărilor sociale de stat. Mărimea valorii unui punct de pensie, respectiv, rata de înlocuire, a fost modificată de Guvern de trei ori prinordonanțe de urgență: de Guvernul Isărescu prin limitarea coeficientului la "cel mult 45% din salariul brut lunar pe economie" și de Guvernul Năstase - inițial s-a statuat un coefficient "care nu poate depăși 50% din salariul brut pe economie" și apoi, la presiunea confederațiilor sindicale, s-a stabilit că mărimea respectivă "nu poate fi mai mică de 30% și mai mare de 50% din salariul brut".
- În context, arătăm că în vechea legislație rata de înlocuire era fixată pe trei grupe de muncă și varia între 54 și 85%, la care se mai adăuga un anumit spor pentru persoanele care lucrau peste vîrstă legală de pensionare, precum și

pensia suplimentară, a cărei mărime la un stagiu de cotizare de peste 25 ani reprezenta 16% din baza de calcul a pensiei.

- Legea adoptată de Parlament în 2000 s-a extins și la problematica pensiilor în plată. În mod corect, s-a stabilit determinarea, de către organismele din domeniul respectiv, într-un an până la intrarea în vigoare a legii, a punctajului mediu anual realizat de fiecare pensionar; în fapt recalcularea pensiilor în plată, potrivit noii metodologii statuată în lege, respectiv, prin luarea în considerare a câștigurilor salariale/veniturilor din întreaga viață activă a pensionarilor, ar fi asigurat tratarea unitară a tuturor categoriilor de pensionari și s-ar fi înălțurat multe dintre inegalitățile și inechitățile dintre pensii. Dat fiind anomaliile din sistemul de pensii, Legea prevedea și o recorelare a pensiilor.

Prinț-o Ordonanță de Urgență a Guvernului (nr. 49/mai 2001) însă, prevederile legii privind determinarea unitară a punctajului mediu anual pentru pensiile în plată, potrivit noii metodologii, au fost abrogate. În fapt, determinarea punctajului s-a redus la o simplă operație de împărțire a pensiei în plată la valoarea unui punct de pensie. Ca urmare, pensiile stabilite până la 1 aprilie 2001 au rămas neschimbate și ele poartă încă povara inechităților și inegalităților din trecut.

Totodată, Ordonanța de Urgență nr. 49/2001 a indus noi inechități și inegalități între pensii; de data aceasta dintre pensiile stabilite anterior datei de 1 aprilie 2001 și cele stabilite ulterior, în baza Legii nr. 19/2000. Noile inegalități și inechități se manifestă îndeosebi în cazul pensionarilor care au avut o mare vechime în muncă, 40-50 de ani, și care, de regulă, provin din rândul cadrelor de specialitate (învățământ, cercetare, ocrotirea sănătății etc.). La condiții asemănătoare de venit și vechime în muncă, mărimea

pensiilor este sensibil diferită, raportul dintre ele fiind de 1:2 în favoarea persoanelor pensionate înainte de 1 aprilie 2001 și aceasta pentru faptul esențial că, în mod nejustificat, s-a renunțat la calcулarea unitară a tuturor pensiilor.

3. Unele efecte ale aplicării noii legi a pensiilor publice

De la aplicarea actualei legi a pensiilor publice n-au trecut nici doi ani și, ca atare, este greu să se identifice efecte majore, pe planul economiei și pe planul pensiilor ca atare. În plus, economia funcționează după legi proprii, sistemul public de pensii fiind numai un factor implicat în angrenajul creșterii economice și al funcționării pieței muncii, care dau substanță și viabilitate finanțării pensiilor prin metoda repartiției.

Referitor la numărul persoanelor asigurate. În decembrie 2001 numărul salariaților din economie a fost de 4470,3 mii, respectiv cu 99,3 mii mai mult decât la sfârșitul anului precedent. După toate probabilitățile, o anumită creștere se va înregistra și în 2002, evident cu efecte favorabile pentru raportul dintre salariați și pensionari.

Datele CNPAS relevă că în ianuarie 2002, deci după nouă luni de la intrarea în vigoare a Legii nr. 19/2000, numărul asiguraților a fost de 4603,2 mii din care: 4553,6 mii cu contract de muncă, 27,4 mii cu convenție civilă și 22,2 mii pensionari. În fapt, aceste date reflectă creșterea numărului de salariați la care ne-am referit (în martie 2001 numărul salariaților a fost de 4467,1 mii), dar și, lucru esențial, apariția în categoria de asigurați a persoanelor care lucrează pe bază de convenție civilă. Numărul acestora este încă mic dar, prinț-o urmărire mai atentă a fenomenului, ar putea să capete dimensiuni mai mari.

Datele CNPAS, relevă, de asemenea, apariția persoanelor asigurate pe baza declarației de asigurare și, respectiv, a

contractelor de asigurare. Si în aceste cazuri, numărul asiguraților este destul de mic - 113,0 mii de persoane și, respectiv, 30,7 mii de persoane în octombrie 2002. Dacă în perspectivă posibilitatea creșterii asiguraților cu convenții civile este relativ limitată, persoanele asigurate în baza declarațiilor de asigurare ar putea să înregistreze ritmuri deosebit de mari. Ne referim la împrejurarea că bazinul de recrutare a acestor asigurați cuprinde: persoanele din lumea afacerilor care nu sunt salariați, persoanele autorizate să desfășoare activități independente, membrii asociațiilor familiale, persoanele asociate și acționarii, persoanele care desfășoară activități agricole în cadrul gospodăriilor individuale, arendașii de suprafețe agricole și silvice etc.

În procesul pregătirii actualei legi a pensiilor publice, organe guvernamentale au apreciat că prin obligativitatea participării lucrătorilor independenti la sistemul public de pensii, în cca trei ani, numărul asiguraților ar putea să crească cu 2,5 milioane de persoane. Teoretic posibilitatea există; se cere însă ca economia reală să ofere posibilitatea sporirii veniturilor anuale ale categoriei respective de persoane la cel puțin trei salarii medii brute, pe economie. Se cere, de asemenea, o mai bună cunoaștere și o încredere sporită în avantajele sistemului public de pensii, astfel încât să se creeze o stare de spirit pentru aderarea la această formă de asigurare socială pentru bâtrânețe și alte riscuri sociale.

Referitor la dinamica numărului de pensionari. Fără îndoială, prelungirea vîrstei standard de pensionare ca și măsurile de stimulare a prelungirii vietii active și, respectiv, de descurajare a pensiunării anticipate vor conduce la diminuarea ratelor de creștere a numărului de pensionari. În anumite situații, inclusiv ca urmare a modificării structurii de vîrstă a populației active și a pensionarilor, este posibilă chiar o scădere a numărului

absolut a pensionarilor. Unele semne pozitive deja există. Astfel, din efectivul pensionarilor de asigurări sociale de stat existent în septembrie 2002 (4545,5 mii de persoane) numărul acelora care s-au înscris la pensie în 2000 a fost de 330,7 mii, în 2001 de 360,5 mii și de numai 141,5 mii în primele nouă luni ale anului 2002. Tendințe asemănătoare există atât în cazul pensionarilor pentru limită de vîrstă, cât și în cazul pensionarilor de invaliditate. A scăzut, de asemenea, numărul pensionarilor cu pensie anticipată și, respectiv, al acelora cu pensie anticipată parțială.

Reducerea creșterii numărului de persoane pensionate rezultă și din următoarele cifre care indică sporul anual al pensionarilor de asigurări sociale de stat: 169,6 mii în 2000; 187,2 mii în 2001 și 33,1 mii în nouă luni ale anului 2002. Tendința este și mai concludentă pentru pensionari agricultori - în 2000 s-a înregistrat o creștere a numărului de pensionari cu 30,3 mii, pentru ca în 2001 și 2002 (nouă luni) să se înregistreze o scădere de 27,0 mii și, respectiv, de 86,4 mii.

Cu privire la cotele de contribuții sociale. Așa cum s-a arătat, în prezent, contribuțiiile sociale pentru pensii și alte drepturi de asigurări sociale din România depășesc cu mult cotele existente în țările UE, precum și din țările candidate la integrare. Dat fiind presiunea acestor contribuții asupra costului forței de muncă, Bugetul asigurărilor sociale de stat pe 2003 prevede o reducere a cotelor cu câte un punct procentual pentru fiecare grupă de muncă, ele urmând să fie de 34% pentru condiții normale de muncă, de 39% pentru condiții deosebite de muncă și de 44% pentru condiții speciale de muncă. În acest cadru, se prevede o scădere cu 2,17 puncte procentuale a contribuților individuale suportate de asigurați, ea urmând să fie de 9,5% din cota aferentă condițiilor normale de muncă.

În raport cu cotele de contribuții existente în țările dezvoltate, reducerea amintită este relativ modestă, ea semnifică însă o schimbare de atitudine a Executivului și ar trebui să fie urmată și de alte măsuri asemănătoare. Sigur, în acest cadru, apare necesitatea identificării unor noi surse de venituri pentru finanțarea pensiilor. Pentru 2003 se prevede eliminarea obligativității plății contribuților de sănătate pentru pensionari. Efectul pozitiv al acestei decizii asupra bugetului asigurărilor sociale de stat va fi destul de însemnat, contribuția pentru sănătate fiind de 7% din pensia brută.

4. Probleme de perspectivă

Reforma regimului public de pensii reprezintă primul pas, dar și cel mai important în modernizarea sistemului de pensii din România. Firește, redresarea viabilității pensiilor publice presupune redresarea economiei naționale, creșterea ocupației forței de muncă, dar și aplicarea prevederilor Legii nr. 19/2000, atragerea unui număr cât mai mare din persoanele potențial a fi încadrate în sistem, creșterea ratei de înlocuire și reducerea disfuncționalităților existente în practica anterioară, cu deosebire a inegalităților și inechităților nejustificate dintre pensii.

Se cere totodată să se creeze condițiile pentru introducerea fondurilor de pensii cu capitalizare și administrare pri-

vat, ca mijloc de completare a pensiilor publice. Aceasta cu atât mai mult, cu cât în trecut România a avut un regim de pensii suplimentare; regimul respectiv ar fi putut fi menținut și pus pe alte baze (regimul pensiei suplimentare a fost desființat o dată cu introducerea actualei legi a pensiilor publice), fapt ce ar fi putut grăbi modernizarea sistemului de pensii.

Introducerea fondurilor de pensii cu capitalizare și administrare privată presupune o pregătire temeinică și multă prudență pentru a nu se destabiliza și mai mult sistemul public de pensii și pentru a se garanta că economiile populației vor fi prezentate și fructificate cât mai bine. Problema introducerii fondurilor private de pensii a fost analizată pe larg în studiu elaborat în 2001 și publicat în colecția ESEN-2 a Academiei Române, nr. 33/2002.

Recentele scandaluri financiare și falimentele marilor corporații "Enron" și "World Com" din SUA care au afectat și fondurile de pensii, ca și scandalul FNI din România sunt un avertisment serios în această privință. Desigur, scandalurile respective nu înseamnă eșecul fondurilor private de pensii și anularea potențelor lor pozitive. Evitarea unor situații de genul celor menționate presupune însă o economie de piață funcțională și mai multă reglementare și control din partea autorităților de stat.

Bibliografie

Banca Națională a României, *Buletin lunar*, anii 1995-2002.

Bugetele de Asigurări Sociale de Stat pe anii 2001 și 2002; Proiectul Bugetului Asigurărilor Sociale de Stat pe 2003.

Casa Națională de Pensii și alte Drepturi de Asigurari Sociale, *date statistice*.

Execuția Bugetelor de Asigurări Sociale de Stat, 1995-2000.

Guvernul României, *Ordonanța de Urgență nr. 49/2001 pentru modificarea și completarea Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale*, M. Of. nr. 161, 30 martie 2001.

Guvernul României, *Ordonanța de Urgență nr. 107/2001 pentru modificarea și completarea Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale*, M. Of. nr. 352, 30 iunie 2001.

Guvernul României, *Ordonanța de Urgență nr. 147/2002 pentru reglementarea unor probleme financiare și pentru modificarea unor acte normative*, M. Of. nr. 821, 13 noiembrie 2002.

Lege privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale (nr. 19/2000, Lumina Lex, 2000).

OECD, *Centre for co-operation with non-members, Labour Market and Social Policies in Romania*, 2000.

OECD, *Analize economice. România 2002. Evaluări economice*, iulie 2002.

Investițiile străine directe - factor de dezvoltare durabilă globală

dr. Simona FRONE

Rămâne încă deosebit de actuală și importantă întrebarea dacă și cum pot fi investițiile străine directe (ISD) orientate pentru a asigura o creștere economică mai rapidă și mai pronunțată a țărilor în curs de dezvoltare și tranziție, asigurându-se totodată securitatea resurselor globale pentru generațiile viitoare.

De aceea, sesiunile Comisiei pentru Dezvoltare Durabilă ale ONU au solicitat în repetate rânduri lărgirea cooperării internaționale privind reglementarea aspectelor legate de:

- fuga capitalului și repatrierea profiturilor;
- integrarea priorităților legate de protecția mediului în politicile și programele publice;
- folosirea stimulentelor și instrumentelor economice pentru a se sprijini investițiile private pe termen lung.

De asemenea, Conferința internațională Earth Summit 2002 poate servi ca o platformă pentru specificarea și coordonarea unor programe internaționale, regionale și locale angrenate spre transfor-

marea ISD într-un factor activ pentru o dezvoltare globală durabilă.

După cum este recunoscut, investițiile străine directe reprezintă unul dintre factorii cei mai importanți ai globalizării economice, deoarece evoluția lor în sensul creșterii volumului lor pe plan global a fost spectaculoasă, mai ales în ultimii ani, în primul rând datorită importanțelor liberalizării de regimuri și politici economice care au avut loc în această perioadă (Europa Centrală și de Est, Rusia, China etc.).

Ca urmare, stocul total al investițiilor străine directe acumulate (exprimat în milioane dolari) pe plan global era în anul 2000 de 3,34 ori mai mare decât în 1990, iar în țările în curs de dezvoltare, stocul total al investițiilor străine directe acumulate a cunoscut o dinamică și mai impresionantă, crescând de peste 4 ori în aceeași perioadă (1990-2000). Astfel, a avut loc și o relativă modificare a ponderilor și trendurilor regionale privind investițiile străine directe atrase în această perioadă (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Tenduri globale și regionale privind stocul de ISD acumulate

(milioane dolari)

Regiunea economică gazdă a ISD	1990	1995	2000
Total global	1 888 672	2 937 539	6 314 271
Ponderea în total global	100%	100%	100%
Tările dezvoltate	1 397 983	2 051 739	4 210 294
Ponderea în total global	74,01%	69,81%	66,67%
Uniunea Europeană	739 561	1 131 427	2 376 244
Ponderea în total global	39,15%	38,51%	37,63%
America de Nord	507 783	658 734	1 432 948
Ponderea în total global	26,88%	22,42%	22,69%

Regiunea economică gazdă a ISD	1990	1995	2000
Tări în curs de dezvoltare	487 694	849 376	1 979 262
Ponderea în total global	25,82%	28,91%	31,34%
Europa Centrală și de Est	2 996	36 424	124 715
Ponderea în total global	0,15%	1,23%	1,97%

Sursa: Date primare extrase și calcule proprii după tabelul B.3., p. 301 din *World Investment Report 2001: Promoting Linkages*, UNCTAD.

Se remarcă din tabelul de mai sus faptul că ponderea cea mai importantă (deși în scădere) în atragerea de investiții străine directe este deținută de țările dezvoltate economic. Ponderea țărilor în curs de dezvoltare privind stocul de ISD acumulate a crescut în aceeași perioadă, dar încă nu a atins nici jumătate din ponderea țărilor dezvoltate, între care rolul predominant (cca 60%) îl deține Uniunia Europeană.

În ceea ce privește stocul de ISD acumulate în țările din Europa Centrală și de Est, acesta a crescut, dar nu deține deocamdată decât o pondere modestă, având, în anul 2000, un nivel de 19 ori mai redus față de cel din țările Uniunii Europene. De asemenea, în această regiune, repartizarea investițiilor străine directe acumulate până în prezent nu este echilibrată, în sensul că nu este proporțională cu mărimea sau resursele fiecărei țări. De exemplu, așa cum rezultă din calculele efectuate pe baza datelor din sursa citată la tabelul de mai sus, în anul 2000, o țară de mărimea și potențialul Rusiei deținea o pondere de cca 15,4% din totalul stocului de ISD din regiunea Europa Centrală și de Est, mai mică decât ponderea Ungariei (15,9%) și aproape cu 50% mai mică decât cea a Poloniei (29,2%) care este, de altfel, cea mai mare pentru țările în tranziție la economia de piață din Europa Centrală și de Est.

Ponderea României în totalul stocului de ISD acumulate în Europa Centrală și de Est a mai crescut, de la doar 3,15% în anul 1995, la 5,16% în anul 2000, dar se situează încă la un nivel mult prea mic

față de importanța geografică, demografică și economică a țării noastre în regiune.

Investițiile străine directe reprezintă, în esență, o sursă de capital. Dar, impactul acestora asupra dezvoltării durabile din țara gazdă depinde foarte mult de forma pe care o îmbracă aceste investiții străine directe. Aceasta se referă în principal la:

1. tipul de investiție străină directă;
2. ramura sau sectorul în care are loc investiția străină directă;
3. scara activității inițiate sau dezvoltate prin ISD;
4. durata și localizarea afacerii inițiate sau dezvoltate prin ISD;
5. efectele secundare economico-sociale antrenate.

Experiența ultimelor decenii cu privire la investițiile străine directe ca sursă de dezvoltare pentru țările gazdă relevă unele aspecte sau caracteristici principale. De asemenea, în legătură și în cadrul fiecăruia dintre aceste aspecte se pot evidenția unele probleme sau deficiențe care ar trebui rezolvate sau atenuate pentru a răspunde cerințelor și dezideratelor de dezvoltare durabilă atât din țările gazdă, cât și la nivel global.

1. Factori de stimulare durabilă a economiei naționale prin intermediul ISD

Numerouse studii și cercetări empirice, bazate pe analize de regresie și corelație cronologice și cross-country au sugerat faptul că investițiile străine directe pot contribui la creșterea economică, prin creșterea Produsului Intern Brut (PIB), a

Formării Brute de Capital Fix (FBCF) și echilibrarea balanței de plăți externe.

În general, cercetările au indicat prezența unei corelații pozitive între creșterea PIB și cea a fluxurilor de ISD; totuși această corelație nu este universal valabilă pentru toate regiunile. De exemplu, în deceniul 1990-2000, investițiile străine directe au crescut mult în zona Europei Centrale și de Est (de cca 40 de ori), iar în aceeași perioadă PIB a cunoscut scăderi importante. Este vorba despre țările în tranziție la economia de piață, inclusiv România, în care deși fluxul cumulat (stocul) de ISD a crescut considerabil (de cca 8,5 ori), el nu a putut compensa în totalitate reducerea dramatică a producției și a investițiilor autohtone ca urmare a reformelor structurale radicale din economia națională.

Investițiile străine directe pot contribui de asemenea, la plata serviciului datoriei externe, prin stimularea și dezvoltarea piețelor de export și realizarea de venituri în valută. Se estimează că la nivel global, filialele corporațiilor transnaționale care reprezintă o mare proporție a ISD, produc aproximativ o treime din volumul total al exporturilor.

Pe de altă parte, există și numeroase aspecte care pot limita în mod semnificativ beneficiile pe care statul gazdă le obține de pe urma investițiilor străine directe:

- strategiile corporatiste de protecție a profiturilor;
- importul de bunuri intermediare;
- onorariile pentru managementul străin;
- licențele și drepturile de autor;
- repatrierea profiturilor;
- volatilitatea capitalurilor externe;
- plata dobânzilor pentru creditele externe.

Impactul economic, ecologic și social al ISD depinde mult de condițiile din țara gazdă, de modul de intrare sau de concretizare a afacerii, de sectoarele implicate și de capacitatea țării gazdă de a reglementa investițiile străine.

De aceea, pentru asigurarea unei mai bune compatibilități între ISD și creșterea economică durabilă a țărilor în curs de dezvoltare și tranziție, este necesară o evaluare mai atentă și mai riguroasă a factorilor care influențează și sunt influențați de către fluxurile de ISD.

În ceea ce privește *stabilitatea investițiilor străine directe*, acestea pot fi mai puțin afectate de modificările cursului de schimb al monedei naționale, prin comparație cu alte surse de capital, cum sunt investițiile de portofoliu sau creditele externe. Acest fapt se datorează faptului că o devalorizare a monedei naționale înseamnă o scădere a costului relativ al producției și al activelor (de capital, bunuri și servicii) pentru companiile străine și de aceea sporește atracția relativă a țării gazdă.

Pe de altă parte, atunci când aceste fluxuri internaționale de comerț și investiții scad la nivel global și pentru perioade mai lungi de timp, stabilitatea ISD este mai puțin sigură, deoarece prin comparație cu investițiile de portofoliu, în investițiile directe, capitalul este mult mai greu și mai puțin recuperabil. Companiile vor fi de aceea prudente în strategia de investiții, pentru a se asigura că vor obține beneficii.

În ceea ce privește *aspectele dezvoltării sociale* antrenate de către investițiile străine directe, în principiu se poate afirma că acestea sunt pozitive și numeroase:

- se generează și se dezvoltă noi domenii de afaceri;
- se stimulează ocuparea forței de muncă;
- se facilitează creșterea salariilor;
- se realizează înlocuirea sectoarelor economice aflate în declin.

Totuși, experiența generală legată de globalizare și chiar cea din țara noastră sugerează faptul că pot exista și aspecte mai puțin încurajatoare din punct de vedere al unei dezvoltări sociale durabile.

Este vorba, în primul rând, despre faptul că beneficiile pot fi resimțite cel puțin la început, doar de o proporție restrânsă a populației active, anume de către elitele urbane, înstărite sau cu o calificare foarte înaltă. Aceasta poate conduce la exacerbarea diferențelor de venit și, implicit, de statut social și nivel de trai între diferitele categorii de populație.

Astfel, în anul 1999, ponderea salariaților firmelor străine sau cu participare străină la capital era, în România, de doar 0,9%¹ (72600 de persoane) din totalul populației ocupate, față de 15,3% în Ungaria și o medie de 2,7% pe ansamblul țărilor cu economie de tranziție din Europa Centrală și de Est.

Un alt aspect legat de dezvoltarea durabilă este acela că în ultimă instanță, modificările sociale produse prin intermediul ISD pot antrena modificarea stilului de viață al populației mai ales în sensul favorizării culturii consumeriste, ceea ce poate încuraja risipa și impacturile ecologice negative.

Alți importanți factori de creștere economică ce pot fi stimulați prin intermediul investițiilor străine directe sunt *transferul de tehnologie și dezvoltarea infrastructurii*. În principiu, și aceste aspecte vor aduce beneficii sociale și impacturi pozitive asupra mediului înconjurător, în măsura în care externalitățile pozitive sunt transmise comunității și activităților economice naționale.

Astfel, investițiile în activitatea de cercetare-dezvoltare realizate de către firmele-“mamă” pot stimula inovarea în producție și aplicarea noilor tehnologii în țara gazdă², dar doar în condițiile în care

¹ Conform tabelului A.I.8. din *World Investment Report 2001*.

² ECOSOC, *Financial resources and mechanisms. Agenda 21. Report of the Secretary general, Commission for Sustainable Development, eighth session 2000*.

capitalul tehnic și uman autohton este pregătit pentru a putea prelua acest progres tehnic sau managerial.

De aceea, un rol important pentru stimularea și amplificarea unei creșteri durabile a economiei naționale îl au atât investițiile publice, cât și investițiile private din țara gazdă, care nu trebuie niciodată abandonate în favoarea ISD, ci doar conlucrate și conjugate cu acestea din urmă³, chiar și în condiții de concurență. De exemplu, în România, ponderea fluxului de ISD în formarea brută de capital a fost foarte mare (25,3%, față de 16,3% în 1997 și 16,6% în 1999) în anul 1998, nu atât datorită creșterii spectaculoase a fluxului de capital străin, ci mai ales ca rezultat al scăderii fără precedent a investițiilor autohtone din acel an (cu peste 18%).

În acest sens, sunt demne de menționat și *asa-numitele fenomene de crowding in și crowding out* prin care investițiile străine directe stimulează sau dimpotrivă inhibă dezvoltarea activităților economice și a întreprinderilor naționale din amonte sau din aval. În cazul scenariului de “crowding out”, corporațiile părinte ale firmelor străine din țară ajung să domine pur și simplu piața internă, înăbușind concurența și inițiativa locală.

Acesta este unul dintre cele mai controverse aspecte ale globalizării economice, ale cărui cauze și urmări se află permanent în atenția societății civile, a instituțiilor academice, financiare și a organizațiilor economice internaționale. Studiile și cercetările recente stipulează ideea conform căreia una dintre cauzele fenomenului de “crowding out” este arbitrajul politic prin care reglementările legale cu privire la forța de muncă sau protecția mediului sunt menținute artificial la

³ Simona Popescu, *Investițiile publice și private – factor de relansare a creșterii economice în România, Teză de doctorat, 2000*.

un nivel scăzut, tocmai pentru a se atrage investitorii străini în acea țară.

Acordarea unor facilități de producție și a unor tratamente preferențiale anumitor corporații transnaționale de către guvernul țării gazdă poate avea ca efecte:

- restricționarea accesului altor investitori străini de anvergură;
- crearea și dezvoltarea unei structuri oligopoliste sau chiar monopoliste a pieței.

Datele concrete pe care se sprijină aceste idei sunt destul de variabile; totuși se poate afirma că fenomenul "crowding out" este caracteristic sau mai probabil pentru anumite sectoare economice. În general, este vorba¹ despre acele ramuri sau sectoare în care cererea și oferta pentru produse și servicii este foarte elastică în funcție de preț deci costurile induse de reglementările interne pot avea efecte puternice asupra competitivității și, implicit, asupra deciziei de a investi în acea țară.

O altă importantă caracteristică a investițiilor străine directe este dată de scară activităților economice inițiate sau preluate prin intermediul ISD. Astfel, o pondere mare a fluxurilor de ISD către țările în curs de dezvoltare se concentrează în sectorul primar, în domenii, cum sunt: exploatarea petrolierului, mineralul, agricultura, utilitățile. Deoarece ramurile din sectorul primar sunt de obicei capital-intensive sau resurse-intensive, pragul economiilor de scară este mai înalt și de aceea efectele de externalități economice pozitive se produc mai greu.

O implicație majoră asupra perspectivelor de dezvoltare durabilă ale țării gazdă este faptul că, pe termen scurt, aceasta nu prea are capacitatea de a combate daunele de mediu sau de a lua măsuri active de protecție, ceea ce impune costuri mai

mari de remediere sau reconstrucție ecologică pe termen lung; este posibilă chiar producerea unor pagube sau pierderi de resurse naturale/de mediu iremediabile².

2. Directii de acțiune pentru promovarea dezvoltării durabile prin intermediul investițiilor străine directe

Este necesar să se depună mai multe eforturi pentru estimarea corelațiilor dintre ISD și impactul asupra mediului, deși deosebit este dificil să se izoleze impactul specific al acestora de cel al altor activități.

Autoritățile și firmele pot aplica Sisteme de Management Ecologic (SME) pentru a evalua impactul potențial al societăților create prin ISD, de exemplu ISO 4001 care detaliază tehnici cum sunt: Analiza Ciclului de Viață, Studiul de Impact de Mediu și Auditul de Mediu. Toate aceste tehnici de management ecologic necesită, pentru a se asigura implementarea lor eficientă, investiții semnificative în domeniile reglementării, monitorizării, inspecției și impunerii.

De multe ori, în țările în curs de dezvoltare și tranziție lipsesc resursele necesare pentru adoptarea acestor metode, fiind într-adevăr nevoie de asistență internațională.

Pe de altă parte, este necesar ca atât abordările teoretice, cât și cele practice să contribuie mai pregnant la demonstrarea și conștientizarea faptului că sporirea preocupării pentru protecția mediului poate aduce firmelor beneficii economico-financiare pe termen lung, pe baza creșterii eficienței și a calității activității³.

² Mabey, N., McNally, R., *Foreign Direct Investment and the Environment. From Pollution Havens to Sustainable Development*, WWF, 1999.

³ OECD, Conference on Foreign Direct Investment and the Environment. Emerging Market Forum, Hague, January 1999.

¹ OECD, Conference on Foreign Direct Investment and the Environment. Emerging Market Forum, Hague, January 1999.

Un rol esențial în asigurarea transmiterii și difuzării tehnologiilor ecologice sau sustenabile din punct de vedere al mediului către țara gazdă, îl joacă firmele dar și guvernele din țările de unde provin investițiile străine directe. De altfel, în cadrul acordurilor din Agenda 21, OMC, GATT și TRIPS se solicită guvernelor să întreprindă toate măsurile practice pentru a promova, a facilita și a finanța transferul, difuzarea și accesul la tehnologiile și *know-how* de protecție a mediului.

În cadrul Comisiei pentru Dezvoltarea Durabilă a ONU, unul dintre sectoarele cheie din punct de vedere atât al potențialului pentru atragerea de ISD, cât și al celui de dezvoltare durabilă este considerat a fi turismul, cu condiția adoptării celor mai potrivite practici de protecție a mediului¹.

De asemenea, așa-numitul "ecologism corporatist" are un important potențial de afirmare și de dezvoltare pe plan global. Astfel, de exemplu, în sectorul energetic, companiile-părinte pot sprijini utilizarea de către filiale a surselor de energie regenerabile. Aceasta poate confi avantaje de competitivitate firmelor, mai ales acolo unde preocupările consumatorilor/acționarilor în legătură cu măsurarea impactului de mediu sunt puternice.

În strânsă legătură cu monitorizarea investițiilor străine directe este necesar să se continue dezvoltarea și perfecționarea unui sistem de indicatori ai dezvoltării durabile, pentru o mai bună evaluare a impactelor ISD asupra diferitelor sectoare ale economiei sau regiuni.

Exemple de astfel de indicatori sunt prezentate în tabelul nr. 2.

Prin contribuția lor la creșterea economică a țării, investițiile străine directe vor avea ca efect și creșterea cererii sociale

năționale pentru un mediu natural mai curat și mai sănătos, având în vedere că societățile mai bogate sunt mai dispuse, dar și mai capabile să investească sau să plătească pentru protecția mediului.

În sprijinul acestei idei există numeroase studii și cercetări pe plan mondial, care iau în considerare ca variabile dependente unii indicatori de calitate a mediului sau nivelul reglementărilor naționale sau regionale privind protecția mediului, arătând că există o corelație pozitivă robustă între creșterea economică – exprimată prin creșterea venitului național pe locuitor – și creșterea protecției mediului².

Totuși, o atitudine activă de promovare a dezvoltării durabile naționale și globale nu ne permite să ne bazăm doar pe această soluție "neoclasică" de protecție a mediului, bazată doar pe acțiunea în timp a forțelor pietei pentru dezvoltarea economică.

Astfel, trebuie amintit faptul că nu toți indicatorii de calitate a mediului sunt corelați pozitiv cu creșterea economică. Dimpotrivă, aceasta are un efect monoton crescător asupra unor aspecte importante cu impact de mediu negativ, cum sunt:

- emisiile globale de CO₂;
- nivelul deșeurilor produse și eliminate în natură;
- nivelul de congestie urbană.

Totodată, aşa cum am mai amintit, dacă ne vom baza doar pe forțele de autoreglementare ale pieței, ar putea dura mulți ani până când venitul național va crește suficient pentru a permite o îmbunătățire semnificativă a calității mediului, cu riscul ca într timp, pe drumul spinos al tranzitiei spre economia de piață și al

¹ ECOSOC, *Report on the seventh session. Tourism and Sustainable Development*, 1999.

² Unul dintre cele mai recente și interesante studii - J. Furtado; T. Belt; R. Jammi, *Economic Development and Environmental Sustainability: Policies and Principles for a Durable Equilibrium*, World Bank Institute, 2000.

dezvoltării libere a acesteia, să se producă unele daune sau modificări ireversibile ale mediului, cum sunt cele preconizate pentru dezvoltarea exploatarii aurifere

(prin decopertare, în sistem nedurabil din punct de vedere al resurselor naturale) din zona Roșia Montană, în Munții Apuseni.

Tabelul nr. 2

Indicatori ai Investițiilor Străine Directe și ai dezvoltării durabile

Tipul indicatorilor		Exemple de indicatori
Economici	De investiții și productivitate	<ol style="list-style-type: none"> 1. Investițiile Străine Directe nete (ISD) 2. Investițiile Străine Directe nete (ISD) ca % din PIB și FBCF (formarea brută de capital fix) 3. Schimbul net de investiții străine dintre țara analizată și restul lumii 4. Transferul Net de resurse 5. Raportul Transferului net agregat de resurse în PNB (%) 6. Cheltuieli de Cercetare-Dezvoltare din ISD în economia națională; 7. Ponderea investițiilor în obiective noi (greenfield) din totalul ISD
	Alți indicatori financiari	<ol style="list-style-type: none"> 1. Raportul dintre Asistența Oficială pentru Dezvoltare (AOD) acordată sau primită din surse bilaterale sau multilaterale și PNB (Produsul Național Brut) 2. Raportul dintre datoria externă totală și PNB (%) 3. Raportul dintre serviciul datoriei externe totale și exportul de bunuri și servicii, inclusiv expedierile de bani ale lucrătorilor din străinătate (%) 4. Economisirea internă pe locuitor 5. Investițiile interne (autohtone) pe locuitor
Sociali	Standarde de muncă și ale ocupării	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rata de adoptare a standardelor și indicatorilor Organizației Internaționale a Muncii (OIM) 2. Ponderea (%) ocupării create (direct/indirect) în economia țării gazdă prin ISD
	Învățământ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rata de înmatriculare pe fiecare nivel 2. Cheltuielile publice / private pentru învățământ și training 3. Numărul oficial de ani de învățământ
Ecologici	Cea mai bună practică de mediu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Adoptarea Sistemelor de Management Ecologic (SME) 2. Adoptarea rapoartelor de mediu 3. Eficiența energetică (indicatori de eficiență energetică) 4. Contabilitatea de mediu în Sistemul Conturilor Naționale
	Protectia mediului	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ponderea (%) ISD în sectoarele sensibile din punct de vedere al mediului 2. Raportul în (%) PIB al cheltuielilor totale pentru protecția mediului 3. Gradul de implementare al Acordurilor multilaterale de protecție a mediului

Sursa: Documente și studii ale Băncii Mondiale, UNCED, WWF.

De aceea, este nevoie de o reală coerență a politicilor de protecție a mediului, atât în cadrul strategiei naționale de dezvoltare economică pe termen mediu și lung, cât și a acestor politici cu mecanismele pieței, pentru a nu frâna sau chiar împiedica dezvoltarea regională și națională, ci doar a o canaliza cât mai

mult pe coordonatele unei dezvoltări durabile.

Pe de altă parte, este important să reliefăm faptul că forțele și mecanismele pieței declanșate prin intermediul ISD și al procesului globalizării au și ele potențial pozitiv pentru protecția mediului. Mondializarea piețelor de capital oferă

societăților comerciale privatizate din țara noastră accesul la sursele externe de capital, relaxând restricțiile lor financiare care de obicei le împiedică să investească în tehnologii noi mai eficiente și mai puțin dăunătoare mediului. Aceasta este un aspect important, deoarece aşa cum am mai afirmat în unele lucrări anterioare¹, restricțiile financiare reprezintă una dintre principalele bariere din calea investițiilor pentru protecția mediului ale firmelor din țara noastră și chiar la nivel global.

O direcție importantă de acțiune a statului pentru promovarea dezvoltării durabile prin intermediul investițiilor străine directe este stabilirea unui sistem solid și constant de standarde de protecție a mediului, care să corespundă cu cele regionale sau globale. Acest aspect poate părea paradoxal în condițiile în care mult timp s-a speculat ideea conform căreia investițiile străine directe sunt în căutare de "paradisuri ale poluării" deoarece forțele competitive ţin ISD departe de țările cu standarde înalte de protecție a mediului.

În opinia noastră, aceasta este o idee aproape depășită în condițiile actuale în care majoritatea țărilor lumii și mai ales cele din Europa aspiră la o formă sau alta de integrare economică sau politică care să le asigure forță de a beneficia de pe urma globalizării, dar care le și obligă la unele sacrificii, inclusiv pentru protecția integrată a mediului înconjurător prin adoptarea unei legislații și, implicit, a unor standarde uniforme, cum sunt cele stipulate prin directivele *acquis-ului Uniunii Europene*.

Pe de altă parte, există și importante rezultate ale unor cercetări și studii empirice bazate pe serii lungi de date, prin care se sugerează faptul că riscul de

orientare a resurselor de capital produsiv doar spre țările cu standarde scăzute de protecție a mediului este relativ mic.

Pentru localizarea investițiilor străine directe, costurile de mediu reprezintă doar unul dintre numeroși factori luați în considerare în strategiile de dezvoltare ale firmelor, alături de alții "clasici", cum sunt:

- calitatea infrastructurii locale;
- accesul la materiile prime;
- costurile salariale și productivitatea muncii;
- riscul de instabilitate politică;
- mărimea și potențialul de dezvoltare a piețelor;
- valențele etice și juridice.

De asemenea, costurile de conformare cu reglementările naționale de protecție a mediului reprezintă de obicei o mică parte (2-3%, în medie) din costurile de producție ale firmelor străine². De aceea, corporațiile multinnaționale caută de obicei sistemele, standardele și reglementările consecvente de protecție a mediului, care să le ofere garanția stabilității pentru a le permite efectuarea unor calcule de eficiență a investițiilor lor pe termen lung și a putea deci lua cele mai bune decizii, fără teama de riscuri suplimentare mari.

Creșterea economică promovată prin intermediul investițiilor străine directe are o contribuție importantă la diminuarea sărăciei pe plan național și global, precum și a daunelor sociale și de mediu pe care le favorizează sărăcia.

Acesta este un aspect semnificativ din punct de vedere al dezvoltării durabile, a cărei componentă socială este strâns legată de cea ecologică și cea economică, având în vedere că deseori sărăcia alimentează instabilitatea politică și socială a țării și încurajează unele practici care au impact negativ puternic și uneori

¹ Simona Popescu, *Investițiile publice și private – factor de relansare a creșterii economice în România*, cap. V, Teză de doctorat, 2000.

² J. Adams, *Globalization, Trade and the Environment*, OECD, Paris 1997; *Environment and Trade: A handbook*, 2000, UNEP.

ireversibil asupra mediului (cum sunt despăduririle masive pentru mărirea suprafețelor agricole sau pentru valorificarea lemnului, eroziunea solului prin cultivarea excesivă sau pășunatul excesiv).

La nivel global, se poate afirma că integrarea economică bazată pe investițiile străine a fost însoțită și de creșterea prosperității și a standardelor de viață în multe părți. Astfel, proporția din populația globului care trăiește în condiții de sărăcie extremă - respectiv, cu mai puțin de 1 dolar SUA pe zi - a scăzut de la 29% în 1990 la cca 24% în 1998, așa cum se arată în raportul Băncii Mondiale din anul 2000, Global Economic Prospects and the Developing Countries.

Totuși, efectele asupra atenuării sărăciei nu au fost suficient de puternice având în vedere că mai mult de 1 miliard de persoane trăiesc încă, pe plan global, în condiții de sărăcie extremă. De asemenea, ele s-au manifestat în mod ne-uniform, mai degrabă în țările din Asia, în timp ce în economiile aflate în tranziție din Europa Centrală și de Est (inclusiv în România) și din America Latină (de exemplu: Argentina, Uruguay), incidența sărăciei se află într-o creștere îngrijorătoare. Astfel, în perioada 1995-1999 sărăcia din România a crescut cu peste 60%, pe fondul pronunțatei recesiuni economice, deși în acest interval investițiile străine directe au crescut cu 373%.

Un rol important pentru aprecierea eficienței unei țări în ceea ce privește atragerea și valorificarea investițiilor străine directe îl prezintă Indicele fluxului de ISD atrase, care se estimează pentru fiecare țară ca medie a celor trei rapoarte dintre ponderea țării gazdă privind fluxul propriu de ISD atrase în totalul global (la numărător) și:

1. ponderea PIB al țării gazdă în totalul produsului global;
2. ponderea populației ocupate din țara gazdă în totalul populației ocupate pe plan global;

3. ponderea exporturilor țării gazdă în totalul exporturilor pe plan global (la numitor).

Dacă Indicele fluxului de ISD atrase este subunitar, ca și în cazul României (0,8 - fiind calculat pentru intervalul 1998-2000), înseamnă că acea țară nu și-a valorificat potențialul economic global pentru atragerea de investiții, și că, indirect, eficiența macroeconomică și socială a ISD din acea țară este încă redusă. Pentru comparație, nivelul acestui indice al fluxului de ISD atrase era, pentru aceeași perioadă, de 1,0 pentru Ungaria, 2,0 pentru Republica Cehă, 1,8 pentru Franță și de maximum 17,3 pentru Belgia și Luxemburg (care au, desigur, o populație ocupată foarte puțin numeroasă în raport cu investițiile străine atrase și cu PIB).

Deși experiența la nivel global sugerează faptul că reformele economice orientate spre deschiderea și liberalizarea economiei de piață produc creșterea economică și bunăstarea socială, persistă totuși un aspect îngrijorător din punct de vedere al dezvoltării sociale și economice durabile: efectele pozitive ale liberalizării economice nu sunt egal distribuite între diferitele categorii și grupuri ale societății.

Prin crearea și dezvoltarea piețelor libere, impactul asupra prețului factorilor de producție va fi resimțit în mod pregnant și rapid, mai ales prin intermediul salariilor, care au cea mai mare importanță din punct de vedere al sărăciei. Dacă prin reforma economică, mai precis prin procesul de restructurare și privatizare sporește cererea pieței pentru produsele intensive din punct de vedere al consumului de forță de muncă, va crește și cererea pe piața muncii, deci implicit vor crește și ocuparea sau salariile, sau ambele. Dacă acest proces va avea efecte benefice asupra reducerii sărăciei va depinde de gradul de reprezentare a săracilor în tipurile de forță de muncă

pentru care a crescut cererea pieței muncii.

În țara noastră, deceniul 1990-2000 al tranzitiei și liberalizării economiei a fost însoțit, din păcate, tocmai de o adâncire a inegalității economice dintre diferențele grupuri sociale, fapt demonstrat prin creșterea cu 10% a coeficientului Gini, de la cca 0,2% în 1990 la 0,3% în anul 2000¹. Deși această evoluție a adâncirii disparităților poate părea firească pentru o țară aflată în tranzitie de la socialism la capitalism, atragem atenția că din punct de vedere al unei dezvoltări umane și sociale durabile, acesta este un semnal negativ, care poate fi tradus prin reducerea șanselor sau chiar anularea unor oportunități și drepturi fundamentale atât pentru o dezvoltare politică democratică, cât și pentru creșterea economică durabilă pe termen lung a țării:

- dreptul la educație de toate nivelurile;
- dreptul la asistență sanitată;
- dreptul la un nivel de trai decent.

Acest aspect al adâncirii inegalităților este cu atât mai important cu cât, într-o țară mai puțin dezvoltată precum România, majoritatea populației are un nivel de trai relativ scăzut, astfel încât sărăcirea unor categorii sociale le poate aduce într-o stare de sărăcie extremă, sub nivelul minim de subzistență.

De aceea, considerăm că, inclusiv în cadrul strategiei de dezvoltare pe baza privatizării și atragerii de investiții străine directe, factorii de decizie politică, atât cei naționali, în primul rând, cât și cei din organizațiile internaționale, ar trebui să completeze politicele de stimulare a creșterii economice cu politici care să permită creșterea accesului la oportunitățile salariale sau de venit, deoarece acestea sunt necesare pentru creșterea globală a bunăstării.

Din perspectiva dezvoltării durabile, principala provocare actuală pentru România și pentru toate țările în curs de dezvoltare și tranzitie este crearea unui sistem eficient de guvernanță macroeconomică care să fie capabil să genereze și să implementeze o reacție strategică la procesul de globalizare, prin canalizarea avantajelor integrării economice în cât mai multe ramuri și sectoare ale economiei naționale, ținând seama de potențialele externalități sociale și de mediu, atât pozitive, cât și negative. Astfel se va putea realiza un obiectiv fundamental: amplificarea corelației pozitive dintre creșterea economică, pe de o parte, și protecția mediului și dezvoltarea umană, pe de altă parte.

Pentru o creștere a contribuției Investițiilor Străine Directe la promovarea dezvoltării economice, ecologice și sociale durabile pe plan global, un rol important îl au toate instituțiile democratice, naționale și internaționale (tabelul nr. 3).

Toate aceste instituții necesită o mai bună cooperare, coordonare, deschidere și transparentă a procesului de urmărire și influențare a modului în care fluxurile internaționale de ISD pot fi orientate către obiectivele specifice ale dezvoltării durabile. Este deosebit de important ca aceste instituții să asigure în mod colectiv ca strategiile financiare, comerciale și de investiții globale să se influențeze și să acționeze sinergic în direcția dezvoltării durabile.

¹ National Human Development Report - Romania 2000, UNDP.

Tabelul nr. 3

Rolul și responsabilitatea instituțiilor-cheie implicate în fluxul global de ISD pentru promovarea dezvoltării durabile

Instituția	Rolul și responsabilitățile principale
Guvernul	<ul style="list-style-type: none"> - Guvernele tuturor țărilor ar trebui să fie preocupate pentru stimularea ISD în țările lor, mai ales în cele sărace, cu un venit mic pe locuitor. - Parteneriatele dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare și tranzitie au rolul de a promova sisteme stabile, previzibile, nediscriminatoare și transparente de reglementare a ISD. - Guvernul poate avea un rol vital în a influența implementarea pe scară largă a standardelor de calitate, a practicilor de dezvoltare durabilă, în condiții de concurență loială. - Guvernul țării gazdă a ISD poate încuraja cele mai bune strategii investiționale prin acordarea unor anumite stimulente, cum ar fi premiile și garantarea de către stat a creditelor.
ONG și societatea civilă	<ul style="list-style-type: none"> - Organizațiile nonguvernamentale pot contribui la stabilirea și clarificarea corelațiilor dintre ISD, pe de o parte, și protecția mediului, calitatea vieții, inechitate și săracie, pe de altă parte. - Ele pot contribui la procesul de dezvoltare, implementare și monitorizare a performanțelor, strategiilor și obiectivelor mediului de afaceri. - ONG pot informa consumatorii/acționarii și societatea în legătură cu standardele și politica investițională a firmelor.
Industria	<ul style="list-style-type: none"> - Companiile-părinte pot sprijini cele mai sustenabile forme de transfer de tehnologie și de cunoștințe către filiale, pentru a se încuraja autoreglementarea ISD. Aceste standarde de calitate și bună practică pot spori transparența corporatistă, încurajând un nivel similar de bună practică atât în țara de origine, cât și în țara gazdă. - Totuși, deoarece codurile de conduită pot fi obiectul interpretărilor subiective, este nevoie de unele stimulente pentru implementarea lor. - Utilizarea unor sisteme de evaluare mai avansată a performanței, cum ar fi Studiul de Impact asupra Dezvoltării Durabile (mai dezvoltat decât studiul de impact de mediu)
Agențiile internaționale	<ul style="list-style-type: none"> - Instituțiile financiare și agențiile de dezvoltare internaționale pot contribui la atenuarea unora dintre riscurile investiționale pentru economiile în tranzitie și în dezvoltare, prin anumite prevederi de asigurare care să protejeze țările contra transferurilor de valută și exproprierii profiturilor. - Alte atribuții importante ale acestor agenții includ: <ul style="list-style-type: none"> • evaluarea și monitorizarea ISD din țările asistate; • diseminarea informațiilor cu privire la tendințele globale ale ISD; • estimarea impactului ISD asupra tehnologiei, comerțului, finanțelor și a creșterii economice; • atragerea atenției internaționale asupra condițiilor de investiții din economiile țărilor asistate pentru dezvoltare. - Agențiile pot, de asemenea, contribui la adoptarea și dezvoltarea unor mecanisme inovatoare de finanțare a protecției mediului, inclusiv prin intermediul pieței de capital - Instituțiile internaționale pentru asistarea dezvoltării pot contribui și la adoptarea și monitorizarea codurilor de conduită privind mediul ale corporațiilor multinaționale.
Sindicale	Sindicalele pot avea un rol important în a monitoriza și a cere socoteală Patronatului atunci când societățile comerciale nu îndeplinesc standardele cu privire la condițiile de protecție a muncii, protecție a mediului, protecție contra discriminării. Ele pot ajuta la elaborarea unor orientări-cadru și recomandări internaționale de bună practică pentru ISD.
Autorități locale	<ul style="list-style-type: none"> - Ele pot efectua studii de impact asupra dezvoltării durabile și pot reglementa condițiile microeconomice și locale. Acestea cuprind sisteme de management ecologic, orientări de practică de protecție a mediului voluntare, transferul de tehnologii ecologice. - De asemenea, aceste autorități locale pot sprijini întreprinderile mici și mijlocii în atragerea de ISD, prin programe de training pentru management, marketing, evaluarea performanțelor.

Surse: UNCTAD, BANCA MONDIALĂ, ECOSOC, WWF, ONU.

Considerăm că principalele aspecte de cercetare și acțiune practică sunt, în acest sens, următoarele:

- estimarea corelațiilor dintre fluxurile financiare și cele comerciale, dintre fondurile pentru asistarea dezvoltării și fluxurile de investiții private, străine și autohtone;
- modalități de reducere sau redresare a dezechilibrelor dintre statele bogate investitoare și cele mai puțin dezvoltate în care se fac ISD, prin sisteme independente de arbitraj a codurilor de investiții;
- metode de prioritizare a celor mai eficiente sau responsabile din punct de vedere social și de mediu investiții străine directe, o dată cu stimularea concomitentă a economiilor naționale;
- identificarea modului și a rolului specific fiecărei instituții pentru sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare, în vederea maximizării beneficiilor investițiilor străine directe prin:
 - creșterea gradului de ocupare a forței de muncă;
 - transferul de tehnologie;
 - reducerea serviciului datoriei externe;
 - creșterea stabilității macroeconomice.
- Minimizarea elementelor negative ale acestora și investiții străine directe, cum sunt:
 - puterea de monopol a societăților multinaționale;
 - transferul profiturilor;
 - perturbațiile sociale sau culturale;
 - degradarea mediului înconjurător.
- Creșterea sprijinului atât finanțier, cât și de asistență tehnică, pentru monitorizarea impactului ISD și dezvoltarea sau perfecționarea politicilor macroeconomice ale statului, pentru amplificarea impactului pozitiv al Investițiilor Străine Directe în economia națională a țărilor în curs de dezvoltare sau tranzitie.

Avuția națională a României în perioada postbelică, 1947-1948¹

dr. Victor AXENCIUC

Cercetarea avuției naționale în perioada 1947-1948 este concepută din mai multe rațiuni: în primul rând, celelalte etape ale investigației s-au situat la intervale de timp de un deceniu sau două, în funcție de condițiile istorice care le-au dictat, ultima fiind cea referitoare la anii antebelici 1938-1939; actuala cercetare s-ar situa, astfel, la un deceniu; în al doilea rând, din punct de vedere economic, anii 1947-1948 se plasează la hotarul dintre două regimuri al economiei capitaliste și al economiei sociale. Astfel, indicatorul sintetic macroeconomic va estima avuția națională a României la încheierea primei epoci de dezvoltare în sistemul pieței libere și la începutul perioadei economiei centralizate. Anii 1947-1948 mai au, totodată, semnificația stării postbelice a economiei, asemănătoare celei din anii 1920-1922, de după primul război mondial; condițiile economiei românești de la sfârșitul deceniului cinci apăreau însă mult mai grele și mai grave, generate de poziția internațională a României, de data aceasta, de țară învină să și încărcată cu obligații externe considerabile, care au trebuit să fie plătite din potențialul material finanțier deteriorat al țării după patru ani de război.

Avuția națională a României, din anii

1947-1948, va apărea în comparație cu toate celelalte perioade precedente, cu o diminuare substanțială de valoare, provenind din sursele diferite pe care le prezentăm:

- a) în întreg deceniul 1939-1948, din cauză războiului ce a urmat și a consecințelor sale, economia națională, nu a înregistrat o direcție de dezvoltare; din contră, trăsătura sa generală s-a exprimat într-o creștere slabă în primii ani, 1939-1940, și ulterior în reducerea drastică a producției naționale, a venitului național, dispărând practic orice acumulare semnificativă de avuție;
- b) rapturile teritoriale din anul 1940 au diminuat suprafața țării cu 100,9 mii de km², respectiv cu 34,1%, iar populația cu 6,8 mil. de locuitori, adică cu 34% față de anul 1938, reducând într-o proporție asemănătoare și avuția națională a țării; chiar dacă la sfîrșitul războiului nordul Transilvaniei revine la România, majoritatea teritoriului național sustras a rămas înstrăinat, cu tot patrimoniul de valori naționale;
- c) dominarea în timpul războiului, până în august 1944, a țării de către fortele militare germane a fost însoțită de extorcare, pe diferite căi, a economiei naționale, generând scăderea avuției materiale;

¹ Acest capitol reprezintă ultima parte a programului de cercetare a avuției naționale a României întreprinsă în ultimii ani. Menționăm că tema a abordat, indicatorul global pentru perioadele 1860-1864; 1880-1884; 1900-1904; 1912-1914; 1920-1922; 1938-1939. Cu studiul avuției naționale în anii 1948-1949 am adus investigarea subiectului la pragul anilor '50, de când instituția centrală de statistică a trecut la elaborarea indicatoului sintetic, fonduri fixe și, ulterior, avuție națională; aceasta ar crea condiții pentru recalcularea, în vederea comparabilității, cu metode statistice adecvate, și urmărirea indicatorului global avuție națională, pe termen lung, de la 1860 până la 1990.

- d) susținerea, timp de patru ani, a războiului cu un consum foarte mare de bunuri materiale a avut aceleași efecte asupra patrimoniului național;
- e) distrugerile de război provocate de acțiunile militare, de retragarea trupelor germane, de bombardamentele forțelor aliate în 1944, de războiul purtat pe teritoriul național au adus pagube mari tuturor sectoarelor economiei naționale;
- f) la acestea se adaugă, conform Armistițiului și Tratatului de pace, bunuri materiale și servicii livrate armatei sovietice în timpul războiului din Vest, restituiri de bunuri și valori evacuate din Transnistria de autoritățile române în timpul războiului din Est, precum și despăgubiri de război impuse României prin Tratatul din 1947;
- g) în sfârșit, trebuie menționată seceta consecutivă din anii 1945 și 1946, cu efecte dezastroase pentru o țară a cărei economie se sprijinea, în principal, pe agricultură.

Ca o consecință a constatărilor menționate, în intervalul celor opt ani 1940-1947, consumul militar și cel civil au prevalat asupra producției, venitul național precar nu a putut acoperi întotdeauna integral acest consum; acumularea a dispărut practic, după 1943 apelându-se pentru necesități la substanța acumulată anterior; s-au diminuat uneori pînă la epuizare, rezervele materiale și valorice publice ale statului, cât și ale majorității gospodăriilor particulare. Avuția națională a României s-a redus într-o măsură fără precedent în istoria modernă; procesul de reproducție, cu toate eforturile angajate a început să dea roade abia din 1947, fără însă să refacă sensibil volumul patrimoniului material al țării. Astfel, nivelul avuției României era mult diminuat, în comparație cu cel din anul 1938. Venitul național, estimat la teritoriul postbelic al țării, reprezenta după război, în

1945, numai 49% din volumul celui din 1939¹.

Estimarea avuției naționale în anii 1947-1948 ridică, de altfel, și importante probleme de calcul, de evaluare a diferențelor sale componente, respectiv de folosire a prețurilor și instrumentelor monetare. Între acestea menționăm informația statistică precară și incompletă, accentuată de întârzierea publicării unor categorii de date economice și deci și a necalcularii acestora de către instituțiile abilitate, în perioada 1940-1945; între anii 1941 și 1948 nu a mai apărut nici un Anuar statistic și nici alte publicații statistice complete. Nu există pentru intervalul de timp 1943-1948 statistici industriale, bancare, de comerț interior și comerț exterior, după modelul celor interbelice.

Ca surse complementare cercetării noastre, de mare utilitate sunt rezultatele recesământului populației, cel agricol, al inventarului întreprinderilor particulare și publice din anul 1948, materialele statistice din arhiva Comisiei Naționale pentru Statistică, precum și unele date economice obținute și reproduse în periodice de profil, de la departamentele economice ale vremii. Este necesar să precizăm că dacă pentru alte perioade, din prima jumătate a secolului XX, există unele estime, mai precise sau mai lejere, asupra avuției naționale a României, la nivelul anilor postbelici 1947-1948, ca de altfel pentru toată perioada dintre 1940-1980, nu s-au publicat date asupra acestui indicator sintetic global.

O altă problemă esențială privește exprimarea bănească a valorii diferențelor elemente ale avuției naționale. Anii 1940-1947 august au cunoscut cea mai mare depreciere a monedei naționale, inflația diminuând, în diferite domenii, de zeci de

¹ M. Georgescu Roegen, *Modificări structurale în venitul național al României în urma celui de-al doilea război mondial*, București, 1947, p. 7.

mii de ori puterea de cumpărare a leului. Reforma monetară din 15 august 1947 a adus, pentru scurt timp, leul la puterea de cumpărare apropiată de nivelul anului 1938, după care inflația s-a manifestat din nou, mai moderată, într-o creștere a prețurilor de cca 20 ori până la ultima reformă bănească, în ianuarie 1952. Astfel că moneda din 15 august 1947, care a servit la stabilirea noilor prețuri pentru bunuri și servicii în economia națională, este supusă, încă din primul an, degradării. Piața internă a bunurilor apărea încă dezechilibrată atât din cauza existenței mai multor prețuri pentru același produs - de colectare, de achiziție fixate de stat, rationalizate și libere, de bursa neagră etc. - cât și datorită cererii mai mari față de ofertă, pe termen mediu, la unele categorii de bunuri; la altele, ca cele imobiliare, pământul de pildă, după Reforma agrară din anul 1945, oferta era mai mare decât cererea, din care motiv prețul terenului a marcat o certă tendință de coborâre; prețurile bunurilor imobiliare urbane - case, clădiri etc. - din contra, din cauza marelui val postbelic de migrație a populației rurale către orașe, mânănată de mizeria satelor, care a sporit cererea de spațiu locativ, le-a plasat pe direcție ascendentă.

Piața și prețurile, cererea și oferta au fost de asemenea puternic dereglate în perspectiva politică regimului comunista de etatizare a întreprinderilor economice particulare și de cooperativizare a gospodăriilor rurale, cu efecte disfuncționale asupra formării libere a prețurilor la principalele mijloace de producție, care constituiau fondul de bază al avuției naționale.

Prin urmare, variantele prețuri ale bunurilor și serviciilor materiale din anii 1947-1948 nu corespundeau unei stări normale a economiei de piață, mai mult sau mai puțin echilibrată prin cerere și ofertă, și nu puteau constitui un etalon de măsurare a activului material al avuției

naționale. Aceste prețuri, chiar stabilizate la 15 august 1947, nu puteau oferi nici temei științific pentru comparația, în dinamică și structură a indicatorului avuție națională, din acești ani, cu estimările din perioadele precedente, realizate în programul nostru de cercetare.

În scopul eliminării acestor impiedicări acceptăm, ca și pentru calculul avuției naționale din anii de după primul război mondial, 1920-1922, când acționau unii factori negativi asemănători, ca evaluarea componentelor indicatorului sintetic luat în studiu, pentru anii 1947-1948, să folosim o metodologie compatibilă, respectiv să comensurăm valorile bunurilor și serviciilor materiale cu moneda și prețurile anilor antebelici 1938-1939, de la sfârșitul perioadei de relativă stabilitate și inflație moderată; aceasta ar elibera în majoritate efectele condițiilor perturbatoare menționate.

Desigur, din soluția propusă izvorăsc alte dezavantaje între care principalul ar fi următorul: exprimate în prețurile anilor 1938-1939 unele elemente ale avuției naționale din anii 1947-1948 s-ar infățișa în mărimi valorice diferite, în măsură mai mare sau mai mică, față de realitate. Dar cum estimarea avuției naționale, în principiu, nu are ca scop realizarea, vânzarea ei la aceste prețuri, ci determinarea cuantificată a dimensiunilor și structurii sale, soluția propusă este mult mai bună din punct de vedere metodologic decât cea a prețurilor curente, disproporționate ale anilor 1947-1948. Rămâne încă de rezolvat estimarea bunurilor și a serviciilor exprimate, inițial, nu în unități naturale, ci în forma bănească curentă, precum și alte aspecte datorate reducerii teritoriului și populației, cu întreg patrimoniul de valori materiale, în comparație cu mărimea lor din 1938. Modalitățile de soluționare vor fi discutate la fiecare capitol, acolo unde este cazul.

În ceea ce privește aria de cuprindere a indicatorului avuție națională, ca și

pentru perioadele investigate din intervalul 1860-1939, am inclus bunurile materiale și valorice acumulate, produse de activitatea umană, cât și cele naturale supuse valorificării și cuantificabile. Pentru extinderea cercetării la alte elemente nemateriale pe care le recomandă, iar uneori chiar le încearcă cercetările și metodologiile contemporane, cum sunt: resursele umane, stocul de cunoștințe asupra producției, de cunoștințe științifice, precum și resursele naturale generale - apa, aerul - sau玄ome - lumina, căldura etc., pentru toate aceste componente reale ale patrimoniului de existență și dezvoltare a națiunii, încă nu sunt pregătite metode de cuantificare și instrumente de investigație.

În continuare vom examina, urmând tipologia adoptată și pentru perioadele anterioare, componentele activului și pasivului avuției naționale.

I. Agricultura și silvicultura

1. Pământul

În deceniul cinci al secolului XX, ca și în întreaga istorie precedentă, pământul cu bogățiile solului și subsolului rămâne principala avuție naturală a națiunii. România, deși parcursese aproape un secol de prefaceri fundamentale, de la sistemul feudal la cel modern al economiei generalizate de piață, de la procese și mijloace de muncă exclusiv manuale spre cele mecanizate, din care industria mecanizată s-a impus în prim-planul eficienței muncii sociale, continua, prin structura populației active și preponderența producției sociale¹, să-și mențină profilul și caracterul general de țară predominant agrară.

¹ În anul 1948 populația în agricultură și silvicultură constituia 76,3% din total, iar venitul național din agricultură depășea pe cel din industrie cu 20%. Anuarul statistic al României, 1990, p. 232; Breviarul statistic al R.P.R., 1958, p. 131.

Estimarea valorii pământului utilizabil se face în studiul de față numai asupra solului nu și a subsolului. Constituția din 1923 și apoi cea din aprilie 1948 prevedeau dreptul de proprietate a statului asupra subsolului; articolul 6 al Constituției din 1948 menționa că bogățiile de origine natură ale subsolului, zăcămintele minerale, izvoarele de energie naturală aparțin statului, ca bunuri comune ale poporului. Reprezentând proprietatea publică, subsolul nu se înstrăina, nu se vindea și nu se cumpăra și, prin urmare, nici o instituție oficială nu se grăbise să estimeze valoarea acestor bogății. Legile speciale adoptate în anul 1924, în virtutea prevederilor Constituției din 1923, permiteau exploatarea unor perimetre ale bogățiilor subsolului contra unei rente, redevențe; dar pe această bază nu se poate calcula valoarea resurselor subsolului. Astfel, un sector deosebit de important, mai ales în condițiile contemporane, când zăcămintele miniere și minerale au dobândit o însemnatate considerabilă pentru industrie nu a putut fi estimat. Deși, în studii speciale s-ar putea estima și acest sector, dar acestea depășesc cadrul scopului propus, în programul de cercetare.

Suprafața² supusă evaluării în anul 1948 se compunea din următoarele categorii de teren, după modul de folosintă³, în mii ha:

² Direcția Centrală de Statistică, Dezvoltarea agriculturii R.P.R., 1938-1959, vol. I, p. 61.

³ Menționăm că datele provin din Ancheta Institutului Central de Statistică din anul 1947 și nu de la Recensământul agricol al anului 1948, care arăta următoarea compozitie a suprafeței țării: teren arabil și grădini - 8791 mii ha; fânețe - 1487 mii ha; păsuni - 2429 mii ha; vîl - 207 mii ha; livezi - 124 mii ha; păduri - 4830 mii ha; curți - 60 mii ha; alte terenuri - 970 mii ha; bălti și lacuri - 768 mii ha; suprafața ocupată de orașe - 556 mii ha; neidentificat - 174 mii ha. S-a considerat, probabil, că recensământul din 1948 nu a corespuns realității.

Suprafața totală a țării din care:	23 750
Suprafața agricolă din care:	14 714
- arabil	9 750
- pășuni naturale	2 820
- fânețe naturale	1 696
- vii și pepiniere	227
- livezi și pepiniere	221
Păduri	6 487
Bălți și lacuri	840
Alte terenuri	1 709

Estimarea categoriilor de suprafețe agricole utilizabile se va calcula după prețul mediu pe ha, pe țară, rezultat din cercetările anului 1938. Subliniem că acesta este un preț convențional întrucât, în mod real pământul, în diferite zone geografice, are calități diferite de fertilitate și este situat la distanțe diferite de localități, ceea ce determină variații sensibile de preț. Totuși, ca medie generală pe țară, după un studiu al Direcției de economie agrară din Ministerul Agriculturii¹, în anul 1938 prețul pământului pe ha se aprecia astfel: arabil - 20610 lei; fânețe - 20680 lei; pășuni - 10250 lei; plantații vii - 23370 lei; livezi de pomi - 17510 lei pe ha. În consecință, înmulțind suprafețele respective cu prețul mediu obținem valorile următoare, în mil. lei.

Pământ arabil	200 947,5
Pășuni naturale	28 905,0
Fânețe naturale	35 073,3
Vii și pepiniere	5 305,0
Livezi și pepiniere	3 869,7
Total	274 100,5

Suprafața agricolă a țării se estima, astfel, la 274,1 miliarde de lei.

2. Fondul forestier

Un alt capitol important al bogățiilor solului românesc era reprezentat de fon-

dul forestier al țării. Deși redus sensibil, prin tăierile și defrișările masive de la sfârșitul secolului XIX începând, după instalarea a sute de kilometri de căi ferate forestiere, de funiculare de exploatare și mii de gături, masivul împădurit al țării mai reprezenta 27,3% din suprafața sa.

Calitatea pădurilor se degradase mult, în deosebi în perioada interbelică, când exploatarea a depășit creșterea naturală cu 30-50%. Au rămas întregi, neatinse de fierăstraie și topoare, doar pădurile mai greu accesibile transportului și instalațiile de prelucrare primară. În timpul războiului, când exportul lemnului brut și al cherestei nu mai avea acces pe piețele tradiționale ale produselor românești, din cauza barierelor dintre beligeranți, exploatarea pădurilor devine mai moderată, permitând refacerea parțială a fondului forestier, prin creștere, nu însă prin replantarea terenurilor despădurite.

În anul 1945, după încheierea războiului, se reiau exporturile de lemn a căror pondere, alături de produsele petroliere, sporește mult datorită lipsei cerealelor, cauzată de cei doi ani de secetă accentuată; aceasta a revigorat exploatarea pădurilor, dar prețul lemnului nu a sporit; majoritatea exportului mergea în URSS, pe baza unor acorduri cu clauze de preț la nivelul anului 1938, conform Convenției de armistițiu, ceea ce nu se repercuția în prețul pădurilor. Pe de altă parte, ca și în privința pământului, piața liberă a transacțiilor de păduri, în anul 1948, nu mai funcționa din cauza trecerii fondului forestier particular în proprietatea statului, conform Constituției din aprilie 1948. Articolul 6 menționa că pădurile aflate în proprietatea persoanelor fizice sau juridice, de drept privat și public, terenurile degradate și neregenerate, păsunile despădurite și golorile de munte, situate în perimetru acestor păduri, se treceau în proprietatea statului. În consecință, nu există nici estimări oficiale nici neoficiale, asupra prețului mediu al pădurilor.

¹ Arhivele Naționale ale României, Depozitul Slobozia, Fond Ministerul Agriculturii, Direcția de economie agrară, dosar nr. 11/1938, fila 4.

După structura esențelor, în anul 1947, pădurile de codru, în suprafață de producție de 5729 mii ha, se distribuia astfel: 25,1% răshinoase, 34,6% fag, 20,5% stejar și 19,8% alte foioase¹. Cele mai valoroase erau răshinoasele și stejarul, al căror preț pe ha era și cel mai ridicat dintre toate esențele.

De relevat faptul că după închiderea primului război mondial, necesitățile de reconstrucție a economiei țărilor europene, foarte beligerante, au solicitat immense cantități de lemn de construcție, ceea ce a urcat de 2-3 ori prețul antebelic și o dată cu aceasta și valoarea pe ha a pădurilor, care a ajuns la peste 34000 de lei. O dată cu criza economică din 1929-1933 prețul lemnului pe piața europeană scade drastic și până la 1938 nu se mai redreseză, din cauza ofertei de dumping a celor doi mari exportatori ai continentului URSS și Suedia. După aprecierile Ministerului Agriculturii (aceeași sură de arhivă), se estimează valoarea medie pe țară a unui ha de pădure la 10000

de lei². Alte surse³ dă valori și mai reduse. Acceptăm prețul mediu de 10000 de lei pe ha de pădure, care apare considerabil mai redus, în raport cu prețul foarte ridicat al lemnului, pentru această perioadă de reconstrucție, întrucât economia românească nu mai putea participa liber la formarea prețurilor mondiale.

În consecință, înmulțind suprafața păduroasă de 5729,4 mii ha cu prețul mediu pe ha - 10000 de lei - obținem valoarea terenului forestier, reprezentată de sol și masa lemnoasă a acestuia, în sumă de 57294 mil. de lei.

Pe lângă faptul că era principala sură de lemn, pădurile mai furnizau o serie de produse secundare: vânăt, ciuperci, plante medicinale, fructe sălbatice etc.; capacitatea de producție a acestora constituia o bogătie a sectorului forestier. Estimarea acesteia nu se mai poate face pe cale directă, ca la capitolele precedente; se va folosi metoda cea mai larg răspândită în evaluarea avutiei naționale, de autorii unor asemenea studii, aplicată în secolul XIX și prima jumătate a secolului XX, aceea a capitalizării veniturilor. Ea pornește de la cunoașterea venitului acestui bun, nu a valorii bunului care constituie componentă a avutiei materiale; astfel autorii menționați consideră aproape o dogmă ca în estimarea patrimoniului material al națunii să se pornească de la renta pământului, de la veniturile din chirii, veniturile capitalului industrial etc. După principiul capitalizării valoarea unui bun era egală cu dobânda acumulată pe care ar obține o sumă depusă la bancă pe un anumit interval de timp; de pildă, o sumă de 1 milion depusă la bancă, cu o dobândă de 5% pe an

¹ După surse din arhiva CNS - Anuarul statistic al României pe anul 1948, - elaborat și rămas nepublicat - suprafața împădurită a României în anul 1948 era de 6704,7 mii ha, din care teren cu păduri propriu-zise - 5974,8 mii ha, poeni de munte - 408,6 mii ha; goluri de munte - 218,2 mii ha; neproducțiv - 75,7 mii ha, terenuri de cultură, grădini - 27,5 mii ha. Dar suprafața păduroasă, respectiv cea ocupată complet de copaci, de pădure, se estima la 5729,4 mii ha, care pe specii se distribuia astfel: răshinoase - 1466 mii ha; stejar - 878 mii ha; fag - 1981 mii ha; alte esențe tari - 1092 mii ha; esențe moi - 312 mii ha. Raportul era dezavantajos pentru răshinoase cu numai 25,6% din total, față de 74,4% esențe foioase. În 1948 suprafața pădurilor țării, după natura proprietății se clasifica în modul următor: domeniul statului - 1880 mii ha; proprietatea persoanelor juridice - 3310 mii ha; iar a particularilor - a țăranilor cu mică gospodărie, cca 495 mii, o suprafață de 1515,5 mii ha. (Sursa: CNS, p. 294, 298).

² Arhivele Naționale ale României Depozitul Slobozia, Fond Ministerul Agriculturii, Direcția de economie agrară, dosar nr. 11/1938, fila 4.

³ Encyclopedie Românească, vol. IV, p. 968; Lucian Turdeanu, Avutia Națională a României, în Tribuna Economică, nr. 45, 15/1947, p. 15.

are nevoie de 20 ani ca să atingă valoarea capitalului, cu alte cuvinte dobânda se capitalizează cu 5% în 20 ani. În cazul venitului unui bun formula este aceeași: dacă dobânda medie a pieței este de 5%, pentru a afla valoarea bunului se înmulțește venitul cu numărul anilor de capitalizare.

În cazul produselor secundare ale pădurilor României în anul 1938, și nu există nici un motiv ca până la 1948 să fi existat schimbări esențiale, valoarea pe ha a acestora s-a calculat la 103 lei; ele aduceau deci un venit anual pe ha de 103 lei, care calculat cu dobânda medie bancară de 5% ar reprezenta un capital de 2060 de lei la ha. Înmulțind cu suprafața pădureasă, de 5729,4 mii ha plus 626,8 mii ha poieni și goluri de munte cu 2060 lei la ha se obține suma de 13093,8 mil. de lei¹. Nu s-au putut estima, rămânând în afara calculului drumurile forestiere, podurile, bazele și amenajările de protecție, casele de vânătoare și de adă-

post ale personalului silvic etc.

Limitându-ne la cele două poziții ale patrimoniului forestier, lemnul pe picior, terenul și produsele secundare, capitalul silvic se estima la **70387,8 mil. de lei**.

3. Lacurile, bălțiile și terenurile inundabile

Acestea constituiau o sursă importantă de bogătie acvatică a țării reprezentată în special de pește, stuf, papură, vânăt specific bălților, salcie și alte specii ale pădurilor de luncă, terenuri inundabile etc. Modul și gradul lor de valorificare s-a schimbat în decursul timpului. Inițial interesa doar peștele, vânăt din bălți, lacuri și apele curgătoare care asigura hrana localnicilor și marfă conservată - sărat - vândută în toate colturile țării.² Pe măsură sporirii cererii de terenuri arabile și de pășuni, întinsa suprafața inundabilă a Dunării și a bălților sale este tot mai mult folosită în aceste scopuri. Dovadă este că și statistica oficială face corecturile necesare în înregistrările referitoare la structura după folosință pământului. Astfel, în 1937, Institutul de Statistică, când întocmește statistică agricolă a țării, elaborată până atunci de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, la categoria "alte terenuri", cifrată cu un an înainte la 4697 mii ha, micșorează suprafața la 3157 mii ha, diferența fiind trecută la pășuni și fânețe.

Până în anul 1948 suprafața acestei categorii - lacuri, bălți, terenuri inundabile -

¹ Atrage atenția faptul că între metoda estimării directe a avuției naționale și cea a estimării indirecte, prin capitalizarea venitului sau a rentei apar deosebirile, uneori apreciabile, ale mărimii valorii elementelor avuției naționale, după cum arată cazul de față. Estimarea valorii pădurilor s-a făcut pe calea cea mai clară și distinctă, fără dubii asupra calculului; s-ar fi putut face evaluarea fondului forestier pe bază creșterii masei lemnioase, ca medie anuală, la ha, apreciată de specialiști, desigur, în mod diferit, de la 200-360 m³. Această soluție, cu o aproximare destul de mare, funcție de cele două variabile - creșterea anuală medie pe ha diferită însă după speciile de copaci, a masei lemnioase și prețul mediu anual al lemnului la baza de exploatare ne-ar conduce la obținerea venitului mediu anual pe care, apoi ar trebui, pentru a afla capitalul forestier, să-l capitalizăm cu rata dobânzii medii anuale. La rândul său dobânda medie anuală este și ea o mărime relativă, din mai multe puncte de vedere, astfel că mărimea valorii fondului forestier, calculată pe această cale, nu ar obține, după părerea noastră, o certitudine mai mare.

² Bogăția de pește a țării, conform ultimelor statistică antebelice 1938-1939 și după declarațiile pescarilor - cca 11000 - care pescuau, numai în apele statului, se ridică la cca 25000 tone anual, cantitate mult subevaluată după aprecierile specialiștilor, la 30-40% față de realitate. În acest an s-au prins în apele statului 19,8 mii t. pește de apă dulce și 5,1 mii t. pește de mare și migratori, iar cantitatea de icre negre obținută, declarată a fost de 21833 kg (Anuarul statistic al României, 1939 și 1940, p. 441-443).

nu suportă modificări, în afară de cea dictată de reducerea teritorială a țării, prin ocuparea Basarabiei, a cărei parte sudică cuprindea peste 46 mii de ha de asemenea suprafațe; nu s-au construit îndiguri sau alte lucrări de recuperare și apărare a întinderilor cultivabile. După statistică din 1948 bălțiile și lacurile se extindeau pe 839,5 mii de ha; nu se menționează suprafața inundabilă. Studiile de specialitate consideră o producție medie de pește la ha, în diferite bălți, între 30-60 kg. Anuarul statistic al României pe anii 1939 și 1940, arată randamentul mediu la ha în principalele bălți ale statului, între 139 kg/ha în Tașaul-Constanța și 543 kg/ha în Crapina-Brăila.¹

Celealte surse de apă, cele curgătoare - Dunărea și râurile țării, au un potențial mult mai redus, deși suprafața lor este însemnată; șenalele Dunării și Deltei au 1421 km; litoralul Mării Negre - 234 km; șenalul râurilor - 6463 km.

În scopul evaluării acestui capitol din avuția națională vom folosi, pentru anul 1948, metoda capitalizării venitului, spre deosebire de calculul perioadei anterioare, când sursele au permis estimarea directă a bunurilor; menționăm, de asemenea, că evaluarea la nivelul anului 1939 a avut în vedere numai partea domeniului care aparținea statului.

Principalele venituri, în 1948, proveneau din pescuit, din culturile terenurilor inundabile și din resursele plantelor specifice - trestie, papură, crânguri etc.

Pentru a evita orice supraestimare se utilizează minimul randament, estimat de specialiști, la 30 kg pește² la ha; cele 839,5 mii ha de bălți și lacuri ar produce anual minimum 25,2 mii de tone de

pește, care aproape coincide cu peștele prisă în bălțiile statului, în 1938. Considerăm că restul bălțiilor, Dunărea, râurile și Marea Neagră mai asigură, după unele aprecieri, încă 65%; obținem astfel o cantitate minimă, evident sub nivelul capacitaților productive, de 41,6 mii t. de pește.

Prețul mediu al peștelui în 1938, în comerțul de detaliu pe țară era de 44 lei/kg, în comerțul de gros de 16 lei/kg; în apă, neprins, prețul mediu se estima la jumătate din prețul de gros, respectiv, 8 lei/kg, ca medie între speciile cele mai scumpe - cegă, nisretu - și cele mai ieftine - albitoră, babușcă, guvizi. În consecință, cele 41,6 mii tone de pește cu 8 lei/kg se apreciază la o valoare de 332,8 mil. de lei; acesta ar reprezenta venitul anual al fondului piscicol; nu mai deducem din acesta cheltuielile de exploatare, întrucât randamentul foarte scăzut la ha, luat ca bază de calcul, față de cel mediu real, compensează deplin aceste costuri, care și așa erau nesemnificative, la vremea respectivă, bărcile, setcile, năvoadele etc. reprezentând investiții mici.

Pe lângă veniturile însemnate din recoltarea peștelui se adăugau și cele provenite din cultivarea sau păsunarea a peste 300 mii de ha inundabile, din folosirea stufului, papurei, salciei etc. ca materii prime pentru acoperișuri, împletituri etc. Numai cele 300 mii de ha de terenuri inundabile, evaluate cu 4500 lei/ha, respectiv 20% din prețul unui ha de pământ arabil reprezentau 1350 mil. de lei sau un venit la ha de 225 de lei, iar în total 675 mil. de lei. Pentru celealte produse - stuf, papură, crângurile din luncile bălțiilor și râurilor, adăugăm o sumă egală cu venitul terenurilor inundabile; cumulate acestea s-ar ridica la 332,8 mil. de lei, peștele 135 mil. de lei, celealte produse, în total 467,8 mil. de lei. Folosind metoda capitalizării, când scontul BNR fiind de 5%, fondul de ape, terenuri piscicole și inundabile ar reprezenta, în total 9356 mil. de lei.

¹ Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940, p. 442.

² În țările din Europa Occidentală, unde se ține în mod curent și corect evidența cantităților pescuite, producția anuală medie la ha, pe termen lung se înscrie între 220 kg - 340 kg.

4. Septelul

Cea mai mare diminuare a bogăției în agricultură o înregistrează septelul și producția animalieră, deteriorate de război, de seceta anilor 1945 și 1946, în general de greutățile de refacere a gospodăriei țărănești. După recensământul agricol din 1948, efectivul de animale domestiice se prezenta în următoarea componentă:¹ bovine - 4183,1 mii, din care boi și bivali - 1059,1 mii, vaci și bivolite - 1967 mii, și tineret bovin 1158,6 mii; cabaline 931,7 mii, mai puțin decât efectivul de 2174 mii existent în 1938; ovinele și caprinele întruneau 11176,9 mii de exemplare, iar porcinele 1590,6 mii, sub jumătatea numărului lor de 3165 mii, din anul 1938.

Estimarea se efectuează cu prețurile medii ale ultimului semestru al anului 1938² care se prezintă astfel: cabaline 9770 lei per unitate, boi 8180 lei, vaci 7180 lei, tineret bovin 4540 lei, ovine și caprine 343 lei pe unitate, iar porcinele 1284 lei.

Făcând calculele de înmulțire necesare se obține valoarea fiecărei specii, în mil. lei:

Cabaline	9 102,7
Bovine	28 046,5
Ovine	3 833,7
Porcine	2 042,3
Total	43 025,2

Un alt stoc de capital în agricultură îl reprezintă păsările de curte. Pentru alte

perioade, în care estimarea numărului de păsări se făcea vara și toamna sau primăvara o mare parte din acestea aparținea fondului de consum curent și al stocului și, ca atare, acesta nu s-a estimat. În anul 1948, recensământul agricol a avut loc în luna ianuarie, când nu apăruse încă noua generație și când numărul păsărilor existente poate fi considerat ca un stoc peren în gospodăriile agricole. Datele sumare ale recensământului din 15 ianuarie 1948³ arată numărul păsărilor în cifră globală de 15918 mii, de asemenea, mult redus față de nivelul anului 1938 (27324 mii). În ceea ce privește un preț mediu pentru toate păsările - găini, rațe, găște, curci etc. s-a folosit prețul de detaliu al acestora, calculându-se, ca medie ponderată, de unde a rezultat după structura din anul 1938, 56 de lei pe unitate. Din acesta s-a scăzut 10%, reprezentând cheltuieli de transport și câștigul comerțului de detaliu, pentru a obține prețul la producător; în general comerțul de gros cu păsări era foarte redus, producătorii - țărani, în principal, vânzându-le direct la piață sau negustorilor din târguri și orașe. Operând cu numărul de păsări și prețul mediu de 50 de lei pe unitate, valoarea stocului avicol, în 1948, se ridică la 795,9 mil. de lei.

La recensământ s-au înregistrat și 472 mii de stupi de albine, care evaluați, în medie, cu 3000 lei pe unitate, reprezintă o valoare de 2226 mil. de lei. În total, cele trei categorii de stoc - animale, păsări și stupi - se estimează la 46047,1 mil. de lei.

5. Mașinile și instrumentele agricole

Inventarul tehnico-material de mașini și uinelte agricole, la trei ani după terminarea războiului era departe de a fi refăcut după distrugerile, pierderile și uzura suferite. La această stare a fondului de

¹ Direcția Centrală de Statistică, Dezvoltarea agriculturii R.P.R. 1938-1959, vol. II, p. 493.

² Buletinul prețurilor pe lunile octombrie-decembrie 1938, prezintă prețurile medii la târgurile de animale din cele 18 județe cu vânzările cele mai importante din țară. Pentru obținerea unei medii generale, pe țară, plauzibile, s-a făcut media aritmetică a prețurilor din aceste județe; nu s-a putut calcula media ponderată deoarece statistică nu arată și numărul animalelor vândute în târguri. La porcine prețul se exprima în lei/kg porc viu; s-a considerat greutatea medie a unui porc de 60 kg.

³ Probleme economice, nr. 3, 1948, p. 89.

mijloace de muncă agricole au concurat o serie de factori cu influență diferită. În primul rând, menționăm diminuarea până la dispariție a rentabilității și a posibilității de acumulare aproape a totalității gospodăriilor agricole mici și mijlocii, pe seama cărora a fost trecută, prin prețuri scăzute la produsele agricole, o parte din povara finanțiară a războiului. Diferite măsuri întreprinse de stat în scopul menținerii capacitatei de producție a agriculturii la nivelul cerințelor sporite de consum intern și de export către Germania nu au avut rezultatele dorite. INCOOP-ul, instituția centrală a cooperării din România, preia sarcina de colectare și cumpărare centralizată a produselor agricole și de vânzare către producătorii agricoli a mașinilor și uneltelelor necesare, la prețuri fără intermediari; industria metalurgică primește comenzi pentru producerea inventarului mic de unelte și instrumente agricole; se contractează în Germania câteva mii de tractoare, dar livrarea a fost parțială și din 1943 a încetat. Cu toate acestea nu s-a putut acoperi necesarul cronic, de decenii, de mașini și instrumente agricole.

Pe de altă parte, procesele distructive și de uzură au acționat mai puternic în această perioadă; o parte din inventarul mort al gospodăriilor sărănești a fost distrus în zonele de front care au trecut peste țara noastră, atât spre Est, cât și spre Vest; o masă importantă de inventar viu și mort a fost rechiziționată pentru front și, în mare parte, nu a mai revenit în exploatațiile agricole; înlocuirea mașinilor și instrumentelor nu s-a putut face pe măsura uzurii și scoaterii lor din funcție, astfel că la multe categorii de inventar mort a crescut ponderea celor cu uzură mare, deși numărul lor a sporit ușor în această perioadă, ele putând funcționa numai cu reparații repetitive și frecvente. Reforma agrară din 1945 a exprimat nu numai moșiiile de peste 50 de ha, pentru ai proprietarii pe țărani, dar și o parte din

inventarul de mașini și unelte care a fost trecut stațiunilor de mașini agricole ale statului. După reforma agrară exploatațiile mari și mijlocii, care erau principalii cumpărători de mașini agricole, și care au rămas după exproprieare, nu au mai avut nici o certitudine să efectueze noi investiții; seceta anilor 1945 și 1946, cu pierderile imense provocate agriculturii, a închis orice tendință de refacere a inventarului.

Un proces, început în acești ani, dar fără a-și fi produs încă efectele pozitive, a fost crearea primelor fabrici de mașini și instrumente agricole de mare productivitate, între care și cea de tractoare, de la Brașov; primele sute de tractoare, de pluguri de tractor au fost livrate în 1946 și 1947, sporind parcoul de tractiune mecanică a agriculturii.

Inventarul de mașini și instrumente agricole se referă la cele de la începutul anului 1948.¹

Evaluarea acestui inventar, pornește de la prețurile anului 1938, publicate în Buletinul informativ al Ministerului Agriculturii și Domeniilor; nr. 3/1939 și în Statistica prețurilor de gros din București, 1935-1939; desigur, ne referim la mașini și unelte agricole noi.² Întrucât însă fondul de mijloace de muncă avea o uzură

¹ Datele din studiul Recensământului agricol din anul 1948 Rezultate provizorii, dr. A. Golopenția și P. Onică, în Probelme economice, nr. 3, 1948, p. 92-93.

² După sursele menționate, prețurile se prezintau astfel: tractor de 20-25 cp. - 200 mii lei; de 35 cp. - 325 mii lei; în medie prețul pentru 1 cp. tractor varia în jurul a 10 mii lei; batoze de păioase puse în mișcare de locomobile cu abur sau tractoare, în medie, 150 mii lei; semănătoare tractate de animale mari, 12500 lei, de animale mici - 5000 lei; secerători și cositoare - 30 mii lei; trioare - 15 mii lei; vânturătoare - 500 lei; locomobile pentru antrenat batozele de păioase - 120 mii lei, prășitoare - 1500 lei; rarițe de lemn - 300 lei; pluguri tractate de animale, în medie - 1500 lei; grăpe de fier - 900 lei; care și căruțe, în medie - 2750 lei.

avansată, valoarea inventarului se va calcula cu o reducere de 50-60%, în funcție de categoria acestuia. Pentru instrumente și mașinile cu tractiune mecanizată, prețul este de 5 ori mai mare decât pentru cele cu tractiune animală, primele fiind

mai complexe și mai mari; menționăm că reducerea datorată uzurii s-a considerat de 50% pentru mașinile acționate cu motor și 60% pentru mașinile și utilajele tractate de forță animală sau umană.

Inventarul de mașini și instrumente agricole la începutul anului 1948

Tractoare fizice (și convenționale de 15 cp)	10.750	Prăsătoare, rarițe	311 821
Locomobile	12 905	Vânturătoare	52 054
Semănători, total, din care: - mecanice	7 023	Trioare	22 473
- mecanice	74 256	Tocătoare de nutreț	41 362
Secerători, total, din care: - mecanice	5 100	Pompe de stropit	131 826
Batoze de cereale	42 489	Care și căruțe	1 615 600
Combine de păioase	6 805	Pluguri, total, din care: - de tractor	1 346 300
	18 198	Grape de fier	8 606
	45		858 700

Efectuând calculele arătate, valoarea inventarului de mașini și instrumente

agricole se estima astfel, în mil. lei:

Mașini agricole acționate cu energie mecanică	7 081,1
Mașini agricole acționate cu energie animală sau umană	2 135,3
Instrumente și unelte agricole acționate cu energie animală sau umană	7 686,3
Total	16 902,7

În afară de mașinile și instrumentele menționate în agricultură se foloseau un număr covârșitor de mare de unelte mărunte: sape, cazmale, furci, greble, topoare, lopeți, securi, coase etc, care reprezentau, ca valoare, între 5-10% din valoarea inventarului estimat. Vom accepta cifra minimă de 5% deoarece fondul acestor unelte avea uzură mare. În consecință, 5% din 16902,7 mil. de lei reprezintă 845,1 mil. de lei.

Agricultura în ansamblu include și viticultura, iar la estimarea inventarului său, ca parte a bogăției materiale a acestui sector, este necesar să înregistram mijloacele specifice; construcții de crame, pivnițe, instalații de vinificare, aparate, pompe, prese, cazane de distilat, vase de cramă, de transport, cisterne, damigene și alte ambalaje, aparate de măsurat etc. După Enciclopedia Română, valoarea inventarului viticol menționat, era în deceniul patru, apreciată la 31740 mil. de lei. Aceasta însă cuprindea elemente ce vor fi estimate și la alte capitole ale avuției națio-

nale - clădiri și construcții, industrie alimentară etc. ceea ce va conduce la duble înregistrări, întrucât, din datele prezente în sursă nu se poate efectua separarea necesară. Perioada de după 1940 a avut aceleași efecte, subliniate în cazul inventarului mort din agricultură, și asupra celui viticol, de unde ar rezulta o reducere, o degradare sau uzură în proporție de cca 50%. Astfel suma care ar conta pentru patrimoniu de avuție din această ramură ar putea să reprezinte 15870 mil. de lei.

Pe total inventarul de mijloace de muncă din agricultură se poate evalua la 33617,6 mil. de lei.

În rezumat, totalul stocului de capital din agricultură, cu cel din silvicultură și viticultură, se prezintă în următoarea componență, exprimată în mild. lei.

Pământul agricol	274 100,5
Fondul forestier	70 387,8
Lacurile, băilele și terenurile inundabile	9 356,0
Septul	46 047,1
Mașinile și instrumentele agricole	33 676,6
Total	423 076

Agricultura cumula, astfel, elemente ale avuției materiale estimate la 423,1 mld. de lei.

II. Clădirile și locuințele

Construcțiile de clădiri pentru locuințe și necesități gospodărești, cât și pentru utilități sociale particulare și publice formează un alt capitol important al avuției naționale; ele reprezintă, în întregime, bunuri materiale create de munca umană și acumulate, conservate pe termen lung. Particularitatea acestui capital material al avuției constă în faptul că el sporește sub acțiunea creșterii populației și a gradului său de civilizație. Spre deosebire de domeniile productive, fondul de locuințe se amplifică, din anume motive, chiar în perioade de depresiune economică.

Din istoria României moderne, între anii 1860-1940 avuția exprimată în clădiri și locuințe a avut dinamica cea mai activă, sporind în echivalent monetar constant de la 11\$ pe locuitor la 122\$ pe locuitor, iar ponderea sa în avuția națională s-a mărit în același interval de timp de la 10% la 26%, situându-se în anul 1939 pe locul secund, după avuția sectorului agricol (45%). În acest interval România a acumulat în construcții de clădiri și locuințe aproape 2400 mil. de dolari antebelici, cea mai puternică concentrare de avuție materială creată de munca națională.

După 1939, până în 1948 urmează un deceniu în care stimулentele de investiție se reduc considerabil; procesul construcțiilor noi diminuează până la stagnare, în deosebi, în anii războiului, în regiunile de front, dar și în cele din afara operațiunilor militare, din cauza riscurilor iminent de distragere, cât și din cauza micșorării substanțiale a resurselor de investiții particulare și publice, în condițiile concentrării mijloacelor materiale și financiare spre susținerea războiului. Concomitent cu scăderea sporului de construcție de clădiri și locuințe și stagnarea creșterii sto-

cului de capital în acest domeniu acționează procesul de erodare, de uzură a fondului de locuințe, cu aceleași efecte de scădere a capitalului de locuințe.

Chiar și după terminarea războiului, din 1945, până în anul 1948, refacerea economică s-a orientat prioritar asupra sectorului productiv, noile investiții în construcții de clădiri fiind inițiate de capitalurile speculative ale îmbogățitilor de război, de anvergură însă redusă. Datele asupra fondului de clădiri și locuințe pentru anul 1948 au fost colectate și centralizate pe țară de Direcția Centrală de Statistică la Recensământul populației și locuințelor din ianuarie 1948; rezultatele recensământului referitor la clădiri și locuințe nu au fost însă publicate și nu s-au putut obține nici din arhiva instituției. În această împrejurare vom folosi metode de calcul indirecte pentru determinarea fondului de clădiri și locuințe, pornind de la situația acestuia în 1938. În acest an¹ după calcule, pe total țară în mediul urban figurau 557,6 mii de clădiri, având în medie 4,3 încăperi, în total 2397,7 mii de încăperi, iar în mediul rural 3525 mii de clădiri, cu 2,6 încăperi în medie, însu-mând 9165,3 mii de încăperi. Subliniem că pentru estimarea stocului de capital din acest sector al avuției naționale am luat ca unitate de evaluare încăperea, întrucât aceasta, spre deosebire de clădiri, case sau apartamente, se constituie ca etalon mai comun de măsurare. Pe lângă clădirile și locuințele propriu-zise în gospodării se mai cuprindeau diferite construcții anexe, grajduri, fânare, bucătării, magazii etc., mai numeroase la sate și mai reduse la orașe. Astfel că în valoarea modică a unei încăperi se include partea anexelor gospodărești, pentru mediul rural, cu o treime, iar pentru mediul urban cu o șesime. În acest fel, se

¹ Victor Axenciuc, *Avuția Națională a României. Cercetări istorice comparate. 1860-1939*, Editura Expert, București, 2000, p. 229..

surprinde în evaluarea generală și categoria respectivă de bunuri.

În vederea estimării capitalului de clădiri și locuințe din anul 1948 este necesar să efectuăm, în prealabil, două operațiuni: a) să determinăm mărimea acestuia la teritoriul țării de după 1945, respectiv, să deducem partea din fondul de locuințe aferent Basarabiei și nordului Bucovinei; b) să apreciem gradul de deteriorare din perioadele 1940-1945 și 1946-1948 atât cantitativ, ca urmare a distrugerilor provocate de front, de bombardamente și de cele două cutremure din anii 1941 și 1945, cât și valoric ca rezultat al uzurii, al întârzierii reparațiilor capitale, al degradării unor imobile.

Întrucât imobilele de locuit și cele pentru alte utilități, de regulă, se află în raport direct proporțional cu populația, considerăm că în scopul aducerii fondului de locuințe la dimensiunile teritoriale din anul 1948 este necesar să reducem numărul populației totale cu cea din teritoriile rămase în afara granițelor - Bucovina de Nord, Basarabia și Cadrilaterul Dobrogei. Această categorie¹ reprezenta 20,9%, din care cea rurală 22%, iar cea urbană 16,4%. În consecință, totalul pe țară, în 1948, se ridică la 9146,3 mii de încăperi; din acestea mediului rural îl revineau 7141,9 mii, iar celui urban 2004,4 mii de încăperi.

Evaluarea clădirilor și locuințelor trebuie să țină cont nu numai de localizarea în cele două medii, ci și de felul și calitatea materialelor de construcție, fiind de înțeles că la sate aceeași construcție este mai ieftină decât la orașe, după cum locuințele din materiale superioare, cărămidă, beton etc. sunt mai scumpe decât cele din chirpici, paianță și lemn. Pentru estimarea prețului mediu al clădirilor s-a adoptat, pentru toate perioadele studiate, după o amplă documentare asupra con-

strucțiilor civile și a prețurilor lor, o clasificare generală a încăperilor, luând drept criteriu materialele de construcție, astfel: a) din cărămidă, beton, piatră sau combinate; b) din lemn sau combinate prioritar cu lemn; c) din chirpici, pământ bătut, niuele și paianță. Notăm că recensământurile clădirilor și locuințelor din anii 1912 și 1930 le-au clasificat în funcție de tipul de material de construcție; pentru facilitarea calculelor, noi le-am grupat pe cele trei categorii menționate pentru că prețurile medii reiese din investigația documentară erau apropiate în cadrul acestor grupări. Prețurile medii estimate pe o încăpere nouă, la nivelul anilor 1938-1939, se prezintă astfel: în mediul urban, a) 86400 de lei, b) 48000 de lei, c) 49600 de lei, în mediul rural, a) 28800 de lei, b) 22400 de lei, c) 24000 de lei. Valoarea medie reală însă era mai redusă datorită gradului de uzură pe care, normal, îl avea, în general fondul imobiliar de clădiri și locuințe. Din estimările reiese din clasificarea după vechime a locuințelor recenzate în anul 1930 și după numărul de clădiri construite între anii 1930-1938 s-a apreciat o uzură, a capitalului imobiliar din România în medie de 30%. Aceasta având în vedere că viața unei clădiri, funcție de materialul de construcție era, în medie, de la 30-40 ani la 100-120 ani. Uzura în proporție de 30% apărea ca fiind cea mai redusă din toată istoria modernă a României datorată valului de construcții rurale după Reforma agrară din 1921, facilitată și de împroprietărirea comunităților rurale cu păduri de peste 800 mii de ha, care furnizau materiale de construcție din abundență, cât și boomului de construcții urbane din cele două reprise interbelice, a inflației anilor 1920-1926 și a anilor de criză și post criză 1932-1936, când prețurile materialelor de construcție s-au redus drastic creând astfel condiții extrem de favorabile plasării economiilor retrase de la bănci sau din

¹ Analele Institutului Statistic al României, vol. I, București, 1942, p. 340.

afaceri, din cauza riscurilor sporite de criza economică.

Asemenea condiții favorabile nu vor mai fi întâlnite în deceniul următor, 1939-1948; pentru unele categorii ale populației, din contră, amenințările războiului, cu noile riscuri ale bombardamentelor și tăvălugului frontului, dar mai ales reducerea continuă a veniturilor celei mai mari părți a populației¹ (peste 95%) atât în timpul războiului, cât și în anii postbelici vor reduce drastic construcțiile. Astfel, pentru cvasitotalitatea populației țării a dispărut posibilitatea acumulărilor și investițiilor imobiliare, cum s-a subliniat mai înainte, în afară bineînțeles, de pleiera de clădiri slabe și improvizate, ieftine, din materiale ușoare de construcție - chirpici, paianță, cu acoperiș de carton asfaltat și stuf, care s-au extins la periferiile orașelor și la sate în acești ani. Uzura fondului de clădiri și locuințe a sporit substanțial, la care s-au mai adăugat pierderi însemnante provocate de front, de bombardamente etc. Se poate aprecia că gradul de uzură medie s-a mărit față de anul 1938 cu 20%, reprezentând în 1948, după doi ani de început de refacere reală (până la mijlocul anului 1947 economia națională se află la același nivel ca în anul 1945), un grad de uzură de 50%, ceea ce înseamnă diminuarea corespunzătoare a valorii prezumate pe o încăpere.

În scopul efectuării calculelor acceptăm, neavînd altă informație, structura din anul 1938 a încăperilor după categoriile de materiale de construcție², structură care credem că, datorită împrejurărilor menționate, nu putea să sufere modificări sensibile.

¹ În anii 1945-1946 nivelul de trai al majorității populației urbane salariate reprezenta între 18-22% față de cel din 1938. Probleme economice, 1948, nr. 3, p. 27.

² În mediul urban: a. 50,4%; b. 19,9%; c. 29,7%; în mediul rural: a. 14,9%; b. 28,3%; c. 56,8%.

Cu aceste elemente la dispoziție, efectuând calculele necesare și diminuând cu 50% valoarea inițială pe baza argumentelor menționate, estimarea stocului de capital în mediul urban ne-a condus la suma de 67978 mil. de lei și în mediul rural la 86640 mil. de lei; în total avuția în acest domeniu se aprecia la 159618 mil. de lei.

La această sumă se adăugă valoarea clădirilor publice de stat, ale județelor și ale comunelor urbane și rurale. După inventarul general al statului³, efectuat de Subsecretariatul de Stat al Inventarului Public, valoarea clădirilor statului era estimată la 33520 mil. de lei, a celor județene la 2620 mil. de lei, iar a comunelor la 44807 mil. de lei; datele se referă la teritoriul țării din anul 1938, format din 72 județe. În 1948, teritoriul României mai cuprindea numai 58 județe. Făcând reducerea respectivă, valoarea clădirilor publice se aprecia la 65207 mil. de lei. Menționăm că nu au fost cuprinse - neexistând o metodologie de calcul adecvată - bisericile, mănăstirile și, în general, lăcașurile de cult, instituțiile de cultură - teatre naționale, opere etc. Clădirile aferente activităților economice se estimează la capitoile respective. Cumulând valoarea clădirilor și a locuințelor particulare de 159618 mil. de lei cu a celor publice, de 65207 mil. de lei se obține un stoc de capital de 224825 mil. de lei.

III. Bunurile de consum durabile

În toate studiile asupra avuției naționale, chiar pentru perioade mai îndelungate, s-a considerat că bunurile de consum îndelungat, acumulate în decursul timpului de populație, constituie un fond important de bogăție a națiunii; firește, autorii acestor cercetări din secolele XVIII sau XIX aveau în vedere, în primul

³ Arhivele Naționale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 167/1942.

rând, averea mobilă a claselor bogate, reprezentată de mobilă stil, covoare, blâncuri, veselă de calitate, tacâmuri din aur și argint, bijuterii, tablouri de valoare, vase decorative etc. și nu sumara înzestrare cu lavițe, mobilă de tâmplărie, veselă de lemn, oale de lut, îmbrăcăminte de cânepe și lână, a populației de jos.

O dată cu răspândirea civilizației materiale și culturale apar categorii de bunuri de consum îndelungat de masă, de valoare importantă.

Până la 1938 s-au extins în societatea românească categoriile burgheze, bogate, la orașe și în mediul rural a crescut pătura mai înzestrată cu bunuri, în uzul gospodăriei au intrat mai multe feluri de produse de fabrică, în general, și a sporit valoarea pe locuitor a bunurilor de folosință îndelungată, deși încă nu se trecuse la generalizarea aparatelor electrice - radiouri (erau abia 270 mii de abonați) televizoare, frigidere, mașini de spălat, aspiratoare etc. care nici la nivelul burgheziei și a marelui capital nu deveniseră de consum curent.

Estimarea volumului acestei categorii de avuție se efectua în secolul trecut, de regulă, prin metoda corelării, respectiv ca procente din valoarea locuințelor, acceptându-se între 30-50% din aceasta. În țările slab dezvoltate unde populația apărea în marea majoritate săracă și cu venituri reduse, cifra era mai coborâtă. Totuși, N. Xenopol, în 1914, operează pentru estimarea avuției României, cu 50 procente din valoarea imobilelor, ca reprezentând valoarea bunurilor de consum durabile; proporția este din literatura franceză de specialitate asupra subiectului; mai târziu, pentru 1939, Lucian Turdeanu, cercetător al avuției naționale a României, se apropie mult mai mult de realitatea nivelului de dezvoltare a țării și a nivelului de trai mediu al maselor și acceptă pentru calculul valorii bunurilor de consum îndelungat doar 10% din cea a

locuințelor. Cercetările din secolul XX asupra avuției naționale recurg la calcule cu grad mai mare de certitudine folosind datele asigurărilor pentru bunurile mobile casnice, din care se poate deduce media valorii acestora pe diferite categorii de locuințe, după valoarea declarată la contractarea asigurării. În România statistica asigurărilor poate oferi asemenea date doar pentru unele perioade limitate, între 1910-1914 și 1927-1938; ea nu dispune de date pentru perioada postbelică, până la 1948.

În consecință, cu toate neajunsurile care decurg de aici, ne vom sprijini pe datele din anii 1938-1939, adaptându-le cu rezervele necesare, nivelului și condițiilor anului 1948. Din cele constatate anterior reiese că perioada 1940-1948 nu a fost favorabilă acumulărilor de bunuri imobile și nici de bunuri mobile, casnice; din contră, o parte dintre bunurile casnice de folosință îndelungată a fost distrusă odată cu locuințele în zonele de front și prin bombardarea orașelor în 1944, restul, în cazul marii majorități a populației a suferit o uzură importantă; ele nu au fost înlocuite la epuizarea valorii lor de întrebunțare, ci reparate sau reamenajate; o altă parte a dispărut din patrimoniul gospodăriilor astfel că, în urma proceselor de degradare și diminuare, stocul de bunuri casnice de durată s-a redus în mod absolut. De notat însă, că la o parte mică a populației, a vârfurilor funcționarilor publici și particulari, a capitaliștilor mari și foarte mari, a speculanților și a profitorilor situației exceptionale prin care trecea țara în deceniul critic 1939-1948, respectiv și a acelor categorii rapace, apărute în împrejurări grave și dezastroase ale economiei, s-au produs acumulări de bunuri mobile de folosință îndelungată, mai ales ca proces de redistribuire a avuției naționale și nu de creare a valorilor; mărimea acestora însă era, în comparație cu volumul total al categoriei

respective, considerabil redus, și nu putea, de departe compensa fenomenul general de diminuare.

Încercând estimarea stocului de bunuri de consum durabile la nivelul anului 1948 vom aprecia întâi gradul de depreciere prin uzură și neînlocuire; având în vedere că durata de folosință a acestora este imposibil de determinat din cauza marii varietăți a naturii substanței lor (bijuterii, veselă, tacâmuri din metale prețioase, mobilă stil și covoare orientale care sunt utilizate decenii ori secole, sau pe de altă parte, veselă comună, sticlărie, îmbrăcăminte, încălțăminte ușor și repezicări epuizabile) vom accepta, prin corelare cu bunurile imobile, deși există redusă compatibilitate între ele, un grad de reducere de 30% față de anul 1938. Aceasta pentru că majoritatea unor astfel de bunuri se află în gospodăriile populației cu stare și venituri reduse și deci care nu acumulau nici în vremuri mai bune cantități mari și de valoare de asemenea obiecte.

În 1938, după calculele stabilite pe baza datelor statistice asigurărilor reveneau pentru o gospodărie urbană, în medie, bunuri considerate de folosință îndelungată de 15,5 mii de lei, iar pentru o gospodărie din mediul rural, 5,4 mii de lei.¹ Reduse cu 30% aceste sume devin 10850 de lei, în primul caz, și 3780 de lei pentru al doilea caz.

După recesământul populației din anul 1948 populația României, în hotarele postbelice, era de 15873 mii, numărul gospodăriilor în mediul urban era de 1051,8 mii, iar al celor de la sate de 3150,3 mii. Efectuând calculele de rigoare, în mediul urban s-ar fi aflat bunuri de consum durabile de 11412 mil. de lei, iar în gospodăriile rurale de 11908,1 mil. de lei; în total stocul acestui fel de avuție în proprietate particulară se estima de 23320 mil. de lei.

¹ Victor Axenciuc, *Avuția națională a României*, op. cit., p. 229.

La rândul lor și instituțiile publice, centrale și locale, posedau asemenea bunuri - mobilă, covoare, automobile, tablouri, de valori considerabile, îndeosebi în instituțiile centrale din Capitală și la reprezentanțele diplomatice în străinătate. În estimările referitoare la acestea nu se cuprind valorile artistice din muzeu, din case memoriale, manuscrise din biblioteci, obiecte de antichități și patrimoniu național etc. La nivelul teritoriului din 1948, bunurile evaluate² în 1939 reprezentau 15913 mil. de lei. Împreună, bunurile de consum îndelungat din domeniul particular și din cel public însuau un stoc de capital de 39233 mil. de lei.

IV. Căile și mijloacele de transport și comunicație

Acest sector al avuției naționale cumula în anul 1948 câteva caracteristici generate de specificul propriu, ca și de situația de la finele celui de-al doilea război mondial. Infrastructura României, în mareea ei majoritate, în formă modernă, s-a constituit încă de la început ca proprietate publică de stat, județ și comună. Astfel că pentru perioada anterioară de cercetare a avuției naționale, 1938-1939, ea a fost inventariată de Subsecretariatul de stat însărcinat cu aceste operațiuni. Capitalul acestui sector, de importanță vitală pentru economia națională, a sporit prin investiții publice. Cu toate acestea, sursele publice fiind mai ușor de procurat decât cele particulare, deși procesele de transport și comunicație erau mecanizate în domeniile principale, nivelul tehnic, tehnologic al infrastructurii, în ajunul celui de-al doilea război mondial, se afla la distanță apreciabilă de nivelul țărilor occidentale.

² Arhivele Naționale, fond Președinția Consiliului de Miniștri dosar nr. 167/1942, filele 67,76 și dosar nr. 1125/1942, filele 30 și 31.

În timpul războiului mijloacele și căile de transport și comunicație au reprezentat principalele obiective de atac și distrugere ale inamicului, în vederea dezorganizării și paralizării deplasării trupelor și armamentelor, a mărfurilor și călătorilor. Ca urmare, la sfârșitul războiului, dintr-un prin bilanț al pierderilor economiei naționale reieșea că acest sector a înregistrat cele mai grele lovituri și distrugeri; el era însă și sectorul vizat cu prioritate pentru refacere, în vederea redresării economiei. Până la 1948 restabilirea mijloacelor de transport și comunicație s-a efectuat în cea mai mare măsură în mod provizoriu, refacerea definitivă solicitând fonduri considerabile și timp mai îndelungat. Estimarea diferitelor componente ale infrastructurii la starea în care se aflau în anul 1948 arată, ca și în alte sectoare o diminuare a substanței avuției naționale.

1. Aparatul căilor ferate

Transportul feroviar, cu întregul său sistem de linii, material rulant, ateliere, fabrici și uzine etc. forma partea cea mai importantă și avea valoarea cea mai mare din toată infrastructura. Pentru anul estimării, aparatul de transport al căilor ferate apărea mai redus decât în anul 1938 ca rezultat al rămânerii unei părți din patrimoniul în granițele statelor vecine - URSS și Bulgaria, precum și ca urmare a scoaterii din funcțiune și a distrugerii diferitelor obiective în timpul războiului, nerefăcute până la 1948. Astfel lungimea rețelei de linii era de 10410 km în 1947 față de 11410 km în 1938, numărul de locomotive, 2058, față de 3453, vagoane de marfă și călători 50508, față de 62364 unități etc.¹ În 1938 întregul patrimoniu al Regiei Autonome a Căilor Ferate Române, inclusiv sistemul conductelor de pe-

trol care i-a fost atribuit era evaluat la 97135 mil. de lei.² Prin reducerea diferitelor componente, în concordanță cu rețeaua de cale ferată postbelică, precum și a unei cote între 20-25% de uzură și deteriorare, provocate de război, a rezultat o valoare aproximativă a fondului rămas de 70204 mil. de lei.

2. Drumurile și parcul de autovehicule

A doua rețea de cale de transport ca importanță și prima ca lungime o formau drumurile; după autoritatea care gestiona tehnic și economic rețeaua de drumuri acestea se grupau în: naționale, întreținute de Ministerul Lucrărilor Publice; județene și comunale, gospodărite de organele locale. După război, rețeaua de drumuri publice³ măsura 78661 km față de 108291 km în 1938, cu o diminuare de aproape 30 de mii km. După importanță, rețeaua din 1948 se împărtea astfel: 13149 km drumuri naționale, 25613 km drumuri județene, 39899 km, drumuri comunale.⁴ Din acestea însă o parte erau pietruite, altă parte naturale, pe pământ; proporția celor pietruite: 88% din drumurile naționale; 75% din cele județene și doar 29% din lungimea drumurilor comunale. În deceniul cinci drumurile modernizate erau cele pietruite cu macadam, respectiv, piatră măruntită care acoperă fața drumului. Șoseaua asfaltată abia începea să se construiască, lungimea ei nu depășea în toată țara 100 de km. În afara de drumul propriu-zis, cu șanțuri de scurgere a apei, sistemul rutier de căi de transport mai cuprindea un ansamblu de lucrări de poduri, baraje, canale, apeducte, sprijinitori, apoi can-

² Victor Axenciu, *Avuția națională a României*, op. cit., p. 235.

³ Victor Axenciu, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947*, vol. I, *Industria*, București, 1992, p. 347.

⁴ Comunicări statistice, nr. 17, 1946, p. 17.

¹ Arhiva CNS, *Anuarul statistic al României*, 1948, p. 435.

toane, clădiri ale administrației, magazii, ateliere, pepiniere, terenuri diferite etc. După starea lor, statisticile drumurilor le mai clasificau în trei categorii: bune, medioare și proaste, care după aprecierile specialiștilor reprezentau un raport de valoare tehnică de la 3,2 la 1; considerăm în linii generale acest raport și ca estimare valorică. Valoarea medie pe kilometru a drumurilor pietruite, naționale era apreciată la 341500 de lei, iar a celor locale la 273200 de lei. Drumurile naturale indiferent de zonă se evaluatează, în medie, la 20338 lei/km.

Ca lucrări de artă, cele mai răspândite erau podurile de diferite construcții, dimensiuni și, prin urmare, de diferite valori.¹ În anul 1938 pe drumurile naționale s-au înregistrat 14050 de poduri definitive și 5687 de poduri provizorii, iar pe cele județene și comunale 29208 poduri definitive și 41771 provizorii.² La lungimea drumurilor de după război, în medie, numărul podurilor se micșorează cu 28%.

Desfășurând calculele necesare pentru estimarea drumurilor și a lucrărilor de artă reiese că valoarea infrastructurii rutiere se prezintă astfel:

Drumurile naționale	9 508 mil. lei
Drumuri locale	9 765 mil. lei
Poduri și lucrări de artă	2 408 mil. lei
Total	21 681 mil. lei

Astfel patrimoniul căilor rutiere ale țării la starea de uzură și refacere în care se găsea se estima la 21681 mil. de lei.

2.2. Parcul autovehicule

În România abia în perioada interbelică se trece la transportul rutier mecani-

¹ Din inventarul general al statului pe anul 1939 reiese că valoarea medie a podurilor era apreciată astfel: poduri de lemn - 42400 lei; de zid și metal - 89110 lei; de zidărie - 39951 lei; de metal de anvergură - 4,3 mil. lei etc.

² Anuarul statistic al României 1939 și 1940, p. 511-512.

zat al mărfurilor și călătorilor. Parcul acestora în timpul războiului se reduce prin rechiziționarea unui număr important de vehicule de către armată, cât și prin distrugerea și ieșirea din funcțiune a altora. În 1947 figurau înscrise în circulație³ 14,6 mii de autoturisme, 1,9 de mii autobuze, 9,6 mii de autocamioane, cca o mie de autobuze, autocisterne etc. Lucian Turdeanu⁴ aprecia valoarea medie pe unitate a autoturismelor la 150 mil. lei, a autobuzelor la 200 mii de lei, a autocamioanelor și autocisternelor etc. la 150 mii de lei. În afară de acestea o motocicletă era prețuită cu 20 mii de lei și o bicicletă cu 5 mii de lei. În total parcul auto se poate estima la 4773 mil. de lei.

3. Mijloacele de transport fluvial și maritim

În România transporturile fluviale și maritime aveau condiții naturale favorabile de dezvoltare; țara noastră posedă cel mai lung traseu fluvial al Dunării - 1075 km și peste 220 km de litoral la Marea Neagră. În perioada interbelică statul era proprietarul celor două Companii de navigație - Serviciul Maritim Român și Navigația Fluvială Română, care împreună cu unele societăți particulare dețineau o flotă care asigura cca 20% din necesitățile de transport ale țării noastre pe calea apei.

În timpul celui de-al doilea război mondial flota comercială română a suferit mari pierderi, o serie de nave au rămas în diferite porturi europene, altele au fost confiscate de trupele germane aflate în retragere pe cursul superior al Dunării. Din flota maritimă o parte de vase surprinse de război au rămas în porturi străine și au fost vândute de statul român

³ În circulație erau înscrise și purtau numere 5637 motociclete și peste 130 mii biciclete.

⁴ Lucian Turdeanu, Avuția națională a României, Tribuna economică, nr. 145/1947.

(cca 30%) pentru a nu fi pierdute; altă parte, cca 2/5 au fost sechestrare de Anglia și SUA, cărora statul român, în 1941, le-a declarat război; în sfârșit o parte din nave a constituit despăgubiri de război pentru Puterile Aliate. Astfel că în anul 1948, cu tot procesul susținut de refacere, parcoul de vase comerciale și maritim¹ al României, acumulat timp de cinci decenii, era cu total redus, cum se poate observa din următorul tabel:

	1939	1948
Nave fluviale și maritime autopropulsate și fără propulsie, număr	724	187
Capacitate, mii HP	27	9,7
Capacitate, mii tone	525	136,5
Capacitate, număr de călători	14,4	3,1

Deși după război o serie de nave au fost reparate și reconstruite, iar altele redobândite, în anul 1948 parcoul naval și capacitatea sa reprezentau abia un sfert din nivelul anilor antebelici. Distrugeri mari au suferit și porturile și instalațiile portuare, silozurile și magaziile. În consecință, din valoarea inventarului din 1939 de 5932 mil. de lei reprezentând patrimoniul domeniului portuar și de transport pe apă, apreciem că după război partea rămasă ar putea fi de 1483 mil. de lei.

4. Transporturile aeriene

După terminarea primului război mondial, România a fost printre primele țări europene, alături de Franța și Germania, care inaugurează linii de transport aerian regulate cu alte capitale. Se creează o societate de stat, Liniile aeriene române

¹ Victor Axenciu, *Refacerea și dezvoltarea aparatului de transport și comunicații, 1945-1948, în Studii de istorie a economiei României, 1945-1948, Caiet de studiu, nr. 84, Institutul de Economie Națională, București, 1982.*

exploata de stat - LARES - care în 1939 deservea patru linii internaționale și zece linii interne. Statul subvenționa anual societatea aviatică cu 100 mil. de lei. În timpul războiului traficul aerian sporește, numărul de nave crește de la 29 la 44², dar în 1944 și 1945 sunt scoase din funcțiune și pierdute douăzeci de avioane, astfel că în 1947 mai figurau în serviciu 24 de nave aeriene. Patrimoniul aviației române s-a redus, în 1948 reprezentând, în lei 1938, doar 436 mil. de lei.

5. Poșta și telecomunicațiile

În ajunul celui de-al doilea război mondial sistemul de poștă și telecomunicații era organizat în două instituții: PTT și Societatea Anonimă Română de Telefoane; prima administra tot patrimoniul statului român care avea ca obiect poșta și serviciul interurban de telefoane, iar a doua era filiala trustului american ITT, care în 1930 a preluat, în schimbul unui împrumut extern, serviciul de telefonie urbană și internațională a țării.

În 1939 patrimoniul celor două instituții se estima, PTT - 1793,4 mil. de lei și SART - 5428 mil. de lei. În avuția națională, PTT, fiind unitate națională autohtonă se înregistra la activ; SART, reprezentând capitalul extern, se înregistra la pasiv, ca obligații, scăzămintele din patrimoniul activ al țării. Situația însă se schimbă ulterior. În anul 1940, statul român începe cu ITT tratative de răscumpărare a SART, care se finalizează la începutul anului 1941 prin preluarea de către BNR a 84% din acțiunile ITT la SART, cu plata imediată, în dolari americani, din disponibilitățile sale de valută. Menționăm că în condițiile când al doilea război mondial se desfășura de doi ani, investiția americană devenise nesigură și riscantă în zona germană de război și de

² Arhiva CNS, *Anuarul statistic al României, 1948, p. 455.*

dominație, astfel că oferta BNR era soluția cea mai bună pentru capitalul american. Prin urmare, patrimoniul de telecomunicații sporește cu peste 5 mld. de lei.

Războiul a afectat, prin distrugeri, uzură o parte din rețeaua de telefonie, dar totodată a solicitat și dezvoltarea ei. Ocuparea Basarabiei și a Nordului Bucovinei a diminuat aparatul de poștă și telecomunicații al țării. Refacerea din perioada 1945-1948 a readus sistemul de poștă și telefonie aproape de parametrii normali, din 1938, iar în unele domenii prin investiții, a mărit capacitatea acestuia, după cum se poate constata:¹

	1938	1947
Oficii telefonice	1 293	887
Posturi telefonice, mii	93	123,3
Posturi automate, mii	67,8	96,4
Lungimea liniilor, mii. km	19,4	13,9
Circuite interurbane mii. km	111,7	158,4
Lungimea firelor	121,5	316,8

În fața acestor indicatori tehnici ai sistemului de poștă și telecomunicații, în condițiile în care nu dispunem de informații certe pentru evaluarea patrimoniului acestuia, credem că nu supraapreciem, dacă accepțăm mărimea estimată în 1938 de 7221,4 mil. de lei.

6. Radiodifuziunea

Radioemisiunea publică a fost inaugurată în România în anul 1928, la opt ani după primele transmisiuni radio ale lui Marconi. Până în anul 1939 se construiesc patru posturi de radiodifuziune având capacitatea de a acoperi întreg teritoriul țării și al unei părți a continentului; în același an instituția avea cca 300 mii de abonați, foarte puțini față de alte țări europene. În timpul războiului postul de emisie de la Chișinău este transferat la Iași; până în 1948 investițiile nu au sporit sensibil față de 1938 în afară de extinde-

rea posturilor și a emisiunilor pe unde scurte. Valorile materiale ale Radiodifuziunii se pot estima cu 15% mai mari decât înainte de război, respectiv la 77,3 mil. de lei.

Înainte de a face suma stocului de capital din domeniul căilor și mijloacelor de transport, comunicații, telecomunicații, porturi și silozuri, depozite etc. este necesară mențiunea că au rămas în afara estimării unele trasee scurte, de cale ferată particulară normală, dar mai ales, îngustă, flota particulară de pe Dunăre, unele porturi fluviale, etc. ceea ce diminuează datele referitoare la valoarea avuției în acest sector.

Pe ansamblu, patrimoniul infrastructurii la sfârșitul deceniului cinci se prezinta astfel:

Aparatul căilor ferate	70 204 mil. lei
Drumurile publice	21 681 mil. lei
Parcul de autovehicule	4 773 mil. lei
Mijloacele de transport aerian	436 mil. lei
Mijloacele de transport rural	1 483 mil. lei
Comunicațiile și telecomunicațiile	7 298,7 mil. lei
Total	105 875,7 mil. lei

Prin urmare, stocul minim de capital din sectorul transporturilor și comunicațiilor se estima la 105875,7 mil. de lei.

V. Fondurile industriale

Industria mecanizată s-a constituit ca sectorul cel mai dinamic al economiei nu numai prin debitarea unei producții tot mai mari și diversificate, dar și prin mobilitarea unei mase însemnante de capital fix și circulant, ajungând să dețină cea mai mare pondere în totalul capitalului social al companiilor economice din România.

În timpul celui de-al doilea război mondial, marea industrie deși a fost lovita de bombardamente, iar în unele zone

¹ Arhiva CNS, op. cit., p. 466-467.

ale frontului a suferit deteriorări, fiind sursa celor mai importante produse pentru aprovisionarea frontului, a armatei și a populației civile, a fost supusă unui efort considerabil, ceea ce i-a mărit gradul de uzură, dar a reprezentat, totodată, și sectorul în care s-au făcut și cele mai mari investiții din toată economia națională, în scopul asigurării funcționării potențialului și al sporirii capacitaților de producție. În sistemul industrial al țării, în 1948, configurația sa structurală se grupa, după nivelul tehnic și mărimea optimă, în industrie mecanizată și industrie nemecanizată; prima domina marea producție din sectoarele extractiv, prelucrător și energetic. Industria nemecanizată, manuală, era cantonată în mediul rural, în principal, ca industrie casnică, iar în ambele medii, orășenesc și sătesc ca industrie meșteșugărească; cea casnică își menținea, în continuare caracterul de economie naturală, în care rolul principal îl avea munca și nu utilajul; ea dispunea de un stoc de capital redus ca valoare și primăvara ca nivel tehnic. În afară de acestea cercetarea și comensurarea acestui capital ridică probleme insolubile pentru o inventariere mai precisă.

Industria meșteșugărească, ca producătoare de mărfuri își pierduse din importanță în urma extinderii asupra pieței interne a producției de fabrică. Prin utilajul și unelele mai evolute pe care le folosea, uneori și mașini, ea concentra o sumă însemnată de bunuri materiale, de avuție.

În consecință, se va estima stocul de capital din industria mecanizată și din cea meșteșugărească. Pentru industria mecanizată există recensământul tuturor întreprinderilor dotate cu instalații de forță motrice, din noiembrie 1948. Recensământul a cuprins în operațiunea de recenzare toate categorile de industrie - publice, de stat și ale administrației locale, particulare autohtone și străine, mixte, de

stat și particulare, cooperative și ale diferențelor asociații etc. Doi indicatori, numărul de unități și puterea motrice instalată, exprimată în cp facilitează operațiunile de estimare. Prin forța motrice se poate calcula capitalul fix și circulant material al industriei, pe sectoare și ramuri. Menționăm că datele din 1948 arată un potențial mult mai mare decât în anul 1939, cu toate pierderile rezultate din dezmembrările teritoriale care au urmat. Este adevărat, cum s-a menționat, că după anul 1945 industria a fost în atenția prioritării a refacerii economice, că s-au mobilizat investiții însemnate, chiar în condițiile grele posbelice, pentru sporirea capacitaților de producție, dar diferența cea mai mare față de situația din 1939 rezultă din subevaluarea indicatorilor în anii anteriori războiului, când aceștia erau înscrise în statistica industrială prin declarațiile agentilor economici, care din numeroase motive, furnizau date diminuate. Ca metodă de estimare vom folosi capitalul fix și circulant care ar reveni pe unitatea de cp. Date privind mărimea capitalului fix nu există pentru anul 1948, dar se cunosc datele pentru anul 1938, din statistica bilanțurilor societăților industriale și din statistica industrială.

Considerăm că între 1939-1948, nu s-au produs modificări sensibile în structura și înzestrarea industriei, astfel că investiția ce revine pe 1 cp în 1948 este apropiată de cea care revenea în anul 1939. Prin această metodă vom aprecia stocul de capital material în cele trei compartimente ale industriei mecanizate - extractivă, prelucrătoare și energetică.

Industria extractivă era dezvoltată în România, îndeosebi, în ramurile petrolieră, carboniferă, a minereurilor feroase și neferoase. Industria extractivă a sării apartinea statului. Deși producția acestui sector s-a redus până la 1946, din cauze provocate de război, de bombardamentele masive ale aliaților asupra câmpuri-

lor petrolifere și instalațiilor de rafinare, în vara anului 1944, aparatul de extractie și rafinare nu s-a diminuat sensibil, iar după 1945 s-a întreprins energetic restaurarea lui.

La recensământul industrial din 1948, s-a înregistrat un potential de forță motrice instalată de 32660,2 cp. După statistica societăților pe acțiuni din anul 1939 conturile de bilanț¹ ale activului material² însumau pentru întregul sector extractiv 35202,6 mil. de lei. Pentru același an statistica industrială arată pentru sectorul extractiv o forță motrice de 183983 cp³ revenind 191,3 mii de lei capital fix și circulant pe 1 cp. Extrapolând la anul 1948 cei 362692 cp din industria extractivă ar reprezenta 62496,2 mil. de lei. Această sumă trebuie să fie amendată cu următoarele două rezerve: numărul de întreprinderi reprezentând forță motrice în 1939 era mai mare decât numărul de societăți extractive care au reprezentat capitalul fix și circulant, ceea ce înseamnă că pe unitate de cp s-a considerat o sumă de capital mai redusă, subestimându-se, într-o anumită măsură, stocul de avuție din 1948; apoi, stocurile de materie primă, materiale și mărfuri în 1939, care au intrat în calculele conturilor de bilanț, dintr-un an considerat normal, erau mai mari, evident, decât în anul 1948, ceea ce conduce la supraaprecierea mărimii capitalului circulant. Considerăm însă că situațiile se compensează în anumită măsură și apropie evaluările de realitate. În 1948, **industria prelucrătoare**, în toate ramurile sale cuprindea o masă de forță motrice instalată de

116964 cp. În anul 1939 statistica societăților anonime în conturile capitalului fix și circulant acumulau suma de 54073,7 mil. de lei⁴, în timp ce forța motrice din statistica industrială se exprima în același an în 774542 cp.⁵ Raportând capitalul fix și circulant la numărul cp, obținem 69,8 mii de lei pe unitate. Cei 1169641 cp ai industriei prelucrătoare reprezentau în 1948 un stoc de capital fix și circulant material de 81640,9 mil. de lei.

Industria electrică era reprezentată în 1948, în principal, de 286 uzine electrice, termocentrale care dispuneau de 621611 cp forță instalată. Procedând după aceeași metodă, calculele ne arată că în anul 1939 revenea pe 1 cp o investiție, numai în motoarele de forță motrice de 8110 lei. Înmulțind cu totalul forței motrice a industriei energetice din 1948, de 621611 cp obținem suma de 5041,3 mil. de lei. Este necesar să reținem că în datele industriei energetice sunt cuprinse și toate uzinele comunale de electricitate; acestea aveau instalații de distribuție pentru iluminatul public și particular, care în metodologia adoptată în studiu nostru, sunt estimate la capitalul edilitar. În cazul de față le calculăm aici urmând ca la capitolul edilitar să evaluăm numai instalațiile și rețeaua de distribuție a energiei pentru iluminat.

Industria meșteșugărească al cărei capital îl estimăm reprezentă numai atelierele fără forță motrice; cele cu forță motrice, dotate cu anumite mașini au fost evaluate prin metoda de mai sus, aplicată întregii industrii mecanizate. După sursele furnizate de statistica maseriașilor din 1948 numărul meșterilor și al lucrătorilor, fără ucenici, se cifra la 186,6 mii. Dintre aceștia, 105 mii erau meșteri cu

¹ După *Statistica Societăților Anonime din România*, vol. XXII 1940, p. 62-63.

² Aici s-au inclus conturile: materii prime, mărfuri, clădiri și terenuri, instalații și mașini, materiale, mobilier, animale și vehicule. Nu s-au calculat nici un fel de conturi în valori, considerându-se dublă expresie a celor materiale.

³ Arhiva CNS, op. cit., p. 342.

⁴ *Statistica Societăților Anonime din România*, vol. XXII, 1940 p. 62-63.

⁵ *Anuarul statistic al României*, 1939 și 1940 și *Comunicări statistice*, nr. 8, 1945, tabelul nr. 2.

ateliere și 81 mii lucrători. Evaluarea stocului de capital material s-a făcut după mărimi diferite în mediul urban și în mediul rural, cunoscut fiind că la sate atelierele meșteșugărești erau mai slab înzestrăte; aplicând proporțiile folosite la calculul activului material al meșteșugarilor și în perioadele anterioare, subliniem că raportul meșterilor între oraș și sat era de 48% și 52%, iar al lucrătorilor de 80% și 20%; în mediul rural meseriașii lucrau adesea singuri sau doar cu 1-2 ucenici. Fondurile materiale s-au apreciat a reprezenta patru salarii lunare pentru atelierul meșterului urban și numai jumătate pentru al celui rural; pentru lucrători aceste fonduri sunt apreciate la numai jumătate din cele ale meșterului. Salariul mediu lunar în 1938 în industria prelucrătoare era de 2393 de lei. Însă pentru 1948 nu se poate aplica această normă întrucât, deși industria meșteșugărească era deosebit de solicitată, în anii războiului și cei următori inventarul meșteșugarilor s-a degradat în măsură însemnată, iar stocurile, care intrau în capitalul circulant s-au redus substanțial din cauza penuriei de produse și a standardului scăzut de trai. Ca urmare, vom diminua aceste fonduri la 50% din nivelul anului 1939.

Efectuând calculele necesare se ajunge la suma de 546,6 mil. de lei care reprezintă stocul de capital material al industriei meșteșugărești manuale. În final, însumând datele obținute rezultă:

Industria mecanizată	
- extractivă	62 496,2 mil. lei
- prelucrătoare	81 640,9 mil. lei
- energetică	5 041,3 mil. lei
Industria meșteșugărească	546,6 mil. lei
Total	149 725 mil. lei

Astfel stocul de capital fix și circulant al întregii industrii din România, în 1948 se poate estima la 149725 mil. de lei.

VI. Fondurile comerciale

După cel de-al doilea război mondial piața internă suferă puternice deformații datorate unei multitudini de factori economici și extraeconomici, generați de război și de urmările sale, dar și de noile condiții politice în constituire. În prim-plan, cu acțiunea cea mai puternică s-a situat penuria de mărfuri, apoi întregul său cortegiu de consecințe: prețuri ridicate, inflație, prețuri libere și prețuri dirijate, maximale, distribuirea raționalizată a produselor de primă necesitate, intervenția statului și autorităților locale în circulația și desfacerea mărfurilor de consum, extinderea zonei speculative cu produse ilicite etc.

Asupra fondurilor comerciale materiale dezechilibrele dintre cerere și ofertă au influențat în sensuri contradictorii; pe de o parte, masa mărfurilor, a stocurilor de produse din verigile de gros și detaliu ale comerțului s-a redus substanțial, în comparație cu stările normale; pe de altă parte, la această masă redusă de mărfuri s-a largit mult, peste necesități rețeaua de desfacere, multiplicându-se numărul de magazine, extindere generată de căști-gurile speculative; a sporit relativ volumul de capital atras în sectorul comercial, în detrimentul sectorului de producție, ceea ce a mărit stocul de capital material prin amenajări și inventar; datorită inflației explosive se manifestă și tendința de stocare a mărfurilor, respectiv de transformare a capitalurilor bănești lichide în mărfuri, pentru a evita pierderile produse de deprecierea banilor.

După stabilizarea din august 1947, cu eliminarea din circulație a unei mari părți a masei monetare și trecerea treptată a comerțului interior sub controlul statului, s-au redus considerabil fenomenele capitalului speculativ și o dată cu aceasta și numărul mare al firmelor comerciale, generate de profiturile ilicite. În anul 1948, până la etatizarea rețelei comerțului de

gros și a celui mijlociu se manifestau încă, deși la scară redusă, disfuncționalități ale pieței interne în tranziție, între economia de piață liberă și cea dirijată, de comandă, în formare; dar din a doua parte a anului 1948, și în anul 1949 majoritatea pieței bunurilor de consum îmbracă caracter dirijat; se instituie prețuri fixe la toate produsele industriale, aceleași pentru toate localitățile, stabile; rețea comerțului de stat se extinde și cea a comerțului particular se restrâng, numărul de unități de desfacere cu amănuntul se reduce¹; se creează mari întreprinderi de vânzare cu ridicata, se introduce planificarea cantităților de mărfuri ce se desfac pe diferite piețe, iar prin plan se urmărește reducerea stocurilor și sporirea vitezei de circulație.

În aceste noi condiții asistăm la un fenomen invers celui din anii anteriori, al piețelor libere și al inflației - reducerea relativă a fondurilor fixe și circulante, concomitent cu sporirea masei de mărfuri vândute prin comerțul cu amănuntul. Statisticile nu furnizează date asupra fondurilor comerciale. În scopul estimării acestora se pornește de la volumul stocului de capital fix și circulant material pe unitate, din anul 1938; aplicăm aceeași proporție a mărimii fondurilor pe unitate în mediul urban și în mediul rural, ca și în anii antebelici, 1:4; raportul numărului de firme între oraș și sat este de 48% și 52% din total.

Astfel la totalul de 108357 de unități comerciale, din 1948, la orașe ar fi localizate 52011, iar la sate 56346 de unități. Fondurile comerciale medii se apreciau

în 1938 la 626 mii de lei pe unitate la orașe și numai o patrime, 156,5 mii de lei la sate. Efectuând calculele de înmulțire se obține suma de 41377 mil. de lei. Suma astfel evaluată se referă numai la fondurile unităților cu amănuntul; în afară de acestea mai funcționau magazine cu ridicata și depozite cu ridicata; fonduri fixe mai dețineau și băncile, societățile de asigurare și alte instituții financiare. În perioada antebelică revenea, în medie, o întreprindere comercială cu ridicata la 120 de unități cu amănuntul și aceasta numai în mediul urban; posedau stocuri de capital circulant, mărfuri în special, de cca 43 ori mai mari decât media unităților cu amănuntul. Fondurile fixe și circulante materiale ale societăților financiare în 1938 se evaluau la 6226 mil. de lei; acceptăm că în 1948, după etatizare acestea să reprezinte încă minimum jumătate, respectiv 3134 mil. de lei. Ca urmare, la fondurile comerțului cu amănuntul se mai adaugă 24307 mil. de lei pentru cele ale unităților cu ridicata și 3134 mil. de lei ale societăților financiare; în total stocul de capital comercial se poate estima la 68818 mil. de lei.

VII. Capitolul edilitar

Modernizarea societății românești, pe lângă dezvoltarea și mecanizarea proceselor de producție și transport în sferele neagricole, s-a manifestat și în schimbarea substanțială a habitatului urban, în deosebi în orașele mari, capitale de județe. S-a introdus iluminatul electric pe străzi și în locuințe, s-au construit instalații de filtrare și conducte de aducție a apei, pe străzi și în locuințe, s-au efectuat lucrări de canalizare, de distribuire, într-o serie de localități, a gazelor naturale pentru încălzit și la bucătării, s-au amenajat străzile, fie prin pietruire și pavare, fie, în mai redusă proporție, prin asfaltare; s-au amenajat parcuri, grădini publice, râurile care treceau prin localități

¹ Între anii 1948-1950 numărul unităților comerciale cu amănuntul și de alimentație publică a evoluat astfel:

	1948	1949	1950
Total	108 357	89 606	65 795
din care:			
Comerț socialist	10 411	18 342	87 567
Comerț particular	97 946	71 264	38 278

au fost taluzate și canalizate etc; toate aceste acțiuni au modificat radical înfățișarea părților centrale ale orașelor mari și mijlocii ale țării, acumulând în patrimoniul comunelor considerabile stocuri de avuție. În anul 1938 acestea reprezentau 236 mil. de lei.

În deceniul 1939-1948 fondul edilitar a suferit, pe de o parte, un proces de uzură, și parțial distrugeri de război, fiind refăcut incomplet; pe de altă parte, după trecerea în subordinea Ministerului de Interne a întreprinderilor comunale și a Regiilor Publice Comunale s-a pus ordine în gestiunea patrimoniului public; s-a extins controlul asupra bugetelor locale și s-au elaborat programe de dezvoltare urbană. Astfel că, deși evoluția economică acuza puternice dereglați din cauza războiului și a urmărilor sale, în domeniul edilitar au avut loc unele dezvoltări cantitative. Secțoarele cele mai importante ale stocului de capital erau: producerea și distribuirea energiei electrice pentru iluminatul public și consumul casnic, aducțiunea de apă prin conducte, pe străzi și în locuințe, canalizarea pentru evacuarea deșeurilor și a dejectiilor menajere, distribuirea de gaze naturale pentru consumul casnic, transportul public de călători, rețeaua de străzi etc.

După datele de arhivă a CNS "Serii de date 1938-1958, Gospodăria Comunală", în 1948 existau în țară 101 de localități cu o rețea de distribuire a apei potabile în lungime de 3681 km, cu instalații necesare de aducțiune, filtrare și pompare; de canalizare beneficiau 68 de orașe cu o rețea de conducte și artere de cca 1900 km.

În anul 1950, pentru care există date, 86 de localități posedau conducte de distribuire a gazelor naturale, o rețea de 859 km; notăm că în Capitală gazele naturale s-au introdus în timpul celui de-al doilea război mondial, când s-au construit conducte de la Sărmașel la București. Aceeași sursă de arhivă arată că în 1949

erau în țară 26 de orașe cu mijloace de transport în comun - tramvaie, autobuze sau troleibuze. Traseele de tramvai însuși au 345 km și un parc de 1162 de vehicule, cele de autobuze 411 km și 297 de vehicule, iar traseele de troleibuze doar 7 km, cu 13 vehicule.

În sistemul gospodăriei comunale mai figurau 60 de orașe cu 73 de băi comunitare cu 3410 de locuri și 139 de hoteluri în 80 de orașe.

În ceea ce privește electrificarea urbană, până în 1948 aceasta a cuprins 188 de orașe și târguri¹, majoritatea alimentate de uzine proprii comunale cu o putere instalată de 215672 kw. Pentru anul 1938-1939 componentele principale ale stocului de capital edilitar s-au estimat,² pe unitate astfel: puterea instalată kw și rețeaua de conductori și transformatori electrici, la un cost minim 16136 lei³, rețeaua de conductori și artere de distribuire a apei, cu toate instalațiile de aducțiune, depozitare și filtrare, în medie 1006 mii lei/km, cu uzură de 20%; se sporește uzura în deceniul menționat cu încă 10% ceea ce ar reveni la 905 mii lei/km. Rețeaua de canalizare, cu 20% uzură se evalua în 1938 la 1926 mii lei/km; scăzând, de asemenea, încă 10% uzură sporită în perioada până în 1948, ar reveni 923 mii de lei; rețeaua stradală cu amenajările necesare - trotuare, borduri, copaci, pavare, pietruire sau asfaltare etc. a cumulat cele mai mari costuri dintre toate componentele edilitare. Aprecierile asupra lungimii, structurii și valorii străzilor există, dar numai parțiale. Unele calcule de specialitate au estimat pentru orașele României, la începutul deceniului, în medie 1,2 m liniari de stradă pe locuitor urban. La recensământul din anul 1948 populația orașelor țării era de 3713

¹ Istoria energeticii și electrotehnicii în România, vol. I, București, 1981.

² Victor Axenciuc, Avuția Națională a României, op. cit, p. 260.

³ După datele medii ale societăților de gaz și electricitate din București, 1928-1938.

mii de locuitori. Menționând aceeași normă de 1,2 m liniari de stradă pe locuitor, ceea ce este mult subapreciat, întrucât în trei decenii s-au făcut progrese însemnante în domeniul, reiese că în anul 1948 rețeaua de străzi urbane ar fi de 4455,6 km. După sursele menționate, înainte de al doilea război mondial, 65% erau străzi pavate, iar restul naturale.¹ Informațiile din bugetele locale arată că, în medie, costul unui metru de stradă, de la cea asfaltată la cea cu macadam - piatră sfărâmată bătută - varia între 11,7 mii de lei și 1,5 mii de lei. Cum ponderea lungimii străzilor asfaltate nu depășea 25% din totalul lungimii pavate, considerând și trotuarele asfaltate, un metru liniar, ar putea fi apreciat în medie la 4,2 mii de lei.

Evaluarea mijloacelor și a căilor de transport în comun se face după următoarele norme: pe km de linie de tramvai; conform bilanțului Societății Comunale a Tramvaielor din București, revenea un activ immobilizat de 6279 mii de lei. Considerând aceeași investiție medie și în celelalte orașe, la lungimea traseelor de tramvai de 345 km ar reveni 2166,3 mil. de lei. Troleibuzele și autobuzele se apreciază în medie la 590 mii de lei un autovehicul, în aceasta fiind inclusă și valoarea instalațiilor, atelierelor etc., revenind în total la 182,9 mil. de lei. Astfel, capitalul investit în rețeaua de căi și mijloace de transport ar fi de 2349,2 mil. de lei.

Însumând elementele edilitare comensurabile și estimate după normele propuse, se obține următoarea situație:

Reteaua de apă	• 3 331,3 mil. lei
Reteaua de canalizare	1 753,7 mil. lei
Reteaua și instalațiile de electricitate	3 480,1 mil. lei
Reteaua de transport în comun	2 349,2 mil. lei
Reteaua de străzi	18 713,5 mil. lei
Total	29 627,8 mil. lei

La acestea este necesar să se adauge valoarea parcilor, locurilor de agrement din zonele urbane, a fântânilor arteziene, a piețelor publice, a grădinilor zoologice și botanice, a monumentelor și a restului patrimoniului urban. Cu totul orientativ le apreciem la 5% din capitalul edilic estimat mai sus, respectiv de 1481 mil. de lei.

În ansamblu, stocul de capital edilic poate fi estimat la 31109 mil. de lei.

VIII. Stocul de hrană și sămânță

Stocurile de sămânță din decursul unui an sunt proporționale cu numărul populației și suprafața însămânțată. Folosim și pentru anul 1948 aceeași metodă utilizată la calculul rezervelor în perioadele precedente. Stocul de sămânță se referă, în principal, la culturile de bază agricole, la cereale. Normele de sămânță, cât și cele de hrană sunt la nivel minim; sămânță la ha porumb, 30 kg, iar la păioase, ca medie ponderată, 180 kg la ha, unde s-au luat în considerare și pierderile și reînsămânțările. Consumul mediu de cereale-boabe pe locuitor, luat în calcul a fost de 0,8 kg de persoană pentru o perioadă de șase luni, de la sfârșitul anului curent până în luna iunie a anului următor, când apare noua recoltă de păioase. Prețurile sunt cele din 1938, loco obor, deci producător; ca medie aritmetică a prețurilor din principalele oboare de cereale ale zonelor cerealiere ale țării² situația se prezintă astfel: porumb 3380 lei/t, grâu și celelalte păioase, ca medie ponderată a suprafețelor de însămânțat în 1949, 4340 lei/tona; grâu, 4550 lei/tona. Consumul populației, de 16084 mii de locuitori în 1949, era în medie 25% grâu, cu precădere la orașe și 75% porumb, cu precădere în alimentația rurală.

Suprafața însămânțată cu porumb era,

¹ Paul Săndulescu, *Istoricul pavajelor bucureștene, studii și documente*, București, 1936.

² Breviarul statistic al României, vol. II, 1939, p. 401.

în anul 1949, de 2853 mii de ha, iar la celelalte cereale situația se prezenta astfel: grâu 2785 mii de ha; orz, 535 mii de ha; ovăz, 520 mii de ha; secără, 204 mii de ha; păioase, în total 4082 mii de ha.

Urmând calculele ce se impun, sămânța pentru cererale se estimează la 3478,2 mil. de lei, iar consumul oamenilor la 8647,6 mil. de lei; la această sumă se adaugă 20% din valoarea stocurilor de cereale, ca reprezentând stocurile celorlalte produse agricole cu durate mai mari de șase luni: leguminoase, fructe, oleaginoase, vinuri, alcooluri etc. Se consideră, după explicațiile literaturii de specialitate, că 8% din valoarea stocurilor de cereale ar echivala cu valoarea furajelor uscate pentru animale; se adăugă la valoarea stocului de cereale încă 28% reprezentând 3395,2 mil. de lei.

În total stocul principal de produse agricole, până la recolta următoare se estimează la 15521 mil. de lei. Bineînțeles, că au rămas neevaluate stocurile de carne, de conserve, zahăr, uleiuri și grăsimi din industria mică alimentară, precum și stocurile, de altfel însemnate, de conserve pregătite în gospodăriile locuitorilor. Menționăm că stocurile de produse industriale s-au evaluat la fondurile industrii și ale comerțului.

IX. Stocul de rezervă metalică, monetară și valută convertibilă

Singura formă de avuție națională care în deceniul 1939-1948 nu s-a deteriorat și nu s-a micșorat, ci din contră a sporit, a fost rezerva de metal prețios a Băncii Naționale a României și, parțial, cea de valută convertibilă. În ajunul războiului al doilea mondial, în 1939, rezerva de aur a BNR ajunsese la 135443 kg. aur fin, achiziționată de Banca centrală pentru asigurarea emisiunii monetare. Deși în 1941 BNR suspendă convertibilitatea, iar circulația monetară nu mai era nici asigurată nici garantată de stocul de

aur și devize-aur, Institutul de Emisiune a avut grija, cu sprijinul Guvernului să-și mărească rezerva de metal prețios; cu atât mai mult cu cât BNR avea monopolul achiziționării producției naționale de metale prețioase în care România se situa pe primele locuri în Europa, între 2000-5000 kg aur și 15-25000 kg argint anual, din perioada interbelică.

În 1942 rezerva de aur a Băncii Centrale se estima la 161137 kg, pentru ca în 1945 să ajungă la cifra record de 235 mii kg; cea mai mare parte din plusul achiziționat între anii 1942-1945 provine din plata în aur a petrolului și altor mărfuri exportate în Germania. În trei tranșe, între 1942-1944 s-au primit 54742 kg aur și 110,3 mil. franci elvețieni. Cea mai mare parte din aurul cedat României, Germania îl sustrăse din țările ocupate, astfel că după închiderea războiului el intră în litigiu. Așa că după 1945 din această cauză stocul de metal prețios al BNR se reduce; în 1947 se vinde o cantitate de 2624 kg. pentru achitarea cerealelor cumpărate din SUA, pentru a acoperi nevoile de hrana ale populației în condiții de secetă; alte 18000 kg sunt depuse la Berna, sub autoritatea SUA, pentru stingerea pretențiilor litigiului amintit; mai înainte, în decembrie 1944, în scopul contractării împrumutului Apărării s-au bătut un milion de medalii de aur, care se vindeau numai celor ce subscriseră la împrumut; s-a scos atunci din tezaurul Institutului de Emisiune 5895 kg aur fin.¹ La Reforma monetară din 15 august 1947, s-a declarat obligatorie depunerea de către populație la BNR, contra plată, a aurului, a obiectelor de aur și a devizelor străine; s-au obținut astfel 5387 kg aur și devize străine echivalente a 8654 kg aur.² Ca urmare, la începutul anului 1948 stocul net de metal prețios al BNR era de 190988 kg.

¹ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. III, București, 1997, p. 60.

² Costin C. Kirițescu, op. cit., p. 122.

În ceea ce privește stocul de valută, nu avem informații asupra sumei lui, dar credem că în 1948, în condițiile când trei ani consecutivi soldul balanței comerciale a României a fost negativ, din cauza secesiei dezastroase din anii 1945-1946, și a marilor obligații de plată ale țării, rezervele de devize apăreau cu totul reduse. Nu se cunoaște suma valutei străine deținută de populație și nici cantitățile de aur și valoarea bijuteriilor rămase în proprietatea ei.

La prețul oficial cu primă de 153333,33 lei/kg de aur în anul 1938, cantitatea de mai sus, de 190988 kg de aur valorează 29284,8 mil. de lei sau la curs oficial cu primă, de 141 lei/\$ SUA, echivalează cu 207,7 mil. \$.

X. Obligațiile financiare externe

De la formarea statului modern, datorită permanentei nevoi de investiții și dezvoltare rapidă, pentru recuperarea întărzierii sale seculare România a fost în continuă solicitare de fonduri externe, și deci perpetuu debitor internațional. În afară de fondurile importate, obligațiile financiare ale țării au sporit prin sarcinile impuse României în urma celor două războaie mondiale, care au avut ca efect, pe termen lung, prin masivele plăti în conturile externe, diminuarea capacitaților interne de acumulare și perpetuare a situației de stat debitor.

Obligațiile financiare externe se constituiau, de regulă, din datoriile de stat și municipale, din capitalurile externe plasate în investiții economice, din diferite forme de credite acordate de peste granită societăților și persoanelor din România etc. Date statistice mai precise asupra obligațiilor externe există numai privind datoria de stat a cărei evidență era ținută de o direcție specială din Ministerul de Finanțe. Pentru celelalte domenii datele ori lipsesc, ori trebuie calculate pe baza surselor existente.

În anul 1948 obligațiile externe ale României - investițiile private de capital, datoria de stat veche și cea nouă, impusă țării prin Tratatul de pace postbelic - au ajuns la cel mai mare volum din istoria sa modernă. Astfel că avuția națională apără grevată de un pasiv fără precedent în condițiile în care capacitatele de producție erau încă departe de nivelul normal.

Datoria de stat externă antebelică, după datele Ministerului de Finanțe, reprezentată în diferite valute se estima la 45227,6 mil. de lei¹; cifra este subapreciată întrucât valutele sunt echivalate în lei la cursul oficial, fără primă, din anul 1934; ulterior, după 1935, BNR devalorizând cu 38% leul a acordat prime la cumpărarea valutelor de 38%, iar din ianuarie 1939 de 107%, pentru ca în martie 1940 să coboare la prima generală de 90% față de cursul oficial. Din anul 1941 România, intrând în război, sisteză, până la încheierea păcii, plata datoriilor sale externe; cu mici modificări deci volumul datoriei externe a rămas același și în toată perioada postbelică, până când statul român a început tratative (în deceniul săse) pentru reglementarea acestor obligații. Pentru stabilirea pasivelor avuției naționale din anul 1948 acceptăm volumul datoriei externe conform datelor Ministerului de Finanțe, dar la cursul oficial cu primă, din 1938; folosim, de asemenea, tot prețurile din acel an pentru 1948, în vederea estimării diferențelor componente ale activului avuției naționale.

Menționăm că Ministerul de Finanțe plătea datoria externă² prin BNR, de la

¹ Expunere de motive la bugetul general al statului pe exercițiul 1946/1947, București, 1946, p. 65.

² După Expunerea de motive la bugetul general al statului, pe exercițiul 1946/1947, pe categorii de valute, datoria externă se prezenta astfel în mil. unități monetare: lire sterline - 30,96; fr. fr aur - 299,8; lei aur - 28,9; dolari aur (de până la 1934) - 36; dolari devalorizați după 1934 - 47,2; florini olandezi - 0,5; fr. el-

care cumpăra valuta, pe cursul oficial cu primă aceasta contabilizându-se într-un cont special; astfel va trebui să aducem corecturile necesare adăugând prima la diferențele valutate. Rezultatul calculului este suma de 65993,9 mil. de lei, pe care o considerăm ca datoria externă a țării în anul 1948, plus dobânzile cuvenite.

Între anii 1946-1947, România a contractat, din necesități imperitative, împrumuturi externe pe termen scurt, de 3-5 ani, în sumă de 27 mil. de dolari SUA ceea ce la cursul anului 1938 de 140 lei, ar reprezenta 3807 mil. de lei. Obligațiile externe contractate ale României se evaluază la minimum de 69800,9 mil. de lei.

Un capitol important al pasivului finanțier al României¹ rezulta din urmările celui de-al doilea război mondial, din o-

vețieni - 97,4; coroane ungare - 7,5; fr. fr. 1928, după stabilizare - 1257,3. Cursul oficial, fără primă, al anului 1934, cu care s-au calculat valutale a fost: lira sterlină - 414,3 lei; S aur - 167,18 lei; fr. fr. - aur - 32,26 lei; fr. - 1928 - 6,55 lei; fr. elvețieni - 23,46 lei; fl. olandez - 55,54 lei; S 1934 - 102,64 lei; Pentru recalcularea datoriei externe a României la valoarea reală s-au folosit următoarele cursuri oficiale medii cu primă rotunjite: lira sterlină - 690 lei; S aur - 230 lei; S 1934 - 140 lei; fr. fr. aur - 44,50 lei; leu aur - 44,50 lei; fr. elvețian - 32,40 lei etc.

¹ O lucrare care abordează, cu documentare de primă sursă, valoarea efortului finanțier al României în susținerea războiului antihitlerist și a despăgubirilor și restituiriilor către Puterile Aliante, respectiv către Uniunea Sovietică, în perioada 23 august 1944-31 martie 1947, aduce numeroase date și efectuează calcule ale acestora în relație cu venitul național al României din perioada respectivă. Materialul prețios utilizat ar fi dobândit valoare mai mare dacă relațiile cifrice ar fi avut claritatea necesară, iar categoriile economice de bază ar fi fost înțelese și utilizate conform conținutului lor. Este riscant să se constate, de pildă, că în perioada 12 septembrie 1944-31 martie 1947 cheltuielile generate de urmările războiului ar fi consumat întregul venit național al perioadei. Se poate pune problema cu ce au trăit cei 16 milioane locuitori ai țării în cei trei ani.

bligațiile prevăzute în Tratatul de pace cu Puterile Aliante; despăgubirile de război și restituiriile de valori și materiale luate în timpul războiului din teritori străine erau în al patrulea an de plată. În literatură economică românească nu s-au făcut studii asupra perioadelor de plată și cuantumului acesteia. Ca urmare, repartizând cei 300 mil. de dolari despăgubiri de război către Uniunea Sovietică, precum și cca 500 mil. de dolari, presupusa valoare a restituiriilor din cei șase ani, 1944-1949, ca perioadă de plată, ar reveni anual 133,3 mil. de dolari; pentru cei doi care au mai rămas, 1948 și 1949, ar mai fi fost o datorie de plată de 266,6 mil. de dolari. Transformând în lei 1938, suma ar reprezenta 37324 mil. de lei

În total datorile externe de stat ale României se puteau estima la minimum 107124,9 mil. de lei.

În ceea ce privește investițiile externe directe în economie, cercetările încă nu au abordat tema pentru anii postbelici în profunzime, în parte și din cauza informației precare și a inflației dezlănțuite după 1944, care a dezorganizat piața valorilor și a sporit dificultatea aducerii acestor valori la un numitor constant.

Un studiu elaborat în Institutul de Economie Națională datorat cercetătorilor I. Ionescu și Gh. Leca arată că plasamentele externe în societățile anonime din România, exprimate în capitalul social, erau de 38063 mil. de lei valuta 1938 și reprezentau 53% din totalul capitalului, restul de 47% aparținând întreprinzătorilor autohtoni. Nu am avut posibilitatea să verificăm datele menționate întrucât în sursă² nu se dău explicații metodologice. Chiar dacă cifra de 38 mld. de lei ar fi reală, ea este însă mult mai redusă decât substanța capitalului, întrucât fondurile proprii investite ale societăților pe acțiuni din economie se constituie nu numai din capitalul social, ci și din alte

² Institutul de Economie Națională, Caiet de studiu nr. 84, Studii de istorie a economiei României, 1945-1948, București, 1982, p. 207.

fonduri care sunt mai mari decât capitalul pe acțiuni.

În scopul obținerii mărimii integrale a fondurilor proprii se vor adăuga capitalului social din anul 1948 și celelalte fonduri în proporția bilanțului din anul 1938¹, considerând că nu pot fi diferențe sensibile în structura pasivului din cele două perioade.

În 1938 ponderea capitalului social în totalul fondurilor proprii era de 32%². Astfel, calculând cu această pondere, totalul fondurilor proprii ale societăților pe acțiuni din România cu capitalul extern, se exprima în 118947 mil. de lei. Aceste statistici nu arată alte categorii de obligații față de străinătate ale firmelor particu-

lare, ale persoanelor private sau ale altor subiecți. De asemenea, nu se cunosc drepturile acestor categorii asupra străinătății, care oricum, din cauza penuriei de capital autohton nu puteau fi însemnate.

Având cele două categorii principale de obligații financiare ale țării față de străinătate, cu menținea că alte categorii necomensurate au o importanță mult mai redusă, se poate estima că pasivul avuției naționale a României, în 1948, a ajuns la suma de 226070 mil. de lei.

În sinteză, avuția națională a României în anii 1947-1948, se prezenta, prin componentele și structurile sale, în felul următor:

Tabelul nr. 1

Activ	Suma mil. lei	Total parțial mil. lei	Total mil. lei
I. Agricultura și silvicultura			433 509
1. Pământul agricol		274 100,5	
1.1. pământul arabil	200 947,5		
1.2. pășunile naturale	28 905,0		
1.3. fânețele naturale	35 073,3		
1.4. plantațiile de vii	5 305,0		
1.5. livezile de pomi	3 869,7		
2. Fondul forestier		70 387 8	
2.1. fondul forestier	57 294,0		
2.2. resursele secundare	13 093,8		
3. Lacurile, băile și terenurile inundabile		9 356 0	
4. Septelul		46 047 1	
5. Mașinile și instrumentele agricole		33 617,6	
II. Clădirile și locuințele		224 825	224 825
III. Bunurile de consum		39 233	39 233
IV. Transporturile și comunicațiile		105 875,7	105 875,7
1. Căile ferate	70 204,0		
2. Drumurile publice și autovehiculele	21 454,0		
3. Transporturile pe apă	1 483,0		
4. Transporturile aeriene	436,0		
5. Poșta și telecomunicațiile	7 298,7		
V. Fondurile industriale		149 725,0	149 725 0
1. Industria extractivă	62 496,2		
2. Industria prelucrătoare inclusiv cea meșteșugărească	82 187,5		
3. Industria electrică	5 041,3		
VI. Fondurile comerciale		68 818,0	68 818 0
VII. Capitalul edilitar		31 109,0	31 109,0
VIII. Stocurile de sămânță și hrană		15 521 0	15 521,0
IX. Stocul de metal monetar, rezervă monetară și valutară		29 284,8	29 284,8
Total activ			1 097 900,5
Pasiv			226 072
1. Obligații financiare externe			871 828,5
Activ net			

¹ Aceasta pentru că după anul 1940 nu s-a mai constituit și publicat de către Direcția Generală de Statistică bilanțul general și statistică societăților pe acțiuni, inaugurate în anul 1913 și continue între anii 1920-1940.

² Calculat după Statistica Societăților Anonime din România, vol. XXI, 1939, București, 1940.

Activul total brut al avuției naționale în anii 1947-1948 reprezenta 1097900,5 mil. de lei, respectiv aproape 1098 miliarde de lei valută 1938; din aceasta se deduc 226072 mil. de lei și se obține activul net al avuției României de 871,9 miliard de lei.

Raportat la populația țării din anul 1948 revin, în cifre rotunjite, 69 mii de lei avuție brută pe locitor și, respectiv, 55 mii de lei avuție netă. Obligațiile externe se ridicau la cca 14 mii de lei pe locitor sau

26% din avuția netă.

La fel de importantă pentru studiu nostru este și structura avuției naționale, pe sectoare și în comparație cu perioada antebelică.

Tabelul nr. 2

Structura avuției naționale din perioada 1947-1948, pe sectoare și pe locitor comparativ cu anii 1938-1939

Sectoare	mii lei pe locitor		Ponderi în avuția națională	
	1947-1948	1938-1939	1947-1948	1938-1939
Agricultura, stocul de sămânță și hrană	28,3	28,7	41,0	39,3
Clădiri, locuințe și bunuri de consum durabile	16,6	20,3	24,0	27,8
Transporturi și comunicații	6,7	7,4	9,7	10,1
Industria	9,4	8,3	13,6	11,4
Comerțul	4,3	6,0	6,2	8,2
Sectorul edilitar	2,0	1,2	2,9	1,6
Stoc de metal monetar	1,8	1,2	2,6	1,6
Total activ brut	69,1	73,1	100,0	100,0
Obligațiile financiare externe	14,2	6,1	20,6	8,3
Total activ net	54,8	67,0	79,4	91,7

Datele tabelului nr. 2 pun în evidență scăderea absolută a avuției pe locitor în deceniul 1938-1947 de la 73,1 mii de lei la 69,1 mii de lei; reducerea cea mai importantă s-a situat în sectorul construcțiilor de clădiri și locuințe și cel al comerțului; în schimb, unele sectoare își măresc patrimoniul; între acestea industria, de la 8,3 mii de lei la 9,4 mii de lei, cel edilitar, precum și rezerva de metal prețios a BNR.

Activul național apare încărcat cu obligațiile financiare externe la nivel peste dublu față de 1938-1939, aceasta sporind de la 6,1 mii de lei pe locitor la 14,2 mii de lei.

Modificări ușoare în compoziția avuției naționale pe locitor apar tot atât de clar și în structura ei în cele două momente. Singura deplasare substanțială vizează obligațiile externe ale patrimoniului material al țării; față de 8,3% în 1938-1939, avuția națională în anii 1947-1948 este grevată cu 20,6% sau peste o cincime din activul net; este cea mai mare cotă care a împovărat la plăta externă, în epoca modernă, națiunea română.

Celelalte componente ale avuției na-

ționale au rămas la ponderi apropiate, ceea ce arată că nu s-au produs modificări semnificative în profilul și structura patrimoniului material și de producție al țării. Este, evident, doar elementul general de diminuare a activului avuției naționale.

Pentru a crea cititorului o imagine de comparabilitate, printr-o unitate monetară mai cunoscută și generală, dolarul SUA, subliniem că la cursul de 140 lei 1 dolar (cursul anului 1938), avuția brută pe locitor se exprima în anii 1947-1948, în 493,6 dolari, cea netă în 391 dolari, iar obligațiile externe în 101,4 dolari.

În același scop menționăm că în anii 1938-1940, avuția pe locitor a SUA era de 2673 de dolari, a Germaniei - 2710 dolari, a Franței - 1352 de dolari, a Elveției - 3071 de dolari, a Japoniei - 1334 de dolari, a Indiei - 226 de dolari, iar a României de 522 de dolari. În intervalul 1938-1948 avuția pe locitor a unor țări ca SUA, India etc. care nu au suportat războiul pe teritoriul lor, a sporit; din contră, în toate țările beligerante ale Europei consumul de avuție națională a

fost substanțial, ceea ce s-a manifestat în reducerea acesteia, precum și a venitului național produs pe baza condițiilor materiale ale statelor respective; totodată datorii externe ale acestor categorii de țări au sporit considerabil.

În consecință, România intra în a doua jumătate a secolului XX (după 1949) în

regimul comunist, pe calea economiei statale de comandă, cu un potențial material productiv diminuat și puternic dezarticulat de războiul mondial și urmările sale, cu un aparat de producție a cărei capacitate reprezenta 60-70% din cea funcțională în anul 1938 și cu o datorie externă de peste un sfert din avuția sa netă.

Raportul dintre rata creșterii prețului și rata contracției producției pe cererea agregată - caz simplificat¹ -

Livia CHISĂGIU

Într-un articol publicat anterior² ne preocupă identificarea ecuației cererii agregate - caz simplificat, atunci când ecuația atașată cererii este lineară, iar reprezentarea ei grafică este o dreaptă. Punctul de plecare era o mișcare importantă în economia reală, precum variația prețului, care determină variația punctului de echilibru simultan al celor două piețe - de bunuri și de valori - identificat cu ajutorul modelului macroeconomic IS-LM. Folosindu-ne de două puncte de echilibru simultan, consecutive E_0 (p_0 , y_0) și E_1 (p_1 , y_1) și de variațiile asociate ale celor două variabile Δp și respectiv, Δy , conform exigentelor geometriei analitice obținem următoarea ecuație asociată cererii agregate:

$$Y = -\Delta y / \Delta p \cdot p + \Delta y / \Delta p \cdot p_0 + y_0$$

În prezentul demers ne propunem ca ipoteză de lucru în evidențierea punctului M_c (p_c , y_c) ∈ AD, în care rata creșterii prețului este egală cu rata contracției producției.

Formalizarea matematică a ipotezei este următoarea:

$$\Delta y / y_c = \Delta p / p_c$$

Transformarea ei ne conduce la caracterizarea raportului p/y în care se găsesc coordonatele punctului M_c , notează p_c , y_c :

¹ Ecuația atașată cererii agregate este o ecuație lineară.

² Revista română de economie, nr. 2/2001, p. 152-157.

$$p_c / y_c = \Delta p / \Delta y$$

Această proporție se citește astfel: raportul în care se găsesc coordonatele punctului M_c , respectiv p_c , y_c este egal cu inversa pantei cererii date.

Pentru determinarea punctului M_c , fiind vorba de două necunoscute p_c , y_c vor fi necesare și suficiente două ecuații:

- una va fi chiar cea de mai sus, care indică valoarea unică a raportului p/y în punctul M_c ;
- cea de-a doua ecuație va fi chiar ecuația atașată cererii.

În acest fel, fără un calcul foarte laborios vom determina coordonatele p_c , y_c , ale punctului M_c care verifică ipoteza impusă de noi, cu privire la valoarea pe care o înregistrează rata creșterii prețului și rata contracției producției.

Calculul bazat pe cele două ecuații va fi următorul:

$$\text{Din } \Delta y / y_c = \Delta p / p_c \Rightarrow p_c / y_c = \Delta p / \Delta y$$

Sistemul de două ecuații va fi:

$$p_c / y_c = \Delta p / \Delta y \Rightarrow p_c = \Delta p / \Delta y \cdot y_c$$

$$y = -\Delta y / \Delta p \cdot p + \Delta y / \Delta p \cdot p_0 + y_0$$

Se obține ecuația:

$$y_c = -\Delta y / \Delta p \cdot p / \Delta y \cdot y_c + \Delta y / \Delta p \cdot p_0 + y_0$$

$y_c = 1/2$ din termenul liber (ordonata la origine); proprietate care va fi abordată ulterior.

O dată determinat punctul pe dreapta cererii în care cele două rate - a creșterii prețului și a contracției producției - sunt

egale, pentru ca demersul nostru să-și atingă finalitatea trebuie să arătăm în ce raport se găsesc cele două rate de-a lungul cererii.

Acest lucru este posibil studiind valoarea raportului p/y , pentru toate valorile înregistrate de cele două variabile p și y ; ținând cont de faptul că p reprezintă variabila independentă, iar y variabila dependentă ale funcției liniare atașate cererii date. Plecând cu rationamentul de la faptul că funcția cererii este descrescătoare, ceea ce înseamnă că la valori crescânde ale lui p corespund valori crescânde ale lui y , semnificația sensului mișcării acestor variabile ale cererii, pentru valoarea raportului p/y , folosit în demonstrația noastră este maximă. Raportul p/y va pleca de la un nivel minim (generat de un p minim și y maxim) și va fi continuu crescător, înregistrând la un moment dat în evoluția lui (pentru coordonatele p_c, y_c ale punctului M_c) o valoare particulară, egală cu inversa pantei cererii date.

Această valoare particulară a raportului p/y va segmenta evoluția lui continuu crescătoare în două zone: la stânga punctului M_c și respectiv, la dreapta sa.

$$\text{În } M_c : p_c / y_c = \Delta p / \Delta y$$

Întrucât raportul p/y este continuu crescător întâlnim situațiile:

1. $p < p_c$, avem multiple combinații (p, y) care satisfac inegalitatea:

$$p / y < \Delta p / \Delta y;$$

2. $p > p_c$, avem multiple combinații (p, y) care satisfac inegalitatea:

$$p / y > \Delta p / \Delta y$$

Având în vedere finalitatea demersului nostru care este studierea raportului în care se găsesc rata creșterii prețului și rata contracției producției, această valoare particulară a raportului p/y – egală cu inversa pantei cererii – în evoluția sa continuu crescătoare, singură, nu ar fi justificat identificarea unor zone pe corea dată. Legitimitatea demersului o con-

feră valorile pe care le înregistrează cele două rate mai sus menționate, asociate valorilor raportului p/y .

Formalizarea matematică presupune asocierea a două proporții: una care face referire la valoarea înregistrată de raportul p/y – notată A – și cealaltă, care face referire la raportul dintre rata creșterii prețului și rata contracției producției – notată B. Distingem următoarele zone în evoluția lui p și a celor două proporții mai sus menționate:

I Pentru $p < p_c$ sunt satisfăcute inegalitățile:

$$A : p / y < \Delta p / \Delta y ;$$

$$B : \Delta y / y < \Delta p / p ;$$

II Pentru $p = p_c$, cele două proporții vor fi:¹

$$A : p_c / y_c = \Delta p / \Delta y$$

$$B : \Delta y / y_c = \Delta p / p_c$$

III Pentru $p > p_c$ sunt satisfăcute inegalitățile:

$$A : p / y > \Delta p / \Delta y$$

$$B : \Delta y / y > \Delta p / p$$

Identificarea acestor trei zone pe dreapta cererii aggregate are următoarea semnificație: aceeași rată a creșterii prețului aplicată la trei puncte – trei combinații (p, y) situate în interiorul celor trei zone va genera contracții diferite ale producției – mai mică decât rata creșterii prețului în I zonă, egală cu această rată în a II-a zonă și respectiv, mai mare decât rata creșterii prețului în a III-a zonă.

Observațiile asupra caracteristicilor coordonatelor punctului $M_c (p_c, y_c)$ nu se opresc aici. Pe lângă caracteristica evidențiată $p_c / y_c = \Delta p / \Delta y$ am observat că p_c, y_c constituie jumătate din amplitudinea abscisei la origine respectiv, a ordo-

¹ Exprimăm o anumită rezervă în a considera această unică combinație (p_c, y_c) o zonă propriu-zisă a cererii. Aceasta pentru că avem de-a face cu două egalități verificate de o combinație unică (p_c, y_c) și nu cu două inegalități verificate de o multitudine de combinații (p, y) , ca în cazurile I și III.

natei la origine, ceea ce face foarte ușoară identificarea lor. Această caracteristică se poate demonstra simplu astfel:

$$\begin{cases} p_c / y_c = \Delta p / \Delta y \Rightarrow p_c = \Delta p / \Delta y \cdot y_c \\ y = -\Delta y / \Delta p \cdot p + \Delta y / \Delta p \cdot p_o + y_o \end{cases}$$

Introducând expresia lui p_c în ecuația cererii obținem:

$$y_c = -\Delta y / \Delta p \cdot \Delta p / \Delta y \cdot y_c + \Delta y / \Delta p \cdot p_o + y_o$$

termenul liber (ordonata la origine)

$$2 y_c = \Delta y / \Delta p \cdot p_o + y_o$$

$$y_c = \frac{1}{2} [\Delta y / \Delta p \cdot p_o + y_o]$$

Determinăm în continuare pe p_c :

$$p_c = \Delta p / \Delta y \cdot y_c$$

$$p_c = \Delta p / \Delta y \cdot \frac{1}{2} \Delta y / \Delta p \cdot p_o + \Delta p / \Delta y$$

$$\bullet \frac{1}{2} y_o$$

$$p_c = \frac{1}{2} [p_o + \Delta p / \Delta y \cdot y_o]$$

abscisa la origine

În afara acestor caracteristici ale co-

ordonatelor punctului M_c , pentru o cerere dată a cărei pantă ne este cunoscută ne putem pune problema stabilirii poziției punctului M_c , față de intersecția cererii date cu prima bisectoare.

În funcție de pantă cererii vom avea următoarele situații:

1. cerere abruptă:

$$\Delta y > \Delta p; \Delta y / \Delta p > 1; \Delta p / \Delta y < 1;$$

$$\begin{cases} p_c / y_c = \Delta p / \Delta y \\ \Delta p / \Delta y < 1 \end{cases} \Rightarrow p_c / y_c < 1; p_c < y_c;$$

$\Rightarrow p_c < p_B$ (abscisa punctului de intersecție a cererii cu prima bisectoare)

2. $\Delta p = \Delta y; \Delta p / \Delta y = 1$

$$\begin{cases} p_c / y_c = \Delta p / \Delta y \\ \Rightarrow p_c = p_B \end{cases} \Rightarrow p_c / y_c = 1; \Rightarrow p_c = y_c$$

3. cerere aplatizată

$$\Delta p > \Delta y; \Delta y / \Delta p < 1; \Delta p / \Delta y > 1;$$

$$\begin{cases} p_c / y_c = \Delta p / \Delta y \\ \Delta p / \Delta y > 1 \end{cases} \begin{cases} p_c / y_c > 1; \Rightarrow p_c > y_c \\ \Rightarrow p_c > p_B \end{cases}$$

Tendințe seculare ale economiei românești în context european - 1900-2000 -

Evoluții - dinamici - ritmuri (I)

prof. dr. Gh. DOBRE

1. Privită dintr-o perspectivă seculară evoluția economiei românești în veacul recent încheiat nu se impune atenției, înainte de toate, prin sporul și ritmul de creștere al PIB-ului înregistrate în acel timp. Astfel, în perioada 1900-2000 valoarea acestui indicator sintetic s-a mărit de peste 6,5 ori, și aceasta într-un ritm mediu anual de 1,9%. Asemenea rezultate, pe o durată atât de mare de timp, nu au mai fost înregistrate în nici una din

epociile anterioare de istorie românească. Referindu-ne, bunăoară, la perioada 1820-1900, indicatorul, mai sus pomenit, se mărește numai de 2,8 ori, într-un ritm mediu doar de 1,3%.

2. Datele acestea vor căpăta o relevanță deosebită dacă, prin comparație, le vom asocia și altor evoluții economice parcuse, în același timp, pe teritoriul continentului nostru.

Tabelul nr. 1

PIB-ul european, 1820-1900-2000

Anii	EUROPA		EUROPA DE VEST		EUROPA DE EST		ROMÂNIA	
	1820=100	1900=100	1820=100	1900=100	1820=100	1900=100	1820=100	1900=100
1820	100	24	100	44	100	25	100	35
1900	423	100	426	100	403	100	284	100
2000	4310	1018	4497	1056	2985	740	1873	660

Din aceste cifre reies mai multe deduceri. În primul rând trebuie menționat faptul că în ultimele două secole Europa, în ansamblu, și pe zone principale a înregistrat creșteri continuu ascendente de o anvergură necunoscută înainte vreme.

Apoi, de reținut, că cea mai mare creștere, pe ansamblu și pe zone, a fost înregistrată în ultimul secol, respectiv între 1900-2000. Economia Europei, în general, a Europei Apusene și Estice, în special, din secolul XX reprezintă civilizația economică contemporană a unui continent greu încercat de istorie: războaie mondiale, crize economice, revoluții etc.

În același timp datele mai scot la iveală faptul că în ultimele două secole economia pe continentul nostru a parcurs o evoluție inegală între diferitele sale zone geografice componente. Între 1820-1900 economia Europei Apusene s-a mărit de aproape 4,3 ori, într-un ritm mediu de 1,8%, iar a Europei Răsăritene de 4 ori, într-un ritm de 1,7%. Dar între 1900-2000 în Europa Occidentală economia a crescut de peste 10,5 ori, într-un ritm mediu de 2,4%; în Est creșterea a fost de 7,4 ori, într-un ritm mediu de 2%. Lesne se poate observa, de asemenea, că secolul al XX-lea continuă, dar și am-

plifică inegalitățile apărute înainte vreme, dând naștere la simțitoare decalaje economice între cele două zone europene pomenite. Ritmul vest-european în 1820-1900 era superior ritmului est-european cu 5%, dar între 1900-2000 depășirea era de 20%.

Cât privește România, curba evoluției economice este mai apropiată de cea a Europei Răsăritene, decât de cea a vestului european. Ritmul PIB-ului românesc între 1820-1900 era inferior ritmului vest-european cu 25% și cu 15% celui est-european; între 1900-2000 datele erau cu 17% și, respectiv, cu 5% mai scăzute. În schimb, în România intensitatea ritmului între 1900-2000 și 1820-1900

(1,9:1,6), era mai mare decât în Vest (2,4:1,8) și în Est (2:1,7).

În rezumat, începând cu secolul XX economia Europei se înscrie pe un traseu de evoluție necunoscut înainte, caracterizat prin crearea a două "benzi" de derulare a vieții economice în Vest și în Est, cu viteze diferite și, respectiv, cu forme de manifestare deosebite. La baza acestui traseu a stat fenomenul cunoscut în istorie sub numele de "revoluție industrială". Asupra acestuia vom mai reveni.

3. Până atunci să privim mai îndeaproape evoluția economiei românești, în contextul ei european din veacul al XX-lea.

3.1. O primă imagine, de ansamblu, ne-o oferă datele cuprinse în tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2

PIB-ul în România și în alte zone europene 1900-1950-2000

Anii	ROMÂNIA		EUROPA		EUROPA DE VEST		EUROPA DE EST	
	1900=100	1950=100	1900=100	1950=100	1900=100	1950=100	1900=100	1950=100
1900	100	52	100	50	100	50	100	50
1950	194	100	200	100	201	100	198	100
2000	660	340	1018	508	1056	525	740	357

Ce rezultă din aceste date?

Mai întâi că între 1900-2000, Europa, împreună cu toate zonele ei componente, a înregistrat creșteri ascendente între 10,6 ori (Europa de Vest) și 7,4 ori (Europa de Est), inclusiv 6,6 ori (România).

În al doilea rând, creșterile semnalate între 1950-2000 sunt, la toate palierele, mai mari decât cele dintre 1900-1950.

Viața economică a Europei, inclusiv a României, este un rezultat nemijlocit al creșterilor realizate în ultima jumătate de

secol. Pe ansamblul Europei, între 1950-2000 indicele de creștere al PIB-ului era de 508%, față de numai 200% între 1900-1950; în apusul Europei același indice era de 525% față de 202%; în estul Europei mărimea acestuia era de 357% față de 198%. În România PIB-ul s-a mărit de 3,4 ori între 1950-2000 față de 1,9 ori între 1900-1950.

O expresie concentrată a celor de mai sus-menționate o aflăm și în tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3

Ritm mediu anual de creștere al PIB-ului României și altor zone europene

Perioada	ROMÂNIA în %	EUROPA în %	EUROPA DE VEST în %	EUROPA DE EST în %
1900-1950	1,3	1,4	1,4	1,3
1950-2000	2,5	3,3	3,4	2,6
1900-2000	1,9	2,3	2,4	2,0

Se desprinde lesne că: a) economia României a crescut cu o intensitate mai

mare între 1950-2000 decât între 1900-1950; b) ritmurile înregistrate s-au situat

sub nivelul ritmuriilor europene (V și E). În ambele cazuri însă momentul despărțitor, selectat pentru departajarea mărimii intensităților de creștere economică în secolul XX, în România și pe întreg continentul este, credem, relevant.

Și această relevanță nu se dezvăluie nu atât prin conotația sa pur calendaristică (mijlocul secolului), cât mai ales prin

cea de substanță economică. Anul 1950 marchează încheierea unei etape și începutul unei alte etape de creștere economică a României și a altor țări și zone europene.

3.1.1. Ce a însemnat etapa 1900-1950 ?

Informația cantitativă necesară unui răspuns la obiect ne-o oferă tabelul următor.

Tabelul nr. 4

Dinamica PIB-ului României și al altor zone ale Europei 1900-1950 (ani diferiți)

Anii	ROMÂNIA			EUROPA			EUROPA DE VEST			EUROPA DE EST		
	1900 =100	1913 =100	1938 =100	1900 =100	1913 =100	1938 =100	1900 =100	1913 =100	1938 =100	1900 =100	1913 =100	1938 =100
1900	100			100			100			100		
1913	126	100		130	100		130	100		130	100	
1938	195	155	100	147	113	100	147	113	100	195	111	100
1950	194	154	99,5	200	154	137	201	155	137	198	152	137

Reiese că România, până la primul război mondial (1913) a înregistrat o creștere apropiată de creșterea europeană și aceasta, atât pe ansamblul continentului, cât și pe zone (Vest și Est): 126% ~ 130%.

Între 1913 și 1938, adică, în ajunul celor două conflagrații mondiale țara noastră a cunoscut o creștere impresionantă, de peste 55% și care, cel puțin teoretic, depășea creșterile economice din toate zonele europene amintite. În schimb, în etapa următoare, până în 1950, în România are loc o scădere a PIB-ului (e adevărat nesemnificativă), pe când în alte zone ale Europei creșterile sunt pozitive,

de ordinul a peste 35%.

Relevante sunt și ritmurile medii anuale de creștere.

Înainte de primul război mondial PIB-ul românesc înregistrează un ritm mediu apropiat de cel vest și est-european (95%); în etapa următoare, adică în anii interbelici, ritmul românesc depășește ritmurile celorlalte două zone de peste 3,5 ori; iar în ultima etapă, marcată de război, ritmul nu este de natură decât să mențină cât de cât economia țării la nivelul antebelic, pe când, în alte zone acesta din urmă este depășit prin ritmuri considerabil superioare.

Tabelul nr. 5

Rata medie anuală a PIB-ului în România și în alte zone europene 1900-2000

Perioada	ROMÂNIA în %	EUROPA în %	EUROPA DE VEST în %	EUROPA DE EST în %
1900-1913	1,9	2,0	2,0	2,0
1913-1938	1,8	0,5	0,5	0,4
1938-1950	-0,05	2,6	2,6	2,6

3.1.2. Dar etapa 1950-2000 ?

Urmărind evoluția economică dintre anii 1950-2000, pe curba descrisă de

același indicator sintetic - PIB, obținem imaginea cantitativă din următorul tabel.

Tabelul nr. 6

Dinamica PIB-ului României și al altor zone ale Europei 1950-2000 (ani diferenți)

Anii	ROMÂNIA			EUROPA			EUROPA DE VEST			EUROPA DE EST		
	1950 =100	1973 =100	1990 =100	1950 =100	1973 =100	1990 =100	1950 =100	1973 =100	1990 =100	1950 =100	1973 =100	1990 =100
1950	100			100			100			100		
1973	375	100		295	100		295	100		298	100	
1990	416	111	100	422	143	100	430	146	100	358	120	100
2000	340	90	82	508	172	120	525	178	122	374	104	104

PIB-ul românesc la momentul 1973 față de 1950 era de peste 3,7 ori mai mare și întrecea astfel creșterile corespunzătoare atât din vestul, cât și din estul Europei. Peste aproape două decenii situația se schimbă; același indicator sintetic este depășit de creșterea PIB-ului atât din Vest, cât și din Est. Și aceasta datorită faptului că în 1990 PIB-ul românesc întrecea nivelul anului 1973 cu doar 11%, pe când în alte zone depășirea era de între 46-20%.

În ultimul deceniu, 1990-2000, situația este catastrofală; în 2000 PIB-ul românesc era, față de 1990, mai scăzut cu 18%, ajungând astfel la un nivel pe care îl întâlnim doar înainte de 1873, adică cu aproape trei decenii în urmă. Diferența față de ritmurile aceluiși indicator în 2000 față de 1990 în celealte zone europene este considerabilă. O atestă fără putință de tăgadă și informațiile din tabelul următor.

Tabelul nr. 7

Ritmurile medii anuale ale PIB-ului României și ale altor zone europene, 1950-2000 (ani diferenți)

Perioada	ROMÂNIA în %	EUROPA în %	EUROPA DE VEST în %	EUROPA DE EST în %
1950-1973	5,9	4,8	4,8	4,9
1973-1990	0,6	2,1	2,2	1,0
1990-2000	-2,0	1,8	2,0	0,4 ^(x)

x) În 1998 ritmul era de - 0,1%.

Într-o primă etapă 1950-1973 ritmul românesc întrecea ritmurile înregistrate în alte zone europene cu peste 20%. În etapa următoare, 1973-1990, mărimea respectivului ritm românesc scade vertiginos, (la 10% față de cel anterior), situându-se în felul acesta sub ritmurile înregistrate în Vest și Est, cu 40-70%.

În ultimul deceniu ritmul PIB-ului României este pe o treaptă extrem de scăzută, situație nemaiîntâlnită nicicând înainte. Valoarea sa se detasează în minus, înainte de toate, de ritmul occidental. Dar acestea se distanțează chiar și de ritmul PIB-ului răsăritean. Chestiunea

este deja cunoscută în literatura de specialitate și nu aici este locul de a realua și analiza mai amănunțit.

3.1.3. Evoluția economiei românești, cu luarea în considerație a contextului ei european, ca și a etapelor parcuse timp de un secol, ne înfățișează un tablou demn de atenția oricărui analist contemporan. Sintetizăm cele expuse până acum în cuprinsul următorului tabel.

Observăm, mai întâi, că valoarea medie a PIB-ului european - magistrala de referință a celorlalte zone continentale - s-a înscris pe o curbă liniară dreaptă în prima jumătate de secol și pe una expo-

nențială, în cea de-a doua jumătate de veac. După cum remarcăm deja, momentul de cotitură pentru întreg secolul al XX-lea l-a constituit anul 1950. Înainte de acest moment evoluția a fost mai mult, sau mai puțin lentă, pe când după acest

moment ea a fost categoric accelerată. Per total, trecerile de la o etapă la alta, pe parcursul întregului secol, la nivel european, au fost însă relativ mari, coeficientul de variație marcând 0,40% (o cifră normală =15% n.n.).

Tabelul nr. 8

Dinamica PIB-ului României în context european între 1900-2000

Anii	ROMÂNIA		EUROPA		EUROPA DE VEST		EUROPA DE EST	
	1900=100	în lant	1900=100	în lant	1900=100	în lant	1900=100	în lant
1900	100		100		100		100	
1913	126	126	130	130	130	130	130	130
1938	195	155	147	113	147	113	145	111
1950	194	99,5	201	137	201	137	198	137
1973	728	376	593	295	593	295	590	298
1990	808	111	847	143	865	146	709	120
2000	660	82	1018	120	1056	122	740	104

O traiectorie aproape identică cu cea europeană în genere, a avut-o evoluția economiei țărilor vest-europene, fapt explicabil, de altminterea, ținând seama de faptul că peste 80% din PIB-ul Europei revineau occidentului european.

În țările din estul Europei curba pe care s-a înscris evoluția PIB-ului a urmat îndeaproape linia de evoluție a Europei până prin 1973. După care, păstrându-se alura ascendentă, se situează sensibil sub traiectoria europeană, rămânând ca atare până la sfârșitul veacului. Evoluția României s-a înscris, în schimb, pe o

traiectorie parabolică.

Curba pe care a traversat-o PIB-ul românesc s-a situat sub cea europeană până pe la 1913, după care, până la mijloc de secol continuă deasupra liniei de evoluție vest și est-europeană, coboară în 1950 sub celelalte linii de evoluții, iar până în 1973 urcă simțitor peste curbele deja pomenite, ca după 1990 să coboare în profil cu toate traiectoriile urmate de PIB-ul vest și est-european.

3.1.4. O atare evoluție s-a răsfărtit și în poziția sa europeană.

Tabelul nr. 9

Ponderea PIB-ului României în PIB-ul european, 1900-2000 (ani diferiți)

Anii	EUROPA	EUROPA DE VEST	EUROPA DE EST
1900	1,3	1,4	10,6
1913	1,2	1,4	10,3
1938	1,7	1,9	14,3
1950	1,2	1,4	10,4
1973	1,5	1,8	13,1
1990	1,2	1,3	12,1
2000	0,8	0,9	9,5

Datele sunt semnificative din diferite unghiuri de vedere. Asupra unora vom mai reveni în cele ce urmează. Deocamdată aici atrage atenția următoarele:

a) între 1900-2000 ponderile cele mai ridicate deținute de România în cele trei paliere europene comparate revin anului 1938;

- b) și invers, cele mai coborâte ponderi le întâlnim în anul 2000;
- c) variația rezultată dintre a) și b) era: în cazul Europei de 2,125; în cazul Europei de Vest de 2,111 și în cazul Europei de Est de 1,505. De unde rezultă că față de "Europa de Vest" PIB-ul țării noastre era mai "fluctuant", iar față de Europa de Est el apare mai "constant";
- d) în prima jumătate de secol variațiile, în ordinea menționată, erau de: 1,416, 1,357 și 1,320, România avea astfel aici o poziție relativ "stabilă";
- e) în ultima jumătate de veac datele erau de: 1,875, 2000, 1,378, ceea ce conduce la constatarea că diferențele au crescut nu numai față situația anterioară.

oară (1900-1950), dar și față de diferențele paliere "europene". Cea mai mare diferență se constată în palierul "vest-european" (2000), iar cea mai coborâtă în cel "est-european". Fluctuațiile ponderale constituau trăsătura obișnuită a acestei perioade.

3.1.5. Dar dincolo de aceste fluctuații datele prezентate ne oferă numai o parte din "contextul" european al evoluției economiei noastre naționale, exprimată prin valoarea PIB-ului total pe parcursul unui veac.

O altă importantă parte o constituie populația - resursă și beneficiară - a PIB-ului respectiv.

Vom vedea în continuare cum a evoluat deci, populația României și a altor zone europene în perioada analizată.

Tabelul nr. 10

Dinamica populației României și contextul european, 1900-2000 (ani diferenți)

Anii	ROMÂNIA		EUROPA		EUROPA DE VEST		EUROPA DE EST	
	1900=100	în lanț	1900=100	în lanț	1900=100	în lanț	1900=100	în lanț
1900	100		100		100		100	
1913	121,6	121,6	111,6	111,6	111,6	111,6	111,4	111,4
1938	151,5	124,5	124,1	111,3	126,0	112,9	118,0	105,9
1950	158,3	104,6	128,5	103,5	130,4	103,5	122,2	103,6
1973	202,2	127,7	153,6	119,5	153,2	117,5	154,6	126,6
1990	221,1	109,3	163,5	106,5	161,3	105,3	170,6	110,3
2000	217,8	98,5	168,0	102,7	167,6	103,9	169,3	99,3

Reiese că pe întreaga perioadă investigată populația țării noastre s-a mărit de peste 2 ori, într-un ritm mediu anual de 0,78%. Creșterea a fost constantă, înregistrându-se un indice de 221,1% și un ritm mediu de 0,88%, după care, în următorii 10 ani scade cu 1,5%, într-un ritm de -0,2%.

Pe fragmente semiseculare creșterile au fost însă inegale. În prima jumătate de secol creșterea a fost de peste 58% și ritmul de 0,92%, însă în ultimii 50 de ani sporul a fost de numai de 37,5%, iar ritmul de 0,64%. În orice caz, variațiile înregistrate pe parcurs au fost relativ mari în perioada 1900-2000, maxima coeficientului corespunzător fiind de 9,5%, dar

între 1900-1950 cifra scade la 7,5%, ca apoi, între 1950-2000, să crească la 0,8%.

Datele singularizează oarecum țara noastră, de vreme ce în alte zone ale continentului mișcarea demografică se cantonează la niveluri mai scăzute (cu circa 50%) și în limitele unor variații mult mai coborâte.

Pe ansamblul Europei creșterea populației între 1900-2000 a fost de 68%, iar ritmul de 0,52%, cu precizarea că în prima parte a secolului, sporul a fost de 28,5%, iar intensitatea de 0,50%, în timp ce în a doua parte de 30,7% și ritmul de 0,54%. Pe întreg secolul al XX-lea coefficientul de variație a fost de 5,3%, mult mai mic - 3,4% - în primii 50 de ani și

ceva mai mare - 6,6% - în următorii 50 de ani.

Acste date la nivel continental sunt foarte apropiate de cele pe care le constatăm în aria vestică a Europei. Astfel, între 1900-2000 populația acestei zone a crescut cu 67,6%, într-un ritm mediu de 0,52%, între 1900-1950 fiind de 30,4% și ritmul de 0,53%, pentru ca ulterior, între 1950-2000, cifrele să se înscrie în valori de 28,5% și, respectiv, de 0,50%. Mărimi apropiate se constată și în privința variațiilor de creștere de la etapă la etapă. Pe ansamblul perioadei, coeficientul de variație era de 4,8%, mai mic între 1900-1950, când se situa la 3,8% și mai mare între 1950-2000, când era de 5,6%.

Zona răsăriteană a continentului prezintă când similitudini, când deosebiri față de mișcarea demografică, și în consecință, când se apropiu, când se îndepărtează de curbele de evoluție ale zonei vestice ale continentului.

În răsăritul Europei populația a crescut cu 69,3%, momentul de vârf (în analiza noastră) constituindu-l ca și la români anul 1990 (+70,6%). Ritmul mediu anual de creștere este identic cu cel european, de 0,52%. Dar între 1900-1950 creșterea este de numai 22%, iar ritmul de 0,40%, mărime inferioară și nivelului românesc

și nivelului european. În schimb, între 1950-2000 creșterea este de 38,6%, ritmul de 0,65%, aproape identic cu valorile românești, dar inferioare celor europene.

Cât privește variațiile manifestate pe întreaga perioadă analizată, acestea se vor situa între cele constatate în zona apuseană a continentului și cele din România, coeficientul corespunzător fiind de 7,9%. Pentru perioada 1900-1950 valoarea respectivului coeficientul se apropie de cel european - 3,1% - dar pentru 1950-2000 de cel românesc -10,0%.

3.1.5.1. Mișcările demografice românești menționate s-au răsfrânt, între altele, în statornicirea unor evoluții mai mult sau mai puțin constante în peisajul populaționist european. Situația poate fi surprinsă sugestiv pe baza informațiilor pe care le redăm în tabelul nr. 11.

La o primă privire datele scot în evidență faptul că proporționalitățile pe parcursul celor 100 de ani nu au fost prea mari, cel puțin în comparație cu cele constatate în cazul PIB-ului.

Între 1900-2000 ponderile populației României în populația Europeană prezintau următoarea variație: 1,352 față de cea a Europei de Vest și de 1,363, în Europa Răsăriteană de 1,305.

Tabelul nr. 11

Ponderea populației României în populația europeană 1900-2000 (ani diferiți)

Anii	EUROPA	EUROPA DE VEST	EUROPA DE EST
1900	3,4	4,4	14,4
1913	3,7	4,8	15,7
1938	4,1	5,3	18,5
1950	4,2	5,3	18,7
1973	4,4	5,8	18,8
1990	4,6	6,0	18,7
2000	4,4	5,7	18,5

În toate cazurile citate mărimea acestor variații nu depășea 1,5:1, ceea ce arată la o relativ "constantă" demografică și de o parte și de altă parte a zonelor pomenite.

Pe intervale mari de timp ("semicentenare") situația nu este mult diferită.

Între 1900-1950 ponderile populației țării noastre în Europa se înscriu într-o

variație de 1,235; în Europa de Vest 1,204, în Europa de Est 1,298. Între 1950-2000 datele corespunzătoare aveau următoarele mărimi: 1,045, 1,132 și 1,010, adică mult mai scăzute decât în prima jumătate de secol.

3.1.5.2. Însă ceea ce se impune atenției este faptul că ponderile deținute de

populația României în populația europeană (la toate palierile reținute pentru analiză) față de ponderile corespunzătoare în PIB-ul total european se înscriu în valori net superioare. Simplificând, calculele, tabelul nr. 12 ne prezintă în sinteză o imagine cât se poate de relevantă în această privință.

Tabelul nr. 12

Media ponderilor populației și PIB-ului României în ponderile corespunzătoare europene, 1900-2000

Aria geografică	Populația 1	PIB 2	Diferența pct. 3
1. Europa	4,1	1,2	2,9
2. Europa de Vest	5,3	1,4	3,9
3. Europa de Est	17,6	11,5	6,1

Reiese fără echivoc că: a) România prezintă pe parcursul secolului al XX-lea, comparativ cu Europa, Europa de Vest și Europa de Est raporturi supraunitare, între ponderile demografice și cele economice (PIB); b) mărimea acestor raporturi se înscrie în valori relativ ridicate: în cazul Europei: 3,42:1, în cazul Europei de Vest: 3,78:1 și Europei de Est: 1,53:1.

Avem astfel un prim și edificator semnal că nivelul PIB-ului pe locuitor în România se va situa constant sub nivelul european.

Exprimată în alți termeni, ideea constă în aceea că economia României în secolul XX-lea a evoluat permanent în context european, sub auspiciile decalajelor.¹

¹ Continuare în nr. 2 al prezentei publicații (Decalaje II).

Tiparul executat la
S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax 211.32.60; Tel. 212.29.27